

ARCHAEOLOGISCHE BERICHTEN

NO. 17

ARCHAEOLOGISCHE BERICHTEN
no 17

Opgedragen aan Grada Vermaning-Jansen

Ontwerp omslag: naar foto van A.M. Wouters.

Layout en Verzorging: P. Dijkstra
Typewerk: Dorris Schellekens-Peelen
Druk: Krips Repro Meppel
Uitgave: Stichting Archaeologische Berichten

(c) 1986. No part of this book may be translated or reproduced
in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means
without written permission from the publishers.

Te bestellen bij: De Penningmeester van S.A.B.
Kempstraat 31, 5525 BC Duizel

INHOUD

Ten geleide, door Anton van der Lee	4
De Jong-Acheuléen vindplaats "Eemster", door P. Dijkstra, J.E. Musch, A.M. Wouters	
I "De Eemster-story"	7
II Het artefactcomplex	80
III Het onderzoek van de secundaire verschijnselen op de vondstgroep "Eemster"	127
IV Eemster-waarheid in situ	
1. De geologie van de Eemstersite	151
2. Eemster in tijd en ruimte	159
V Losse vondsten van het Drents plateau	177
Literatuur	182

ERRATA

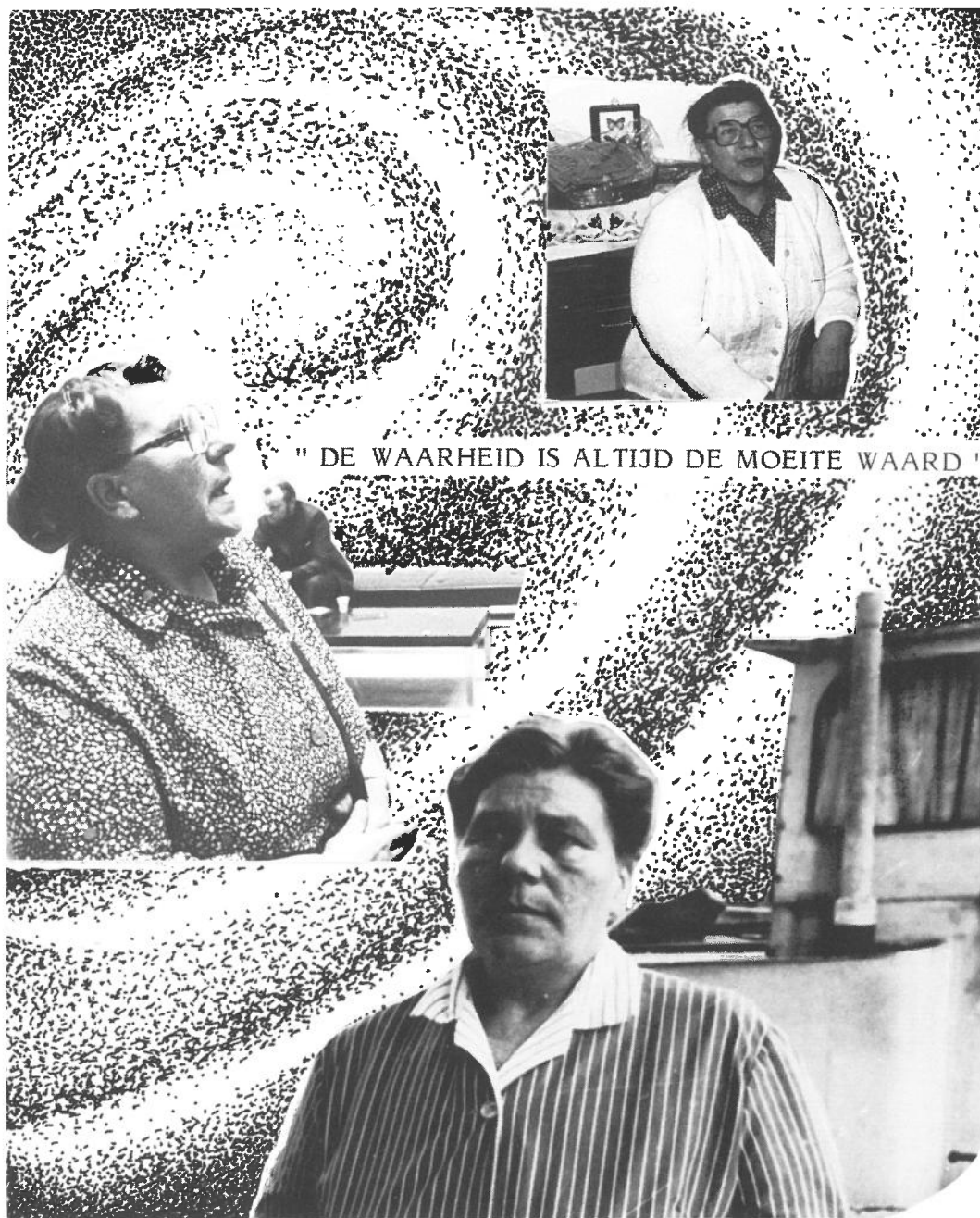
ARCHAEOLOGISCHE BERICHTEN NO. 16

In de publicatie van Boer en Kelderman op pagina 7 tot 42 zijn enige fouten verschenen die een correctie nodig hebben, t.w.:

- blz. 9 Inhoudsopgave. Retouche op werktuigen van de Component van Banholt hoofdstuk 5.4 moet zijn: hoofdstuk 6.4.
- blz. 27 In het diagram II moet het lijntje van de steker/burijs worden doorgetrokken tot 71%.
- blz. 38 In de voorlaatste kolom van de Specificatie Wèrktuig-typen "Jabeek Component" te Valkenburg aan de Geul moet staan: 75.8% groter dan 2 cm en in de laatste kolom moet staan: 24.2% kleiner dan 2 cm.

De noot op blz. 42 staat ten onrechte onder de publicatie van Boer en Kelderman.

Ze behoort te staan onder het artikel van P. Dijkstra: "Nieuwe Brabantse vondsten uit het Acheuléen" op blz. 173.

Dit "Eemster-nummer" van de Archaeologische Berichten, werd opgedragen aan GRADA VERMANING-JANSEN (1929-1981).
Foto's: C. Valkenburg.

TEN GELEIDE
door
ANTON VAN DER LEE

Archaeologische Berichten nr. 17 is geheel gewijd aan de middenpaleolithische vindplaats Eemster (Dr.). Het is een vindplaats die geschiedenis heeft gemaakt en die, sinds de ontdekking door Tjerk Vermaning in 1972, vaak voor krantekoppen heeft gezorgd, veelal in negatieve zin.

De vinder was in 1972 een verbitterd man. Na de slechte ervaringen, opgedaan sinds het aan het licht brengen van de vondstcomplexen Hoogersmilde en Hijken, was de Drentse amateur niet meer bereid, de beroepsarcheologen van zijn nieuwste sukses kennis te laten nemen. Hij voelde zich miskend en hij paste ervoor, ook deze artefacten te verspelen op basis van een wetartikel over schatvondsten. Hij kon ook niet meer de zelfdiscipline opbrengen om alleen materiaal te verzamelen in de verploegde grond, zoals hij vóór die tijd had gedaan: zijn graafwerk ging dieper, ondanks de Monumentenwet 1961.

Eemster bracht de ontdekker weinig geluk. Zoals bekend werden de vondsten in 1975 door drs. D. Stapert ongezien vals verklaard. Tien jaar later, in de strijd om deze historische fout alsnog gerectificeerd te krijgen, wat tevens een volledige rehabilitatie zou inhouden, verloor Vermaning te gauw de moed, deed de vondsten van de hand en verspeelde bovendien een aantal van zijn beste vrienden, die jarenlang voor hem in de bres hadden gestaan. Kortom, de historie van het Eemster vondstcomplex is in menig opzicht weinig verheffend: een loterij met alleen maar nieten, een strijd met alleen verliezers.

Waarom dan toch dit speciale nummer van Archaeologische Berichten? Op de eerste plaats omdat in Eemster - nog steeds - de sleutel ligt voor de oplossing van wat ten onrechte de "zaak Vermaning" is genoemd in plaats van de "affaire Stapert/Waterbolk". Voor elke onbevooroordeelde onderzoeker is het mogelijk, deze zaak in een dag tijd voorgoed op te lossen met een simpele controle-opgraving. Voor de redactie van Archaeologische Berichten was daarnaast een belangrijke overweging, dat na al hetgeen zich, vooral in 1985, rond die mogelijke opgraving heeft afgespeeld, in elk geval legendevorming rond de gang van zaken moet worden voorkomen, dit ter bescherming van de reputatie van diegenen, die zich hebben ingezet om tot een definitieve oplossing te komen van het zich voortslepende dispuut tussen steentijdamateurs en het handjevol beroepsarcheologen, dat zich in Nederland met de Oude Steentijd inlaat. Vandaar dat deze aflevering begint met een minutieuze reconstructie van het gebeurde, zodanig gedocumenteerd, dat alle relevante feiten door iedereen kunnen worden geverifieerd. Maar daarnaast wordt uiteraard een publicatie gebracht met vele tekeningen van de vondsten, die nu eenmaal de moeite waard zijn om er aandacht aan te besteden, zoals in Archaeologische Berichten nr. 1 al in het vooruitzicht was gesteld.

Toen een jaar geleden het plan werd opgevat, de publicatie van de Eemstervondsten in de vorm van een monografie te gieten,

Foto:A.W.

De "VOSHAAR BIFACE"

Driehoekige biface van grijze, niet-transparante Skandinavische vuursteen. Lichte cryoturbatie-verwering en zwakke silicaglans. Gevonden door Mevr. Grada Vermaning-Jansen in oktober 1967. Vindplaats "Voshaar" tussen Eemster en Hijken (Dr.).

Triangular biface of grey, non-translucent Scandinavian flint. Slight cryoturbation-wear and slight silica-gloss. Found by Mrs. Grada Vermaning-Jansen on Oct. 1967.

kwam ook spontaan de suggestie naar voren, dit werkstuk op te dragen aan de nagedachtenis van Grada Vermaning. De onverkwikkelijke gebeurtenissen daarna hebben de samenstellers alleen maar gesterkt in dit voornemen. Het mag achteraf als een gelukkige bijkomstigheid worden gezien, dat Grada de laatste fase van dit drama Eemster niet meer heeft beleefd. Zij had al meer dan genoeg meegemaakt: ongewild en buiten haar schuld werd zij een van de hoofdpersonen in een spel, dat begon als een wetenschappelijke beoordelingsfout en dat vervolgens escaleerde tot een tragedie zoals zelden opgevoerd.

Degenen die het genoeg hebben gehad, Grada Vermaning van nabij te leren kennen, zullen onwillekeurig moeten denken aan Prediker XXXI-10: "Een sterke vrouw, wie zal haar vinden? Haar waarde overtreft al wat komt uit de verste verte." Ja, een sterke schippersvrouw. Onverwoestbaar leek ze, zoals ze daar door het luik van haar keukentje deelnam aan de discussies over archeologische zaken in de kleine roef van de "Gerrit-Lucas". Volgens een door buitenstaanders nimmer begrepen formule wisselde zij steeds weer haar spraakzame echtgenoot af, wanneer deze verslag uitbracht over gebeurtenissen uit het verleden of uit de actualiteit.

Grada hield van klare taal en ze maakte van haar hart geen moordkuil. Soms struikelde ze wel eens over dat moeilijke vakjargon van de archeologen en ze sprak dan ook steevast over "Claxon-techniek" en "speudo-werktuigen", maar ze wist precies waarom het allemaal draaide en ze stond pal naast haar man in diens strijd tegen degenen, die hun goede naam en faam door het slijk haalden. Maar boven alles was ze hartelijk en oprecht: iemand die zich gaf zoals ze was.

Hoewel Grada's leven door de archeologie vaak negatief werd beïnvloed - en niet alleen in de laatste jaren, want al lang vóór de zogenaamde vervalsingskwestie ondervond ze in haar bestaan van alledag de consequenties van de passie van haar man - toch was ze trots op de vondsten die ze persoonlijk had gedaan, zoals het onvergelijkbare vuistbijltje van de Voshaar. Het heeft geen zin te filosoferen over de vraag of sommige ontwikkelingen geen andere wending zouden hebben genomen, als Grada Vermaning niet zo voortijdig zou zijn heengegaan. We kunnen alleen vaststellen, dat haar overlijden op 51-jarige leeftijd een groot verlies heeft betekend voor haar gezin en voor allen die met haar hebben gestreden voor de rehabilitatie van de naam Vermaning.

Moge deze Eemster-monografie ertoe bijdragen, haar nagedachtenis levend te houden.

DE JONG-ACHEULEEN VINDPLAATS "EEMSTER"

I. "DE EEMSTER-STORY"

1. ONTDEKKING:

Eind november 1972 ontdekte de heer Vermaning de eerste werktuigen uit de concentratie "Eemster" bij de aardappelmeelfabriek "Oranje" in Smilde.

"Een maand nadat ik ontslag genomen had bij de provincie Drenthe, loop ik wat rond bij de aardappelmeelfabriek Oranje waar ik al een schat aan vondsten had gedaan. Drie vrachten aardappelen, machinaal geroid en dus vol met stenen uit het veld, komen die novembermorgen binnen, aangevoerd door boeren uit Eemster. Een waterkanon spuit de aardappelen naar een transportband en de stenen naar een container. En bij die stenenvanger sta ik. Loerend op fossielen. Zeeegels, sponzen, koralen, schelpdieren.

Plotseling ontdek ik tussen de duizenden natuurstenen 'n paar werktuigen van de Neanderthaler. Ontelbare keren heb ik oog in oog gestaan met de overblijfselen van de Neanderthaler en ik herken ze direct, dat is het feilloze oog... Er ging een siddering van triomf door me heen. De hooggeleerde heren hebben mij gekastijd, maar aan deze vondst zullen ze geen plezier beleven!!!"

Via slinkse informaties dringt hij door tot de akkers, waar hij tot zijn diepe vreugde het jagerskamp ontdekt. "Op een plaats die je vanaf de weg niet kunt zien. Daarom kon ik ongestoord werken, zonder dat de boer of voorbijgangers argwaan kregen. De eerste keer vond ik 160 stuks, vuistbijlen, schrapers, speerpunten, snavelboren. En ik was de enige die op de hoogte was van het grootste mammoetjagerskamp uit Europa. Een telefoontje naar de universiteit en ik was de hele vondst kwijt geweest. Waren zij met de eer gaan strijken." (Elseviers Magazine van 29 juni 1974, pag. 29).

Niet lang na zijn ontdekking wordt Vermaning getroffen door een hartinfarct en pas maanden later, in 1973 gaat hij - nu met zijn vrouw Grada - weer naar zijn "mammoetjagerskamp" in Eemster en raapt op de inmiddels opnieuw geploegde akker nog vele artefacten bijeen, zodat de vondstgroep uitgroeit tot 243 werktuigen.

Zijn ontdekking in Eemster heeft Tjerk Vermaning nooit officieel gemeld volgens art. 24 van de Monumentenwet; wel brachten meerdere kranten en periodieken in uitvoerige verslagen Vermanings mening over de ontdekking, de interpretatie naar grondlaag, cultuur en ouderdom en de relatie tussen zijn vroegere ontdekkingen van Hoogersmilde en Hijken en de nieuwe vondstgroep Eemster.

Al in 1972 zag Vermaning in "Eemster" een duidelijke component van het Jong-Acheuléen, gebonden aan de Noordwesteuropese laagvlakte en met een minimale ouderdom van 80.000 jaren. De vondsthorizon beschreef hij als geelachtig, leemhoudend keizand en de "site" als een woon- en produktieplaats (atelier) van vuurstenen werktuigen.

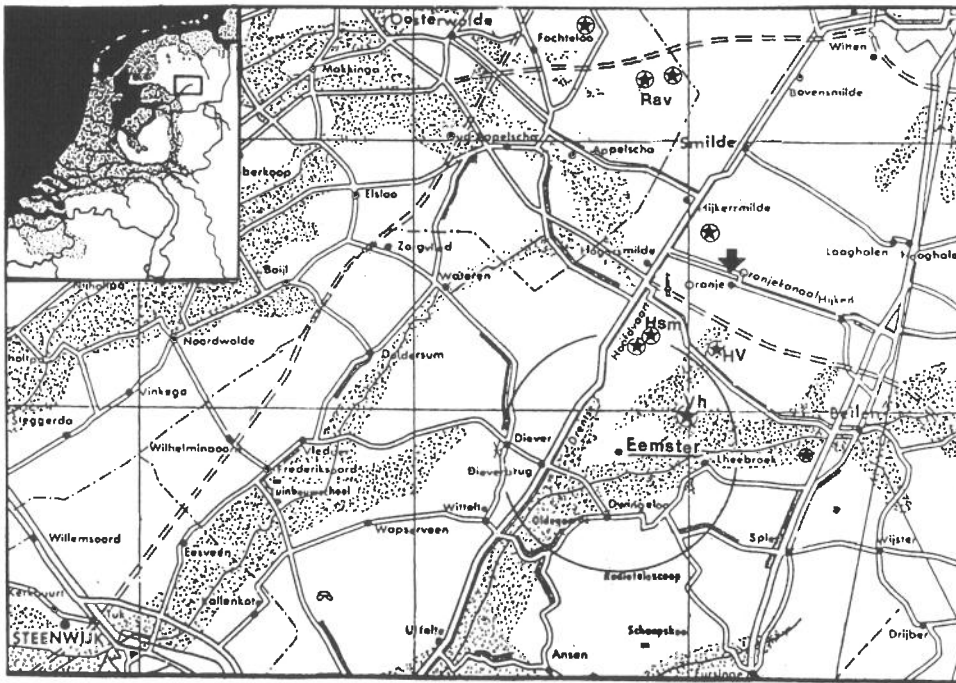

Fig.1.

Het Drentse Keileemplateau met de vindplaats "EEMSTER" en de aardappelmeel-fabriek "ORANJE".

Vh=Voshaar. Hsm=Hoogersmilde. HV=Hijken-Vorrelveen. Rav=Ravenswoud.

Opmerkelijk is zijn uitspraak in het boek: "Tjerk Vermaning, steen des aanstoots" (Hulst, 1975): "De situatie in Eemster is zo, dat de door mij gevonden stukken de kleur van de grond hebben aangenomen, ze zaten in het geel keizand... Maar er moeten daar nog genoeg artefacten in de grond zitten..."

De collectie Eemster is nooit in het Drents Museum in Assen, noch op het B.A.I. in Groningen geweest. Vermaning exposeerde een gedeelte der artefacten echter wel - opgeplakt in vlakke vitrines - tijdens beurzen en tentoonstellingen in Groningen, Borne, Kollum, Oldeberkoop en andere plaatsen. Ook op zijn schip hebben meerdere personen gedeeltes van de Eemstercollectie gezien. De artefacten werden zó goed opgeborgen, dat bij de huiszoeking op 18 maart 1975, noch Drs. Stapert noch de politie deze vondstgroep heeft kunnen vinden.

2. VALSVERKLARING VAN "EEMSTER":

In het "Persbericht Biologisch Archeologisch Instituut d.d. 18 maart 1975" en in het "Voorlopig rapport over de steentijd-vondsten van Tj. Vermaning" (10 maart 1975 en bijgewerkte versie van 18 maart 1975) worden plotsklaps alle Midden-Paleo-vondsten van Vermaning - ook dus de Eemstercollectie - door Drs. D. Stapert en Prof. H.T. Waterbolk vals verklaard op tot heden nog steeds onbewezen gronden. Het al op 18 maart 1975 in het "Persbericht B.A.I." beloofde "definitieve rapport dat in

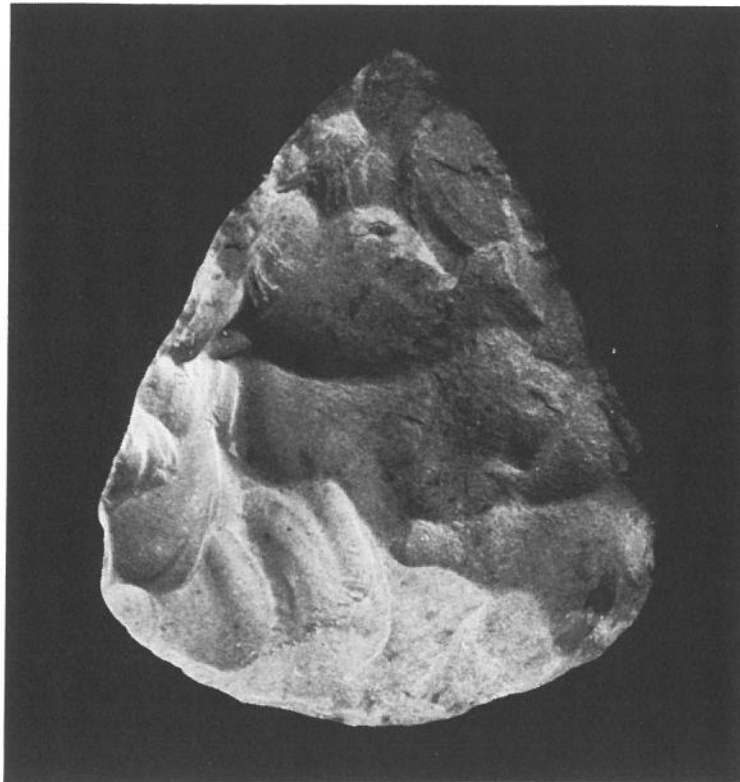

Foto 1

Foto:A.W.

Dorsale zijde van een driehoekige biface met convexe, snijdende basis (biface triangulaire T.II).
 Grijs, mogelijk zuidelijke silex met enkele donker-grijze vlekken. Afgesleten ribben en laterale zijden t.o.v. ligging in een "sandwich-permafrost" (kryoturbate verplooiing).
 Lichte silica coating en enkele plekjes "spiegelglans" en auxiet-infiltraties-ook op een der afgesleten ribben-.
 Ondanks herhaaldelijk wassen bleven er opvullingen van gele leem in "hinges" en kleine holtes.
 "EEMSTER I" No.EE.72-8.

Dorsal side of triangular biface with convex cutting base. Slight silica-coating; worn edges due to cryoturbation in a "sandwich-permafrost"; some spots with "mirror-gloss" and augite-infiltrations. Remains of the original loamy matrix still present in hinge-negatives and depressions, in spite of repeated washing. "EEMSTER I", 1972.

een vaktijdschrift zal worden gepubliceerd" ...is nog steeds niet verschenen en zal ook wel nooit meer verschijnen. "Persbericht B.A.I." en "Voorlopig rapport" verschenen integraal in "Westerheem" no. 2 april 1975 (pag. 69-75). In het "Persbericht B.A.I." heet het:

"Onderzoek door Drs. D. Stapert op het B.A.I. der R.U. te Groningen heeft uitgewezen dat een groot deel der paleolithische vuistbijlen en andere vuurstenen werktuigen, afkomstig van de amateur-archeoloog T. Vermaning, recente vervalsingen zijn... Tot de vervalsingen moeten ook worden gerekend... een grote collectie, welke in de laatste jaren in Eemster zou zijn gevonden."

In het "Voorlopig Rapport over de steentijdvondsten van Tj. Vermaning", schrijft Drs. Stapert in de inleiding:

"Dit rapport behelst een voorlopige samenvatting van de resultaten van een op het B.A.I. verricht onderzoek naar de authenticiteit van een aantal steentijdvondsten, afkomstig van de amateur-archeoloog T. Vermaning. Het onderzoek heeft voornamelijk betrekking op... (volgt onder Groep 5):
"Een tot op heden nog groeiende groep "middenpaleolithische" artefacten, volgens Vermaning afkomstig van Eemster (ruim 500 stuks). (Westerheem, 1975 pag. 70).

Eemster was, naar de informatie die Drs. Stapert geeft, de grootste groep van de valsverklaarde werktuigen die in de rapporten en rechtbankverslagen worden genoemd. Drs. Stapert moet aan deze collectie dus wel bijzonder veel tijd en aandacht hebben besteed bij het op het B.A.I. verrichte onderzoek...? Pas tijdens de rechtzaak in Assen in februari 1977, begon het ons enigszins duidelijk te worden hoe ingewikkeld en "wetenschappelijk" het onderzoek van de "Eemstercollectie" zich op de Groningse universiteit ontwikkelde en voltrok en hoe het zich zelfs tot op de dag van heden blijft evolueren.

3. ONDERZOEK VAN "EEMSTER" OP HET B.A.I.

In het "Voorlopig rapport over de steentijdvondsten van Tjerk Vermaning" d.d. 18 maart 1975, geeft Drs. Stapert voor Eemster dezelfde "zekerheden van vervalsing" aan als voor de artefacten van Hoogersmilde, Hijken, de Leemdijsbijl, de Blauwmeerbijl etc. Dat Vermaning ook voor Eemster een onjuiste vindplaats opgaf blijkt volgens Drs. Stapert overduidelijk uit het feit dat:

1. De vindplaats voor ieder strikt geheim wordt gehouden.
2. Alle stukken van Eemster ingewreven zijn met lichtgekleurde leem, wat niet te verwachten is bij vondsten van een regelmatig geploegde akker.

Op 2 februari 1977 legt Drs. Stapert onder ede voor de rechtbank in Assen haarfijn uit hoe hij op wetenschappelijke gronden tot bovenstaande "opvattingen" gekomen is:

"Ik heb de collectie Eemster en de collectie Ravenswoud nooit gezien en ze zijn ook niet op het B.A.I. in Groningen ge-

weest. Uit verklaringen van andere mensen kon ik opmaken dat ook de collectie Eemster vervalsingen betrof. De conclusies zijn dus op het B.A.I. getrokken en vormen een onderdeel van ons onderzoek."

(Verslag van Mr. H. Takens, griffier van de rechtbank in Assen. Proces verbaal: Parketnummer I-1038-75, pag. 54, regel 28 e.v.). (* 1)

Een van deze mensen is Dr. Boekschoten geweest volgens het proces verbaal van de rechtbank. Wie zijn die "andere mensen" geweest die aan Drs. Stapert zoveel wetenschappelijke gegevens verschaften, dat hij zowel de vindplaats als de totale collectie artefacten van Eemster met zekerheid onder ede tot vervalsingen durfde te bestempelen?

Ook hier zijn we na lang zoeken achter gekomen.

Toen de rechter-commissaris van de rechtbank in Assen, Mr. W.C. van Oordt een half jaar na het inleveren van het "Voorlopig rapport Stapert-Waterbolk", de laatste regel van deze opsomming van veronderstellingen nog eens overlas, moet het tot hem doordrongen zijn, dat Drs. Stapert hierin de opmerking maakte:

"Dat de in dit voorlopige rapport gemaakte opvattingen alle door nadere rapporten, expertises, illustraties etc. kunnen worden geadstrueerd" (met bewijzen gestaafd).

Mr. W.C. van Oordt schreef daarom op 28 aug. 1975 een brief aan Drs. Stapert, waarin hij om die "nadere rapporten, expertises etc." vroeg. Tevens wilde hij wel weten wat de rol van Dr. G.J. Boekschoten geweest was bij het op het B.A.I. uitgevoerde wetenschappelijk onderzoek naar de authenticiteit van de steentijdvondsten van Vermaning.

Mogelijk was Mr. Van Oordt gealarmeerd door het "Rapport I" van 22 aug. 1975, waarin Dr. A.H. Witte, directeur van het Gerechtelijk Laboratorium in Rijswijk aan de rechter-commissaris schrijft dat men na 5 maanden studie op zgn. "ervalsingen" van Vermaning: "Verschillende verschijnselen, ook na een verder onderzoek, niet op een verantwoorde wijze kon beoordelen". Men verzocht daarom aan Mr. Van Oordt de hulp van enkele deskundigen op geologisch en archeologisch gebied. (* 2)

(* 1) Ook Prof. Waterbolk bevestigde dit in zijn Rapport voor de Rechter-Commissaris in Assen: "Stapert is niet in de gelegenheid geweest Eemster te bestuderen. Intussen hebben ikzelf en anderen (Dr. L.P. Louwe Kooijmans, Dr. G.J. Boekschoten), die door Stapert op de typische kenmerken van de vervalste stukken werden geattendeerd, geheel overeenkomstige verschijnselen kunnen waarnemen op stukken van Eemster (ontbreken van patina, aanwezigheid van slijpvakken op scherpe ribben etc.). (Rapport Waterbolk d.d. 19 maart 1976. No. 0504. Pag. 21, regel 16-21).

(* 2) Uiteindelijk werd Drs. Stapert, de feitelijke beschuldiger van de heer Vermaning, als deskundige aangewezen. Dit blijkt o.a. uit het "Rapport van het Gerechtelijk Laboratorium II" van 18 maart 1976, waar in de aanhef staat: "De richting van onderzoek is gestuurd door het voorlopig Rapport van Drs. D. Stapert van het B.A.I. van de rijksuniversiteit Groningen d.d. 18 maart 1975".

(Rapport Ger. Lab. Rijswijk d.d. 18 maart 1976 pag. 1, regel 9 e.v.).

Op 18 sept. 1975 schrijft de wetenschappelijk medewerker B.A.I., Drs. Stapert aan de Edelachtbare Heer Rechter-Commissaris Mr. W.C. van Oordt terug:

"Er bestaat geen eerder rapport dan het "Voorlopig Rapport" d.d. 10 maart 1975 betreffende de resultaten van op het B.A.I. verricht onderzoek naar de echtheid van allerlei door de Heer Vermaning in het licht gebrachte materialen." (* 1)

Ook een "Rapport Boekschoten" bleek nooit uitgebracht te zijn. Dr. Boekschoten had, volgens Drs. Stapert, alleen maar met hem samen mogelijke bronnen van herkomst van nagenoeg verse vuursteen nagegaan. De rol die Dr. Boekschoten in de valsverklaring van de "Eemstercollectie" gespeeld had, werd door Drs. Stapert niet genoemd.

In plaats van een "Zaak" te seponeren die toen al aan alle kanten rammelde, zette Mr. Van Oordt bij schrijven van 18 dec. 1975, zowel Prof. Waterbolc als diens assistent Drs. Stapert alsnog aan het "rapporteren". E.e.a. resulteerde in het "Rapport Waterbolc" van 19 maart 1976 en het "Rapport Stapert" van 26 maart 1976.

Uit deze beide rapporten, die ons - als getuige deskundige à décharge van het hoger beroep in Leeuwarden - pas in maart 1978 zijn overhandigd, werd het ons duidelijk, hoe, waar en door wie "Eemster" in feite werd valsverklaard.

4. ONDERZOEK VAN "EEMSTER" OP HET M.S. "GERRIT LUCAS"

Bij het doorlezen van de beide rapporten van maart 1976 blijkt dat het "Wetenschappelijk onderzoek van de Vondstgroep 5 (Eemster)" door Drs. Stapert op het B.A.I. verricht (zie: Westerheem 1975, pag. 70 en 71 sub. 5), enige nadere toelichting behoeft.

Het werkelijke onderzoek blijkt namelijk niet gedaan te zijn door Drs. Stapert, maar door Dr. L. Louwe Kooijmans uit Leiden en Dr. G.J. Boekschoten uit Groningen; niet op het B.A.I. maar in het roefje van Vermanings schip de "Gerrit Lucas" aan de Paradijsweg in Meppel.

Het is merkwaardig dat in de beide rapporten van Prof. Waterbolc en Drs. Stapert dit onderzoek volkomen verschillend werd beschreven.

Bij Drs. Stapert worden slechts enkele regels besteed aan de grootste groep stenen die hij als "het materiaal van Eemster"

(* 1) Van elk wetenschappelijk onderzoek, moeten op universitaire "Instituten" dagrapporten en verslagen aanwezig zijn. Het is wel een bijzonder merkwaardig feit, dat van een zó ingrijpend onderzoek als uitgevoerd op de "stenen" van de heer Vermaning, op 18 sept. 1975 geen enkel rapport of verslag aanwezig zou zijn geweest op het B.A.I. als vijf pagina's onbewezen "kretelogie", door het B.A.I. zélf aangeduid als "Voorlopig Rapport" en als "Deze opvattingen".

En met deze "opvattingen" van Drs. Stapert en Prof. Waterbolc, stapte Gedeputeerde Staten van Drenthe naar de rechter.....

ongezien vals verklaarde. Toch zijn die enkele regels belangrijk in relatie tot de gebeurtenissen rond de vindplaats Eemster in 1985.

Drs. Stapert schrijft op pag. 40 (onderste alinea) van zijn Rapport van 26 maart 1976:

"Volgens mensen, die het materiaal van Eemster hebben bekeken (Prof.Dr. H.T. Waterbolk, Dr. G.J. Boekschoten en Dr. L.P. Kooijmans) vertonen deze stukken echter dezelfde slijpfacetten en de zelfde afwezigheid van oppervlakteveranderingen als het door Vermaning verkochte materiaal. (Hoogersmilde, Hijken, Leemdijkbijl en Blauwmeerbijl)."

Dr. Boekschoten heeft Vermaning op zijn schip "Gerrit Lucas" in Meppel bezocht op 18 aug. 1974 en op 30 nov. 1974. De eerste keer kwam Dr. Boekschoten met vrouw en kinderen om "zeeëgels te doen kopen". De tweede keer in gezelschap van Dr. P.Y. Sondaar van het Geologisch Instituut uit Utrecht om: "Uw collectie fossiele beenderen nader te bezien" (Brief Boekschoten d.d. 3 nov. 1974).

Beide keren liet Vermaning een gedeelte van de collectie "Eemster" zien. Vermaning:

"Dr. Boekschoten vroeg mij om wat stukken uit Eemster te mogen bekijken, alwaar ik zeer bereidwillig in was. Hij verzekerde mij, totaal geen kennis van archeologie te bezitten. Hij heeft de stukken gewoon met het blote oog bekeken en beslist geen loupe of microscoop gebruikt. Als Boekschoten durft te beweren, een loupe of microscoop te hebben gebruikt om de stukken van Eemster te bekijken, dan liegt hij dat het gedrukt staat!" (Brief Vermaning d.d. 9 jan. 1978).

In werkelijkheid was Dr. Boekschoten door Drs. Stapert gestuurd. Deze verkondigde dit zelf onder ede als getuige à charge voor de rechtbank in Assen op 2 febr. 1977:

"Toen er in de pers veel over de nieuwe vondst van de heer Vermaning in Eemster werd gepubliceerd zijn Dr. Boekschoten en een aantal anderen bij de heer Vermaning op bezoek geweest en toen heeft Dr. Boekschoten de collectie Eemster gezien. Tevoren had ik hem wel verteld op welke gronden ik tot de conclusie was gekomen dat de aangekochte stenen vervalsingen waren. Deze mensen (=Boekschoten en Louwe Kooijmans...) hebben dezelfde verschijnselen aangetroffen op de Eemstercollectie, zoals het aanwezig zijn van slijpsporen en het ontbreken van oppervlakteveranderingen. Uit de verklaring van deze mensen kon ik opmaken dat ook de collectie Eemster vervalsingen betrof. De CONCLUSIES zijn op het B.A.I. getrokken en vormen een onderdeel van het ONDERZOEK". (Verslag van de griffier van de rechtbank in Assen, Mr. H. Takens. Parketnummer I-1038-75, pag. 54, regel 30-44).

Hoe Drs. Stapert conclusies kon trekken uit verklaringen van mensen die:

- a. Volkomen ondeskundig waren inzake het Midden-Paleolithicum.
- b. Hun "onderzoek" deden zonder gebruikmaking van loupe of microscoop.

c. Oppervlakteveranderingen (patina's) op stenen beoordeelden zonder écailllements (afsplinteringen) toe te passen.
d. In een zeer korte tijd de "Eemstercollectie" konden onderzoeken bij het zeer slechte licht in een scheepsroefje. zal wel altijd een raadsel blijven. Het toont wel op een zeer navrante wijze aan hoe subliem het wetenschappelijk onderzoek van Drs. Stapert op het B.A.I. verliep.
Voor Dr. Louwe Kooijmans, die ook tot "deze mensen" behoorde, geldt hetzelfde als voor Dr. Boekschoten. (* 1)
Prof. Waterbolk is in zijn "Rapport 1976" zeer kort over de rol van Dr. Boekschoten:

"Ook de Groningse geoloog Dr. G.J. Boekschoten heeft de collectie "Eemster" gezien (18 augustus 1974)." (Pag. 16, regel 31).

De rol die Dr. Louwe Kooijmans in de "Eemsteraffaire" speelde, komt uit het "Rapport Waterbolk, 1976" geheel anders naar voren. Was hij bij Drs. Stapert iemand die door Drs. Stapert geïnformeerd was over de wijze waarop men "vervalsingskenmerken" (slijpsporen en ontbreken van patina's) kon vaststellen, bij Prof. Waterbolk verschijnt Dr. Louwe Kooijmans als conservator van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, die de collectie "Eemster" voor dit museum wil aankopen:

"Na overleg tussen de directeur van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden en mij bracht Dr. L.P. Louwe Kooijmans, conservator van dat museum, op 27 augustus een bezoek aan Vermaning. Hij zag de gehele collectie, en deed een bod van f 60.000,- (alleen geldig indien de vindplaats zou worden meegedeeld). De vraagprijs was echter f 2.000.000,-. Ook bij een tweede bezoek (in september) kwam men niet tot elkaar." ("Rapport Waterbolk, 1976", pag. 16, regel 34-40).

De heer Vermaning geeft een nagenoeg gelijkluidend verslag over de bezoeken van Dr. Louwe Kooijmans. Hij preciseerde de data als bewijs met twee brieven van de hand van de Leidse conservator, waarin hij zijn bezoeken op 17 aug. 1974 en 19 okt. 1974 aankondigde. Van de pertinente weigering van Vermaning: "Nog voor geen miljoen krijgen jullie de collectie Eemster..." maakte Prof. Waterbolk: "De vraagprijs was twee miljoen gulden". Een "nuance-verschil".

"De tweede maal dat Dr. Louwe Kooijmans bij me kwam, en dus opnieuw een poging waagde, was op 19 okt. 1974... Toen Louwe

(* 1) In 1985 had de "Wetenschappelijke Werkgroep van de "Stichting Nederlandse Archeologie" (S.N.A.), onder leiding van die zelfde Dr. Louwe Kooijmans, voor het onderzoek van de "Eemster-artefacten", inplaats van enkele uren in een donker scheepsroefje, maar liefst zes maanden nodig op het I.P.L. De eigenaars van deze "Eemster-collectie" werden toen door Gedeputeerde Staten van Drenthe gesommeerd om hun artefacten onvoorwaardelijk voor zes maanden aan deze "werkgroep" af te staan.
Het zoveelste bewijs, op welk een onvoorstelbaar lichtzinnige wijze de heer Vermaning in 1975 ook als vervalser van "Eemster" werd weggezet.

Kooijmans toch wel inzag, dat hij van mij de concentratie toch niet kon kopen, wilde hij van mij de vindplaats "Eemster" aankopen, maar wie verkoopt er nu een vindplaats?, dat is toch ál te gek! In ieder geval is hij ook nog tijdens z'n laatste bezoek met mij in het ruim van mijn schip geweest. Toen ik hem vertelde, dat ik voornemens was, het schip nog weer eens te willen ombouwen tot museum, vroeg hij: "Wat gaat die verbouwing ongeveer kosten, dacht U?" Ik zei dat dit minstens 60.000 gulden ging kosten. Toen zei hij: "dat kunnen we nog wel betalen in Leiden als U daar de vondst-groep van Eemster, met vindplaats voor wilt missen, dan kunnen we nog tot zaken komen."

Daar ben ik natuurlijk niet meer op ingegaan; ik gunde hun de vondsten niet. Ook tijdens zijn laatste bezoek heeft Louwe Kooijmans weer enige stukken van Eemster bekeken, echter wel weer ZONDER loupe of microscoop, die heeft hij BESLIST niet gebruikt." (Brief van Vermaning d.d. 9 jan. 1978).

5. DR. L.P.LOUWE KOOIJMANS EN DE VALSVERKLARING VAN EEMSTER

Aangezien Dr. Louwe Kooijmans in 1985 van de "Stichting Nederlandse Archeologie" (S.N.A.), de supervisie kreeg in een commissie van vier die, aangezocht door G.S. van Drenthe, een hernieuwd onderzoek in "Eemster" zou gaan verrichten, is het noodzakelijk een duidelijk inzicht te krijgen in zijn rol bij de "valsverklaringen" van "Eemster".(* 1)

De beide totaal verschillende lezingen die Prof. Waterbolk en Drs. Stapert voor de rechtbank en in hun Rapporten voor de Rechter-Commissaris brachten over de bezoeken en rapportages van Dr. Louwe Kooijmans waren voor ons te meer een aanleiding om de tegenwoordige hoogleraar van het Instituut voor Prehistorie te Leiden zelf zijn visie over deze kwestie te vragen en tevens zijn publiekelijk gedane uitspraken over de "Zaak Vermaning" na te gaan.

In 1979 gaf Dr. Louwe Kooijmans het doel van zijn bezoeken aan Vermaning als volgt weer:

"Naar mijn herinnering ben ik overigens tweemaal naar Vermaning geweest. Doel van mijn bemoeienis was na te gaan in hoeverre wij een rol zouden kunnen spelen bij het in ons land houden van de collectie Eemster. In deze tijd speelden vermoedens over onechtheid, bijwerken enz. van de stenen overigens al een rol. Veel gelegenheid om daar op te letten heb je overigens niet als Vermaning aan het woord is." (Dr. Louwe Kooijmans aan Vermeulen van "De Winschoter", 10 aug. 1979).

(* 1) Hoe Gedeputeerde Staten van Drenthe, volkomen onbevoegd om zich met archeologische onderzoeken te bemoeien, met de S.N.A. die als "Stichting" óók geen enkele rechtspositie bezat in relatie tot de Monumentenwet, samen het "Eemster-gebeuren" bespeelden, is tekenend voor- en volkomen passend in de "Zaak Vermaning".

We zullen in dit hoofdstuk hier nog uitvoerig op terugkomen.

In 1984 meent Prof. Dr. L.P. Louwe Kooijmans, dat hij tijdens zijn bezoek aan Vermaning een onvoldoende kennis had van het Midden-Paleolithicum en dat zijn uitlatingen in 1974 wel verminkt zullen zijn:

"Voor zover ik me kan herinneren, heb ik me nooit erg geprononceerd over "Eemster" uitgesproken. Ik was mij toen wél bewust van m'n onvolkomen kennis van het midden-paleolithicum. In alle "hoor en wederhoor" zullen berichten over wat ik toen vond, stellig zijn verminkt. Dat kan niet anders. Wat ik toen vond is voor mij overigens nauwelijks interessant. Momenteel heb ik over "Eemster" geen mening omdat ik materiaal noch site ken. Wél bezit ik een eigen mening over Hoogersmilde, een oordeel dat U kent. Alleen van Hoogersmilde zijn vondstgegevens en materiaal voldoende beschikbaar voor studie." (Prof. Louwe Kooijmans aan Wouters, 13 febr. 1984). (Volgens Prof. L.K. bestaat Hoogersmilde uit vervalsingen).

Begin 1984 schrijft Prof. Louwe Kooijmans dat een opgraving in "Eemster" weinig zin zal hebben:

"Site en vondsten zijn bij ons slechts uit berichten bekend, met uitzondering van mijn éénmalige, vluchtige kennismaking, nu circa 10 jaar geleden. Zoals het zich laat aanzien kan een opgraving weinig bijdragen aan onze kennis van "Eemster". Maar, nogmaals, noch over de vondsten noch over de site kunnen wij uit eigen waarneming oordelen." (Dr. Louwe Kooijmans aan de "APAN", 16 febr. 1984).

Als we de uitspraken onder ede van Prof. Waterbolk en Drs. Stapert moeten geloven - Dr. Louwe Kooijmans zelf verkondigde meermalen dat hun integriteit boven alle twijfel verheven is - en ook Dr. Louwe Kooijmans ons een juiste voorstelling van zaken gaf - en waarom zouden we zijn integriteit wél in twijfel moeten trekken - komen we tot een bijzonder vreemde samenvatting van "waarheden":

Dr. L.P. Louwe Kooijmans, door Drs. Stapert geïnstrueerd over valsheidskenmerken (slijpsporen, afwezigheid van patina's) op de artefacten van Vermaning, bezocht in 1974 tweemaal (of éénmalig?) de heer Vermaning op zijn schip in Meppel na een voorafgaand overleg van zijn directeur van het R.M.O. en Prof. Waterbolk. Hij was toen op de hoogte van "vermoedens over onechtheid, bijwerken enz. van de stenen" en "hij was zich wel bewust van zijn onvolkomen kennis van het Midden-Paleolithicum". "Veel gelegenheid om op de valsheidskenmerken der stenen te letten, had Dr. Louwe Kooijmans overigens niet, doordat Vermaning steeds aan het woord was." Tijdens zijn "éénmalige(?)", vluchtige kennismaking", zag hij wél "de hele Eemstercollectie", en deed, al het bovenstaande overwegend, als conservator van het Rijksmuseum van Oudheden, hierop een bod van 60.000 gulden, vanzelfsprekend "alleen geldig indien de vindplaats zou worden meegedeeld".

Wat een geluk - achteraf - voor het Rijksmuseum in Leiden en zijn koopgrage conservator met de onvolkomen kennis van het

Midden-Paleolithicum, dat de vraagprijs van Vermaning twee miljoen gulden is geweest...

Toch waren de tochten van Dr. Louwe Kooijmans voor de "Wetenschap" niet helemaal tevergeefs geweest. Hij schijnt achteraf maar weinig last van de als maar pratende Vermaning gehad te hebben, want zonder microscoop of loupe, zonder écailllements en met onvoldoende licht, heeft hij volgens Drs. Stapert kunnen constateren dat de Eemstercollectie, waarvoor hij 60.000 gulden geboden had, dezelfde slijpsporen en dezelfde afwezigheid van oppervlakteveranderingen vertoonde als de stenen van Hoogersmilde, Hijken enz., en dát was voor Drs. Stapert mede een voldoende bewijs om "Eemster" onder "vondstgroep 5" ongezien vals te verklaren.

Vervolgens:

Dat een Nederlandse amateur-archeoloog door Drs. Stapert en Prof. Waterbolk werd aangeklaagd als vervalser en oplichter en daarbij voorgoed zijn eer en goede naam verspeelde, mede door toedoen van Dr. Louwe Kooijmans, voor wie het nu nog nauwelijks interessant is wat hij in 1974 vond, is tekenend voor de houding van een deel van de beroepsarcheologische wereld in de "Zaak Vermaning". Het is evenzeer tekenend dat je als vakarcheoloog, verantwoordelijk voor de opleiding in "Het Vak" in 1984 durft te schrijven dat: "Site en vondsten bij ons slechts uit berichten bekend zijn"... en... "Noch over de vondsten, noch over de site kunnen wij uit eigen waarneming oordelen", om daarna in de zelfde zin de conclusie te trekken: "Zoals het zich laat aanzien kan (of "mag"?) een opgraving weinig aan onze kennis van "Eemster" bijdragen..."

6. ONDERZOEK VAN EEMSTER DOOR PROF.DR. H.T. WATERBOLK

Prof. Waterbolk zag pas op 25 febr. 1975, veertien dagen vóór dat het "Voorlopig Rapport over de steentijdvondsten van Tj. Vermaning" op 10 maart 1975 verscheen, voor het eerst enkele artefacten van Eemster. Zelf spreekt hij van 25 stenen; Vermaning spreekt van: "Zeven stenen die Grada clandestien uit mijn collectie in haar handtasje had meegenomen, waarvan ik niets wist." (Brief van 9 jan. 1978). Prof. Waterbolk zag deze "Eemster-vondsten" ten huize van de heer Elzinga in Leeuwarden:

"Op 25 febr. 1975 ben ik ten huize van de heer Elzinga aanwezig geweest bij een gesprek dat plaatsvond met mevrouw Vermaning en enkele van Vermanings vrienden. Daar is geprobeerd de heer Vermaning tot andere gedachten te laten komen en de vindplaats van de "Eemstercollectie" aan te wijzen. Mevr. Vermaning had ongeveer 25 stuks van die collectie bij zich. Mij viel op dat ze dezelfde slijpvlakken hadden als uit het onderzoek van Drs. Stapert was gebleken... Verder zag ik in de diep gelegen groeven licht gekleurd zand. Wanneer de stukken van een regelmatig geploegd stuk afkomstig zijn, dan kan men niet verwachten dat er licht zand aanwezig is, maar dan mag men donkere grond verwachten in die groeven.... (Verslag rechtbank Assen. Parketnr. I-1038, pag. 39, regel 1 e.v.).

In het "Rapport Waterbolk van maart 1976" staat het verhaal van de "lichtgekleurde" grond ook reeds vermeld:

"Ook constateerde ik de aanwezigheid van lichtgekleurde leem in alle verdiepingen van het oppervlak der stenen. Deze leem was ook aan Louwe Kooijmans en Boekschoten opgevallen toen zij de collectie zagen. De aanwezigheid van deze lichtgekleurde leem klopt niet met de beweerde herkomst van een regelmatig geploegde akker" (Rapport Waterbolk van 19 maart 1976, pag. 13, regel 16 e.v.).

Klaarblijkelijk had Prof. Waterbolk de "Eemster-ontdekking" in 1972-73 toch niet al te best gevolgd. Er is al vanaf de eerste berichten duidelijk sprake geweest van een gediepploegde akker, waarbij de ploeg - zoals nog steeds in het Drentse landschap te zien - de gele ondergrond ten dele mee naar boven brengt.

"In mijn vorige, zeer uitvoerige en lange brief, schreef ik je, dat ik verweg de meeste artefacten had aangetroffen in een band van geelachtig leemhoudend zand, en dat de artefacten van Eemster helemaal voor het grootste deel uit dit gele zand te voorschijn kwamen. Sommige stukken hebben de geelachtige kleur van dit zand aangenomen; je kunt ze thuis bij me bekijken als je wilt. Dit is waarschijnlijk de B of C laag die jij bedoelt Wouters." (Brief Vermaning, d.d. 5-IV-1977).

Drs. Stapert maakt in het "Voorlopig Rapport" van 10 maart 1975 van de constatering van Prof. Waterbolk, Dr. Louwe Kooijmans en Dr. Boekschoten in relatie tot de lichtgekleurde grond op eigen gezag "ingewreven leem":

"Twijfel aan de juistheid, c.q. zekerheid van onjuistheid van de vindplaatsopgaven van Vermaning bestaat ten aanzien van:

Artefactgroep 5 (Eemster), omdat de vindplaats voor ieder strikt geheim wordt gehouden. De INGEWREVEN lichtgekleurde leem die bij ALLE stukken van deze groep voorkomt is niet te verwachten bij vondsten van een regelmatig geploegde akker." (Westerheem, 1975 pag. 71, sub. 5).

Drs. Stapert, die nooit één stuk van Eemster zag, weet voor de rechter dus pertinent zeker dat de leem erin is GEWREVEN op alle artefacten van Eemster.

Zoals wij zelf bij de ontdekking van "Eemster II" in 1982 konden constateren, lagen de door ons in situ opgegraven vondsten in een gelige, zandig-lemige matrix. En inderdaad zat er lichtgekleurd lemig materiaal in de hinges van de artefacten; zo- zeer zelfs dat het bij wassen met water niet helemaal verdween. Overigens - hier wees de heer P. Beersma reeds op voor het Hof in Leeuwarden - is het een dwaasheid om neer ter schrijven dat Vermaning bij Eemster een valse vindplaats opgaf omdat hij... géén vindplaats op wou geven.

Prof. Waterbolk, maakt tenslotte in zijn "Rapport van maart 1976" nog melding van het "juiste" aantal artefacten van Eemster:

Foto 2

— 1 cm —

Foto:A.W.

Macro-opname van de dorsale zijde van een productie-afslagje; hier viermaal vergroot. De foto werd genomen na het afwassen van het artefact met zeep en water. Duidelijk is te zien dat de lemige matrix-deeltjes zich in de afslagnegatieven en zelfs op de slaggolven van het artefact hebben vastgekoekt. "EEMSTER II" No.E.82-D.

Dorsal side of a small production flake, enlarged 4 x. Photo taken after washing of the artefact with water and soap. Loamy matrix-remains have stuck onto the flake negatives. "EEMSTER II", in situ. 1982:E.82-D.

"De collectie Eemster wordt intussen ook getoënd aan enkele niet-Groningse archeologen, nl. aan G.D. van der Heide (destijds in Schokland) en H. Halbertsma (R.O.B. Amersfoort). De laatste die alle 543 stukken in handen heeft gehad, was benaderd door een persoon die anoniem wenste te blijven." (Pag. 13, regel 25 e.v.).

Desgevraagd verklaarde Dr. Halbertsma ons in 1984, dat zijn bezoek niets te maken heeft gehad met de Eemstercollectie; het betrof een ziekenbezoek aan Vermaning, die herstellende was van een hartoperatie. De beide heren hebben in 1973 terloops slechts enkele stukken uit louter belangstelling bekeken. Het zou overigens onmogelijk zijn geweest om 543 stukken van Eemster te bekijken. Er waren er maar 243:

"De Meppeler Courant is de eigenlijke oorzaak van het in het leven roepen van het getal 543. Op 6 juni 1974 kreeg ik be-

zoek van een journalist van deze krant. Ik vertelde van mijn grote ontdekking bij Eemster, en dat ik al 243 stukken had geborgen. De volgende dag, 7 juni stond er in de krant dat Tjerk al 543 stukken had geborgen. Ze hebben wel een rectificatie beloofd; ze hebben het nooit uitgevoerd. Ook de "Leeuwarder Courant" van 15 okt. 1974 nam dit over. Ook Waterbolk schijnt dit getal serieus te hebben genomen; hij heeft niet meer dan 7 stukken van Grada gezien." (Brief Vermaning van 9 jan. 1977).

8. ONDERZOEK VAN "EEMSTER" DOOR A.M. WOUTERS

Toen wij ons in 1976 gingen verdiepen in de "Zaak Vermaning", waren alle geïncrimineerde artefacten als "vervalsingen" op het B.A.I. in beslag genomen en overgedragen aan het Gerechtelijk Laboratorium in Rijswijk. De getuige-deskundigen à décharge in de rechtzaak te Assen kregen geen enkele kans om ook maar één valsverklaard artefact te onderzoeken, terwijl Drs. Stapert, de feitelijke valsverklaarder-beschuldiger, zelfs het Gerechtelijk Laboratorium kon gaan "leiden". Een dergelijke "klassejustitie" was gelukkig voor het Hof in Leeuwarden niet meer aan de orde.

Dr. C. Franssen maakte ons toen attent op de collectie "Eemster", eveneens valsverklaard door Drs. Stapert, maar nog steeds in het bezit van Vermaning. Wij konden hiervan 50 artefacten in bruikleen krijgen en, samen met 5 Midden-Paleolithen uit Hijken - eveneens valsverklaard door Drs. Stapert - en in het bezit van de heer E. Horn, waren zij de enige aanknopingspunten en naar later bleek "sleutels" voor een verantwoord wetenschappelijk onderzoek, zo noodzakelijk voor een adequate verdediging. Zowel de heer Vermaning als de heer Horn gaven ons toestemming om op enkele artefacten een "écaillage" (afsplinteringstest) toe te passen, waarna op twee Philips-laboratoria met de elektronenmicroscop de echte patina's konden worden aangetoond.

Er is géén essentieel, wél een gradatie-verschil waar te nemen bij patina's op Midden-Paleolithen uit Noordelijk Nederland. Deze verschillen zijn o.a. terug te voeren tot een al dan niet primaire ligging post-fabricage in bepaalde grondlagen (verspoeld of in situ keizand; oppervlakte-vondst of dieper wegliggend in de matrix etc.). Zie voorbeelden op foto's in dit No. 17.

"Het bij vrijwel alle voorwerpen voorkomen van een natuurlijke glanspatina suggererende uniforme vettige glans, die met water en zeep kon worden verwijderd", zoals Drs. Stapert in zijn "Voorlopig Rapport" beweerde, en die de valsheid der artefacten bewees... bleek - zoals aangetoond door Dr. Boom en het Gerechtelijk Laboratorium - in alle gevallen te bestaan uit huidvet. Dat was óók zo bij de artefacten van Eemster. De echte glans die na wassing over bleef, bleek onder de elektronenmicroscop gezien een natuurlijke silica-coating te zijn, het eindresultaat uit de reeks hydrosol-hydrogel-xerogel van SiO_2 , maar dan wel in een gematigde vorm, omdat de "Eemster-vondsten" vanaf het begin tot 50-70 cm diep in een zandig-lemige matrix hebben gelegen en niet door verspoeling, gelifluctie of

anderszins aan de oppervlakte een zware AD-patina konden ontwikkelen.

Het zijn de AD-patina's (door Drs. Stapert "windlak" genoemd, een niet bestaand fenomeen), die door Prof. Waterbolk en zijn assistent, voor Noord-Nederland als "conditio sine qua non" werden geproclameerd voor "echte en onvervalste" Midden-Paleolithen. Consecutief resultaat... "De Zaak Vermaning"...

Over de "uniforme slijpsporen, die onmogelijk als natuurlijk ontstaan verklaard kunnen worden, maar zonder veel moeite met een slijpmachine kunnen worden aangebracht" (Voorlopig Rapport van 10 maart 1975, onder D.1.), kunnen we kort zijn. Als Drs. Stapert de slijpproeven op enkele originele artefacten uit de collectie Vermaning zou hebben uitgevoerd, in plaats van op "verse" vuursteenafslagen, zou hij bovenstaande volkomen uit de lucht gegrepen beweringen nooit opgeschreven hebben. Bij de door ons verrichte proeven met slijpmachines op artefacten van Eemster en Hijken zelf, ontstond er een volkomen ander beeld dan wat Drs. Stapert als "bewijs van vervalsing" met veel ophef en bravoure had aangediend. Het bleek zelfs dat bij recente slijping op de ribben onmiddellijk de aanwezige blijvende glans- en kleurpatina's verdwenen. (Zie de kleurfoto's met tekst verder in dit Eemster-nummer).

Elke slijping op een originele Midden-Paleolith toont zelfs de meest minimale glans- en kleurpatina's juist bijzonder duidelijk en BLIJVEND aan; zelfs op neolithische bijlen. (*1)

Bewegingsproeven in bevriezende en ontdooiende lagen van een kunstmatige permafrost (diepvriescel) lieten zien dat de "afgeslepen ribben", die Drs. Stapert als vervalsing zag, veroorzaakt moeten zijn door natuurlijke bewegingen en schuring van de artefacten in de talik van een "sandwich-permafrost" tijdens een der stadialen van de Weichsel-ijstijd. In dit nummer zal met duidelijke foto's uitvoeriger over deze zgn. "slijpingen" worden ingegaan.

De door onszelf en - op ons verzoek - door twee Philipslaboratoria gedane experimenten op het "Eemstermateriaal", werden tijdens de rechtzitting in hoger beroep voor het Hof in Leeuwarden aan de hand van vele kleurendia's door de getuigen à décharge naar voren gebracht.

Na de uitspraak van het Hof op 21 dec. 1978, waarbij de heer Vermaning werd vrijgesproken van alle tegen hem ingebrachte beschuldigingen, zou de "Zaak Vermaning" per definitie voorbij moeten zijn geweest. Een hernieuwde samenwerking tussen vele amateurs en de beroepsarcheologie werd door de vele nieuwe ontdekkingen dringend gewenst.

Maar al onmiddellijk na deze vrijspraak kwamen Drs. Stapert, Drs. Harsema en Prof. Waterbolk van het B.A.I. met hernieuwde valsverklaringen van de door Vermaning verzamelde artefacten:

(*1)

Voor slijpsporen op middenpaleolithische en neolithische artefacten zie:

Van de Berg-Dijkstra, 1980; Franssen, 1980; Van der Lee, 1980 en Peeters, 1983.

Zie ook in dit nummer: "Het onderzoek van de secundaire verschijnselen op de vondstgroep "Eemster".

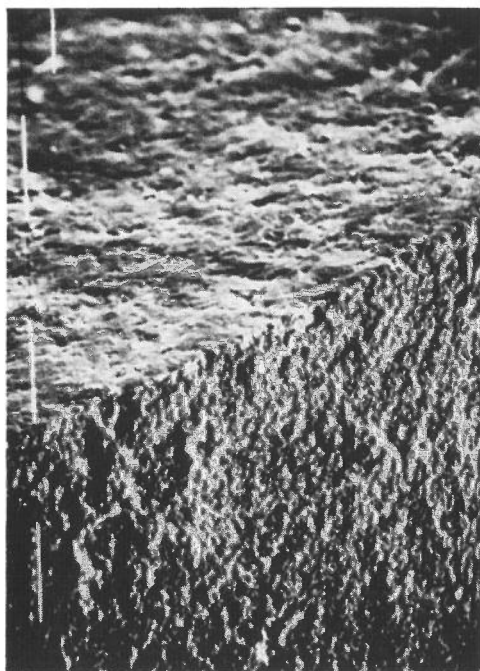

Foto 3 S.E.M.-foto:200 x

Foto 4 S.E.M.-foto:1500 x

De foto's werden genomen met de elektronen-microscoop op het Nat.Lab. Philips.

Het betreft een afsplinteringstest (analyse d'écaillement) op het valsverklaarde werktuig No.EE.72-069 uit "Eemster I" van Tjerk Vermaing. Het bovenste gedeelte toont de echte patina van het prehistorische afslagvlak (fondant-achtig; als iets gesmolten sneeuw die weer bevroren is). Het onderste gedeelte, onder de diagonale breuklijn (zie de pijltjes: ↙), vertoont het door ons geslagen recente, echt verse oppervlak.

Scanner Electronic Microscope. Photo 3: 200 X. Photo 4: 1500 x.

The photographs have been taken with the S.E.M. at the Physics Lab. of Philips. It concerns a flake-removal-test (analyse d'écaillement) on the incriminated artefact EE.72-69. The upper part shows the genuine patina of the prehistoric flake-negative (resembles slightly molten snow, frozen-up again). The lower part, under the diagonal line of cleavage, shows the really fresh surface ("bread-crumbs structure") of our recently struck flake.

"De vervalsingen staan vast, dit komt niet meer ter discussie. Feit is nu eenmaal, dat ik de vondsten van Vermaing en talloze amateurarcheologen met een zekere achterdocht zal bekijken. Er is nu eenmaal een amateur-archeoloog en er is iemand die stenen vervalst. Daar kan ik niet omheen, die stenen komen maar niet zo uit de lucht vallen." (Drs. Stapert in "Trouw" van 22 dec. 1978).

"Wij blijven er toch van uitgaan, dat de stenen van Vermaing vals zijn. Ze hebben hoogstens curiositeitswaarde. Daarom til ik er niet zo zwaar aan dat ze zijn beschadigd of weggeraakt." (Er waren nl. van de collectie Hijken 140 artefacten zoekgeraakt). (Drs. Harsema in "Het Parool" van 30 dec. 1978).

"Er is duidelijk komen vast te staan, dat een aantal van die stukken die destijds van Vermaning zijn aangekocht, dat die vals zijn. De discussie hierover is afgelopen en wat men moet zien is dat het moeilijk is voor een aantal mensen om dat te aanvaarden. Maar helaas, ik kan er ook niets aan doen. Deze stukken zijn en blijven geen authentieke stukken uit de prehistorie." (Prof. Waterbolk voor Tros-Aktua-TV).

Aangezien noch van de bewijzen van getuige à décharge P. Beersma inzake tegenspraken, onwaarheden en zelfs meineden, noch van de experimenteel bewezen echtheidskenmerken van getuige-deskundige A. Wouters enige notitie werd genomen, besloot de groep "Vrienden van Vermaning" de waarheid "ONDER DE GROND" te gaan zoeken. De vindplaats "Eemster" werd regelmatig bezocht om de mogelijkheden van een nog aanwezige "in situ" en eventuele nieuwe vondsten op te sporen.

De heer Vermaning was het met deze nieuwe aanpak eens. Hij had de vindplaats al op 12 maart 1977 bezocht in gezelschap van Dr. C. Franssen en A. Wouters. Bij die gelegenheid werd er een "afslag van fijne kwartsiet" gevonden en tegen het talud van een toen vrij recentelijk gegraven sloot, 20 à 30 meter verwijderd van de in 1972 ontdekte concentratie (Eemster I) een

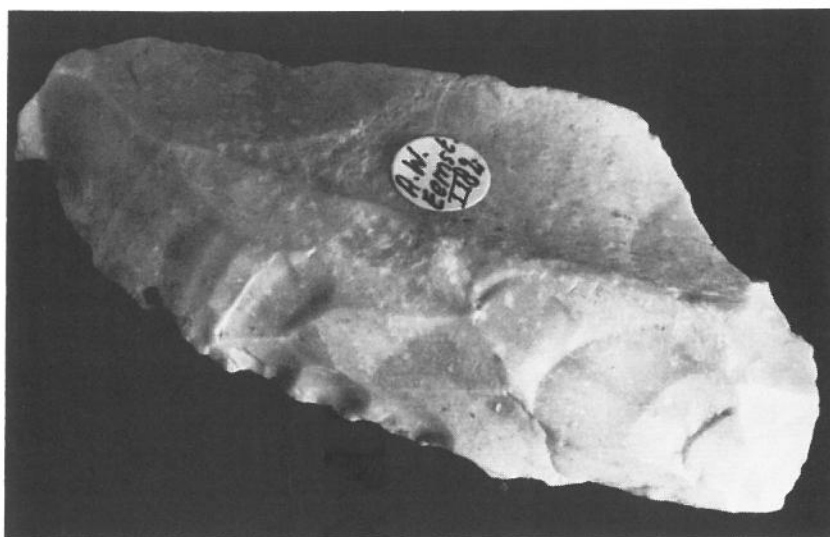

Foto 5

RUGMES OP AFSLAG

Foto:A.W.

Rugmes van grijze silex met een duidelijke afslijting van de meest geprononceerde ribben. Het artefact heeft tendele een afgedrukte rug en een zaagvormige snede, verkregen door alternierende retouche. (Oppervlakte vondst (12 maart 1977). "Eemster II" No.E.77-1.

Backed knife, clear wear on protruding rims. The artefact has a crushed back and a saw-like cutting-edge, obtained by alternating retouching. Surface-find (march 12, 1977). "Eemster II" E.77-1.

afslag van vuursteen, die later als "rugmes" of/en als schaaf kon worden geduid. Dr. Franssen verzamelde nog enkele artefacten in een steenhoop aan de andere zijde van de weg. Ook de heer E. Horn bezocht de vindplaats meermaals, soms met de heer J.E. Musch. Dit gebeurde met instemming van de heer en mevr. Vermaning. De vondsten werden hen steeds getoond. Vermaning schreef hierover:

"De vondst van Eemster bestaat in werkelijkheid uit zo'n 250 stukken, althans dat deel, wat ik van deze vindplaats heb verzameld. De heren Jan Evert Musch en E. Horn hebben het afgelopen jaar op deze vindplaats ook zo'n 8 of 10 stukken verzameld. Ook jijzelf Ad hebt een afslag gevonden van fijn kwartsiet. Zodat thans het aantal is toegenomen tot ruim 260 stuks." (Brief Vermaning d.d. 9 jan. 1978).

9. ONTDEKKING VAN "EEMSTER II"

Op 29 okt. 1982, na een bezoek aan de heren Beersma en Vermaning, bezochten wij opnieuw de lokatie "Eemster" om foto's te maken van een grondprofiel op de plaats waar in 1977 de "schaaf" aan de oppervlakte gevonden was (=rugmes: EE.77-1 van Foto 5). De begroeiingslaag tegen het talud van de sloot werd afgestoken over een lengte van 100 cm en tot een diepte van 75 cm (zie kleurenfoto 6). Bij het iets terugzetten van het profiel werden op 65-70 cm diepte, in een ongestoorde "in situ" een viertal artefacten geborgen uit een zandig-lemige matrix, die ook als een vuil-wit-gelig laagje aan de artefacten gekleefd zat (zie foto 2). Zoals we "onder 6" opmerkten, werd deze "lichtgekleurde leem", danwel het "lichtgekleurde zand", ook door Dr. Boekschoten, Dr. Louwe Kooijmans en Prof. Waterbolk opgemerkt. Drs. Stapert maakte er zelfs ongezien "ingewreven lichtgekleurde leem" van en een bewijs van vindplaatsvervalsing.

Het aankoeken van lemige grond aan dieper wegliggende "in situ" vondsten is een gevolg van een veel voorkomend bodemverschijnsel, waarbij colloïdale leem-partikeltjes van texture-A naar texture-B bewegen en zich op alle delen van de naar bovengekeerde zijde van een artefact kunnen afzetten. Daarom is het recent "instoppen van stenen" in bodemprofielen, zoals Prof. Waterbolk dat in het tijdschrift "Drenthe" (1982, nr. 1, pag. 4: derde kolom) suggereerde, onmiddellijk door een bodemkundige of een geoefend voorgraver te verifiëren.

Het voor lekenoren aardig klinkende "instopverhaal" van stenen gaf ons al tijdens de persconferentie in de Statenzaal van Drenthe op 18 maart 1975, de ZEKERHEID dat er al vanaf het begin van de "Zaak Vermaning" een déloyaal spel werd opgevoerd. Wij hadden meerdere malen met de voorgravers van het B.A.I., die ook in Hoogersmilde werden ingezet, gegraven en wij wisten dat ze hun vak zó uitstekend verstonden, dat ze zich geen 27 keer tijdens één opgraving om de tuin zouden laten leiden... Uitgesloten.

De laag waarin de vier artefacten van het slootprofiel (Eemster II) lagen, was - waarschijnlijk tijdens het pleniglaciaal - zwaar kryoturbaat verplooid; zodanig zelfs dat de infiltratie-

zône van ijzeroxyden, lenzen leem en vroeg-dekzand dooreen gekneet waren. In dit "kryoturbate permafrost relict" moeten de krasjes, ribafrondingen, laterale beschadigingen en glansverschijnselen op bulbi en ribben van de "Eemster-vondsten" ontstaan zijn.

Om misverstanden te voorkomen dient hier nadrukkelijk gesteld te worden, dat "Eemster II" pal aansloot aan de vindplaats Eemster van Tjerk Vermaning uit 1972. Deze werd gemakshalve "Eemster I" genoemd. Het slootprofiel lag ongeveer 30 meter van de plaats waar we in 1977 met de heer Vermaning en Dr. Franssen een afslag van kwartsiet hadden gevonden. Het is nog niet duidelijk in hoeverre "Eemster II" een nieuwe concentratie is (zoals bijv. Hoogersmilde B), dan wel een uitloper van "Eemster I". In ieder geval behoren ze in tijd en plaats bijeen, gezien de steenreconstructies (refits, joints) over en weer.

Daags na de ontdekking van de goede "in situ" bij het slootprofiel werd de heer Vermaning hiervan schriftelijk in kennis gesteld (brief aan Vermaning d.d. 30 okt. 1982). Het was ons toen nog niet bekend, dat twee van de vier afslagen joints zouden vormen met vuistbijlen die Tjerk Vermaning in 1972 in Eemster geborgen had.

Omdat "Eemster II" tegen het talud van de sloot lag, behorend tot de wegberm, was dit stuk grond nooit gediepploegd. Het is zelfs niet onmogelijk dat deze laag nog onder het wegdek doorloopt, omdat bij een later onderzoek ook nog een artefact geborgen kon worden uit een ongestoorde laag in het sloottalud aan de andere zijde van de weg.

Het schrijven van G.S. van Drenthe aan de heer Vermaning van 16 sept. 1982, waarin gesproken werd van:

"Het kan zinvol zijn om nieuwe vondsten van U of van andere collegae van U, al of niet in situ gelegen, te laten onderwerpen aan de beoordeling door deskundigen",

gaf o.i. een opening om een nieuwe greep te krijgen op de "Zaak Vermaning":

1. Er was een nieuwe vindplaats "van andere collegae van U", nog wel in relatie te brengen met de vondsten op het aangrenzende perceel uit 1972, die vals verklaard waren.
2. Er was een goede "in situ", in tegenstelling overigens met "Eemster I", dat door de diepploeg en de graverijen van de heer Vermaning al in 1972 gestoord was.
3. Er konden geen verhalen komen over instoppen van stenen", omdat de vondstlaag diep onder een eveneens ongestoorde afdekkende laag lag.
4. Er konden geen narigheden komen over "eigendomsrechten" in relatie tot de vondsten van "Eemster I", die de heer Vermaning, zonder medeweten van de eigenaar van het perceel en zonder melding ex art. 24 van de Monumentenwet, in 1972/73 geborgen had.
5. De "in situ" van "Eemster II" was ontdekt en later nog door 4 personen gecontroleerd buiten de heer Vermaning om; hij kon dus niet opnieuw beschuldigd worden van vindplaatsvervalsing.

Na de ontdekking van "Eemster II" zijn, ter verifiëring van de geologische situatie, nog enige nieuwe profielen blootgelegd. Ook hierbij werden door de heren E. Horn, J.E. Musch, J. Musch en G. van Noort nog enkele artefacten "in situ" geborgen, die eveneens aan de heer Vermaning werden getoond (24 nov. 1983).

Bij het voorbereiden van het "Eemster-nummer" en bijbehorend onderzoek en tekenen van de artefacten, bleek bij het uitproberen van passingen (joints), dat twee van de door ons geborgen afslagen uit de "in situ" van "Eemster II", pasten op twee bifaces van "Eemster I" (1972) van de heer Vermaning, die Drs. Stapert in 1975 had valsverklaard. Het is uitgesloten, dat twee afslagen uit een ongeroerde grondlaag kunnen passen op twee valse vuistbijlen en het was voor ons daarom een duidelijke zaak, dat er op "Eemster II", en mogelijk ook nog op "Eemster I", maar dan op een dieper niveau als de storingen uit 1972, werktuigen in een goede, ongeschonden "in situ" op te graven waren.

Aangezien de artefacten bij graafwerk te voorschijn kwamen, waren wij verplicht deze vondsten bij de bevoegde instanties te melden (Monumentenwet, art. 24).

Opmerking:

Het verhaal dat "Eemster II" verzonnen zou zijn om de heer Vermaning "de eer" van de ontdekking van Eemster te ontnemen, is laffe lasterpraat. Het was dan ook kwetsend en volkomen onnodig, dat enige bestuursleden van de "APAN" de ontdekkingsgeschiedenis van Eemster door de heer Vermaning in sept. 1985 in Emmen notarieel lieten vastleggen.

Dit ontdekkingsverhaal was al in 1974 in vele kranten en tijdschriften publiekelijk verschenen (o.a. Meppeler Courant van 7 juni 1974; Leeuwarder Courant van 15 okt. 1974; Elseviers Magazine van 29 juni 1974); Ton Hulst gaf het nog eens in zijn boek "Tjerk Vermaning, steen des aanstoots" in 1975; en ook in "De Waarheid over Tjerk Vermaning" (A. Wouters, 1978); "Archaeologische Berichten XI" (J.E. Musch, 1982) en het "Rapport Eemster" voor G.S. van Drenthe en de R.O.B. (A. Wouters, 1984) werd Eemster exclusief als een belangwekkende ontdekking van de heer Vermaning beschreven.

10. "EEMSTER" EN DE MONUMENTENWET

Sinds 22 juni 1961 is er in ons land een monumentenwet, die in hoofdstuk V duidelijk omschrijft, waaraan men zich te houden heeft bij opgravingen en archeologische vondsten.

In art. 24 wordt gesteld, dat men een bij graafwerk gevonden voorwerp, waarvan men weet of redelijkerwijze mag vermoeden, dat het een monument is, binnen drie dagen moet melden bij de burgemeester van de gemeente waarbinnen de vondst gedaan is. De burgemeester geeft hiervan onverwijld kennis aan de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (R.O.B.).

In de praktijk geven de meeste niet-professionele archeologen hun vondsten rechtstreeks door aan de R.O.B. of aan de vertegenwoordiger van deze dienst in hun provincie: de provinciaal-archeoloog.

Foto 6

PROFIEL TEGEN HET SLOOTTALLUD VAN "EEMSTER II"

Foto:A.W.

Er heeft zich een duidelijke interglaciale paleosol (Eemien) ontwikkeld in de top van de Saale-keileem. Deze is secundair cryoturbaat verplooid in het Weichsel-pleniglaciaal. In dit "permafrost-relict" kregen de artefacten, die op een diepte van 60-70 cm onder maaiveld lagen, hun afgesleten ribben en laterale zijden, alsook de krasjes en glanssporen. Op meerdere artefacten van "Eemster" zijn "aankoevingen" van humusijzer en mangaanoxide partikeltjes.

Section along a ditch, bordering "Eemster II". Paleosol formation in Saale boulder clay, with heavy secondary cryoturbation. In this interglacial relict, the artefacts were found at a depth of 60-70 cms below the present surface. The humus-iron and manganese-oxide particles at the base of the interglacial soil, are found adhering on several of the artefacts from the adjacent "Eemster I", 1972 deep-ploughed field. Through the cryoturbation-kneading of the last glacial, the artefacts got their worn edges, scratches and glossy polish on bulbs of percussion etc.

Overeenkomstig bovengenoemd art. 24 van de Monumentenwet werd "Eemster II" officieel gemeld aan de R.O.B. in Amersfoort, aan Gedeputeerde Staten van Drenthe, aan de Provinciaal-Archeoloog van Drenthe, en onofficieel aan Prof. v.d. Waals en Drs. Stapert van het B.A.I. in Groningen en Drs. Roebroeks van het I.P.L. van Leiden.

A. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek:

"Eemster II" werd voor het eerst telefonisch gemeld aan Drs. A. Verlinde van het R.O.B. op 21 febr. 1983, gevolgd door een melding per aangetekend schrijven op 7 maart 1983 aan Prof. Dr. W.A. van Es, directeur van deze dienst. In het schrijven werd melding gemaakt van de goede "in situ", de ligging aansluitend aan de Eemster-site door de heer

Vermaning ontdekt in 1972 en van een "joint" van een afslag van "Eemster II" met een door Drs. Stapert vals verklaarde vuistbijl uit 1972.

Er werd in overweging gegeven om zo spoedig mogelijk een voorlopige opgraving te houden onder goede controle:

"...Een kleine, goed gecontroleerde voorlopige opgraving met assistentie van een officiële bodemkundige die de goede "in situ" kan bevestigen, kan binnen enkele dagen de kwestie Vermaning volledig oplossen. De opgravende instantie behoeft absoluut géén specifieke paleo-specialisatie te hebben. Het gaat primair om zeer simpele constatering van feiten, verifieerbaar met verschijnselen aanwezig op het geïncrimineerde materiaal van 1975; passend óp of afkomstig van identieke silexknollen c.q. kernen..."

"Daarna kan de verdere opgraving voor later worden gereserveerd. Het is toch een ongehoord schandaal, dat in ons land nu al 8 jaar een kwestie Vermaning bestaat, zeer ten nadele van een onschuldig aangeklaagde Nederlander en - maar dat is van veel minder belang - zeer ten nadele van de archeologie in zijn totaal.

De coördinaten van de vindplaats kunnen in wederzijds overleg met de ontdekkers worden aangewezen en geverifieerd aan niet in de kwestie Vermaning betrokkenen..."

"Gaarne ontving ik per omgaande een schriftelijke bevestiging van deze opnieuw, nu per aangetekend schrijven gedane melding, zodat narigheden, zoals ontstaan na onze vele uitvoerige meldingen van stuwwalvondsten, voorkomen kunnen worden." (Fragmenten uit de melding aan de R.O.B. d.d. 7 maart 1983).

Daarna volgen nog verdere meldingen aan de R.O.B. op 21 maart 1983, op 6 nov. 1983, op 27 nov. 1983, en op 2 febr. 1984. Al deze officiële meldingen volgens art. 24 van de Monumentenwet hadden geen enkel resultaat. Het hele "Eemster-gebeuren", dreigde een herhaling te worden van de "Stuwwal-ontdekkingen" uit de zeventiger jaren.

B. Gedeputeerde Staten van Drenthe:

Aan G.S. van Drenthe werd "Eemster II" gemeld - eveneens weer met inachtneming van art. 24 van de Monumentenwet - op 4 april 1983, op 26 april 1983 en op 1 nov. 1983.

Edelachtbaar college,

In Uw schrijven van 16 sept. 1982 aan de heer T. Vermaning stelt U:

"Dat het zinvol kan zijn om nieuwe vondsten van U of van andere collegae van U, al of niet in situ gelegen, te laten onderwerpen aan de beoordeling door deskundigen. Wij zijn er van overtuigd dat het mogelijk moet zijn in gemeenschappelijk overleg deskundigen in te schakelen..."

Uit mijn brief aan Uw college van 4 april 1983 hebt U in de bijlagen V.a en V.b kunnen constateren, dat er inderdaad zulke "in situ's" bestaan. Ik refereer nogmaals aan genoemd schrijven en geef bij deze nu OFFICIEEL aan G.S. van Drenthe de vindplaats door van:

Een ongestoorde Smildien-site in de omgeving van de gemeente Smilde (Eemster). Hier liggen in een goede "in situ", werktuigen uit het Midden-Paleolithicum met exact gelijke secundaire kenmerken als aanwezig op de geïncrimineerde stenen van Tjerk Vermaning..."

"Tot nu toe weigerde G.S. van Drenthe kennis te nemen van het wetenschappelijk onderzoek op de grootste laboratoria van Nederland verricht; weigerde eveneens kennis te nemen van de onvoorstelbare wetenschappelijke en juridische malversaties. Op 19 maart 1982, tijdens het "Symposium Klarheid over Vermaning", was het uitgenodigde College van G.S. "en bloc" afwezig.

Hier, in deze nieuwe "Smildien-site" ligt voor G.S. van Drenthe de laatste kans om voor het nageslacht nog enigszins het gezicht te redden..." (Fragmenten uit de melding van 26 april 1983 aan G.S. van Drenthe).

C. Provinciaal-Archeoloog van Drenthe:

In het schrijven, d.d. 31 okt. 1983 werd "Eemster II" ook aan de pas benoemde provinciaal-archeoloog van Drenthe Dr. P. Kooi gemeld:

"...Wij hebben in een proefsleuf van slechts één meter lengte - aansluitend aan "Eemster I" van Vermaning, werktuigen in een goede "in situ" kunnen bergen. Een hiervan past op een vuistbijl uit Eemster I van Vermaning... een vuistbijl door Stapert-Waterbolk in 1975 vals verklaard... Ik meld dit feit ook aan U, zodat later niemand ooit zal kunnen zeggen: Wij hebben het niet geweten." (Fragmenten uit de melding van 31 okt. 1983 aan Dr. P. Kooi).

De provinciaal-archeoloog van Drenthe antwoordde op 16 nov. 1983: "Hartelijk dank voor Uw wensen t.g.v. mijn nieuwe werkkring. Van de door U genoemde zaken heb ik goede nota genomen."

D. Biologisch Archeologisch Instituut:

Op 24 nov. 1983 organiseerde de "Universitaire Stichting Vormingsactiviteiten" (USVA) in Groningen een "Talkshow-Zaak Vermaning", waarop Prof. v.d. Waals, Dr. Boekschoten en Drs. Stapert van het B.A.I. hun visie op deze "Zaak" naar voren brachten.

Bij deze gelegenheid werd door enige APAN-leden "Eemster II" in de discussies betrokken. Drs. Stapert betoogde dat HIJ voor eens en voorgoed had aangetoond, dat én de vindplaats én de vondsten van Eemster vals waren; dat alles wat in "Eemster II" gevonden was en nog ooit opgegraven zou worden óók vals moest zijn. Prof. v.d. Waals verkondigde dat de genoemde artefacten nooit uit een "in situ" van de laag gekomen konden zijn. In de "Universiteitskrant" van de R.U.G. van 30 nov. 1983 werd deze uitspraak nogmaals herhaald. Nog voor er een schop in de grond ging werd "Eemster" door Drs. Stapert en Prof. v.d. Waals, die nog niet bij benadering wisten waar de "Eemster-vindplaats" gezocht moest worden, al vals verklaard en werden de vindsters-melders al à priori voor leugenaars gezet. De "wetenschap" staat blijkbaar voor niets.

In enkele aangetekende brieven werden Prof. v.d. Waals (2 dec. 1983 en 20 april 1984) en Dr. Boekschoten (23 maart en 4 mei 1984) uitgenodigd de betreffende "Eemstervondsten" te komen verifiëren. De brieven zijn nooit beantwoord.

Alhoewel van elke Nederlander verwacht wordt dat hij de wet kent - elke rechter gaat hier van uit - blijkt dit niet te gelden voor officiële instanties. Art. 24 van de Monumentenwet geldt blijkbaar alleen voor potentiële melders? Zij kunnen gestraft worden met een gevangenisstraf van één jaar bij niet melden. Wat staat er voor de instanties voornoemd, die meer dan 10 officiële meldingen van "Eemster II" jarenlang naast zich hebben neergelegd; meldingen gedaan door iemand die zich al vanaf 1950 had gespecialiseerd in het Paleolithicum en hierover meer had gepubliceerd dan alle beroeps- en amateurarcheologen van ons land tezamen?

11. EEMSTER DOOR TJERK VERMANING GEMELD

Alhoewel G.S. van Drenthe op 16 sept. 1982 aan de heer Vermaning had geschreven: "Het kan zinvol zijn om nieuwe vondsten van U of van ANDERE COLLEGAE van U, al of niet nog in situ gelegen, te laten onderwerpen aan de beoordeling door deskundigen" had G.S. acht maanden na het schrijven van 26 april 1983, waarin een "collega van Tjerk Vermaning" (A. Wouters) de "nieuwe vondst van "Eemster II", in situ gelegen", had gemeld volgens art. 24 van de wet, nog steeds niet gereageerd. De heer Vermaning schreef toen op 27 dec. 1983 zélf een brief aan G.S. van Drenthe, waarbij hij de gedeputeerden nogmaals herinnerde aan de belofte van 16 sept. 1982 en om een opgraving vroeg:

Vermaning vervolgt dan:

"Ik acht het moment aangebroken om op uw voorstel in te gaan. Zoals bekend deed ik in 1972 een vondst van een Acheuléen mammoetjagers-kampement, bestaande uit circa 300 vuistbijlen, schrabbers, schavers, spitsen, kernen. Ik gaf deze vondsten de herkenningsnaam "Eemster".

Wat wil nu het geval? Mijn collega, de heer Ad Wouters uit Lent, heeft in de onmiddellijke nabijheid van mijn vindplaats Eemster een nieuwe concentratie ontdekt. Uit de proefgraving van de heer Wouters, die overigens buiten mijn aanwezigheid geschiedde, zou het onderling verband tussen mijn en zijn vindplaats blijken. Het staat volgens de heer Wouters vast dat deze vindplaats artefacten in situ gelegen, aan het licht moet brengen.

Met U ben ik van mening dat het voor een dergelijke opgraving mogelijk moet zijn in gemeenschappelijk overleg deskundigen in te schakelen.

Ik geloof dat U heel goed in staat bent een procedure te ontwerpen, waarin alle partijen zich kunnen vinden. Welnu, wend dan al uw krachten aan om in het komende voorjaar de nieuwe vindplaats van de heer Wouters bij Eemster onder deskundige leiding te laten opgraven." (Fragment uit de brief van Tjerk Vermaning aan G.S. van Drenthe, d.d. 27 dec. 1983).

In relatie tot de ontwikkelingen van 1985, is het relevant te wijzen op de volgende punten uit de melding van de heer Vermaning:

1. Hij spreekt duidelijk van een nieuwe concentratie, aansluitend aan, en in een verifieerbaar verband staand met zijn grote ontdekking van "Eemster I" uit 1972. Vermaning doelt hier kennelijk op steenpassingen (refits, joints) tussen "Eemster I" en "Eemster II".
2. Hij dringt tot tweemaal toe aan op een spoedige opgraving (komend voorjaar) in een gemeenschappelijk overleg waarin alle partijen zich kunnen vinden.

Merkwaardig was het antwoord dat wij daarna plotseling van G.S. van Drenthe binnen kregen:

"Geachte Heer,

Van Uw bovenstaande brieven (26 april 1983 en 1 nov. 1983), hebben wij kennis genomen. U stelt daarin dat wij een aanbod hebben gedaan om te bemiddelen bij het onderzoeken van vondsten van de heer Vermaning of van collega's van hem. Wij wijzen U er evenwel op dat wij dit gedaan hebben in een aan hem gerichte brief. Dat deze brief ook bij enige van zijn collega's bekend is, doet hier voor ons verder niet ter zake. Nu wij zeer recentelijk van de heer Vermaning zelf een verzoek om bemiddeling hebben ontvangen, zullen wij deze zaak verder uitwerken en met de heer Vermaning hierover contact opnemen." (Schrijven van G.S. van Drenthe. No. 16601 d.d. 9 jan. 1984).

G.S. van Drenthe bleek Art. 24 van de Monumentenwet wel op een bijzonder vreemde wijze te interpreteren. De meldingen van de ontdekker liet men onbeantwoord; de melding van exact de zelfde vindplaats door de heer Vermaning werd opeens wél serieus genomen. Wilde men de feitelijke en eerste melder, die het al acht jaar voor Vermaning had opgenomen, die hem voor de rechtbank in Assen en voor het Hof in Leeuwarden als getuige-deskundige à décharge op archeologische gronden had verdedigd en die al jaren lang G.S. uitvoerig op de hoogte had gehouden van al zijn onderzoekingen, niet als collega van Vermaning zien? Of was hij té goed op de hoogte van de ware feiten? Werd "Eemster II" daarom later met opzet onder de tafel geveegd?

G.S. van Drenthe had tenslotte niet zo'n honorabele rol gespeeld, door op 13 maart 1975 een man aan te klagen, die men kort tevoren de "Culturele Prijs" van Drenthe had toebedeeld. Het bleek duidelijk een overijlde aanklacht geweest te zijn, gebaseerd op enkele "Archeologische opvattingen" van een beginnend paleo-archeoloog - zonder enige ervaring in zijn vak -; opvattingen die verwoord waren geweest in een niet onderbouwde aantijging van enkele pagina's met de weidse naam "Voorlopig rapport over de steentijdvondsten van Tjerk Vermaning".

Het "tolerant" houdend, schreven wij op 31 jan. 1984 aan G.S. terug:

"Refererend aan Uw schrijven No. 16601 d.d. 9 jan. 1984, moet ik U bekennen, dat het mij bijzonder veel genoegen heeft gedaan, dat Uw college de heer Vermaning zo positief heeft

benaderd. Mijn enige doelstelling bij het al jaren durend conflict was de rehabilitatie van een van Uw Drentse burgers..."

"Nu Uw college zelf de "Zaak Stapert" met Vermaning tot een goed einde gaat brengen, past het mij terug te treden. Ik geef mijn werk met vertrouwen aan U over..." (Fragmenten uit het schrijven van 31 jan. 1984 aan G.S. van Drenthe),

Intussen had gedeputeerde H.J. Prenger, die de "Zaak Vermaning" steeds behandeld had, al op 11 jan. 1984 voor de pers verklaard, dat het College van G.S. positief op het verzoek van de heer Vermaning had gereageerd. In de "Asser Courant" van 12 jan. 1984 kon men lezen:

"Het Drentse college van Gedeputeerde Staten is bereid de Drentse amateur-archeoloog Tjerk Vermaning te helpen bij de opgraving van een nieuw gesignaleerd mammoetjagerskampement in de omgeving van Smilde. Een schriftelijk verzoek daartoe heeft Vermaning eind december aan het Drents college van G.S. gericht. Gedeputeerde H.J. Prenger verklaarde gisteravond dat het college positief heeft gereageerd op de gevraagde hulp van Vermaning. De nieuwe vindplaats, die overigens niet door Vermaning zelf is ontdekt, is in zoverre voor hem van grote betekenis, omdat deze pal grenst aan een van zijn oude vindplaatsen, Eemster genaamd." (Asser Courant, 12 jan. 1984).

Soortgelijke berichten verschenen ook in de landelijke pers, o.a. "De Gelderlander" van 14 jan. 1984; het "Algemeen Dagblad" van 16 jan. 1984; de "Telegraaf" van 19 jan. 1984 en het "Nieuwsblad van het Noorden" van 19 jan. 1984. In het "Vrije Volk" van 26 jan. 1984 verscheen een pagina-groot artikel onder het hoofd: "Tjerk Vermaning op weg naar eeherstel". Henk Blanken gaf er in het kort de "Vermaning-Story" en haalde ook de mening van Drs. Stapert aan over "Eemster":

"Dat de stenen vals zijn staat als een paal boven water. Dat zal nooit meer veranderen, wat de vrienden van Vermaning ook mogen beweren. Waarom die zich aan zulke "bolle waanzin" bezondigen is ook Stapert een raadsel."

"Stapert zal zich ook niet meer bemoeien met het nieuwe mammoetjagerskamp, dat door de vrienden van Vermaning is gevonden. Tijdverspilling, meent hij. Hij heeft wel wat beters te doen. Natuurlijk weet Stapert dat er een "afslag" is gevonden, die precies past op een door Vermaning vlak bij ontdekte vuistbijl. Volgens de vrienden van Vermaning bewijst de echtheid van de afslag de ouderdom van de vuistbijl. Stapert lacht schamper: "Maar die bijl is vals. Dat heb ik bewezen. Als er nu een passende afslag is gevonden, is die dus ook vals. En dus deugt ook de vindplaats niet. Ze kunnen wel beweren dat de vondst is gedaan in ongestoorde grond, maar ik kan dat niet zien. Als een steen handig in de grond is gestopt, kun je dat niet vaststellen." ("Vrije Volk", 26 jan. 1984, pagina 9).

12. B.A.I. "BEWERKT" HET INSTITUUT VOOR PREHISTORIE (I.P.L.)
IN LEIDEN

Op 27 jan. 1984 reageerde het "Biologisch Archeologische Instituut" van de RUG in het "Nieuwsblad van het Noorden" op de persberichten over "Eemster". Hieruit bleek dat het B.A.I. de medewerkers van de afdeling prehistorie van de Leidse universiteit had afgeraden om mee te werken aan een opgraving in "Eemster":

"Volgens Drs. Stapert van het B.A.I. is het advies aan de Leidse collega's ingegeven door het feit "dat zo'n onderzoek toch niets aan zal tonen. Het is daarom onzin het te doen". Volgens Stapert is in het verleden overduidelijk aangetoond, dat de door Vermaning in Eemster gevonden stenen vals zijn. Een herbevestiging is volgens hem niet nodig en een nieuwe opgraving is in zijn ogen pure tijdverspilling." (N.v.h.N. 27 jan. 1984).

Al met al werd het uit de pers wel duidelijk, dat het B.A.I. niet zo erg gelukkig was met de meldingen van "Eemster II" en de activiteiten van G.S. van Drenthe die op een opgraving aanstuurden. Het advies van Drs. Stapert en Prof. Waterbolk aan de Leidse collega's om geen medewerking aan een dergelijk onderzoek te geven, bleek uiteindelijk vervat te zijn geweest in een briefwisseling van beide archeologen van het B.A.I. met Prof. Louwe Kooijmans van het I.P.L. (Instituut voor Prehistorie Leiden). Het betrof een correspondentie op officieel briefpapier onder briefhoofd van beide instituten; geschreven, getypt en verzonden óp, en in de tijd van beide voor honderd procent gesubsidieerde rijksinstituten. Ze werden door beroepsarcheologen zélf ter kennis gebracht van de "buitenwereld" en zijn beslist niet als "confidentieel" te beschouwen, hetgeen ook al blijkt uit het ontbreken van het ambtelijk "vertrouwelijkheids-stempel". Deze correspondentie geeft een wel zeer duidelijk beeld van de bedenkelijke acties die het B.A.I. voerde om het "Eemster-onderzoek" te verhinderen.

De eerste brief (23 dec. 1983) ging uit van Drs. Stapert en was gericht aan Prof. Louwe Kooijmans. Op de eerste plaats blijkt hieruit dat het I.P.L. wel degelijk van plan is geweest om de "vindplaats-Eemster" op te graven. Drs. Stapert ontraadde Leiden echter dit onderzoek:

"De belangrijkste vraag is mijns inziens: Kun je met een dergelijke opgraving iets bewijzen? Mijn antwoord is: nee. We weten uit ervaring dat het in een keizand-situatie vaak niet eenvoudig is zeker te weten of je met in situ-vondsten te doen hebt. Wat je je voor moet stellen is de volgende stratigrafie: bouwvoor, dun laagje keizand (vaak gemengd met dekzand) zit net onder de bouwvoor. Stel dat de vindplaats "geprepareerd" is (stukken door de bouwvoor in het keizand gedrukt), hetgeen niet moeilijk is. Ik maak me sterk dat je dat in veel gevallen niet zou kunnen herkennen." (Drs. Stapert aan Leiden, d.d. 23 dec. 1984).

Dat Drs. Stapert de geologische situatie van een vindplaats durft te beschrijven die hij nog niet eens bij benadering weet

te liggen is verwonderlijk; dat hij de vondsten al a priori als "geprepareerd" aandient en dan nog beweert dat "Leiden" dat in veel gevallen niet zal kunnen herkennen, is ergerlijk. Elke bodemkundige van de STIBOKA en elk geoefend voorgraver onderkent dergelijke "preparaties" onmiddellijk. Verder stelt Drs. Stapert in zijn schrijven de vondsten van Mander (Overijssel) uit een verplaatst of B-keizand normatief voor alle Midden-Paleo-vondsten van Drenthe. Hij moet als "geoloog" bijzonder goed weten dat er op het Drentse plateau ook A-keizanden bestaan, die niet door verspoeling en/of gelifluctie verplaatst zijn en wel degelijk een goede "in situ" kunnen bieden aan Midden-Paleolithen (Eemster bijv.). Stapert besluit:

"Afgezien van dit alles ben ik van mening, dat mijn argumenten voor vervalsing van het Vermaning-materiaal afdoende zijn, en eigenlijk geen twijfels toelaten. Als bij het materiaal van Eemster dezelfde kenmerken voorkomen als bij het materiaal van Hoogersmilde en Hijken (dit is inderdaad het geval bij het spul van Eemster zoals dat in 1975/76 door Vermaning werd getoond), kan er geen sprake zijn van echte middenpaleolithen. Waarom zou je een onbestaanbare vindplaats op willen graven? Hiermee wil ik zeggen, dat het volgens mij in ieder geval nodig zou zijn om het materiaal vooraf grondig te bestuderen in het licht van wat er nu bekend is."

In het schrijven van Prof. Waterbolk aan Prof. Louwe Kooijmans op 3 jan. 1984 verklaart hij het helemaal eens te zijn met Drs. Stapert en "dat hoe dan ook, een voorafgaand onderzoek van de bestaande "collectie" (Eemster) noodzakelijk is". Prof. Waterbolk noemt in zijn schrijven nóg een argument tegen een opgraving in Eemster:

"Het feit dat je bereidheid om de opgraving te verrichten naar buiten het beeld kan geven, dat er niet alleen in amateurkringen, maar ook in wetenschappelijke kring nog een serieuze discussie is over de echtheid van de collecties Hijken en Hoogersmilde. Die indruk zou je dunkt me moeten vermijden, want die klopt niet met de werkelijkheid. Ik realiseer me dat daartegenover de wens van veel serieuze amateurs om een opgraving kan staan. Deze zouden m.i. meer gediend zijn met een duidelijke uitspraak van de niet betrokkenen uit de vakwereld, dan met een opgravingsresultaat dat hoe dan ook onzeker zal zijn."

Volgens (de wens van) Prof. Waterbolk zijn er alle vakarcheologen van overtuigd dat het materiaal van Vermaning vals is. Toch had tot dat moment, nog nooit één Nederlandse vakarcheoloog zich de moeite getroost om ook maar iets van de collecties van Vermaing te onderzoeken of te laten onderzoeken. Welke vakarcheoloog - behalve Prof. Louwe Kooijmans, die Hoogersmilde herhaaldelijk vals verklaarde - durft er Prof. Waterbolk zonder enig onderzoek bij te vallen? Het is overigens een vreemde zaak, dat Prof. Waterbolk zich zó tegen een onderzoek van "Eemster" keert. In zijn "Rapport van 19 maart 1976", geschreven in opdracht van de rechtercommissaris

Mr. W.C. van Oordt, schreef Prof. Waterbolk op pag. 17 (laatste alinea) namelijk:

"Stapert's ontdekking van de vervalsing, de aangifte door de musea wegens vermoede oplichting en het daarop volgende optreden van de politie hebben verdere ontwikkelingen met betrekking tot "Eemster" verhinderd. De nadere bestudering ervan zou van groot belang kunnen zijn in verband met het onderzoek naar de vervalsingen."

Blijkbaar is dat "groot belang" bij Prof. Waterbolk omgeslagen in een "grote schrik" voor de op handen zijnde ontknoping van de hele "Vermaning-affaire".

Prof. Louwe Kooijmans beantwoordde op 6 jan. 1984 de suggesties vanuit het B.A.I. Hij legde uit dat Drs. Roebroeks en hijzelf zich in een lastig parket bevinden in relatie tot de inderdaad belangrijke onderzoeken in Limburg, waar een betere verstandhouding met de "APAN-kring" nodig zou zijn. Hij overweegt zelfs met Wouters een inventarisatie uit te voeren van wederzijdse grieven en geschilpunten.

Wat "Eemster" betreft, laat Prof. Louwe Kooijmans de mogelijkheden van een onderzoek niet zonder meer los:

"Verder waren wij het er hier intern over eens, dat enige aandacht voor Eemster nuttig kan zijn. Dit zou betekenen materiaalstudie, veldverkenning en ten slotte mogelijk zelfs een oriënterende opgraving. Dit alles zou ik niet zonder jullie instemming willen doen. Uitgangspunt is daarbij een eigen meningsvorming over de aard van dit materiaal. Wij hebben nog niet de kans gehad (of beter: genomen) om die te vormen. Er a priori van uitgaan, dat het identiek is aan Hoogersmilde vind ik wat te ver gaan. Ik ben mij tenslotte zéér bewust, dat graven te Eemster nauwelijks een oplossing kan geven in de kwestie vals of echt. Als er evenwel een uitdrukkelijke wens voor zo'n onderzoek is, dan zouden we daar aan toch tegemoet kunnen komen? Zeker na duidelijke afspraken vooraf. Het is nog lang niet zo ver overigens." (Schrijven Prof. L. Kooijmans aan B.A.I. d.d. 6 jan. 1984).

Dat Prof. Louwe Kooijmans nog geen kans gehad (genomen) zou hebben om een eigen mening over de aard van de "Eemster-stukken" te vormen, doet wel wat vreemd aan. Was hij naar eigen zeggen en naar onder ede uitgesproken bekentenissen voor de rechtbank van Drs. Stapert en Prof. Waterbolk al niet in 1974 geïnstrueerd over de valsheidskenmerken op de artefacten van Vermaning en was hij toen ook al niet op de hoogte van vermoedens over onechtheid, bijwerken enz. van de stenen? Had hij ook toen al niet kunnen constateren dat de Eemstercollectie dezelfde slijpsporen en de zelfde afwezigheid van patina's vertoonde als de stenen van Hoogersmilde? En was dat allemaal voor Drs. Stapert niet mede een voldoende bewijs geweest om "Eemster" ongezien vals te verklaren?

Hoe een onderzoek van "Eemster" zoals in 1985 aan de orde zou komen, ook maar bij benadering onpartijdig zou kunnen zijn met Prof. Louwe Kooijmans aan de leiding, die alleen zou willen

werken met volle instemming van Prof. Waterbolk en Drs. Stapert en met duidelijke afspraken met het B.A.I. vooraf... moet zelfs voor een buitenstaander een raadsel heten. Maar deze duidelijke handreiking van Leiden vermag de onrust op het B.A.I. niet geheel weg te nemen. Prof. Waterbolk schrijft dan ook op 19 jan. 1984 aan Prof. Louwe Kooijmans terug:

"Je schrijven heeft ons in zoverre opgelucht, dat je daarin zegt, dat je zonder onze instemming geen onderzoek in Eemster zou willen doen. Toch verwondert het ons dat je de gedachte niet geheel verwerpt; blijkbaar hebben onze argumenten, waarop je eigenlijk niet ingaat, je toch niet geheel overtuigd. Omdat het ernaar uitziet, dat de druk om het onderzoek te verrichten, wel eens zou kunnen worden vergroot - het Provinciaal Bestuur in Drenthe is daarover onlangs benaderd door of namens Vermaning - is het noodzakelijk om op die argumenten nog eens terug te komen."

Prof. Waterbolk komt vervolgens in zijn schrijven nogmaals met de argumenten van het B.A.I. op de propfen om de opgraving in "Eemster" maar te vergeten:

Verdachtmakingen aan het adres van Vermaning en Wouters;
Het geprepareerd zijn van de vindplaats door "ingedrukte" stenen;

Oproep tot een collectieve stellingname van de beroepscollega's t.o.v. de vervalsing;

Isolering van de APAN-kern; De artefacten van Hoogersmilde zijn de "norm" voor Eemster.

De geschiedenis van de "Eemster-ontdekking" en de extreme geheimzinnigheid rond de "Eemster-vindplaats";

De persoonlijke verhoudingen (Roebroeks-Wouters...), die een vorm van chantage kunnen vormen en... daarin verzeild geraken zou Prof. Waterbolk toch niemand willen toewensen...

Niets is Prof. Waterbolk te dwaas om Leiden te overtuigen, dat ze maar beter van "Eemster" kunnen afblijven. Ook Dr. Boekschooten wordt weer eens van stal gehaald... maar merkwaardig genoeg blijken de dubieuze getuigenissen van Prof. Bosinski en Dr. Groeneveld van het Gerechtelijk Laboratorium niet meer relevant te zijn.

Uit bovenstaande blijkt overduidelijk dat men op het B.A.I. bijzonder goed dóór heeft gehad, dat artefacten uit een opgraving in Eemster dodelijk zouden kunnen zijn voor het "vervalsings-verhaal-Stapert", dat in feite echter al jaren geleden werd "doorgeprikt".

Aangezien Prof. Louwe Kooijmans herhaaldelijk openlijk had verklaard dat Hoogersmilde "vals" was (overigens zonder enig onderzoek zijnerzijds)(*1: zie volgende pag.), speelden Prof. Waterbolk en Drs. Stapert het spel van:

"Niet graven in "Eemster", maar éérst de stenen van deze vindplaats vergelijken met Hoogersmilde en Hijken, die zéker vals zijn."

Als men deze procedure werkelijk zou kunnen bereiken, had men het pleit gewonnen, want de secundaire kenmerken op de artefacten van bovengenoemde vindplaatsen (en daarop berustte de vervalsingstheorie van Drs. Stapert) zijn identiek aan deze van "Eemster I" en "Eemster II". Een opgraving zou dan "niet meer nodig zijn".

We zullen zien, dat dit "eerst stenen onderzoeken", in 1985 ook daadwerkelijk door de Stichting voor de Nederlandse Archeologie (S.N.A.), gedeputeerde Prenger van G.S. van Drenthe en enkele arbitraire bestuursleden van de APAN, als een conditio sine qua non aan de eigenaars van de "Eemstercollectie" onvoorwaardelijk werd opgelegd.

Meerdere kranten sprongen in op de bedenkelijke briefwisseling tussen het B.A.I. en het I.P.L.:

De bladen van de Drents-Groningse Pers B.V., brachten op 4 mei 1984 het bericht, dat Mevr. D. Uildriks, statenlid van de V.V.D. (het enige bestuurslid van de provincie Drenthe, dat zich werkelijk in de "Zaak Vermaning" had verdiept) er door schriftelijke vragen bij G.S. op had aangedrongen "waterdichte garanties te eisen voor wat onafhankelijkheid en wetenschappelijkheid betreft, indien er een onderzoek werd verricht in "Eemster II". Het statenlid was namelijk geschrokken van de briefwisseling tussen Prof. Waterbolk-Drs. Stapert en Prof. Louwe Kooijmans, die zij onder ogen had gekregen.

"Trouw" van 5 mei 1984 en de "Gelderlander" van 9 mei bespraken de briefwisseling tussen het B.A.I. en het I.P.L. eveneens en haalden er gedeelten uit aan. Ook Fred Vermeulen - een der best geïnformeerde journalisten in zake de "Vermaning-Affaire", wijdde hieraan een pagina-groot artikel in de "Winschoter Courant" van 26 mei 1984, waarbij onder de kop: "Mijn bewijsvoering is honderd procent" een interview met Drs. Stapert werd weergegeven.

13. G.S. VAN DRENTHE EN HET ONDERZOEK VAN "EEMSTER"

Intussen had er al op 7 maart 1984 een gesprek plaats gevonden tussen G.S. van Drenthe onder voorzitterschap van A.P. Oele, kommissaris der Koningin en de heer Vermaning, geassisteerd door de heren E. Horn en H. van Westing (APAN). Gedeputeerde Prenger deelde mee, dat hij met Prof. Van Es van de R.O.B. in Amersfoort een gesprek had gevoerd over de opgraving "Eemster". Daar de R.O.B. niet over deskundigheid op het gebied van het Paleolithicum beschikte, had hij G.S. aangeraaden de zaak voor te leggen aan de Stichting voor de Nederlandse Archeologie (S.N.A.). Prof. Van Es liet ook nog weten dat er landelijk verschillend werd gedacht over zo'n opgraving, maar dat naar zijn mening een groeiend aantal wetenschappers wilde

(* 1: van vorige pagina).

Prof. Louwe Kooijmans verklaarde Hoogersmilde vals in de "Twentse Courant" van 3 okt. 1981: "Die stenen van Vermaning zijn naar mijn overtuiging niet echt, Dat gegeven zal de ene partij moeten accepteren" en "Over echtheidsverklaringen van Vermanings stenen wil Louwe Kooijmans niets weten".

In de "Zutphense Courant" van 10 okt. 1981:

"Dr. Louwe Kooijmans is overtuigd van Vermanings ongelijk".

Op het "Symposion Klarheid over Vermaning" van 19 maart 1982, voor een zaal met 300 toehoorders: "De integriteit van mijn Groningse Collega's staat voorop" en "Naar mijn vaste mening is Hoogersmilde vals". Rondleiding in het R.M.O. in Leiden: "Louwe Kooijmans verklaarde voor een gezelschap dat de vondsten van Vermaning vervalsingen waren" (Dr. J. Timmers, Assen). In de "Universiteitskrant-Groningen" van 22 febr. 1984: "Prof. Louwe Kooijmans is ook overtuigd van de valsheid van de Hoogersmilde bijlen" etc.

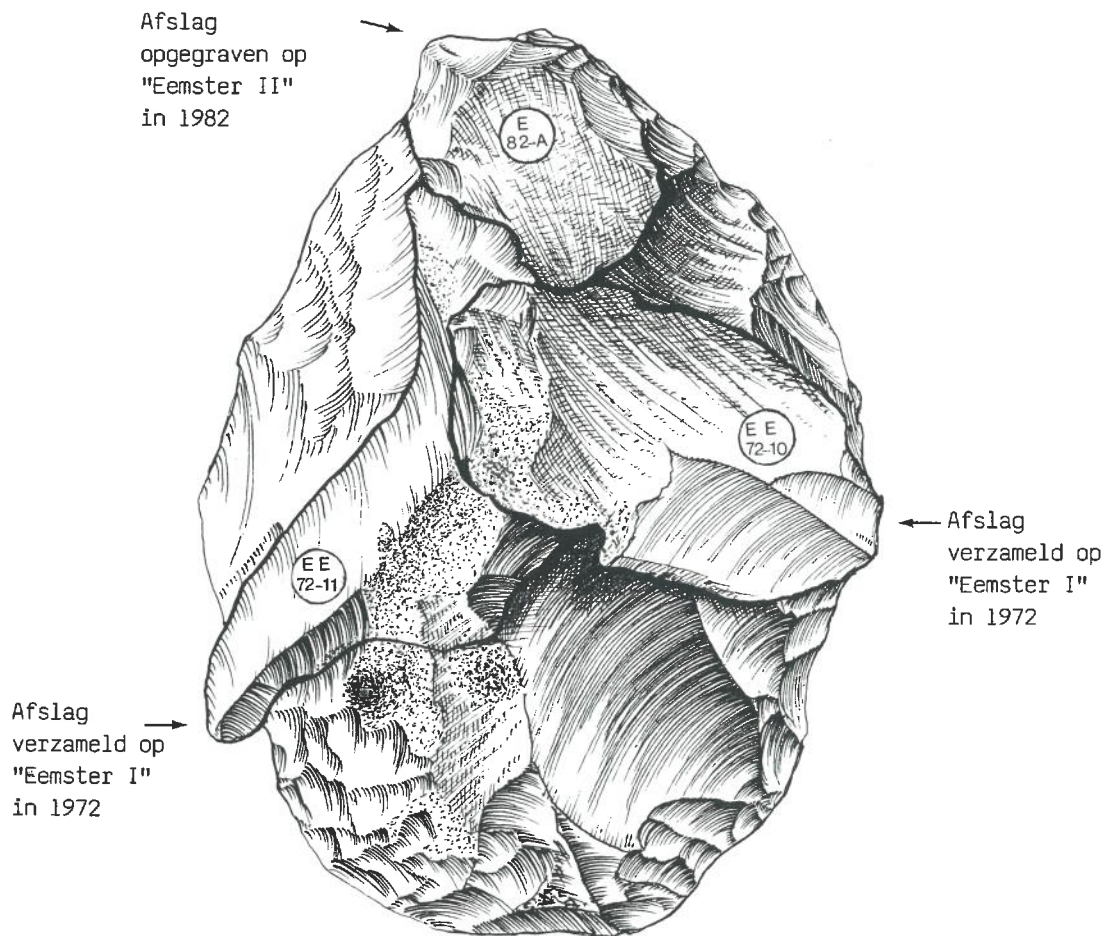

Fig.2 Ovale vuistbijl (Biface ovulaire)
No.EE.72-7 van "Eemster I".

Op deze biface, passen de afslagen EE.72-10 en EE.72-11. Zowel de biface als de afslagen werden geborgen door Tjerk Vermaning in 1972 in Eemster. Maar ook de afslag E.82-A, opgegraven uit de goede "in situ" van "Eemster II", past op deze biface. Dit bewijst de eenheid van plaats en tijd en ECHTHEID.

Oval biface from the "Eemster I-site": EE.72-7.

Onto this biface, the flakes EE.72-10 and EE.72-11 can be refitted. The biface, as well as the flakes were collected by T. Vermaning in 1972. But there is also a refit to be made with the flake E.82-A, excavated from positive in situ at "Eemster II". This proves the contemporaneity of time and identical location, and proves them being genuine and old.

meewerken. Het standpunt van het College van G.S. was dan ook: de zaak onderbrengen bij de S.N.A. (Deze Stichting heeft in deze echter geen enkele rechtspositie!).

Mocht daar geen oplossing worden gevonden, dan zou er desnoods de mogelijkheid zijn, de Minister van W.V.C. ontheffing te vragen en een deskundige instantie aan te laten wijzen. (Deze oplossing is wél in de Monumentenwet voorzien in art. 22 sub. 2). Het voorstel van Vermaning om aan een "driemanschap" de leiding te geven, waaraan ook iemand van zijn verdediging deelneemt, werd door de heer Oele afgewezen.

Desgevraagd stelde de heer Vermaning voor Prof.Dr. W.A. van Es, Prof.Dr. L.P. Louwe Kooijmans en Drs. W. Roebroeks met de leiding van de opgraving te belasten. Vermaning stelde, dat het wetenschappers waren die hem destijds hadden aangetast in zijn eer en goede naam en dat wetenschappers hem maar weer moesten rehabiliteren.

De heer Vermaning zou het ook accepteren als de S.N.A. drie andere deskundigen aan zou wijzen, waaronder dan wel een bodemkundige moest zijn. Ook informeerde Vermaning bij G.S. of het waar was dat Prof. Waterbolk brieven verzonden zou hebben aan bepaalde instanties met het verzoek vooral niet mee te werken aan een opgraving in Eemster. G.S. bij monde van de heren Oele en Prenger antwoordden dat zoiets inderdaad gebeurd is en dat dit bij het College bekend was (uit het verslag van H. v. Westing). (*1) Over het illegitieme van dit "G.S.-gebeuren", zie later onder 20-2.

15. HET RAPPORT EEMSTER

Door het uiteindelijk adequaat reageren van G.S. van Drenthe op de meldingen betreffende Eemster en de ons intussen gebleken positieve benadering van staf en medewerkers van de R.O.B., leek het ons nuttig al onze gegevens die we in de loop der jaren over "Eemster" verzameld hadden in een uitvoerig rapport vast te leggen.

Dit "Rapport Eemster", in vijfvoud opgemaakt, omvatte 75 pagina's met 30 kleurenfoto's en 16 pagina's tekeningen. Het was de meest complete en uitvoerige "vondstmelding", die er ooit in Nederland van een prehistorische vindplaats met de bijbehorende vondsten en profielen door een amateur gedaan werd.

Het "Rapport Eemster" werd op 15 maart 1984 aangetekend verzonden aan G.S. van Drenthe; de heer A. Bruijn van de R.O.B.; Drs. W. Roebroeks van het I.P.L. en het bestuur van de APAN.

De Commissaris der Koningin in Drenthe schreef ons persoonlijk terug op 29 maart:

"In antwoord op uw brief van 19 maart j.l. kan ik u meedelen dat uw aan het college van Gedeputeerde Staten van Drenthe gerichte rapport over Eemster, evenals de overige in het verleden aan dit college gezonden rapporten over de zaak Vermaning, in het archief van de provincie zal worden opgenomen.

Ten aanzien van de door u genoemde bifaces van Leemdijk, Hoogersmilde en Blauwmeer kan ik u medelen dat deze in het Drents Museum zorgvuldig zullen worden bewaard."

Drs. Roebroeks reageerde met:

"Hartelijk dank voor het lenen van het "Rapport Eemster". Het was beslist zeer leerzaam."

(*1) Zeer opmerkelijk dat bij de besprekingen met G.S. van Drenthe op 7 maart 1984, de ontdekker en melder Van "Eemster II", die in feite de "Eemster-kwestie" en daarmee de "Zaak Vermaning" opnieuw aktualiseerde, hier volkomen werd geweerd.

Alleen op het R.O.B. werd, zoals later bleek, het "Rapport Eemster" serieus in studie genomen. E.e.a. resulteerde in het in 1985 bekend geworden onderzoek van de heren A. Bruijn, Dr. H. Kars en Dr. J. Jansen. Meerdere foto's en tekeningen in het onderhavige "Eemster-nummer" van de "Archaeologische Berichten" zijn afkomstig van het "Rapport Eemster" van 15 maart 1984.

16. COLLECTIES DOOR VERMANING VERKOCHT

Tegelijk met het bericht dat de S.N.A. door G.S. van Drenthe zou worden benaderd met het verzoek opgravingen te verrichten in de lokatie Eemster, verscheen er op 28 maart 1984 in de kranten de mededeling dat het Drents Museum in Assen een collectie van 30.000 artefacten uit de verzameling van Vermaning had aangekocht voor 7500 gulden. Een wel bijzonder pover bedrag voor een dergelijk grote collectie.

Toen dan ook op 30 aug. 1984 bekend werd dat G.S. van Drenthe 100.000 gulden had uitgetrokken voor een eventuele opgraving in "Eemster", bleek dit niet in goede aarde te vallen bij de heer Vermaning. Hij vond dit bedrag te hoog in vergelijking met het bedrag dat voor zijn collectie was betaald en hij voelde zich voor de derde keer bedrogen door de provincie Drenthe. Een opgraving in "Eemster" hoefde voor Vermaning al niet meer:

"Niet dat ik bang ben voor de opgraving. Ik heb mijn vondsten tenslotte allemaal eerlijk gedaan. Maar de wijze waarop ik nu opnieuw door G.S. ben behandeld is ordinair. Het is de derde keer, dat ze mij achter mijn rug om bedrogen hebben..."
"De eerste keer ben ik in de jaren 1968 tot en met 1971 door de provincie bedrogen. Ik zou toen archeologisch veldmedewerker worden. Maar daar is nooit iets van gekomen. Wel hebben ze me vier jaar lang met een jaarlijkse bijdrage van 10.000 gulden aan het lijntje gehouden. Op die manier konden ze op een goedkope wijze van mijn kennis profiteren. In 1975 ben ik door hen voor de tweede keer bedrogen, toen ze zonder gesprek vooraf en achter mijn rug om, me bij justitie als vervalser hebben aangegeven. Nu ben ik voor de derde keer door hen bedrogen. Door mijn gebrek aan geld hebben ze heel goed gevoeld, dat ze voor een grijpstuiver aan een unieke verzameling stenen konden komen."

B. Hoeksema, APAN-voorzitter noemt de uitlatingen van Vermaning "erg ongelukkig"... en zegt verder dat Vermaning vermoedelijk niet goed in de gaten heeft dat de aankoop een museale zaak is en de opgraving een politiek gevoelige kwestie. ("Nieuwsblad van het Noorden" 5 sept. 1984).

Maar op 26 sept. 1984 liet Vermaning, na een twee uur durend gesprek met gedeputeerde Prenger weten, dat hij zijn begin september geuite, negatieve uitlatingen over een opgraving in "Eemster" terug trok. "Die opgraving moet door gaan. Dat wil ik graag" aldus Vermaning in het "Nieuwsblad van het Noorden" van 27 sept. 1984.

Vermaning had aanvankelijk de bedoeling gehad zijn gehele archeologische collectie aan het Drents Museum te verkopen; ook zijn artefacten van "Eemster" en zijn Micro-Moustérien van

Amelte. Door de "onderbetaling" van de aankoop in maart 1984, zag de heer Vermaning later van een verdere overdracht aan het Drents Museum af en wilde hij de rest van zijn verzameling op een openbare veiling brengen. Dit is hem door het APAN-bestuur ontraden. Daarna bood Vermaning de "collectie Eemster" voor 10.000 gulden te koop aan bij de APAN (Aktieve Praktijk Archeologie Nederland), maar de aankoop bleek financieel niet haalbaar te zijn. Om de collectie voor het uiteenvallen in meerdere kavels te redden, werden de ongeveer 250 artefacten van "Eemster I" bij een vraagprijs van 7.000 gulden - het betrof nu vrienden - op 7 okt. 1984 voor deze laatste prijs aan de heren P. Dijkstra uit Veldhoven en J.E. Musch uit Anloo door Vermaning verkocht. Een tiental artefacten werden al enige jaren eerder door de heer Vermaning geschonken aan de heren E. Horn, A. v.d. Lee en A. Wouters als dank voor hun hulp bij de voorbereidingen van zijn verdediging voor de rechtbank in Assen en het hof in Leeuwarden.

Aangezien de aankoop van "Eemster I" op afbetalingsbasis was geschied, ging het eigendomsrecht pas in aug. 1985, na de laatste aanbeting, over op de beide nieuwe bezitters. Op 20 aug. 1985 stuurde de heer Vermaning een officieel "Certificaat van eigendom" aan de heren Dijkstra en Musch toe:

"Langs deze weg, doe ik U een officieel certificaat toekomen, dat voor U een bewijs moet vormen van eigendom, der midden-paleolithische werktuigen (artefacten) van Eemster I..." "U kunt dit prehistorisch materiaal als Uw rechtmatig eigendom gaan beschouwen..." "Dat houdt in, dat U van nu afaan (buiten Tjerk Vermaning om) met de overgedragen stukken kunt doen wat U wilt. Ze zijn Uw eigendom..." "Evenals U zich aan de contractief gestelde verplichtingen hebben doen houden en hebben voldaan, wil ook Tjerk Vermaning zich jegens U aan zijn verplichtingen kwijten, en bij deze afstand doen van de beroemde vindplaats Eemster I. Ook de vindplaats, waar door Tjerk Vermaning in het jaar 1972 de concentratie Eemster I werd ontdekt, wordt bij deze aan U overgedragen." Vermaning voegt er in een schrijven nog aan toe: "Ik vind dat jullie recht hebt op een officieel certificaat... Vriendelijk dank voor jullie eerlijkheid en correctheid."

Op 18 febr. 1985 had de secretaris van de APAN, de heer H. v. Westing aan de gedeputeerde Prenger meegedeeld:

"De eigenaren delen ons desgevraagd mee, dat alle vondsten en dokumentatie inzake de "Zaak Vermaning" in hun eigendom, c.q. beheer nog steeds beschikbaar gehouden worden voor bestudering. Zij willen het totale onderzoek zo vlot en diepgaand als mogelijk, in de grootst mogelijke openheid en openbaarheid laten verlopen. De drie huidige eigenaren - de heren A.M. Wouters, P.M. Dijkstra en J.E. Musch zijn daartoe verenigd in een werkgroep van de "Stichting Archaeologische Berichten". Deze werkgroep is bezig over de vondstgroep "Eemster" een speciaal "Grada Vermaning-nummer" samen te stellen."

Op 10 mei schrijft de heer Prenger aan Vermaning: "Uit telefonische informatie bij de S.N.A. is gebleken dat nog deze week

een brief aan G.S. van Drenthe zal worden verzonden waarin onze medewerking gevraagd wordt bij het bijeenbrengen van het benodigde studiemateriaal voor de eerste fase van het onderzoek van EEMSTER I."

Tevens wordt meegedeeld dat de eerste fase van genoemd onderzoek niet voor september van start kan gaan.

Het is zeer opvallend dat sinds dit schrijven, plotseling totaal niet meer wordt gesproken van "EEMSTER II", de enige officieel volgens art. 24 van de Monumentenwet gemelde vindplaats waar juist de hele hernieuwde aanpak van de "Zaak Vermaning" mee begonnen was.

Waarom moest de vindplaats waar juist stukken in een nog intacte in situ ontdekt waren plotseling doodgezwegen worden?

Vanaf dit moment, ruim 2 jaar na de ontdekking en de eerste officiële meldingen, beginnen melder en eigenaars te beseffen dat er door de S.N.A. en G.S. van Drenthe buiten hen om een spel gespeeld wordt. Het vervolg van de "Eemster-story" zal dit duidelijk aantonen.

Uit het schrijven 32/HS/AvW van de S.N.A. aan G.S. van Drenthe, gedateerd 23 mei 1985 (maar dat pas veel later bij ons bekend werd), blijkt G.S. al in een brief van 25 maart 1985 (Nr. 11/23/3.619 afd. 4. Nr. 79) het onderzoek op "EEMSTER I" te hebben geëntameerd. Drs. H. Sarfaty, secretaris van de S.N.A. schreef dit ook aan G.S.:

"Het verheugt ons dat uit de brief van de APAN blijkt, dat de eigenaren van de Eemster-vondsten bereid lijken te zijn om het onderzoek zo vlot en diepgaand mogelijk te laten verlopen..." "Aangezien Uw college het onderzoek Eemster I geëntameerd heeft, lijkt het ons voor de hand te liggen, dat U de eigenaren verzoekt hun vondsten voor een periode van maximaal zes maanden af te staan..." "Wij willen van te voren beslist niet uitsluiten dat er door de onderzoeksgroep van de S.N.A. met de heer Vermaning en/of de eigenaren contact wordt opgenomen ten einde nadere gegevens te verkrijgen..." "Hangende de door de werkgroep "Eemster" van de "Stichting Archaeologische Berichten" lopende bewerking van de vondsten zal een geschikte datum voor de overdracht aan U gezocht moeten worden." (Fragmenten uit brief Nr. 32/HS/AvW van de S.N.A.).

Ook Prof. Louwe Kooijmans bevestigde later in het Nieuwsblad van het Noorden van 5 sept. 1985: "Het verzoek de stenen van Eemster I te bestuderen is uiteindelijk gedaan door de provincie Drenthe."

Het bestuur van de "APAN" was niet erg gelukkig met de wijze waarop het "Eemster-onderzoek" zich, blijkens de brief van 10 mei 1985 aan de heer Vermaning, ontwikkelde. Er werd dan ook op 30 mei 1985 een vergadering belegd van een twaalfstal personen die "de Zaak Vermaning" kenden en haar waren toegedaan, met het doel gezamenlijk een duidelijke beleidslijn uit te stippen. Tijdens deze vergadering, die op band werd vastgelegd, bleek overduidelijk dat het "Eemster-onderzoek" een politieke zaak aan het worden was. Dit werd nl. meermaals nadrukkelijk door de APAN-voorzitter zó gesteld. (*1: zie volgende pag.).

Op 2 aug. 1985 wordt de brief die de S.N.A. op 23 mei 1985 aan

G.S. gezonden had, door Dr. P. Kooi, provinciaal-archeoloog van Drenthe, namens G.S. in een eigen versie aan de eigenaars van de "Eemstervondsten" officieel meegedeeld onder "Onderwerp Eemster I":

"Het bestuur van de APAN heeft mij bericht dat U eigenaar bent van een deel van de vondsten, afkomstig van de vindplaats Eemster I. Zoals U bekend zal zijn heeft de Stichting voor de Nederlandse Archeologie zich bereid verklaard het onderzoek van deze vindplaats uit te voeren. In dat verband verzoek ik U namens G.S. van Drenthe Uw vondsten van Eemster I voor een periode van 6 maanden in bruikleen af te staan, volgens bijgaande overeenkomst en voorwaarden. Gedurende de bruikleenperiode zullen de voorwerpen door een werkgroep uit de S.N.A. worden bestudeerd in het Instituut voor Prehistorie van de Rijksuniversiteit Leiden. Gaarne zou ik van U vernemen waar en wanneer ik de betreffende vondsten kan afhalen." (Brief G.S. aan de eigenaars d.d. 2 aug. 1985).

17. ONENIGHEID OVER HET "EEMSTER-ONDERZOEK"

Uit bovenstaand schrijven van 2 aug. 1985 blijkt overduidelijk dat G.S. van Drenthe, zonder enig overleg, de eigenaars wilde verplichten hun rechtmatig verkregen eigendommen voor 6 maanden af te staan aan de S.N.A.

Hiermee gingen, zoals we later zullen aantonen, zowel G.S. van Drenthe als de S.N.A. hun boekje ver te buiten. (Zie onder 20). De eigenaars, de heren Dijkstra, Musch en Wouters schreven daarom op 12 aug. 1985 aan G.S. van Drenthe een brief waarin ze meer duidelijkheid vroegen over de gang van zaken:

"Met referte aan Uw schrijven d.d. 2 aug. 1985 betreffende het onderzoek van "Eemster", willen ondergetekenden, eigenaars van de collecties "Eemster I" en "Eemster II", alvorens tot een bruikleen over te gaan, gaarne van U vernemen:

1. Het programma van het totale Eemster-onderzoek en de op onze eigendommen toe te passen wetenschappelijke methoden.
2. De personen, c.q. wetenschappelijke instanties, die de opgraving en het onderzoek op onze collecties zullen verrichten.

Voor de goede orde attenderen wij U op het feit, dat wij doende zijn met het persklaar maken van "Archaeologische Berichten No. 17", waarin het gehele "Eemstergebeuren" vanaf 1972 in extenso uit de doeken zal worden gedaan. Ook de

(*1 : Van de vorige pagina).

De APAN-bestuursleden B.Hoeksema en H.v.Westing schreven deze vergadering op 22 en 24 mei 1985 uit omdat: "De verdere afwikkeling van de "Zaak Vermaning", met name het onderzoek van de vindplaats Eemster, door allerlei vertragingstechnieken van de "officiële wetenschappers" in het slop dreigt te geraken". De deelnemers waren: J.Bakker, P.Dijkstra, B.Hoeksema, A.Lagerwey, A.v.d.Lee, J.E.Musch, G.v.Noort, H.v.Westing en A.Wouters. Als belangstellenden waren aanwezig J.Evenhuis en D.Uildriks.

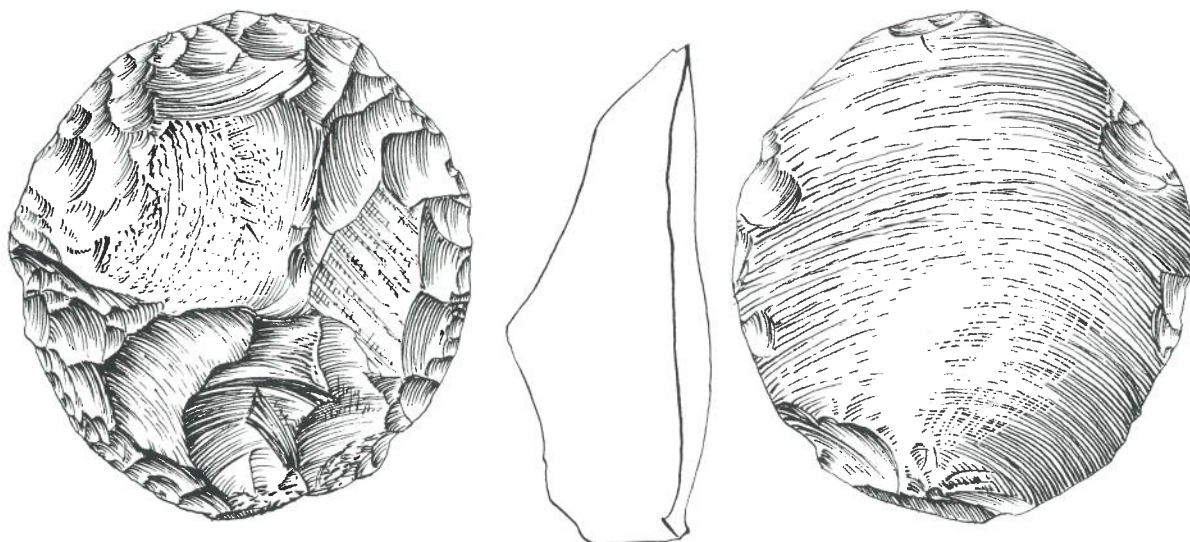

Fig.3 DISCOIDE AFSLAG-SCHRABBER EE.72-60 VAN "EEMSTER I". Tek. P.Dijkstra

Het artefact werd geslagen uit lichtgrijze, secundair wat rossig ingekleurde silex met roodbruine infiltratiebanden. Deze vuursteen is op "Eemster I" veel gebruikt.

De primaire vuursteenknol waaruit het werktuig werd vervaardigd, had een bruine botskorstpatina, zoals gebruikelijk in fluviatiele afzettingen.

Discoidal flake-scraper EE.72-60 from the "Eemster I-site".

The original nodule had a brown battered secondary cortex-layer, as usual in fluviatile deposits.

heren Sarfaty en IJzereef van de S.N.A., maakten hiervan al melding in hun schrijven 32/HS/AvW d.d. 23 mei 1985. Zie ook: brief van de APAN, d.d. 18 febr. 1985.

Voor dit nummer van de "Berichten" zijn gedeelten van onze collecties "Eemster I" en "Eemster II", alsmede vier artefacten van Hijken - eveneens vals verklaard door Waterbolk en Stapert - in onderzoek op een bekend wetenschappelijk Instituut. Wij hopen U overigens zo spoedig mogelijk de plaats te kunnen tonen waar U de waarheid inzake Eemster in een ongestoorde positie zult kunnen aantreffen." (Brief van de eigenaars aan G.S. d.d. 12 aug. 1985).

Wij wijzen erop, dat al bij het eerste contact dat G.S. van Drenthe met de "eigenaars" zocht, nadrukkelijk werd gewezen op het feit dat een gedeelte der "Eemster-vondsten" toen reeds in onderzoek was op een wetenschappelijk instituut. Omdat noch G.S. van Drenthe, noch Dr. Kooi, noch Drs. Roebroeks van het I.P.L. insprongen op het "Rapport-Eemster" van 15 maart 1984 en ook niemand van hen enige interesse toonde in de "Eemster-vondsten", werden deze ter studie overhandigd aan de enige

reflectant op het "Eemster-rapport", de heer A. Bruijn van de R.O.B.

Het onderzoek van de heer Bruijn was dan ook al lang bezig, toen G.S. van Drenthe eindelijk (bijna 2 jaar na onze melding) reflecteerde met onvoorwaardelijke eisen (zie 19).

De provinciaal-archeoloog Dr. P. Kooi negeerde opnieuw het door de melder/eigenaars nadrukkelijk genoemde "Eemster II" in zijn antwoord van 19 aug. 1985. Hij:

- a. Meldde dat de geformeerde werkgroep van de S.N.A. bestond uit de heren: Prof.Dr. L.P.Louwe Kooijmans, Drs. W. Roebroeks, Drs. B.L. van Beek en Drs. A.D. Verlinde. Alléén Drs. Roebroeks was - sinds enkele jaren - ter zake deskundig te noemen.
- b. Verklaarde, dat zowel Vermaning als het bestuur van de APAN in principe hun instemming hadden betuigd met de aanpak en samenstelling van de werkgroep van de S.N.A.
- c. Verklaarde eveneens dat, voorafgaand aan een opgraving, eerst de stenen op het I.P.L. bestudeerd zullen worden en dat afhankelijk van dit onderzoek, aanbevelingen zullen worden gedaan voor de uitvoering van een EVENTUEEL veldonderzoek.

De brief van Dr. Kooi gaf geen antwoord op de door de eigenaars gestelde vragen en ook de gegeven informatie was op meerdere punten onjuist en/of onvolledig.

Blijkbaar had het bestuur van de APAN al toezeggingen gedaan aan Dr. Kooi zonder in overleg te zijn getreden met de melder/eigenaars. Deze waren het helemaal niet eens met de "aanpak" van de werkgroep van de S.N.A.

Een onderzoek der artefacten op het Instituut (I.P.L.) van - en onder leiding van Prof. Louwe Kooijmans, die vele malen openlijk de vondsten van Vermaning had afgewezen; die al een bedenkelijke rol gespeeld had bij de valsverklaring van "Eemster" door het B.A.I. in 1974; die nadrukkelijk in 1984 nog aan Prof. Waterbolk en Drs. Stapert verklaard had dat een opgraving in Eemster nauwelijks een oplossing kon geven in de kwestie vals of echt en die tevens beloofd had niet zonder instemming van de aanklagers van Tjerk Vermaning in Eemster te zullen opgraven,... was voor de eigenaars, die geen enkele inbreng kregen, wel zeer bedenkelijk, temeer omdat het onderzoek op hun artefacten moest beslissen over een EVENTUELE opgraving.

Als melder/eigenaars, die artefacten uit een goede in situ van "Eemster II" geborgen hadden die steenreconstructies (refits) vormden met door Drs. Stapert vals verklaarde vuistbijlen die Tjerk Vermaning op "Eemster I" had geborgen, kon men de risico's niet nemen dat men de óók door Prof. Louwe Kooijmans - zonder enig onderzoek - valsverklaarde collectie Hoogersmilde, als norm zou kunnen hanteren voor de collecties van Eemster. Ook over dit laatste kregen ze geen enkele informatie.

De melder/eigenaars schreven op 4 sept. 1985 een brief terug aan Dr. Kooi, waarvan afschriften werden verzonden aan G.S. van Drenthe, de S.N.A. en het bestuur van de APAN. Omdat deze brief een breekpunt zou worden in het gehele "Eemstergebeuren", geven wij dit schrijven hier integraal weer:

"In Uw brief d.d. 19 aug. 1985, werd ons "aanvullende informatie" verschaft, maar er werd niet ingegaan op de door ons in het schrijven van 12 aug. 1985 gestelde vragen; vragen die men als eigenaars van het betreffende materiaal terecht kan en moet stellen:

Maar ook Uw "aanvullende informatie" is op meerdere punten onjuist:

1. Er wordt volledig voorbijgegaan aan de feiten betreffende "EEMSTER II" en de vele officiële meldingen volgens art. 24 van de Monumentenwet aan R.O.B., Provinciaal Archeoloog en G.S. van Drenthe. Ook Vermaning deed melding van "nieuwe vondsten van zijn collega op een vindplaats gelegen bij zijn verzamelplaats in Eemster uit 1972". (Brief Vermaning aan G.S. op 27 dec. 1983). Het is dus duidelijk de nieuwe vindplaats die de "Zaak Vermaning" weer actualiseerde.
2. De heer Vermaning was onwetend, en is door G.S. van Drenthe ook volledig onwetend gelaten in zake de inhoud van de achterhandse afspraken, vermeld in de briefwisseling tussen de heren Waterbolk, Stapert en Louwe Kooijmans (23-XI-1983; 3-I-1984; 5-I-1984 en 19-I-1984), waarin hijzelf en de ontdekker van "Eemster II" al a priori door hun "faits en gestes" tot suspecte personen werden verklaard en er duidelijk door de VOORZITTER van de S.N.A.-commissie geschreven werd, niet zonder overleg met Prof. Waterbolk tot onderzoek van Eemster over te gaan. G.S. en in nog meerdere mate de Provinciaal Archeoloog van Drenthe, waren wel bijzonder goed op de hoogte van genoemde briefwisseling en het is een duidelijke zaak dat Vermaning sinds hij persoonlijk kennis kon nemen van genoemde brieven, helemaal niet meer "achter deze aanpak" kan staan. Met name is de heer Vermaning fel tegen het onvoorwaardelijk uit handen geven van de collectie "Eemster I". Vermaning was voor een goed wetenschappelijk onderzoek op "Eemster" m.n. een verantwoorde opgraving aldaar die als toetssteen zou kunnen dienen bij de beoordeling van "Eemster I" met zijn vele valsverklaarde artefacten. De melding van Vermaning aan G.S. van Drenthe op 27 dec. 1983 was in deze duidelijk genoeg.
3. Het bestuur van de APAN was voor een onderzoek van het totale "Eemstergebeuren" en niet alleen voor het onderzoek van het plotseling uit de ijskast gehaalde "Eemster I", waarbij een opgraving slechts facultatief werd gesteld in relatie tot bevindingen op de stenen van "Eemster I". Een dergelijke aanpak is een aanfluiting van elk wetenschappelijk onderzoek (zie punt 4). Overigens stelde de "Apan" in het schrijven van 24 juli 1985 aan G.S. duidelijk, dat er vóór 1985 de gelegenheid was "de condities nader overeen te komen". De eigenaars begrijpen overigens niet waarom de S.N.A. niet ZELF contact opneemt met de eigenaars en de officiële melder volgens art. 24 van de Monumentenwet?
4. Zoals reeds vermeld, heeft de werkwijze die de S.N.A. voorstaat niets, maar dan ook totaal niets te maken met een wetenschappelijke benadering van de onderhavige kwestie.

- a. Drs. Stapert heeft Eemster ongezien valsverklaard op secundaire kenmerken der stenen (krasjes, patina, glans etc.).
 - b. Secundaire kenmerken ontstaan pas post débitage en retouchering en zijn uitsluitend verklaarbaar uit de positie waarin de stenen gelegen hebben.
 - c. Men dient dus EERST de stratigrafie te onderzoeken en de laag van herkomst vast te stellen alvorens men een gefundeerd onderzoek op artefacten mag verrichten. Bij "Eemster II" is een ongehoord zware kryotubatie aanwezig in een vrij lemige context. Dit dient men eerst gezien te hebben om de afslijping en krasjes op de geprononceerde delen der artefacten, alsmede de afwezigheid der "Stapert-kenmerken" (alleen gebonden aan geremanieerde keizanden) te kunnen duiden. Is het al niet erg genoeg geweest dat zowel het Ge-rechtelijk Laboratorium als Prof. Bosinski moedwillig verzuimd hebben ook maar ergens een schop in de grond te steken alvorens de secundaire kenmerken der stenen te bestuderen? Prof. Bordes, die in 1969 zijn twijfels uitte over het materiaal van Hoogersmilde op grond van HEM ongewoon voorkomende afgeronde ruggen op de artefacten, voegde daar NADRUKKELIJK aan toe, dat men dien-de te bedenken dat hij met de specifieke geologische en mechanische eigenschappen van de Drentse keileem-formaties niet vertrouwd was. Nogmaals, het onderzoek der stenen zonder eerst op "Eemster II" en/of "Eemster I" de profielen te bestu-deren is zinloos. De gemakkelijk aan te tonen echte patina's zullen toch weer met alle mogelijke argwaan bekeken worden.
5. Bij het bestuderen der profielen zullen zeker nog afslag-jes, splinters of anderszins in een goede in situ gevon-den worden, die exact identieke kenmerken zullen vertonen als de vondsten van Vermaning die vals verklaard werden. Mogelijk kan men nog joints (refits) bijeenbrengen uit de in situ met vondsten uit 1972 die Stapert vals ver-klaarde, zoals dat ook ons gelukt is.

Uit bovenstaande moge blijken dat wij in de werkgroep van de S.N.A., waarvan wij blijkbaar noch de onderzoekers, noch de op onze eigendommen toegepaste werkmethoden mogen kennen, totaal geen vertrouwen hebben als men niet éérst genegen is kennis te nemen van FEITEN in een nog steeds aanwezige in situ. Reeds in 1982 werd deze - verplicht volgens de Monumen-tenwet - officieel doorgegeven. Nu na drie jaar, wordt deze site dagelijks opnieuw bedreigd. Heeft dit nog iets met ar-cheologie of zelfs maar met integer menselijk handelen te maken? Wij hebben liever GEEN onderzoek als een dergelijke schijnvertoning. De waarheid zal toch wel aan het licht ko-men, zelfs al laat men "Eemster" door deze vertragingstac-tiek verdwijnen. Als de S.N.A. toch niet vóór haar onderzoek op de artefacten wil graven, kan men evengoed de vele arte-facten van Hoogersmilde en Hijken of de bijlen van Blauw-meer of Leemdijk onderzoeken. Men behoeft zelfs niets meer te beschadigen als men de stukken neemt die de heer Wouters in Leeuwarden écaillierde. De secundaire kenmerken van al

deze artefacten zijn volgens de heren Waterbolk en Stapert toch IDENTIEK aan "Eemster".

Wij menen duidelijk genoeg onze visie op dit geplande onderzoek te hebben gegeven. De vele merkwaardige feiten die zich om de vals verklaarde "Eemstervondsten" van 1974 tot 1985 afspeelden, zullen wij zeer uitvoerig in "Archaeologische Berichten No. 17" aan de orde stellen."

Hoogachtend, w.g. P. DIJKSTRA, J.E. Musch, A.M. Wouters.
Duplikaten gezonden aan G.S., de S.N.A. en het bestuur van de APAN.

Er werden gelijktijdig duplikaten gezonden aan G.S. van Drenthe, de S.N.A. en de voorzitter van de APAN, de heer Hoeksema, omdat ons gebleken was dat Dr. P. Kooi in zijn schrijven van 19 aug. 1985 op de "solo-tour" was gegaan. Dit schrijven bleek namelijk onbekend te zijn bij G.S. van Drenthe en de S.N.A.

Begin september 1985 maakt de heer Vermaning aan zijn vrienden bekend dat zijn gezondheidstoestand slecht is en hij vraagt hen naar Assen te komen. In het "Nieuwsblad van het Noorden" zegt hij: "Ik kan alleen nog maar op de dood wachten,... opereren is niet meer mogelijk."

Zijn vrienden komen bij Tjerk bijeen om te bespreken wat men doen kan om het tijdrovende programma van het "Eemster-onderzoek" (eerst een half jaar de stenen bestuderen alvorens te graven), zoals geeist door de S.N.A., te bespoedigen. Ook deze bijeenkomst werd op de band vastgelegd. De heer Vermaning benadrukte meerdere keren, dat hij het niet eens was met het plan van de S.N.A. en dat de eigenaars de "Eemster-vondsten" pas ná een opgraving mochten afstaan.

In naam van: de APAN; de Stichting "Archaeologische Berichten"; de groep "Vrienden van Vermaning"; de getuigen à décharge in Leeuwarden en de eigenaars van de "Collectie-Eemster", wordt er een schrijven gericht aan G.S. van Drenthe dat hier weer integraal wordt afgedrukt. Het werd in onderling overleg, opgesteld door de heer A. v.d. Lee. (*1)

Twee bestuursleden van de APAN, de heren B. Hoeksema en H. van Westing werden afgevaardigd om dit schrijven, namens de genoemde groeperingen op 6 sept. 1985 persoonlijk aan G.S. aan te bieden.

Gedeputeerde Prenger betoogde dat de inhoud van het schrijven strijdig was met het door de S.N.A. opgestelde werkplan, maar dat hij gezien de gezondheidstoestand van de heer Vermaning, de S.N.A. wilde voorstellen een bijeenkomst te beleggen met als belanghebbenden:

- a. De werkgroep van de S.N.A.
- b. Afgevaardigden van het APAN-bestuur.
- c. Afgevaardigden van de eigenaars van de collectie Eemster.

Daarna verwijst de heer Prenger naar een artikel in het "Nieuwsblad van het Noorden" van 5 sept. 1985 en naar de brief van

(*1) Deze bijeenkomst was t.h.v. Mevr.E.Hindriks.Aanwezig waren de heren: P.Beersma,P.Dijkstra,B.Hoeksema,E.Horn,A.v.d.Lee,J.E.Musch,T.Vermaning en H.v.Westing.

Aktieve Praktijkarcheologie Nederland (APAN)
Stichting "Archaeologische Berichten"
Groep "Vrienden van Vermaning"
De getuigen à décharge in Leeuwarden
Eigenaren Collectie Eemster

correspondentieadres:

Laaauwikstraat 34,
6663 CK Lent.

Aan:

Het College van Gedeputeerde Staten
van Drenthe,
Westerbrink 1,
9405 BJ Assen.

Onderwerp: opgraving Eemster

dagtekening: 6 september 1985
ons kenmerk: AvdL/HvW

Geacht College,

Wij hebben kennis genomen van de uiterst wankelende gezondheidssituatie van Tjerk Vermaning. Dat vult ons met zorg, omdat wij in ieder geval willen zien dat de toezeggingen die destijds aan hem zijn gedaan, worden gehonoreerd.

De toezeggingen hielden in eerste instantie in: een proefopgraving in Eemster, waarvoor door uw Staten een bedrag van f 100.000 is gevoteerd. Er is een commissie benoemd, maar die heeft een programma opgesteld dat zodanig veel tijd zal vergen dat wij vrezen dat het onderzoek niet tijdig zal kunnen worden afgerond.

Wij zouden daarom willen voorstellen dat onverwijld de opgraving wordt gedaan, waarbij van de zijde van de eigenaren van de collectie van Eemster de toezegging wordt gedaan dat op het moment dat de opgraving is afgesloten de vondsten van Eemster 1 onverwijld ter beschikking worden gesteld voor verder onderzoek.

Wij stellen dit alleen voor vanuit onze zorg die wij hebben dat dit onderzoek, wat beloofd is aan Vermaning, werkelijk op de kortst mogelijke tijd wordt uitgevoerd.

Hoogachtend,

Namens bovengenoemde groeperingen,

B. Hoeksema

H. van Westing

Brief van de vijf groeperingen rond Vermaning, aan het College van Gedeputeerde Staten van Drenthe, waarin gevraagd werd om een onverwijld opgraving.

4 sept. 1985 en meent een verschil in opvattingen te kunnen constateren tussen het APAN-bestuur en de eigenaren van de "Eemstercollectie". Er wordt door de heren Hoeksema en Van Westing naar voren gebracht dat de zojuist overhandigde brief, de goedkeuring heeft van alle groeperingen, ook van de eigenaars. Gedeputeerde Prenger zegt hierop dat dit zal moeten blijken uit INTREKKING van de brief van de eigenaars van 4 sept. 1985. Ook van de afschriften aan G.S. en de S.N.A. moet worden verklaard dat deze als NIET GESCHREVEN moeten worden beschouwd.

De beide APAN-bestuursleden zegden toe, dat de brief van de eigenaars ingetrokken zou worden. Hiermee beging men een essentiële fout. Men had eerst ruggespraak met de schrijvers-eigenaars moeten houden en hen in geen geval voor een voldongen feit mogen plaatsen. Maar ook gedeputeerde Prenger ging in de fout. Hij maakte - samen met de beide afgevaardigden van de 5 groeperingen rond Vermaning - van het verzoek om een onverwijld opgraving, een politiek ruilspelletje: "De brief van de eigenaars intrekken... anders wordt er niet om een bijeenkomst van de belanghebbenden verzocht."

Voor één der eigenaars, de heer Wouters, was deze gang van zaken een reden om af te haken. Hij weigerde de brief van de eigenaars van 4 sept. 1985 in te trekken omdat deze brief fundamentele punten bevatte in relatie tot meldingen ex art. 24 van de Monumentenwet en de al dan niet partijdigheid en wetenschappelijke aanpak van het geplande onderzoek. De heer Wouters bedankte gelijktijdig ook als APAN-lid en als "lid van verdienste". Uit vele telefoongesprekken, interne vergaderingen en krantenartikelen was het hem duidelijk geworden, dat de "Zaak Eemster" een politieke kwestie geworden was; de "koehandel" met een humaan verzoek voor een doodzieke man, die tien jaar lang, mede door toedoen van G.S. van Drenthe was vernederd, was hiervan nogmaals een duidelijk bewijs. Hij weigerde om als archeoloog dit politieke spel, dat niets meer met de Monumentenwet te maken had, met het APAN-bestuur en G.S. van Drenthe verder mee te spelen. Met deze daad volgde hij het voorbeeld van de heer Vermaning, die al enkele jaren eerder én als lid, én als "lid van verdienste" de APAN de rug had toegekeerd.

De heren Dijkstra en Musch waren ook niet bereid de brief van de eigenaars van 4 september 1985 in te trekken maar:

"Schortten het schrijven op, met als oogmerk de verdere gang van zaken omtrent de "Eemster-opgraving" zo spoedig mogelijk voortgang te laten vinden." (Brief aan G.S. van Drenthe, d.d. 24 sept. 1985).

Op 1 okt. 1985 geeft Tjerk Vermaning een persconferentie in Assen, waarin hij de opzet van het "Eemster-onderzoek", zoals door de S.N.A. gepland, afwijst:

"Vermaning meent dat er eerst gegraven moet worden en dat pas daarna een vergelijking met zijn vondsten moet gaan plaats vinden. De amateurarcheoloog is bang, dat de wetenschappers anders al bij voorbaat zijn stenen vals zullen verklaren en dan is het hele onderzoek volgens hem zinloos." (Alg. Dagblad, d.d. 2 okt. 1985).

"Vermaning wil onder geen beding, dat zijn bestaande Eemster-vondsten vooraf in handen van de beroepsarcheologen komen. Gebeurt dat toch, dan trekt hij zich terug. Achterdocht ligt hieraan ten grondslag. "Zij zullen mijn vondsten bij voorbaat vals verklaren, en dat zal tot gevolg hebben dat de opgraving niet doorgaat, waarmee hij ook meteen zijn rehabilitatie wel kan vergeten. Er is mij een opgraving beloofd en daar moet men zich aan houden. Dit standpunt wordt ook gehuldigd door de huidige eigenaren..." Voorzitter van de APAN, Bé Hoeksema is het niet eens met de harde opstelling van Vermaning en de twee huidige eigenaren. Hij vindt dat deze het hoogstnoodzakelijke compromis met de wetenschappers blokkeert. Dat compromis zou dan bereikt moeten worden in een gesprek met alle betrokkenen. Ook gedeputeerde Prenger, POLITIEK verantwoordelijk voor de kwestie Eemster vindt dat het gesprek er het liefst zo snel mogelijk moet komen." (Nieuwsblad van het Noorden, d.d. 2 okt. 1985).

Het "gesprek met de wetenschappers", dat volgens de heren Prenger en Hoeksema, "het hoogstnoodzakelijke compromis zou moeten brengen tussen de betrokkenen", kwam er echter helemaal niet. Het verzoek van Prenger namens de "APAN", de "Stichting Archaeologische Berichten", de groep "Vrienden van Vermaning", de "Getuigen à décharge", de "Eigenaars van de Eemster-vondsten" en zeer zeker ook namens de door de medici opgegeven heer Vermaning, had geen enkele indruk op de werkgroep van de S.N.A. gemaakt. Niet de heren Dijkstra en Musch zijn schuldig aan het "Eemster-débacle", maar de S.N.A. die - tegen alle gebruiken en voorschriften van de Monumentenwet in - weigerde om tot een zake-lijke bespreking van beider belangen en een kennisname van de officieel gemelde "in situ" van "Eemster II" te komen. Zoals we onder 20 zullen zien, hebben noch de S.N.A. als stichting, noch G.S. van Drenthe ook maar enig recht gehad, zich met de verdere afwikkeling van het "Eemster-gebeuren" te bemoeien. Beide instanties komen in de Monumentenwet niet eens voor.

Op 4 okt. 1985 gaf G.S. van Drenthe een antwoord op de brief van het "Collectief van vijf" d.d. 6 sept. 1985 aan: "Het bestuur van de APAN, t.a.v. de heer B. Hoeksema, Varenkamp 235, 7815 CE Emmen."

Een wel bijzonder vreemde handelwijze, omdat de gezamenlijke brief aan de "vijf belangengroepen rond Vermaning" van 6 sept. 1985 (zie pag. 49) duidelijk aangaf dat het correspondentie-adres: Laauwikstraat 34, 6663 CK Lent was (hr. Wouters). G.S. geeft dus slechts aan één der afzenders antwoord, en nog wel aan een "belangengroep" die totaal geen enkele zeggingschap had over het betreffende materiaal, de "Eemstercollectie". Nog vreemder wordt het als de heer Hoeksema afschriften van dit schrijven van G.S. d.d. 4 okt. 1985, namens het bestuur van de APAN, alleen maar zendt aan de twee eigenaars van de "Eemster-vondsten", de heren Dijkstra en Musch, overigens op verzoek van G.S. zelf:

"Bijgaand een afschrift van het verzoek om op 25 okt. 1985 in het provinciehuis te Assen jullie medewerking te verlenen. Het bestuur wil er nogmaals met nadruk op wijzen, dat

afwijzing van jullie kant een absolute stopzetting van de opgraving Eemster c.q. rehabilitatie van Tjerk Vermaning tot gevolg kan hebben. Graag zien wij jullie reactie vóór 21 okt. a.s. tegemoet.

Reacties te zenden aan: B. Hoeksema, Varenkamp 235, 7815 CE Emmen."

De voorzitter van de APAN wist echter bijzonder goed:

- a. Dat er geen enkele zekerheid voor een opgraving bestond.
- b. Dat er al maandenlang een wetenschappelijk onderzoek op meerdere artefacten van Eemster en Hijken gaande was op de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (R.O.B.) in Amersfoort en op de universiteit in Utrecht.
- c. Dat de heer Vermaning toen nog afwijzend stond tegen elke afdracht van de "Eemster-vondsten" en dat de brief van 6 sept. niet alleen van de "eigenaars" was uitgegaan.
- d. Dat de eigenaars der "Eemster-vondsten" geen enkele behoefte meer hadden om de voorzitter van de APAN nog als intermediair in de "Zaak Eemster" te accepteren.
- e. Dat er van een "hoogstnoodzakelijk compromis met de wetenschappers" waar hij zich enkele dagen tevoren nog druk om maakte, in het provinciehuis in Assen geen sprake zou zijn; het zou een onvoorwaardelijk afdragen van eigendommen worden.
- f. Dat het ONVOORWAARDELIJK overdragen van de Eemstercollectie aan Prof. Louwe Kooijmans:
 - die al in 1974 behulpzaam was geweest bij het vals verklaren door Drs. Stapert van Eemster;
 - die vele malen de artefacten van Vermaning openlijk had valsverklaard;
 - die geschreven had, dat een opgraving in Eemster geen oplossing kon geven op de vraag vals of echt;
 - die op een overduidelijke wijze te verstaan had gegeven NIET te zullen graven in Eemster zonder toestemming van Prof. Waterbolk;weinig zekerheden kon geven voor een onpartijdig onderzoek.
- g. Dat het zelfstandig optreden van vier van de zes bestuursleden van de APAN in een zo precaire zaak als de onderhavige, waarbij een bestuurslid, een erelid en een lid van het eerste uur - waar zij jarenlang intens mee samenwerkten - door hen in een dwangpositie werden gemanoeuvreerd, nooit de goedkeuring van een algemene ledenvergadering zou kunnen wegdragen.

Het aan het bestuur van de APAN t.a.v. de heer Hoeksema gerichte schrijven van G.S. van Drenthe, luidde aldus:

"Onderzoek Eemster I

Geacht bestuur,

Ten vervolge op de 6 sept. j.l. tussen uw bestuur en het lid van ons college, de heer H.J. Prenger, ten provinciehuize gevoerde bespreking over bovenvermeld onderwerp en uw hierop betrekking hebbende brief aan ons college van dezelfde datum, delen wij u het volgende mede.

De heer Prenger heeft overeenkomstig uw verzoek contact opgenomen met de S.N.A. Daarbij is komen vast te staan dat van de zijde van de S.N.A. wordt vastgehouden aan de eerder

overeengekomen procedure met betrekking tot het onderzoek, in die zin dat primair het door de heer Vermaning uit Eemster aangedragen vondstmateriaal wordt onderzocht en dat eerst daarna ZONODIG een veldonderzoek zal plaatsvinden... Ervan uitgaande dat u uw eerder uitgesproken toezegging gestand doet om overeenkomstig die procedure aan het onderzoek mee te werken, stellen wij ons voor om onder leiding van de heer Prenger een ontmoeting ten provinciehuize te arrangeren tussen de huidige eigenaren van het vondstmateriaal, t.w. de heren P. Dijkstra en J.E. Musch enerzijds en de leden van de werkgroep anderzijds. Bij die ontmoeting, waarvoor ook de voorzitter van de S.N.A. en een afvaardiging van uw bestuur bij dezen worden uitgenodigd, wordt het VONDSTMATERIAAL AAN DE WERKGROEP OVERGEDRAGEN; daarbij zal aan de eigenaren de gelegenheid worden geboden om ten aanzien van de technisch/ archeologische aspecten van het materiaal EEN TOELICHTING te geven. Wij verzoeken u de heren Dijkstra en Musch daar toe uit te nodigen en zullen het op prijs stellen om vóór 21 oktober a.s. uw reactie te vernemen." (Brief van G.S. aan bestuur APAN, d.d. 4 okt. 1985, Nr. 40/IV/A12/1581).

Het zal voor eenieder wel duidelijk zijn:

- a. Dat erop 6 sept. 1985 geen brief van de "APAN" werd overhandigd, maar van een collectief van "vijf groeperingen rond Vermaning".
- b. Dat er geen bespreking geweest kan zijn tussen het bestuur van de APAN en de heer Prenger van G.S., omdat de heren Hoeksema en Van Westing toen als afgevaardigden van het collectief voornoemd, fungeerden.
- c. Dat de argumenten van de brief van 6 sept. 1985, verwijzend naar de gezondheidstoestand van de heer Vermaning, en eigenhandig door bovengenoemde heren namens het "collectief van vijf" ondertekend, voor de voorzitter van de APAN blijkbaar maar weinig hebben betekend. Hij was het onmiddellijk weer roerend eens met G.S. van Drenthe en de S.N.A.

Hoe G.S. van Drenthe kon menen dat enkele leden van het APAN-bestuur "eerder uitgesproken toezeggingen gestand moeten doen" die betrekking hebben op de rechtmatige eigendommen van privé-personen die toevallig ook nog lid zijn van de APAN, is onbegrijpelijk. Het zal dan ook wel niemand verwonderen dat de eigenaren van de "Eemster-vondsten" het begeleidend schrijven van de voorzitter van de APAN onbeantwoord naar zijn adres terug stuurden. Deze concludeerde hieruit dat "de eigenaars hadden afgehaakt". E.e.a. vond zijn weerslag in de noordelijke pers, want nog vóór het antwoord van de heren Dijkstra en Musch aan G.S. op papier stond, werd er door deze kranten al op 10 okt. 1985 geschreven dat de "eigenaren geweigerd hadden om verder mee te werken":

"Volgens gedeputeerde Prenger was afgesproken eerst de stenen te onderzoeken en daarna in Eemster te graven. Zowel de APAN als Vermaning zijn daarmee accoord gegaan..." "We hadden een overeenkomst", aldus Prenger, "maar de twee eigenaren zeggen nu kennelijk dat het niet meer hoeft. Ik weet het niet, want ik ben niet geïnformeerd." (Drentse-Asser Courant, d.d. 10 okt. 1985).

"Vermaning evenwel heeft zijn stenen overgedaan aan twee collega amateurarcheologen en dit tweetal nu weigert de stenen voor het onderzoek af te staan... De provincie voelt er niets voor eerst in de grond te wroeten bij Eemster, om nieuwe stenen te zoeken. "Het is een normale gang van zaken dat eerst een onderzoek wordt gehouden aan de hand van de gegevens die er zijn. Zo was het afgesproken. Als dat een breekpunt wordt, dan is het afgelopen, dan is het geweest" aldus Prenger. Morgen heeft Prenger over de nu ontstane situatie een gesprek met Tjerk Vermaning." (Nieuwsblad van het Noorden, d.d. 10 okt. 1985).

Gedeputeerde Prenger, die zegt "niet geïnformeerd te zijn", ging blijkbaar ook af op loze krantenberichten. Ook nu sprak de heer Prenger weer zijn mening uit dat er sprake zou zijn geweest "van een accoord met de APAN" (die totaal niets te vertellen had over de "Eemster-vondsten") "en met Vermaning" (die

Foto 7 BOOR (percoir) EE.72-33 uit "Eemster I".

Foto:A.W.

Dit type zware boren, door Tjerk Vermaning "snavelboren" genoemd, zijn typerend voor "Eemster". Het artefact heeft een duidelijke torsie-retouche ten gevolge van een intens gebruik.

Opmerkelijk voor dit type boor is de dikke talon, die een stevige grip op het artefact gaf. Het artefact heeft een licht bruinige kleurpatina en silicaglans.

Borer EE.72-33 from the "Eemster I-site".

This type of heavy borers, called "beaked-borers" by Tjerk Vermaning, are typical for the "Eemster-site". The artefact has a clear torsionretouch due to intensive use. A distinct feature is the heavy grip, that will have facilitated the use.

de "Eemster-vondsten" en de vindplaats voor f 7000,- had verkocht)... "We hadden een overeenkomst", moet de eigenaars wel vreemd in de oren hebben geklonken. Een geplande goede opgraving op het officieel gemelde "Eemster II" met een nog intacte "in situ", werd a priori als "in de grond wroeten in Eemster" gekwalificeerd; "de gegevens die er zijn" i.c. de artefacten die Vermaning (door ECHT in de grond wroeten in Eemster) in 1972, zonder vergunning van de eigenaar, verzamelde bij de aardappelmeelfabriek en op een door de diep-ploeg en ongeoorloofde graverijen gestoorde akker, werden een "conditio sine qua non", waaraan de "Zaak Eemster = de rehabilitatie van Vermaning" en een subsidie van 100.000 gulden belastinggelden werden opgehangen: "...en dan is het afgelopen, dan is het geweest..." geacht college van Gedeputeerde Staten van Drenthe. Dat gedeputeerde Prenger op 7 maart 1984 bij "geen oplossing" de mogelijkheid had opengelaten, de minister van W.V.C. ontheffing te vragen en een deskundige instantie aan te laten wijzen, bleek een loze belofte te zijn geweest. Het in de pers aangekondigde gesprek tussen gedeputeerde Prenger en de heer Vermaning vond plaats op 11 okt. 1985, en opnieuw is Vermaning weer van gedachten veranderd, al is het met "de rug tegen de muur" zoals hij het zelf uitdrukt:

"Vermaning draait bij. Als ik dwars lig is kans op rehabilitatie verkeken.

Tjerk Vermaning gaat toch weer accoord met de eerder afgesproken werkwijze van eerst onderzoek van zijn betwiste stenen en daarna opgravingen doen in Eemster. Hij wijzigde zijn enige weken geleden op een persconferentie gedane standpunt van eerst graven en dan onderzoek, na een gesprek in het provinciehuis te Assen met gedeputeerde H.J. Prenger. "Als ik ga dwarsliggen dan werkt de S.N.A. niet meer mee en is de kans voor mijn rehabilitatie helemaal verkeken", aldus Vermaning. Hij benadrukte dat zijn standpunt echter nog steeds is dat er eerst gegraven zou moeten worden. Hij heeft een brief geschreven naar de "eigenaars" Dijkstra en Musch om de stenen beschikbaar te stellen. Vermaning zegt vertrouwen te hebben in de bereidwilligheid van de heren Musch en Dijkstra, hoewel hij begrip heeft voor hun gedachte dat er een zeker risico in het onderzoek zit. De kans is theoretisch aanwezig dat de echtheid van de stenen opnieuw in twijfel wordt getrokken. Dat zou een reden voor beide eigenaren zijn om ze niet af te geven." (Drentse-Asser Courant, d.d. 12 okt. 1985).

Deze voorstelling van zaken is echter niet juist. Vermaning was namelijk helemaal niet op 11 okt. 1985 "na een gesprek in het provinciehuis te Assen met gedeputeerde Prenger" tot andere gedachten gekomen. Al dagen te voren had o.a. de voorzitter van de "APAN" deze omzwaai bewerkt. Drie dagen vóór het gesprek met Prenger, namelijk op 9 oktober 1985, had Vermaning al brieven geschreven aan de heren Dijkstra en Musch aan wie hij nog geen twee maanden eerder zijn "Eemster-vondsten" had verkocht, en waarin hij tegen alle vroegere afspraken in, ogenschijnlijk plotseling, zijn "omzwaai" bekend maakte:

Op 25 okt. 1985 a.s., komt de S.N.A. in het Provinciehuis te Assen. Daar zal dan de lang verwachte bespreking plaatsvinden, tussen de S.N.A., de heer Prenger, en de bezitters van de Eemster collectie. Misschien heb je daarover zelf al bericht ontvangen? Ik hoop, dat je bij deze bespreking aanwezig kunt/wilt zijn, en dat er ook van "jullie" zijde bereidwilligheid zal bestaan, de Eemster-artefacten voor onderzoek aan de S.N.A. te willen afstaan.

Begrijp goed: Ze laten mij geen enkele keus bepalen. Ze willen eerst de artefacten onderzoeken, en daarna verder kijken. Je weet, ook ik geef de voorkeur aan een opgraving, inplaats van een stenenonderzoek. Maar dat willen ze niet; daar voelen ze niets voor. Wanneer we nu gaan dwars liggen, dan kunnen we het wel vergeten. Dan komt er beslist geen opgraving in Eemster. Ik sta met de rug tegen de muur, en kan geen kant meer uit. Ik doe dan ook een beroep op "jullie", om toch maar de stenen voor onderzoek te willen afstaan? Mijn rehabilitatie, is dus verbonden aan jullie bereidwilligheid. Als je er op staat, om bij het stenenonderzoek aanwezig te willen zijn, dan kun je deze wens tijdens de bijeenkomst naar voren brengen. Je hoeft immers nergens bang voor te zijn. De artefacten zijn "echt", en ze kunnen er daarom niets van gaan afkeuren.

Ik hoop dat "jullie" begrip koesteren voor mijn situatie? En dat je - om mijnen wens - medewerking wilt verlenen. De bijeenkomst is op 25 oktober, 's morgens om 11 uur precies." (Brief van Vermaning, d.d. 9 okt. 1985 aan de "eigenaars").

Uit deze brief blijkt duidelijk:

- a. Dat de heer Vermaning door gedeputeerde Prenger, geholpen door zijn "nieuwe" raadgevers uit het APAN-bestuur, op een laffe wijze onder druk werd gezet:
"Ze laten mij geen enkele keus";
"Ik geef de voorkeur aan een opgraving in plaats van een stenenonderzoek";
"Wanneer we gaan dwarsliggen dan kunnen we het wel vergeten";
"Ik sta met de rug tegen de muur en kan geen kant meer uit";
Dit zijn alle uitdrukkingen uit één korte brief, die laten zien hoe de heer Vermaning werd gemanipuleerd.
- b. Dat Vermaning was wijsgemaakt dat een opgraving en zijn rehabilitatie alleen af zou hangen van het "afstaan van de "Eemster-vondsten", terwijl door de S.N.A. en G.S. van Drenthe steeds gesteld was dat: "Afhankelijk van het onderzoek op de stenen, aanbevelingen zullen worden gedaan voor de uitvoering van een EVENTUEEL veldonderzoek." (Brief Dr. Kooi aan eigenaars, d.d. 9 aug. 1985; regel 18-20).
De personen, die Vermaning het meest bewerkt hebben, wisten al maanden lang, dat er een wetenschappelijk onderzoek liep op Eemstermateriaal door een technoloog en een geoloog-petroloog van het R.O.B. in Amersfoort en een geo-chemicus in Utrecht, dat heel wat betrouwbaarder was als een onvoorwaardelijke overdracht aan Prof. Louwe Kooijmans (zie 19).
Het was een naïeve veronderstelling van de heer Vermaning, dat er ook maar enige kans zou bestaan, dat de "eigenaars" bij het

onderzoek op het I.P.L. in Leiden aanwezig zouden kunnen zijn. De S.N.A. had immers al op 23 mei 1985 aan G.S. geschreven:

"Ten aanzien van de openbaarheid van het onderzoek stellen wij ons op het standpunt dat deze in de VERSLAGLEGGING tot uitdrukking gebracht zal worden. De studie zelf dient in alle rust en BESLOTENHEID te kunnen geschieden." (Brief S.N.A. aan G.S. van Drenthe, Nr. 32/HS/AvW, d.d. 23 mei 1985; regel 21-23).

Ook de "nieuwe raadgevers" van Vermaning hadden bovengenoemd schrijven in hun bezit. (Al vanaf 2 aug. 1985). Even naïef was Vermaning's argument: "Je hoeft immers nergens bang voor te zijn. De artefacten zijn "echt" en ze kunnen daarom niets gaan afkeuren." Voor de "Drentse- en Asser Courant" zou hij drie dagen later - op 11 okt. 1985 - verklaren dat er "een zeker risico in het onderzoek der stenen zit en dat de kans aanwezig is dat de echtheid van de artefacten opnieuw in twijfel kan worden getrokken." Blijkbaar was Vermaning ook vergeten dat zijn artefacten van Hoogersmilde, Hijken, Ravenswoud-paleo, Ravenswoud-neo, Appelscha-meso, de Leemdijkbijl, de Blauwmeerbijl en ook de gehele collectie EEMSTER - ook allemaal ECHT, daar twijfelen wij niet aan - tóch door Prof. Waterbolk, Drs. Stapert, Prof. Groeneveld, Prof. Bosinski, Drs. Harsema, Prof. Boekschoten, Prof. v.d. Waals en niet te vergeten Prof. Louwe Kooijmans vals waren verklaard. Als de "eigenaars" voor 7000 gulden van een modaal-inkomen, 250 Eemster-artefacten hebben gekocht van Tjerk Vermaning, die altijd heeft bezworen geen stenen uit handen te geven vóór de opgraving in Eemster, dan denkt men wel iets anders over: "Ze kunnen er niets van gaan afkeuren..." op het I.P.L. van Prof. Louwe Kooijmans. Overigens,... waarom hebben G.S. van Drenthe of de "nieuwe raadgevers van de APAN" die plotseling zo hard roepen en dreigen, de "Eemster-vondsten" niet zelf gekocht? Ze hadden toch de eerste keuze? Waarom heeft de heer Vermaning nog geen twee maanden voor 9 okt. 1985 deze collectie eigenlijk met vindplaats en al verkocht?...

Op 16 okt. 1985 geven de eigenaars van de "Eemster-vondsten" een antwoord op de brief van 4 okt. 1985, die G.S. van Drenthe hun via de heer Hoeksema had toegezonden en waarin werd verzocht om op 25 okt. 1985 "het vondstmateriaal van Eemster aan de S.N.A. werkgroep over te dragen" en waarbij de "gelegenheid zou worden geboden een technisch/archeologische toelichting van dit materiaal te geven":

"Met referte aan Uw brief 40/IV/A12/1581 en de verdere documentatie dienaangaand, delen wij U mede, dat wij onze Eemster-vondsten nog steeds beschikbaar houden voor ieder goed onderzoek. Met de meeste nadruk verzetten wij ons derhalve tegen het audium van onwilligheid dat notabene ons nu al in o.a. de pers is opgelegd.

Het moet ons voorts van het hart, dat wij helaas hebben moeten constateren, dat er een zijweg is ingeslagen, sinds nog vorig jaar alle betrokkenen, inclusief een meerderheid aan stemmen binnen de 6 archeologische instituten, vóór een goed

oudheidkundig bodemonderzoek in het nog intakte deel van de Eemstervindplaats waren. Herhaalde, klemmende appels tot terugkeer van deze tot onheil leidende zijweg, waren vergeefs. Het meest navrant echter werd het van meet af aan volstrekt negeren door U en de S.N.A. van het gerapporteerde onderzoek (stenenonderzoek met slijpproeven, elektronenmicroscopie enz.) en een gemelde opgraving. Over dit verrichte onderzoek, rapporteerde de heer Wouters uit Lent zowel G.S. van Drenthe, Drs. W. Roebroeks-Leiden, de R.O.B.-Amersfoort en het APAN-bestuur uitvoerig.

Zowel dit onderzoek als de rapportage, heeft de heer Wouters veel geld gekost. Het doel was, middels verifieerbare bewijzen, de door de heer Vermaning in 1972 ontdekte vindplaats Eemster en daarmee Uw nog veel grotere kollekties op het Provinciaal Museum te rehabiliteren. De heer Wouters stelde van meet af aan zijn huis open voor eenieder met een positief gerichte belangstelling; maar noch Uw Provinciaal Archeoloog, noch de S.N.A. diende zich aan. Het is nog niet te laat, alsnog het werk van de heer Wouters te honoreren en te rehabiliteren, ook in Uw voordeel. U sloeg meermaals de deur voor hem en het zijne dicht; het is aan U, dit te heropenen.

Wij hopen voorts, dat U ons verder de volledige rust en ruimte kunt laten voor de komende Eemster-publicatie, waar de S.N.A. ons al in mei van dit jaar de ruimte gaf. (Wij vernamen dit pas in augustus j.l. uit de brief: IJzereef/Sarfaty namens S.N.A. aan G.S. van Drenthe). Tevens zouden wij het uiteraard gaarne toejuichen, dat U als medebetrokene en mede-eigenaar, met ons konstruktief meewerkt aan het opstarten en ondersteunen van het, naar ons vooral uit persberichten blijkt, op het R.O.B.-Amersfoort en op de Universiteit Utrecht gestarte integraal onderzoek naar het vonden- en veldgegevensbestand van Hoogersmilde A en B, Hijken-Vorrelveen en Eemster.

Gaarne maken wij van Uw uitnodiging gebruik om 25 okt. om 11 uur aanwezig te zijn voor de geplande bespreking. Om een zo duidelijk mogelijke uitleg te geven van de technisch/archeologische aspecten van de stenen, vragen wij tijdens de bespreking ter inzage: de Leemdijkbiel en de Hoogersmilde biel (incl. de scherven) die de hr. Wouters in Leeuwarden geëcailleerd heeft."

Hoogachtend, P. Dijkstra. J.E. Musch.

Op 17 okt. 1985 schreef Dineke Uildriks, columnist van de Drents-Groningse Pers, haar mening over de laatste ontwikkelingen rond het Eemster-gebeuren onder de titel: "De werkelijkheid achter de Vermaning-show": (*1)

(*1) Mevrouw D.Uildriks, heeft zitting in de Staten van Drenthe voor de V.V.D. Zij was de enige van het Drentse provinciale bestuur, die de moeite nam zich jaren lang door beide "partijen" te laten informeren over de "Zaak Vermaning". Zij was de enige van dit bestuur - allen waren persoonlijk uitgenodigd - die aanwezig was op het "Symposium Klarheid over Vermaning" op 19 maart 1982. Zij was ook de enige die deze kwestie - vaak tegen de verdrukking in - steeds weer in de "Staten van Drenthe" en in haar columns in de Drents-Groningse Pers aankaartte.

"Vorig jaar schreven G.S. in het beleidsplan bij de provinciale begroting f 100.000,- beschikbaar te stellen voor een opgraving welke zou kunnen leiden tot rehabilitatie van Vermaning. Het was de bedoeling om te graven bij Eemster, grenzend aan een vindplaats met "vals verklaarde stenen" aldaar van Vermaning. Een viertal onderzoekers, voorgesteld door de Stichting Nederlandse Archeologie, zo is overeengekomen, zal het onderzoek uitvoeren. Eén van de meest vooraanstaande onderzoekers daarbij is prof.dr. L.P.Louwe Kooijmans. De man, die zelf zijn onafhankelijkheid in deze in twijfel heeft getrokken door aan prof. Waterbolk te schrijven niet zonder diens (en Staperts) instemming, onderzoek te willen doen in Eemster. Dit jaar spreken G.S. in hun beleidsplan niet meer van een opgraving in Eemster, maar van een onderzoek dat gaande is. Dit onderzoek is echter nog steeds niet gestart. De S.N.A. heeft als voorwaarde gesteld eerst het materiaal, door Vermaning daar gevonden en vals verklaard door Stapert en Waterbolk, te willen onderzoeken. Afhankelijk van hun studie op deze stenen zal er een opgraving plaats vinden in Eemster. Het werkplan ligt "VERTROUWELIJK" bij G.S. en het is gewone statenleden verboden dit in te zien. De S.N.A.-werkgroep wil dus beginnen met onderzoek naar de Vermaning-stenen van Eemster. Deze zijn niet meer in bezit van Vermaning zelf. Hij heeft ze namelijk verkocht aan de heren P. Dijkstra en J.E. Musch. En deze nieuwe eigenaren hebben er geen vertrouwen in, dat het onderzoek van de S.N.A.-werkgroep eerlijk en onafhankelijk zal zijn. De ervaringen hebben tot dusver aangetoond, dat vertrouwen in de Nederlandse beroepsarcheologie, op zijn zachtst gezegd, wel met een grote korrel zout genomen dient te worden. G.S. hebben nu geconcludeerd, dat het hele onderzoek wat hun betreft niet meer hoeft, als Musch en Dijkstra op 25 oktober aanstaande niet met "hun" vondstmateriaal van Eemster ten provinciehuis komen opdagen. Op die datum willen G.S. dat het vondstmateriaal aldaar dient te worden overgedragen aan de leden van de S.N.A.-werkgroep. Ook het APAN-bestuur is daarvoor uitgenodigd. Deze wordt door G.S. gezien als een intermediair om de stenen van Musch en Dijkstra ter tafel te krijgen. Toch vreemd van G.S., dat zij de APAN als gesprekspartner nemen nu zij weten dat er binnen de APAN hierover ruzie is en de APAN als vereniging niet kan spreken over stenen (particulier bezit) van de leden Musch en Dijkstra.

Rehabilitatie: Vermaning zelf heeft weer een tocht ondernomen naar gedeputeerde Prenger en aan Musch en Dijkstra laten weten, dat zijn rehabilitatie afhangt van hun bereidwilligheid om de stenen af te staan voor onderzoek. Dat is natuurlijk niet juist. Vermanings rehabilitatie kan afhangen van een eerlijk en onafhankelijk onderzoek in Eemster. In plaats van de APAN zouden G.S. er beter aan hebben gedaan om Ad Wouters hierbij te betrekken. Ad Wouters is in amateurkringen de meest deskundige op het gebied van het Paleolithicum. Door zijn deskundigheid en het onderzoek van Piet Beersma (De Punt) werd Vermaning in hoger beroep vrijgesproken. En daarbij, Wouters heeft de vondstmelding gedaan van Eemster II, waarvan hij de coördinaten bezit. De S.N.A. zou dus veel

van Wouters zijn deskundigheid kunnen profiteren. Maar, Wouters is (nog?) niet uitgenodigd. Het is te hopen, dat het onderzoek er komt in Eemster. En dat hangt niet af van Musch en Dijkstra, maar evenzeer van de S.N.A.-werkgroep en G.S. Allen dienen hierbij hetzelfde uitgangspunt te hanteren. En dat is: een eerlijk en onafhankelijk onderzoek in Eemster. Als alle betrokkenen deze intentie hebben, dan ben ik er niet bang voor, dat het gesprek op 25 oktober aanstaande zal mislukken. Daar hangt het vanaf en niet van alleen de heren

Foto 8 CONVEXE SCHAAF (Racloir transversal convexe) EE.72-76 uit "Eemster I".

Typerend voor het "Smildien" zijn grote schaven met een vrij steile retouche. Deze schaven, volkomen afwijkend van het "Quina-type", zijn steeds aanwezig in het Acheuleen uit een "warme biotoop". Ze zijn vergezeld van relatief veel bifaces van diverse types en er werd weinig gebruik gemaakt van een geperfectioneerde Levalloistechniek. Bij het invallen van koudere periodes, verdwijnt dit "African-Acheul" om plaats te maken voor het "Euraziatische" moustéroïde Midden-Paléo met weinig bifaces en een uitgesproken Levalloistechniek en het overvloedig gebruik van klingen en afslagen.

Convexe steep-scraper (plane) EE.72-76 from the "Eemster I-site".

Typical for the "Smildien" Upper Acheulean are large planes with steep retouch, deviating completely from the "Quina-type". These are always present in the Acheulean from a warm biotope. They are accompanied by relatively many bifaces of different types, and the "Levallois-technique" was little employed. At the on-set of cold times, this "African-Acheulean" disappears, to give way to "Eurasiatic" moustéroïd Middle-Paleo with few bifaces, pronounced "Levallois-technique" and plenty blades and flakes.

Foto: A.W.

Musch en Dijkstra. Trouwens waarom voorwaarden stellen door de S.N.A. aan deze heren? Mag de andere partij géén voorwaarden stellen ten aanzien van het onderzoek (op hun eigendommen schr.)? Zeker toch. Aan elk onderzoek worden immers van te voren voorwaarden gesteld. Zeker als er zoveel wanstrouwen is tussen de betrokkenen en dienen alle partijen zich te commiteren aan voorwaarden. Ook hoogleraren zijn mensen die immers in principe kunnen feilen."

Zo logisch-helder als Dineke Uildriks, dacht G.S. van Drenthe niet over een eerlijk en onafhankelijk onderzoek in zake Eemster.

Op 21 okt. 1985 werd de heer Musch op zijn werk meerdere malen telefonisch benaderd door zowel de provinciaal-archeoloog (die meende dat de "eigenaren" al hadden afgehaakt) als gedeputeerde Prenger.

Er bleek bij beiden geen enkele bereidheid aanwezig om op 25 okt. 1985 tot een open gesprek tussen de "eigenaars" en de S.N.A. te willen komen; zelfs de mogelijkheid van het op tafel brengen van het "vertrouwelijk werkplan" van de S.N.A.; het afmaken van het "Eemsternummer" van Archaeologische Berichten; de zekerheid van de in 1984 beloofde onafhankelijke opgraving en andere mogelijkheden en openingen werden pertinent afgekap. De heer Prenger stelde slechts een ultimatum: vóór 4 uur 's middags beslissen tot al of niet inleveren van de stenen!... De toon van de gesprekken was bijzonder dwingend en onaangenaam. Aan hun brief van 16 okt. 1985 en "aan de heer Wouters" had G.S. van Drenthe geen boodschap.

De heer Musch belde om 15.40 uur terug dat het hem niet gelukt was zijn mede-comparant Dijkstra op zijn werk te bereiken. De gedeputeerde was tot geen enkele bevredigende invulling bereid en bevestigde tot vijf maal toe, dat HIJ afhaakte, dat HIJ de deur dicht sloeg, dat HIJ de verdere verantwoordelijkheid wel op zich zou nemen.

Ook de heer Dijkstra was volkomen verbouwereerd en onthutst toen hij thuiskomend van zijn werk, bij zijn eerste contact met gedeputeerde Prenger, te horen kreeg dat het gesprek op 25 okt. 1985 niet doorging en dat G.S. afhaakte omdat de heer Musch de stenen niet onvoorwaardelijk wilde afstaan. Ook hier dus een eenzijdig telefonisch afhaken. Hóé Prenger afhaakte en de verdere verantwoordelijkheid op zich nam bleek al daags erna in de landelijke pers.

Evenals op 18 maart 1975 bij Vermaning volgde er een persconferentie, waar de "niet-inleveraars van de Eemster-vondsten", zonder enige kans van weerwoord, de zwarte Piet werd toegespeeld en de heer Prenger de verantwoordelijkheid doorschoof naar twee amateurs die hun stenen niet onvoorwaardelijk wilden afstaan aan het onderzoeksteam van Prof. Louwe Kooijmans, dat niet eens genegen was mee te delen wat er met hun duur verworven eigendom ging gebeuren.

"Gedeputeerde H. Prenger heeft gisteren een streep gehaald door de hele operatie Eemster. Prenger vindt dat de onderzoekers op onaanvaardbare wijze worden tegengewerkt en na maanden heen en weer gepraat over de te volgen werkwijze is zijn geduld nu definitief op. Vermaning reageerde zeer te-

Provincie Drenthe

ASSEN: 22 oktober 1985
Nummer: 43/42/16033
Afdeling: 4
Uw brief van: 16 oktober 1985
Onderwerp: Onderzoek Eemster I

Aan:
- de heer P.Dijkstra
Sportlaan 24
5302 EE Veldhoven
- de heer J.E.Musch
Lunsenhof 17
9467 PL Anloo

Geachte heren Dijkstra / Musch,

Uw brief van 16 oktober hebben wij ontvangen. Ofschoon u hierin uitspreekt gaarne gebruik te willen maken van onze uitnodiging om op 25 oktober a.s. ten provinciehuiuze aanwezig te zijn op de in onze brief van 4 oktober j.l., nr. 40/IV/A12/1581 bedoelde bijeenkomst met o.m. de leden van de door de S.N.A. ingestelde werkgroep, heeft u in uw brief geen melding gemaakt van uw bereidheid om bij die gelegenheid het in uw bezit zijnde vondstmateriaal inzake Eemster I aan de werkgroep over te dragen. Toch was juist deze overdracht, zoals ook duidelijk blijkt uit onze voornoemde brief, de inzet van de door ons gearrangeerde bijeenkomst, waarbij u overigens de gelegenheid zou worden geboden om ten aanzien van de technische/ archeologische aspecten van het materiaal een toelichting te geven. Nu ons intussen uit uw nadere informatie aan het lid van ons college, de heer H.J.Prenger, duidelijk is geworden dat onvoorwaardelijke bereidheid van uw kant om het in uw bezit zijnde materiaal op 25 oktober a.s. over te dragen niet aanwezig is, hebben wij ons genoodzaakt gezien de voorgenomen bijeenkomst op die datum af te gelasten. Wij betreuren het in hoge mate dat u het op deze wijze voor ons college niet mogelijk hebt gemaakt verder aan het nagestreefde onderzoek onze medewerking te verlenen.

Hoogachtend,

gedeputeerde staten van Drenthe,

, voorzitter

, griffier

Provinciehuis
Westerbrink 1
Correspondentie-adres
Postbus 122
9400 AC Assen
Tel. 05920-55544
Telex 53944 pbdn nl

Het provinciehuis is vanaf het N.S.-station Assen bereikbaar met D.V.M.-buslijn 20. Informatie vertrektijden: tel. 05920-13126

Het schrijven van Gedeputeerde Staten van Drenthe aan de leden van de Provinciale Staten van Drenthe. Sinds wanneer staat er in de Monumentenwet dat een college van Gedeputeerde Staten van een provincie kan beslissen over het al dan niet doorgaan van een archeologisch onderzoek? En welke competentie heeft de S.N.A. in deze?

leurgesteld. "Een tweede kans krijg ik nooit weer en dus verwacht ik niet dat ik ooit nog wordt gerehabiliteerd" stelde hij vast. De kwestie is op de klippen gelopen omdat de onderzoekers niet onvoorwaardelijk de beschikking konden krijgen over (vals verklaarde) stenen werktuigen die Vermaning jaren geleden bij Eemster vond..." (Nieuwsblad van het Noorden, d.d. 22 okt. 1985).

18. EINDE VAN EEN ILLEGITIEM GEBEUREN

Enkele dagen na de commotie in de kranten ontvingen de heren Dijkstra en Musch het officiële schrijven, waarin G.S. van Drenthe meedeelde geen medewerking meer te willen geven aan het onderzoek in Eemster:

Gelijktijdig, op 22 okt. 1985, werden door G.S. van Drenthe brieven verzonden aan de leden van de Provinciale Staten van Drenthe; aan de S.N.A.; aan het bestuur van de APAN en aan de heer Vermaning, die ook integraal naar de pers gingen. In al deze brieven werden de heren Musch en Dijkstra publiekelijk verantwoordelijk gesteld voor het "afhaken" van G.S. van Drenthe. Een dergelijk laf afschuiven van verantwoordelijkheid door een bestuurlijke instantie, die zelf de monumentenwet negeerde is beschamend. De "voorlichting" die G.S. in haar brief aan de Staten van Drenthe verstrekke, was duidelijk de persoonlijke visie van gedeputeerde Prenger. Aangezien nooit enig Statenlid van Drenthe zich had verdiept in de "Zaak Vermaning" - laat staan in de "Eemster-kwestie" - met uitzondering van Mevr. Uildriks van de V.V.D., was het een simpele zaak om het illegitieme handelen van G.S. van Drenthe in dit schrijven aan de Statenleden, te verdoezelen. Ook deze brief nemen we hier integraal op:

Nu is alles wat G.S. van Drenthe na de melding aan de R.O.B. inzake "Eemster" gedaan heeft, voor het grootste gedeelte illegitiem geweest (zie onder 20). Dit buiten beschouwing gelaten is bovenstaand schrijven aan de Statenleden zeer onvolledig en ook ten dele misleidend te noemen:

1. G.S. verzweeg dat het hele hernieuwde onderzoek in de "Zaak Vermaning" geëntameerd werd door de ontdekking en officiële melding (ook door de heer Vermaning zelf) van de vindplaats "Eemster II", waar een goede "in situ" was met vondsten die pasten op door Drs. Stapert vals verklaarde vuistbijlen van de heer Vermaning. Van deze melding lag er al vanaf 15 maart 1984 op het provinciaal archief een "Rapport-Eemster II" van 75 pagina's met 30 kleurenfoto's en 16 pagina's tekeningen, wat door G.S. volkomen werd doodgezwegen.
2. Dit "Eemster II" werd door de S.N.A. en/of G.S. van Drenthe onder de tafel geveegd en - zoals ook uit bovenstaande brief blijkt - vervangen door de aangrenzende vindplaats "Eemster I", waarvan de "in situ" én door de diepploeg én door het illegitieme graven van de heer Vermaning, volkomen was verstoord.
3. G.S. stelt het voor alsof er door de S.N.A. een eerlijk en onafhankelijk onderzoek zou worden gehouden. G.S. verzweeg

Provincie Drenthe

ASSEN: 22 oktober 1985
Nummer: 43/42/16033
Afdeling: 4
Uw brief van:

Onderwerp: Onderzoek Eemster I

Aan:
de leden van provinciale staten
van Drenthe

Geachte leden,

Zoals u bekend hebben wij het initiatief genomen om met medewerking van de Stichting voor de Nederlandse Archeologie (SNA) te Amersfoort te komen tot een onderzoek van het vondstmateriaal te Eemster I met het oogmerk om waar mogelijk en voorzover dat binnen ons vermogen ligt meer wetenschappelijk gefundeerde duidelijkheid te verkrijgen inzake het betwiste materiaal van de heer Vermaning.

Voor de uitvoering van dit onderzoek, dat op steun kon rekenen van zowel de heer Vermaning als van het APAN-bestuur, was het noodzakelijk dat de eigenaren van de stenen uit de concentratie Eemster I, te weten de heren P. Dijkstra te Veldhoven en J.E. Musch te Anloo, als ook de provincie hun materiaal voor dit doel aan de daartoe door de SNA ingestelde werkgroep in bruikleen zouden afstaan. Voor die overdracht, waarbij de eigenaren overigens de gelegenheid zou worden geboden om ten aanzien van de technisch/archeologische aspecten van het materiaal een toelichting te geven, hadden wij onder leiding van het lid van ons college, de heer H.J. Prenger, voor vrijdag 25 oktober aanstaande een bijeenkomst voor alle betrokkenen gearrangeerd. Het heeft ons pijnlijk getroffen dat ons op maandag 21 oktober door de heren Dijkstra en Musch is meegedeeld dat zij niet a priori bereid zijn om het in hun bezit zijnde materiaal aan de werkgroep in bruikleen af te staan, waardoor wij ons genoodzaakt gezien hebben de voorgenomen bijeenkomst af te gelasten. Wij betreuren dit te meer omdat het ons door de nu ontstane situatie niet mogelijk is gemaakt aan het door ons nagestreefde onderzoek nog verder onze medewerking te verlenen. Wij menen er goed aan te doen u over deze ontwikkeling te informeren.

Hoogachtend,

gedeputeerde staten van Drenthe,

 , voorzitter
 , griffier

Provinciehuis
Westerbrink 1
9405 BJ Assen
Tel. 05920-55544

Het provinciehuis is vanaf het N.S.-station Assen bereikbaar met D.V.M.-buslijn 3. Informatie vertrektijden: tel. 05920-1312

Het schrijven van Gedeputeerde Staten van Drenthe aan de eigenaars van de collectie "Eemster", waarin een "ONVOORWAARDELIJK" overdragen van partikulier bezit wordt gevraagd. De ware toedracht is in de "Eemster-story" uitvoerig beschreven.

dat zij op de hoogte was van de recentelijk gedane uitspraken van de voorzitter van de S.N.A.-onderzoekscommissie, op wiens instituut het onderzoek zou plaats vinden, en waaruit bleek dat hij niet geacht kon worden een voldoende objectieve en onafhankelijke visie op de vondsten van de heer Vermaning te hebben. Hij verklaarde deze vondsten zelfs herhaaldelijk als vals.

4. G.S. verzweeg dat zij geen enkele rekening had willen houden met het lopende onderzoek van de "Werkgroep-Eemster" van de Stichting Archaeologische Berichten, terwijl dit toch nadrukkelijk door de S.N.A. was toegezegd.
5. G.S. wist dat het APAN-bestuur in deze "Eemster-zaak" geen enkele inbreng of zeggenschap kon doen gelden. Ze waren noch eigenaar, noch melder en de heren Dijkstra en Musch distancierden zich volkomen van de rol van intermediair die de heer Prenger aan enkele bestuursleden van de APAN had toebedacht.
6. Daarenboven verzweeg G.S. aan de Statenleden, dat men de eigenaars bewust alle informatie had onthouden, waar zij als rechtmatige bezitters van de "Eemster-collectie" recht op hadden en die blijkbaar vervat was in een werkplan, dat zowel voor hen als voor de Statenleden diep geheim werd gehouden.

Op 24 okt. 1985 geeft Dineke Uildriks in haar rubriek "Forum" in de Drents-Groningse Pers een terugblik op de gebeurtenissen rond het afhaken van G.S. van Drenthe in het "Eemster-onderzoek". Zij stelde hierin de vraag of G.S. van Drenthe wel een eerlijk en onafhankelijk onderzoek naar de vondsten van Vermaning heeft gewild en dat het volstrekt onjuist was alleen met een beschuldigende vinger naar de eigenaars der "Eemster-vondsten" te wijzen. Zij vroeg zich af, waarom de heer Prenger niet de moed heeft kunnen opbrengen om ook de voorwaarden van deze eigenaars te accepteren. Zij zag in Prenger slechts een boodschappenjongen van de S.N.A.

Dit schrijven van Mevr. Uildriks viel niet goed bij gedeputeerde Prenger en het liep uit op een politieke ruzie in de Drentse Statenzaal tijdens de begrotingsdebatten op 11 nov. 1985. De heer Prenger probeerde hier uiteindelijk zijn argumenten hard te maken door te gaan citeren uit de privé-correspondentie tussen een der eigenaars van de stenen en de heer Vermaning, die hem door derden in handen was gespeeld. Toen het statenlid Uildriks protesteerde tegen deze gang van zaken, hamerde de Commissaris der Koningin, de heer Oele haar protest weg, waarna gedeputeerde Prenger door kon gaan met zijn uitvoerig citaat uit genoemde privé-correspondentie. (*1)

(*1) Tijdens deze debatten wees de heer Prenger erop dat Mevr. Uildriks enige malen gesproken had van "valsverklaarde stenen"...."De bewuste stenen zijn nooit valsverklaard, maar omstreden en dat is wat anders" beweerde gedeputeerde Prenger. Merkwaardig en nog meer beschamend is het dan, dat G.S. van Drenthe in maart 1975 de heer Vermaning had aangeklaagd wegens "oplichting, meermaals gepleegd"....terwijl de stenen alleen maar "OMSTREDEN" waren. De C.D.A.-gedeputeerde wist echter bijzonder goed, dat er in het officiële persbericht van 18 maart 1975 duidelijk was verklaard: "dat een groot deel der paleolithische vuistbijlen en andere vuurstenen werktuigen van de amateur-archeoloog T. Vermaning, recente VERVALSINGEN waren" (Zie bijv.: "Westerheem", 1975, pag. 69 regel 4 e.v.). Zie ook: Bijlage II.

En met dit staaltje van inconvenantie, getolereerd door alle Statenleden, zelfs door haar eigen fractie van de V.V.D., eindigde het onwaardige en vooral ook illegitieme spel, dat G.S. van Drenthe samen met de S.N.A. en in een later stadium ook met enige bestuursleden van de APAN hebben gespeeld met een verplichte, ex art. 24 van de Monumentenwet gedane melding van een goede "in situ" op "Eemster II", een vindplaats die gelegen was, pal naast de akker waar Tjerk Vermaning in 1972 zijn "mammoetjagerskamp" ontdekte, waarvan én de artefacten én de site in 1975 ongezien en onbewezen werden vals verklaard door Drs. D. Stapert van de universiteit van Groningen.

19. HET "ALTERNATIEVE" ONDERZOEK OP DE R.O.B.

Toen de vondsten van de nieuwe "in situ" van "Eemster II" algemeen bekend werden, kwamen deze ook ter sprake bij een ontmoeting die wij hadden met de heer A. Bruijn, technoloog bij de R.O.B. met wie wij in de vijftiger jaren, samen met Dr. A. Bohmers, een reeks publikaties hadden verzorgd in "Palaeohistoria", orgaan van het B.A.I. in Groningen (Statistics and graphs in the study of flint assemblages), en die een grote kennis had van vuurstenen artefacten en bewerkingstechnieken. (Wij hadden hier al op gewezen voor de rechtbank in Assen in 1977).

Toen wij het "Rapport Eemster" (zie onder 15) voltooid hadden, zonden wij dit ook aan de heer Bruijn, die blijkens latere reacties, de teksten, foto's en tekeningen grondig bestudeerde. Toen noch G.S. van Drenthe, noch de provinciaal archeoloog van Drenthe, noch de heer Roebroeks van het I.P.L. (later lid van de geformeerde "Werkgroep Eemster" van de S.N.A.) iets met deze uitvoerige melding/rapportage deden, werden vier artefacten uit de vindplaats Hijken, nadrukkelijk vals verklaard door Drs. Stapert, en de vondsten van "Eemster II" ter nadere bestudering overhandigd aan de heer Bruijn van de R.O.B.

In het voorjaar van 1985 raakte ook de op 30 nov. 1984 gepromoveerde geoloog-petroloog Dr. H. Kars van de R.O.B. onder de indruk van het "Rapport Eemster" en samen met de geochemicus Dr. J. Jansen uit Utrecht werd een wetenschappelijk onderzoek begonnen naar de patina's op de artefacten van Hijken en Eemster. Dit onderzoek was ook bekend aan de leden van het APAN-bestuur. Al vrij spoedig bleek ook bij dit onderzoek dat de theorie over "Ouderdomsverschijnselen op Midden-Paleolithen" van Drs. Stapert niet houdbaar was en dat de door ons reeds in 1977 aangetoonde patina's op de stenen van de heer Vermaning wel degelijk aanwezig waren; ook na "wassing met zeep en water".

Op 13 okt. 1985, twee dagen na het bezoek aan gedeputeerde Prenger, waarbij de heer Vermaning bekend maakte dat hij "bijdraaide omdat hij zijn rehabilitatie anders wel kon vergeten" en daarom aan de "eigenaars" verzocht had om hun "Eemster-vondsten" af te staan aan de S.N.A.-werkgroep van Prof. Louwe Kooijmans, kreeg de heer Vermaning bezoek van de heer Bruijn van de R.O.B. Deze besprak met hem de nieuwe onderzoekingen op de R.O.B. en verklaarde als zijn mening, dat de artefacten van Tjerk Vermaning geen vervalsingen waren.

Op 15 okt. 1985 spreekt Vermaning voor de "KRO-Echo-uitzending" over het bezoek van de heer Bruijn en zegt dat dit een vreugdevolle dag voor hem was, dat zijn rehabilitatie aanstaande was en er daarna zeker een proces tegen zijn aanklagers verwacht kon worden.

Dan verschijnt er op 18 maart 1985 in de "Telegraaf" een opzienbarend interview van technoloog A. Bruijn onder de kop: "Stenen van Vermaning zijn absoluut echt":

"De stenen uit de Vermaning-collectie zijn absoluut echt. Geen twijfel mogelijk. Vermaning is pertinent geen oplichter." Volgens de heer Bruijn is Vermaning het slachtoffer geworden van een tegen hem gevoerde hetze, die zijn oorsprong vindt in pure afgunst door de beroepswereld... Deze weet donders goed hoe het allemaal werkelijk in elkaar zit. Het verdere onderzoek zal mijn bevindingen alleen maar onderschrijven en de positie van Vermaning versterken." (De "Telegraaf" d.d. 18 okt. 1985).

Als een in de betreffende materie zeer deskundig vakarcheoloog-technoloog van Nederlands grootste en belangrijkste archeologisch instituut openlijk zijn mening in de landelijke pers durft te geven over de vondsten van Tjerk Vermaning, is het wel erg bedenkelijk dat men over het afbreken van het volkomen illegitieme geharrewar van G.S. van Drenthe zo'n kabaal heeft gemaakt. De heer Vermaning kon veeleer blij zijn met het beëindigen van de schertsvertoning die G.S. van Drenthe, de S.N.A. en enkele afgetreden bestuursleden van de APAN gemaakt hebben van zijn goede melding volgens art. 24 van de Monumentenwet op 27 dec. 1983. (*1)

Het "alternatieve onderzoek" is een wel erg vreemde naam voor het enige wetenschappelijke onderzoek dat in feite al enkele maanden bezig was, terwijl G.S. van Drenthe en de S.N.A. nog niet verder gekomen waren dan het elitair en onvoorwaardelijk opeisen van de vonsten uit de al in 1972 gestoorde akker van "Eemster I".

De S.N.A. had zelfs nog geen enkele behoefte gehad om overleg te plegen met de melder-eigenaars.

Het was toen al duidelijk te zien, dat de onderzoekers van de "Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek" in ieder geval zouden kunnen rekenen op een fikse stoot tegenwerking van allen, die gebaat waren bij het "blijvend" predikaat verdacht of vals bij de vondsten van Tjerk Vermaning.

(*1) Genoemde APAN-bestuursleden traden namelijk op 21 okt. 1985 af, toen ze vermoedden, dat de door de heer B. Duppen bijeengeroepen "Buitengewone Algemene Ledenvergadering" van de APAN, weleens een motie van wantrouwen zou kunnen uitspreken over het "Eemsterbeleid", dat zij in de eindfase onder de "APAN-vlag" gevoerd hadden, zonder enig overleg met de vereniging APAN zelf. Alhoewel óók uitgenodigd, verschenen zij niet op deze vergadering van 16 nov. 1985 en waren niet bereid dáár te bevoegder plaatse hun beleid te verdedigen. Er werden dan ook met algemene stemmen vier nieuwe bestuursleden gekozen.

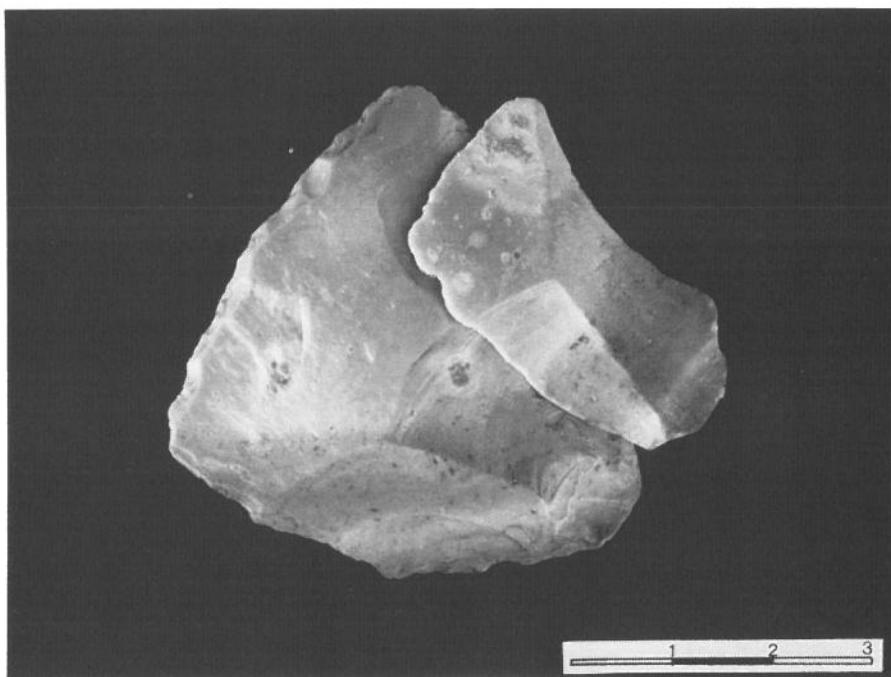

Foto 9. SPITSSCHAAF (Racloir convergent convexe). Foto: A.W. uit "EEMSTER I".

Steenreconstructie (joint, refit) van een spitsschaaf EE.72-58 en een kling EE.72-59. Het artefact is ook te duiden als "racloir déjeté", maar ook als een overgang naar een Moustérienspits. De heer Vermaning noemt dit artefact - typisch voor het Smildien - SMILDESPITS.

Pointed plane-scraper EE.72-58 from the "Eemster I-site".

Refit with blade EE.72-59. The artefact can also be classed as grading into a Moustérian point. Vermaning has named this type of instrument, that is typical for the "Smildian" Upper-Acheulean: "Smilde-point".

20. NABESCHOUWING

Het "Eemster-spel" zoals dat door G.S. van Drenthe en de S.N.A. werd opgevoerd, was een schoolvoorbeeld van het misbruik maken van macht op het bestuurlijk en wetenschappelijk vlak, waarbij de Monumentenwet in relatie tot verplichte vondstmeldingen met voeten werd getreden, een niet archeologisch bevoegde discipline het onvoorwaardelijk afstaan van een privé-collectie archeologica opeiste en daarna ging beslissen over het afbreken van een gepland oudheidkundig onderzoek.

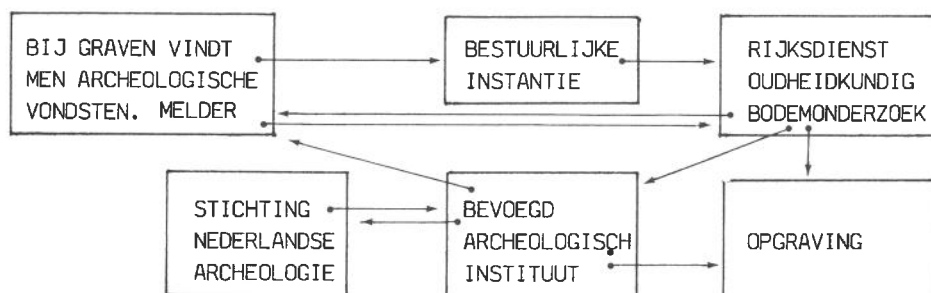
A. De "Stichting voor de Nederlandse Archeologie" (S.N.A.).

Het is een duidelijke zaak dat de S.N.A. al onmiddellijk in de fout is gegaan. Deze stichting heeft rechtens in de procedure van vondstmeldingen door derden geen enkele in de Monumentenwet vastgelegde functie. Ze wordt in deze wet zelfs niet eens genoemd.

De S.N.A. is een in 1979 opgerichte stichting, waarvan de deelnemers - alleen Nederlandse Archeologische Instellingen - onderling samenwerken om hun doel, de bevordering van de archeologie in de ruimste zin, te bereiken door coördinatie van onderzoek, het stimuleren van samenwerking, het verruimen van mogelijkheden van onderzoek, het openbaar maken van onderzoeksresultaten en het verstrekken van adviezen bij toekenning van financiële en personele middelen. Gekwalificeerde onderzoekers die niet aan bovenstaande instellingen zijn verbonden, kunnen zich via die instellingen in de S.N.A. laten vertegenwoordigen. (Statuten S.N.A. van 9 mei 1979),

Een vondstmelding dient volgens de wet (art. 24 M.W.) nog altijd óf rechtstreeks of via een bestuurlijke instantie (bijv. de burgemeester), of via de Provinciaal-Archeoloog, naar de R.O.B. te gaan. De R.O.B. of een ingeschakeld bevoegd instituut, neemt contact op met de melder. E.e.a. kan dan weer leiden tot verdere contacten zoals bezichtiging der vondsten en/of bezoek aan de vindplaats en mogelijk zelfs tot een opgraving. (Zie schema van Fig. 4).

De melding van "Eemster II" werd in tweede instantie door G.S. van Drenthe correct doorgegeven aan de R.O.B., zij het niet "onverwijld" zoals de wet zegt, maar pas twee jaar na de officiële melding. Het werd echter een vreemde zaak, toen een in deze volkomen onbevoegde discipline als G.S. van Drenthe zich tot de S.N.A. wendde en van deze stichting de opdracht kreeg, om met voorbijgaan van de officieel gemelde "in situ-vindplaats Eemster II", een ONVOORWAARDELIJKE afgifte van de artefacten van de nooit gemelde vindplaats "Eemster I" te eisen van de

PROCEDURE BIJ ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN.

De ontdekker meldt de vondst bij een bestuurlijke instantie (bijv. de burgemeester), of rechtstreeks bij de R.O.B. of provinciaal archeoloog. In het eerste geval geeft de bestuurlijke instantie de melding "onverwijld" door aan de R.O.B. Een melding aan de R.O.B. kan ofwel daar in behandeling worden genomen dan wel worden doorgespeeld aan een archeologisch instituut met opgravingsbevoegdheid. Instituten onderling, kunnen dan al of niet in de "S.N.A." overleg plegen volgens de normen van de statuten. De R.O.B. of het betreffende instituut neemt dan verder contact op met de ontdekker/vinder. E.e.a. kan dan leiden tot een nader contact: briefwisseling, bezichtiging van de vondsten en vindplaats en mogelijk tot een opgraving. FIG.4

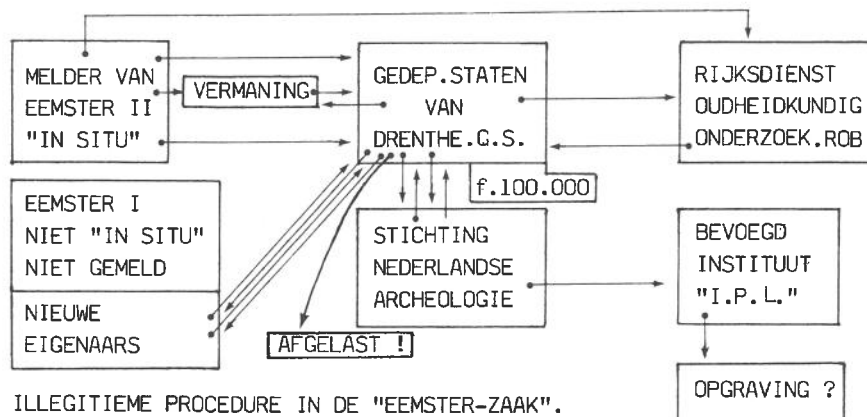
wettige eigenaars, de heren Dijkstra en Musch. Nog vreemder werd het toen G.S. van Drenthe, bij monde van gedeputeerde Prenger, het toegezegde onderzoek afgelaste, zonder dat de eigenaars de kans gegeven werd met de werkgroep van de S.N.A. in mondeling, schriftelijk of telefonisch contact te treden. De S.N.A., in feite als stichting onbevoegd, noch het instituut waar het S.N.A.-Onderzoek zou worden verricht (I.P.L.), hebben ook zelf geen enkele poging ondernomen om tot een dergelijk contact te komen. Integendeel, men heeft de officiële meldingen van "Eemster II" genegeerd en onder de tafel gewerkt; men heeft geen enkele poging ondernomen om eerst met de melder/eigenaars de zwaar kryoturbate vondstlaag te bestuderen om een verklaring te kunnen geven voor de secundaire verschijnselen, waarop "Eemster" in 1975 werd valsverklaard; men heeft geweigerd hen inzage te geven in het wél aan G.S. van Drenthe overhandigde, blijkbaar geheime "werkplan van onderzoek" op hún eigendommen. Er was aan geen enkele humane en algemeen gebruikelijke modus gedacht om weer tot een vruchtbare samenwerking te komen met amateur-archeologen, die vóór dat de "Zaak Vermaning" speelde, tientallen jaren lang, in de meest harmonieuze samenwerking met de vakarcheologie, honderden meldingen en vele opgravingen en publikaties bijdroegen aan het prehistorisch gebeuren. Deze illegitieme werkwijze was in ons land nog nooit vertoond en gaf een duidelijke indicatie van de mentaliteit die de "S.N.A." liet blijken in haar omgang met amateur-archeologen, die meenden dat de Monumentenwet ook nog voor de vakarcheologie gold. Als men dan ook nog de merkwaardige rol in overweging neemt, die Prof. Louwe Kooijmans al vanaf het begin in het hele "Eemster-gebeuren" speelde en dan bedenkt dat hij als voorzitter van de "S.N.A.-werkgroep" het "Eemster-onderzoek in alle rust en beslutenheid" op zijn instituut in Leiden zou kunnen sturen" (brief 32/HS/A.v.W van de S.N.A. aan G.S. van Drenthe), zal het wel voor eenieder duidelijk zijn dat de melder/eigenaars uiteindelijk niet konden instemmen met het ultimatum van gedeputeerde Prenger, die een ONVOORWAARDELIJKE overdracht van hun "Eemster I-collectie" beval. (Zie bijlage III). Hoe de illegitieme afhandeling van de "Eemster-melding" verliep, laat Fig. 5 zien.

De S.N.A. gebruikte G.S. van Drenthe om de hand achter het "Eemster-materiaal" te krijgen in plaats van zélf door een bevoegd instituut de gewenste en noodzakelijke contacten met de melder/eigenaars te leggen. En geen enkele officiële archeologische instantie mengde zich in deze onwaardige en onwettige vertoning. Sinds 18 maart 1975 was er schijnbaar niet veel veranderd..., schijnbaar want het onderzoek der artefacten op de R.O.B. ging door.

B. Gedeputeerde Staten van Drenthe.

De rol die G.S. van Drenthe gespeeld heeft in de "Eemster-kwestie" was ten dele nauw verweven met de illegitieme aanpak van de S.N.A.

De heer Vermaning werd in maart 1975 door G.S. van Drenthe, zich verschuilend achter art. 162 van het Wetboek van Strafvordering, aangeklaagd wegens "Oplichting, meermalen gepleegd".

De ontdekker meldde meerdere malen, verplicht volgens art. 24 M.W., de vondsten en goede "in situ" van "Eemster II" o.a. aan de R.O.B. en G.S. van Drenthe, maar kreeg géén respons. Daarna meldde de heer Vermaning de zelfde lokatie aan G.S. die deze melding wél doorgeeft aan de R.O.B. in Amersfoort. De R.O.B. stuurt G.S. nu door naar de S.N.A., wat een onjuiste beslissing was. De R.O.B. had als deelnemer van de S.N.A. wél in overleg kunnen treden met deze stichting. De S.N.A. gaat daarna de rol op zich nemen van onderzoeker-opgraver, maar neemt geen enkel contact op met de melder van "Eemster II". De S.N.A. (en/of G.S. van Drenthe) laat de melding van "Eemster II" zelfs onder de tafel verdwijnen en geeft, volkomen illegitiem, aan G.S. de opdracht de artefacten van "Eemster I" uit een nooit gemelde en verstoorde "in situ" ONVOORWAARDELIJK van de eigenaars op te eisen. Tenslotte, wordt zonder enig persoonlijk contact tussen de eigenaars en een officiële archeologische instantie, het beloofde onderzoek afgelast door gedeputeerde Prenger van G.S. van Drenthe. Een dergelijke onwettige procedure is in "archeologisch Nederland" nog nooit vertoond.

FIG.5

Daarvan kon geen enkel feit hard gemaakt worden en de heer Vermaning werd voor het Hof in Leeuwarden vrijgesproken van alles wat hem door G.S. van Drenthe ten laste was gelegd. Maar inherent aan deze vrijspraak stond het feit, dat G.S. een valse, onbewezen aanklacht tegen Tjerk Vermaning had ingediend, waardoor de eer en goede naam van deze Drentenaar, die in 1966 de "Culturele Prijs van Drenthe" kreeg, tot ver buiten onze grenzen werden geschaad en het gezin Vermaning achter bleef met een psychische en lichamelijke kater. Wilde G.S. van Drenthe, zuiver op morele gronden, Vermaning hiervoor satisfactie verlenen - wettelijk behoefde dit helaas niet - dan had men hem smartegeld kunnen aanbieden: desnoods de 100.000 gulden die men later, eveneens onverplicht, wél voor de "opgraving" voteerde.

G.S. van Drenthe had ook aan de wens van de heer Vermaning kunnen voldoen en een aanklacht indienen tegen de heren Waterbolk en Stapert wegens het plegen van meeneed, zoals Vermaning dat tijdens zijn bespreking met G.S. op 14 sept. 1982 had gevraagd, daarbij eveneens verwijzend naar art. 162 W.S. Maar Drenthe voelde daar niets voor:

"Wij willen nadrukkelijk stellen dat U zoiets van ons niet moogt verlangen. Wij zijn niet alleen niet in staat dat te beoordelen, maar wij hebben ook nimmer enig geschil gehad met U, noch met de heren Waterbolk en Stapert. Het twistpunt tussen U en die heren is van wetenschappelijke aard." (Brief van G.S. aan Vermaning, d.d. 16 sept. 1982).

Wij vragen ons dan wel af, waarom G.S. van Drenthe dit "wetenschappelijk twistpunt tussen Vermaning en Waterbolk-Stapert" in maart 1975 wél voor de rechtbank bracht.

De getuige à décharge in Leeuwarden, de heer P. Beersma uit De Punt, repliceerde dit schrijven van G.S. aan Vermaning op 25 okt. 1982. In dit antwoord roept hij de Gedeputeerde Staten van Drenthe ter verantwoording. Wij nemen dit belangrijk schrijven, waarop G.S. nooit een antwoord gaf, integraal weer als bijlage na dit artikel (Bijlage I). Ook de tweede mogelijkheid om iets aan de rehabilitatie van de heer Vermaning te doen, werd dus door G.S. van Drenthe niet onder ogen gezien.

De derde mogelijkheid, het doorgeven van de melding van een "goede in situ" en het verzoeken om een opgraving bij de R.O.B. werd - zij het met een belangrijke vertraging - wel door G.S. van Drenthe benut.

Verdere bemoeienissen met het verloop van het archeologisch onderzoek vielen (ondanks de toegezegde 100.000 gulden) volledig buiten de competentie van G.S. van Drenthe. En dat waren er nog al wat:

Het onderhandelen met de S.N.A.; het contacten leggen tussen de S.N.A. en de melder/eigenaars; het ingrijpen in het, zelfs door de S.N.A. gerespecteerde werk van de "Studiegroep-Eemster" van de Stichting Archaeologische Berichten; het vervangen van de officieel gemelde "in situ" met artefacten van "Eemster II" door het nooit gemelde, gestoorde "Eemster I" (*1); het onderhandelen met enige APAN-bestuursleden (vooral in een later stadium), die geen enkele inbreng konden hebben, omdat ze noch melder, noch eigenaar waren; het oproepen tot terugtrekken van officieel geschreven brieven van de melder/eigenaars; het onvoorwaardelijk opeisen van de rechtmatig verkregen "Eemster-vondsten" van de eigenaars; het onder druk zetten van de heer Vermaning en de eigenaars door dreiging met het opzeggen van medewerking en terugtrekken van de subsidie van 100.000 gulden; het volledig eigenmachtig stopzetten van het geplande onderzoek; het eenzijdig toespelen van de verantwoordelijkheid voor de mislukking van het onderzoek naar de eigenaars; het apriori afwijzen en bagatelliseren van het op gang gekomen wetenschappelijk on-

(*1) In relatie tot art.24 van de Monumentenwet was het van belang te weten, wie de officiële meldingen van "Eemster II" uit het beloofde archeologisch onderzoek had gelicht en vervangen door het nooit officieel gemelde en verstoorde "Eemster I". Een brief onzerzijds aan G.S. van Drenthe om nadere inlichtingen hierover (7 jan.1986), werd door G.S. pas na het afsluiten van dit manuscript op 29 april 1986 beantwoord. G.S. van Drenthe schreef:

"Het uitgangspunt om ons onderzoek te beperken tot Eemster I is gebaseerd geweest op een verzoek van de heer Vermaning". Zie echter onder 11.

derzoek op de R.O.B. (Zie bijlage II na dit artikel); en ten slotte het geven van een onvolledige, eenzijdige en misleidende voorlichting aan de leden van de Staten van Drenthe, waarbij niet geschroomd werd openlijk te citeren uit de privé-briefwisseling tussen de eigenaars van de "Eemster-collectie" en de heer Vermaning.

Het waren evenzovele onjuiste en/of illegitieme handelingen van een bestuurlijk lichaam, dat in feite zelf de initiator was geweest van het justitiële ingrijpen in een zaak, die als wetenschappelijk twistpunt nooit in een rechtzaal had mogen komen. De "Zaak-Eemster" is door het onjuiste en ten dele zelfs onwettige handelen van de S.N.A., G.S. van Drenthe en in een later stadium van enkele bestuursleden van de APAN, een equivalent geworden van de "Cause Célebre" van Mr. W.C. van Oordt, rechter-commissaris in Assen in 1975, die de aanklacht van Drenthe ten onrechte tot de "Zaak Vermaning" liet evolueren. (*1)

Het was geen onverdeeld genoegen om als amateur-archeoloog, nu al meer dan veertig jaar zich inzetend voor de studie van het Paleolithicum in Nederland en met vele contacten ver daarbuiten, deze "Eemster-story" te moeten schrijven.

De officiële archeologie had de "Zaak Vermaning" laten escaleeren tot een onhoudbare situatie. Daarom brachten wij "Eemster II" als ons voorlopig laatste bewijs van de echtheid der vondsten van Tjerk Vermaning; een bewijs dat opgraafbaar was in een goede "in situ" op 60 tot 70 cm diepte in de Drentse bodem; verifieerbaar voor iedere bodemkundige en vakarcheoloog met enige ervaring.

Maar ook "Eemster" ontkwam niet aan het bewust gekozen "ralentissimo" van de Stichting voor de Nederlandse Archeologie en de door hen aangewezen "werkgroep". Zelfs niet toen de heer Vermaning door zijn behandelende specialisten werd opgegeven. Hoe incorrect en illegitiem het spel om meerdere verplichte meldingen ex art. 24 van de Monumentenwet zich voltrok, kan en zal openlijk ter discussie moeten staan. Bemoedigend is echter het op gang gekomen onderzoek van een drietal deskundigen van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek in Amersfoort. Zij zijn de eerste en enige beroepsarcheologen, die de waarheid in zake Vermaning zonder vooroordelen vooraf willen onderzoeken, daarbij tevens een bijdrage leverend aan een hernieuwde samenwerkingsmogelijkheid met een grote groep amateur-archeologen verspreid over ons gehele land.

(*1) Mr.W.C. van Oordt, de rechter-commissaris in het arrondissement Assen, schreef op 22 april 1975 een brief aan de directeur van het Gerechtelijk Laboratorium Dr.A.H.Witte te Rijswijk, waarin hij schreef:

"In verband met het feit, dat wat betreft de U overhandigde stenen van Vermaning, prof. Waterbolk de enige deskundige in het land is, zoudt U zich ook tot hem als deskundige kunnen wenden". Hij besloot deze brief met: "Ik ben benieuwd naar de resultaten van Uw onderzoek in deze Drentse "Cause Célebre".

Alle aangehaalde rapporten, rechtbankverslagen, artikelen, brieven en geluidsbanden, die wij in deze "Eemster-story" gebruikten (en nog vele meer), liggen voor eenieder ter inzage en zijn ook tegen kostprijs verkrijgbaar.

Maart 1986.

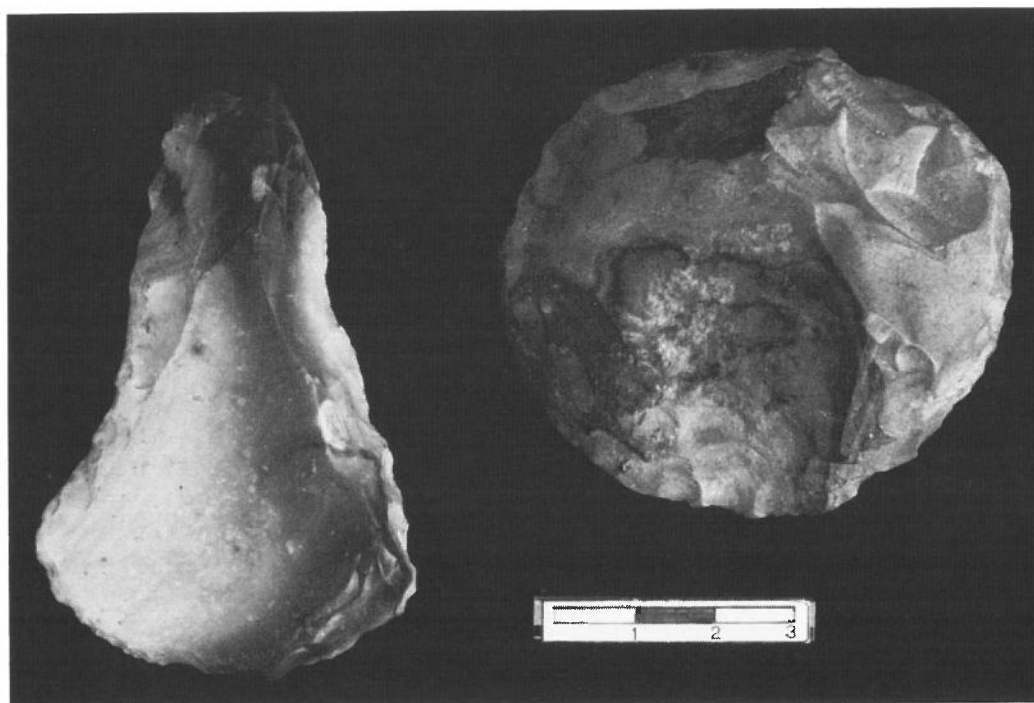

Foto 10

Foto:A.W.

Steelschrabber EE.72-67 en discoide schrabber EE.72-60. Beide artefacten zijn "eenlingen" in het totale artefactcomplex van "Eemster". Alhoewel zeldzaam, komen ze toch steeds weer voor in het "Smildien".

SUMMARY

by

H. BOER-J.E. MUSCH

In 1972 Mr. T. Vermaning discovered a concentration of flint artifacts in a recently deep-ploughed field near the village of Eemster (Province of Drenthe, Northern Netherlands), which on typological grounds was attributable to the Upper-Acheulean. Five days after the negotiations for the acquisition of the finds and the disclosure of the site-location broke off, prof. dr. H.T. Waterbolk and his apprentice drs. D. Stapert of the "Biologisch Archeologisch Instituut", Groningen University, issued a report, announcing that not only the finds and the finding-place of Eemster, but also those of the Upper Acheulean

sites of Hoogersmilde A & B, Hijken-Vorrelveen and some stray finds, all discovered by Vermaning, were to be considered part of an enormous fraud.

This was quite a remarkable change in attitude, because the crucial finds had been excavated, expertised and published under the supervision of prof.dr. H.T. Waterbolk himself (v.d. Waals & Waterbolk 1965, 1967, 1973) (Stapert & Waterbolk 1974).

The Administration of the Province of Drenthe, who, expertising under the supervision of prof.dr. H.T. Waterbolk, had bought major parts of the Vermaning-collections, was persuaded to file a law-suit against Vermaning, for reasons of "oplichting, meermalen gepleegd" (fraud, perpetrated repeatedly).

They acted accordingly and a police-raid took place, co-directed by prof. H.T. Waterbolk and assisted by drs. D. Stapert, after which a spectacular press release followed, in which the duo presented their story to the public.

Three years of court-cases followed, until in 1978 the Supreme Court acquitted Mr. Vermaning of all charges. However, the Supreme Court did not make a ruling upon the authenticity of the artifacts involved; whether they were genuine or not thus remained an issue.

The Eemster-collection, then still in the possession of mr. Vermaning, was declared a fraud by drs. D. Stapert without him ever having seen any of the artifacts himself. Later, he had to confess in court, that he had based himself upon information obtained from dr. L.P.Louwe Kooijmans and dr. G.J. Boekschoten, who had only given them a brief glance in passing during some short visits to mr. Vermaning. So far they had neither applied a microscope nor a magnifying-glass.

In 1982 A.M. Wouters discovered another concentration of artifacts, immediately adjacent to the field where Vermaning had collected the 1972 assemblage. This new concentration, called "Eemster II", was found in-situ at a depth of 60-70 cms. Here the covering layers were not disturbed by the deep-plough. It concerned a paleosol from the Eemian interglacial period, which had been heavily folded during the Pleniglacial.

Two flakes from the test-excavation appeared to fit two bifaces from "Eemster I" that were included in the accusations of 1975. The professional archaeologists never replied to the many formal reports on Eemster II. Reporting in-situ finds is obligatory in the Netherlands, failing to report them is a criminal offence by law.

Finally, in 1985, the Provincial Administration of Drenthe promised to organise an excavation at Eemster II by impartial researchers and they consequently appointed a research-committee of four members, with prof.dr. L.P.Louwe Kooijmans serving as chairman. Prof.dr. L.P.Louwe Kooijmans, who had made a deal (in writing) with prof.dr. H.T. Waterbolk and drs. D. Stapert, not to commence any excavation at the Eemster-site without their approval. This fact became common knowledge. Prof.dr. L.P.Louwe Kooijmans, who repeatedly had made statements in public on the Hoogersmilde and Hijken-Vorrelveen discoveries made by Vermaning as being "proven falsifications" without any actual examination of the material concerned having taken place.

The "research-committee of four" (of which only one member was a specialist of the Middle Paleolithic and which committee had

no legal authority to do the excavation), and the Provincial Administration of Drenthe (which did not have any authority in relationship to archaeological investigations, according to the legislation on National Monuments) ignored the insitu finds and the "Eemster II" location completely. Neither did the "Committee of Four" contact the reporter of the Eemster-site nor the owners of the collection, but instead requested the Provincial Administration of Drenthe to obtain the first collection (Eemster I), (from disturbed stratigraphy) after the owners had redacted this publication which was in progress at that time. The Provincial Administration however altered this request into an immediate, unconditional surrender of the artifacts involved. The reporters/owners however, demanded a guarantee for the promised "thoroughfull, impartial and verifiable excavation" at the in-situ "Eemster II" part of the site, in the first place. To this the Provincial Administration of Drenthe reacted by cancelling the archaeological investigation of the Eemster-site completely.

An excavation at "Eemster II", without undue delay, could have demonstrated in only a few days time the true status of Vermaning's discoveries, and in doing so it would have brought to an end a battle already lasting eleven years.

The professional archaeologists apparantly decided on the protection of their colleagues prof.dr. H.T. Waterbolk and drs. D. Stapert in favour of a rapid solution of the "Vermaning case". This paper describes the "Eemster story" extensively, submitting conclusive proof. The results of additional, private investigations are also included in this publication.

We are however happy to announce, that in the meantime another research has been takenup by a Petrologist/Geologist and a Technician of the State Service for Archaeological Investigation in The Netherlands (R.O.B.). As a preliminary result, it has already been ascertained, that the artifacts of Vermaning definitely do posess patina, whereas Stapert swore there was none (Stapert 1977). Additional research is still in progress.

BIJLAGE I.

Brief van getuige à décharge, P. Beersma aan het College van G.S. van Drenthe.

P.J.A. Beersma
Norgerweg 16
9493 PD DE PUNT.

De Punt, 25.10.1982

Aan het College van G.S.
van Drenthe.
Westerbrink 1
9405 BJ ASSEN

Geacht College,

Van de Heer Tjerk Vermaning kreeg ik kort geleden een afschrift van uw brief d.d. 16 sept. 1982 aan hem gericht.

Ik was getuige deskundige tijdens de behandeling van de zaak Vermaning voor het Gerechtshof in Leeuwarden eind 1978, en ik heb, samen met de heer Vermaning, over deze zaak met U een gesprek gehad op 6 oktober 1980.

Voor het Leeuwarder Gerechtshof heb ik mijn uitgebreide rapport:

"KRITISCHE ANALYSE VAN DE RAPPORTEN, PUBLIKATIES EN VERKLARINGEN VAN HET BIOLOGISCH ARCHEOLOGISCH INSTITUUT, VAN HET GERECHTELIJK LABORATORIUM EN VAN PROFESSOR BOSINSKI"

bewezen dat er door de Heren Waterbolk, Stapert, Groeneveld en Bosinski vele meineden zijn gepleegd. Op 6 oktober 1980 heb ik dat aan U gezegd, maar U was hierover reeds veel eerder door de heer Vermaning en zijn verdedigers geïnformeerd.

In uw brief geeft U twee redenen aan waarom U geen aanklacht wilt indienen tegen de Heren Waterbolk en Stapert, en wel:

a. U bent niet in staat om te beoordelen of er meinede gepleegd is.

b. U hebt nimmer enig geschil gehad met de Heren Waterbolk en Stapert.

Ik begrijp hieruit, dat U alleen een aanklacht kunt indienen wanneer U de betreffende kwestie volledig kunt beoordelen, en wanneer het een persoon betreft waarmee U al ooit enig geschil hebt gehad.

Erg sterk zijn Uw argumenten niet. Hoe was de situatie in maart 1975, toen U een aanklacht indiende tegen de Heer Vermaning wegens door hem ten opzichte van de provincie gepleegd bedrog?

a. U was niet in staat om te beoordelen of de stenen vals waren.

b. U had nimmer enig geschil gehad met de Heer Vermaning.

Uit Uw brief blijkt, dat U toen geaarzeld hebt om een aanklacht in te dienen, maar dat U na ernstig beraad hebt besloten U aan Uw wettelijke verplichting te houden. Een besluit, dat zowel door de Heer Vermaning als door zijn verdedigers volledig werd gerespecteerd.

Geen waardering hebben wij voor Uw besluit om in het geval van de door ons onder Uw aandacht gebrachte meineden geen aanklacht in te dienen.

Wij concluderen hieruit dat U weigert om U aan Uw wettelijke verplichting te houden. Immers volgens artikel 162 van het Wetboek van Strafvordering, van welk artikel de Minister van Binnenlandse Zaken ons een fotocopie zond, bent U verplicht onverwijld aangifte te doen van strafbare feiten waarvan U kennis bekomt. En meineden zijn strafbare feiten, ook als ze gepleegd zijn door medewerkers van een Gerechtelijk Laboratorium of van een Universiteit.

Ik ga nog even in op Uw bewering, dat U niet in staat bent om te beoordelen of er meinede is gepleegd. U bent daartoe wel degelijk in staat. Tenminste één van de leden van Gedeputeerde Staten heeft het boek: "DE ONDERSTE STEEN" van Fred Vermeulen gelezen en weet dus wat er aan de hand is. Alle leden van Gedeputeerde Staten zijn uitgenodigd voor het Symposium op 19 maart 1982 in Bellevue te Assen, waar drie lezingen zijn gehouden over de zaak Vermaning. De mijne was getiteld:

ANALYSE VAN DE TEGEN TJERK VERMANING UITGEBRACHTE RAPPORTEN".

Het resumé van mijn lezing luidt: "Alle beschuldigingen, zowel wat betreft vindplaatsopgaven als wat betreft de stenen zelf, zijn te weerleggen aan de hand van de op schrift gestelde verklaringen zelf. Dat mag wel tamelijk uniek genoemd worden.

Daardoor is aangetoond, dat hier sprake is van misleiding van de rechtbank, bewust gepleegd door de Heren Waterbolk, Stapert, Groeneveld en Bosinski. Voor zover die onware verklaringen onder ede zijn afgelegd, is er sprake van meened.

Maar geen van de leden van Gedeputeerde Staten kwam op dat Symposium. U zou best kunnen beoordelen of er meened is gepleegd, daar is niet zoveel kennis voor nodig, en de feiten zijn allemaal op schrift gesteld. Wij hebben de indruk dat U deze feiten liever niet wilt weten.

Uw opmerking, dat het om een wetenschappelijke zaak gaat, is niet juist. Het gaat om recht of onrecht. In de zaak Vermaning is onrecht gepleegd. Hooggeplaatste personen hebben onder ede vele leugenachtige verklaringen afgelegd. Wij hebben de bewijzen daarvoor geleverd. En niemand doet zelfs maar een poging om die bewijzen te weerleggen.

Op het eerder genoemde Symposium in Bellevue te Assen waren uitgenodigd de Heren Waterbolk en Stapert van de Rijksuniversiteit te Groningen, de Heer Bosinski van de Keulse Universiteit, en de Heren Groeneveld, Witte en Verburgt van het Gerechtelijk Laboratorium van het Ministerie van Justitie. Geen van hen verscheen.

Voor het Gerechtshof te Leeuwarden hadden zij geen verweer, en dat hebben zij nog steeds niet.

U, Gedeputeerde Staten van Drenthe, bent op de hoogte van het gepleegde onrecht. U weet van de meeneden. Als U niets blijft doen, maakt U zich medeplichtig aan het niet bestraffen van deze meeneden. En daarvoor zult U te zijner tijd ter verantwoording worden geroepen.

Hoogachtend,

P.J.A. Beersma.

BIJLAGE II.

Gedeputeerde PRENGER stelde tijdens zijn verantwoording aan de Staten van Drenthe (11 maart 1985) het geplande en door hem persoonlijk afgezegde onderzoek van "Eemster" door de S.N.A. aldus voor:

"Als de S.N.A. tot onderzoek bereid is met een vrij omvangrijke groep uit het land van diverse instanties, instellingen, instituten en universiteiten, dan waren wij als college blij dat deze groep zich daartoe bereid verklaarde".

Het is wel een raadsel waar de heer Prenger die "omvangrijke groep" vandaan heeft gehaald. Blijkbaar heeft noch iemand van G.S., noch iemand van de Staten van Drenthe, dóór gehad dat de heer Prenger alleen maar heeft onderhandeld- en dan nog wel illegitiem- met enkele deelnemers van de S.N.A., die in deze als STICHTING ook volkomen onwettig handelden.

Als we dit laatste dan maar voor lief nemen, blijkt van de uit vier leden bestaande "S.N.A.-werkgroep", noch Prof. Louwe Kooijmans, noch Drs. van Beek, noch Drs. Verlinde ook maar enige deskundigheid in zake het Midden-Paleo te hebben. Alleen Drs. Roebroeks was sinds kort gespecialiseerd in deze cultuurperiode. In relatie tot "oppervlakte-verschijnselen", en juist daarop werden de vondsten van de heer Vermaning door Drs. Stapert vals verklaard, was niemand van hen als deskundige te beschouwen. Voor een verantwoorde beoordeling van deze oppervlakte-verschijnselen (patina's etc.) had men een petroloog en een geo-chemicus nodig, die in relatie tot de laag van herkomst, deze verschijnselen op de artefacten zouden kunnen beoordelen. En dat nu waren Dr. Kars van de R.O.B. en Dr. Jansen van de universiteit van Utrecht. En uitgesproken dit onderzoek van de heren Bruin, Kars en Jansen op het R.O.B. werd door de volkomen leek op dit gebied, gedeputeerde PRENGER, op de volgende denigrerende wijze voor de Staten van Drenthe gebracht:

"Ik weet, er zijn enkelingen, dat zijn archeologen die op eigen gezag nu wat stenen bekijken, maar voorzitter, wat heeft dit, als men dan zou komen tot een positief resultaat voor Vermaning, wat heeft dit dan voor gezag? Als het gaat enerzijds tussen datgene wat gezegd is vanuit Groningen, vanuit het B.A.I. enkele jaren geleden en er zullen er nu twee opstaan die daar precies tegenover staan. We hadden behoefte aan een uitspraak, een onderzoek door een groep deskundigen die met mekaar het zullen aandurven onder elkaar over die zaken te praten en onderzoek te doen. En het zou, dat kan ik U wel verzekeren echt geen smal onderzoek geworden zijn" (Bandopname: Drents archief). (Mevr. Uildriks: Zie onder 18).

De werkgroep van de S.N.A. was wél deskundig in het houden van een goede opgraving. Maar de opgraving werd afhankelijk gesteld van het stenenonderzoek, waarin niemand deskundig was.

BIJLAGE III.

Men heeft de eigenaars van de Eemstercollecties steeds verweten, dat zij de artefacten van "EEMSTER" voor nadere kennisname door vakarcheologen weghielden. Niets is minder waar.

De heer Vermaning zelf toonde "Eemster" al in 1974 tweemaal aan Dr. L. Louwe Kooijmans en Dr. G. Boekschoten; maar ook aan Dr. H. Halbersma en G. van der Heide.

Mevr. G. Vermaning toonde een gedeelte van de "Eemstercollectie" aan Drs. Elzinga en Prof. H. Waterbolk. Tjerk Vermaning exposeerde "Eemster" op tentoonstellingen in Oldeberkoop, de Martini-hal in Groningen en het Natuurhistorisch Museum Drouwenerzand.

A. M. Wouters toonde artefacten uit de Eemstercollectie o.a. aan Prof. F. Bordes, Prof. G. Bosinski, Prof. A. Rust en Dr. A. Cubuk. De heren A. Bruijn en Dr. H. Kars van de R.O.B. konden deze artefacten maanden lang bestuderen en Drs. W. Roebroeks kreeg enkele Eemsterstukken eveneens enige maanden tot zijn beschikking. P. Dijkstra en J. E. Musch toonden Eemstervondsten o.a. op het archeologisch wereldcongres in Nice (1981) en het symposium in Mons en zelfs Drs. D. Stapert en Prof. H. Waterbolk werden op Eemstervondsten uitgetest. Interessant was daarbij vaak, dat de al dan niet bijgevoegde informatie, dat het om vondsten van Vermaning ging, dan wel om "Drentse vondsten", een 100% verschil in beoordeling gaf bij diverse archeologen.

In alle officiële brieven aan G.S. van Drenthe werd door de eigenaren benadrukt, dat zij hun stukken nog steeds beschikbaar hielden voor nadere studie. G.S. van Drenthe, Dr. P. Kooi en de S.N.A. wilden de Eemstercollectie ONVOORWAARDELIJK in bezit nemen, voor een 6 maanden lang durend onderzoek, waarvan het "werkplan" angstvallig geheim werd gehouden, t.b.v. een "werkgroep" waarvan de onpartijdigheid c.q. deskundigheid nog al voor discussie vatbaar was. Wat had het uitproberen, hoe ver gegaan kon worden met het ontnemen van wettige eigendommen en mondigheid van actieve praktijk-archeologen te maken met het realiseren van een onafhankelijk oudheidkundig bodemonderzoek, zoals dat beloofd was door G.S. van Drenthe?

Kortom:

De melder/eigenaars zijn steeds vóór elk goed en breed onderzoek geweest van de totale "Vermaning-Zaak". Zij hebben al hun gegevens en vondsten - ook in vele publikaties - steeds zo breed mogelijk beschikbaar gesteld; ook deze publikatie is daar wederom een getuigenis van. Nog nooit hebben zij een redelijk verzoek om gegevens of vondsten geweigerd. Hoe geheel anders was dit bijvoorbeeld bij Prof. H. T. Waterbolk, die als Hoogleraar-Direkteur van het B.A.I., al 21 jaar voor "Hoogersmilde A en B", en sinds het najaar 1968 voor "Hijken-Vorrelveen", de doorslaggevende echtheidsbewijzen voor die vondsten, in de vorm van OPGRAVINGSGE- VENS van de IN SITU, onder zich houdt.

De melder/eigenaars stellen nadrukkelijk vast, dat zij niets hebben geweigerd. INTEGENDEEL.

Het sprookje: "De eigenaren wilden geen medewerking geven aan het "Eemster-onderzoek", dus is dit van de baan", moet de wereld uit.

DE JONG-ACHEULEEN VINDPLAATS "EEMSTER" HET ARTEFACTCOMPLEX

1. INLEIDING

De collectie "Eemster" werd op een beperkte ruimte als concentratie omhoog gebracht door de diepploeg en is vrij van bijmenging uit latere cultuurfasen.

"Eemster" is dus als een "gesloten vondstgroep" op te vatten. Uit het profiel van "Eemster II" (1982) en het voorkomen van steenreconstructies (refits) met artefacten uit "Eemster I", kon afgeleid worden, dat de concentratie gelegen moet hebben in een duidelijke bodemvorming (paleosol), die zeer waarschijnlijk al in de laatste, vrij warme tussenijstijd, het Eemien, ontstaan moet zijn (zie: "Eemster, waarheid in situ" in deze uitgave).

Het geheel der artefacten (artefactcomplex) overziend, is het duidelijk dat we met een uitgesproken Acheuléen-component te doen hebben met een vrij hoge index (25%) aan bifaciaal bewerkte artefacten (bifaces, discoides, Keilmesser, hachereaux en choppingtools) in samenhang met vrij grote, steilgeretoucheerde schaven (26%).

2. DE GEBRUIKTE VUURSTEEN EN DE DEBITAGE-TECHNIKEN

Middenpaleolithische werktuigen uit de drie noordelijke provincies zijn nagenoeg altijd geslagen uit de overvloedig aanwezige Skandinavische vuursteenvarianten die met het Saale-ijs werden aangevoerd en die zowel in de keileem als in het keizand te verzamelen waren. De artefacten van "Eemster" zijn echter maar ten dele uit deze Skandinavische vuursteen vervaardigd. De in Drenthe zeer algemene, al dan niet translucide, fossielenrijke morenen-vuursteen (bryozoën-silex), is zelfs totaal afwezig. Een vrij groot aantal werktuigen uit deze Midden-Paleo-site werd geslagen uit erratische knollen, die overduidelijk de sporen dragen van riviertransport. De perifere delen van deze knollen dragen talrijke aaneensluitende "botssporen", die in de meeste gevallen weer overdekt zijn door AD-patina's (Xerogels van SiO_2).

Vaak bevindt zich bij deze knollen, onder de glanzende AD-patina, een bruine of geligbruine kleurpatina, veroorzaakt door het in een primaire zone neerslaan van ijzerverbindingen (vgl. Mocek-Vandorpe, 1984, pag. 679 e.v.).

Deze zgn. "botsskorst-patina" wordt ook wel "pseudo-cortex" genoemd.

Enkele artefacten uit de "Eemster-site", blijken onder de nog aanwezige delen van de "pseudo-cortex" een 3 à 4 mm dikke kalkzone te bezitten. Ze zijn vervaardigd uit knollen die "langdurig" in het basisch milieu van een ionenrijke transgressie-zee gelegen hebben met een grote "vraag" naar SiO_2 . Het betreft hier in feite een omkeringsproces van de oorspronkelijke vuursteengenese. De overdekkende AD-patina van zulke stukken schilfert door transport-botsingen vaak af, vooral op uitstekende delen. Dit is het zgn. "vuursteenrot" (zie foto 11.).

De knollen met een "pseudo-cortex" moeten uit in het Eemien dagzomende rivierafzettingen (Urk-Veghelfformaties?) of/en langs zee-kusten verzameld zijn.

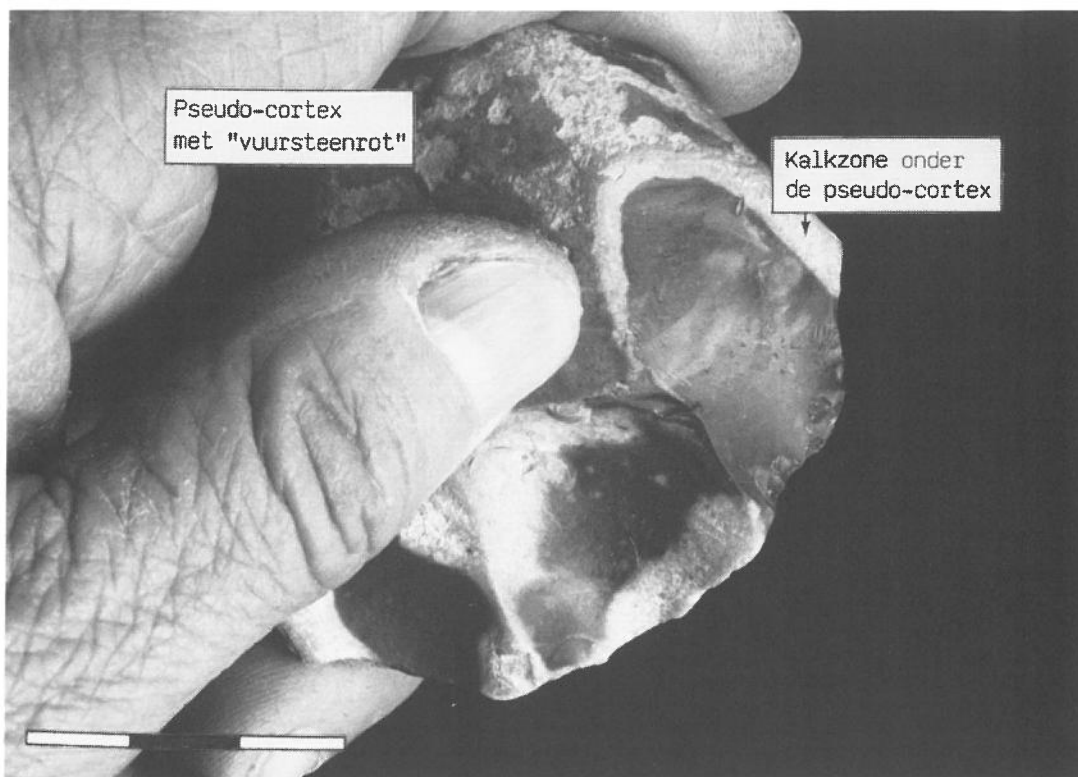

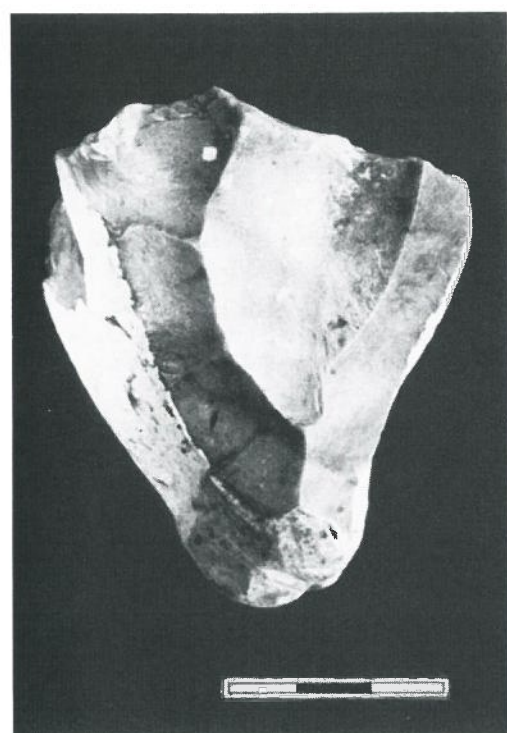
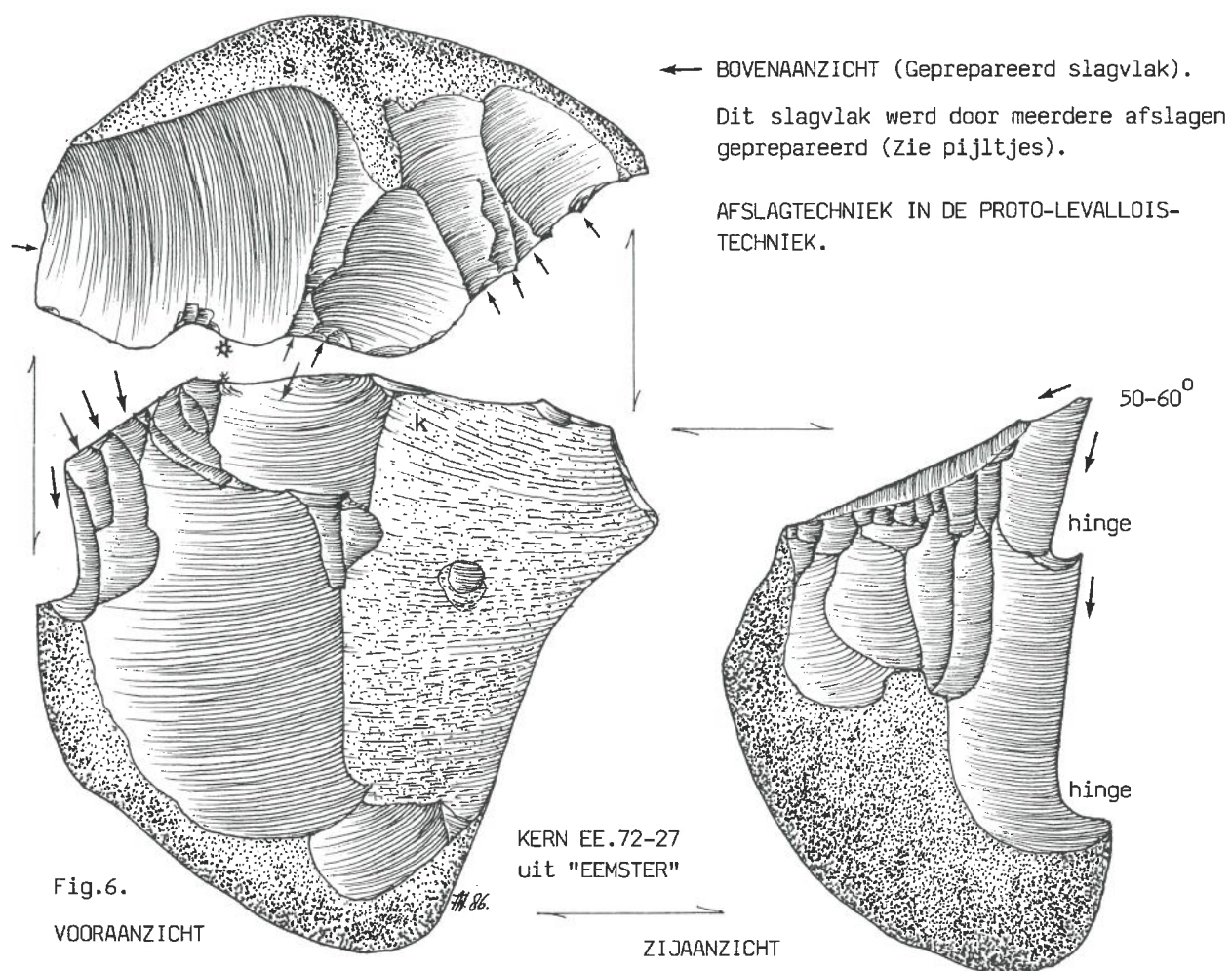
Foto 11

CHOPPINGTOOL EE.72-24

Foto:A.W.

De "pebble" waaruit dit artefact geslagen is (bifaciaal), heeft onder de "pseudocortex" een 3 à 4 mm dikke kalkzone. Dit is een omkeringsphase van de oorspronkelijke vuursteengenese.

In het algemeen is de kwaliteit van de op de "Eemster-site" gebruikte vuursteen niet al te best geweest. Dit verklaart ten dele de gebezigde, wat chaotisch lijkende opdeeltechniek met de overwegend harde percussie. De beter ogende artefacten zijn dan ook uit de minder verontreinigde vuursteenvariëteiten geslagen. De kernresten demonstreren duidelijk hoe het opdelen van de silexknollen geschiedde. In welhaast alle gevallen werd het slagvlak voorgeprepareerd. Voor werkelijk lange afslagen en klingen stond deze voorbereiding in een te scherpe hoek op de slagrichting, waardoor vele afslagen in de kern liepen en in een "hinge" eindigden. Voor brede, korte afslagen - noodzakelijk voor het vervaardigen van de typische grote en brede schaven van "Eemster" - was deze merkwaardige slagvlakpreparatie echter een ideale werkwijze. Als voorbeeld van deze zgn. Proto-Levallois-techniek zie Fig. 6, met kern EE.72-27 op de volgende pagina. Zie ook de kern EE.72-28 op Plaat XIX. (Soortgelijke bewerking werd toegepast op de niet afgebeelde kernen EE.72-23 en EE.72.30). Maar ook de echte Levalloistechniek is op de "Eemster-site" toegepast. Bij deze débitagetechniek is de slechte kwaliteit van de vuursteen al helemaal een handicap. Kern EE.72-29 (niet

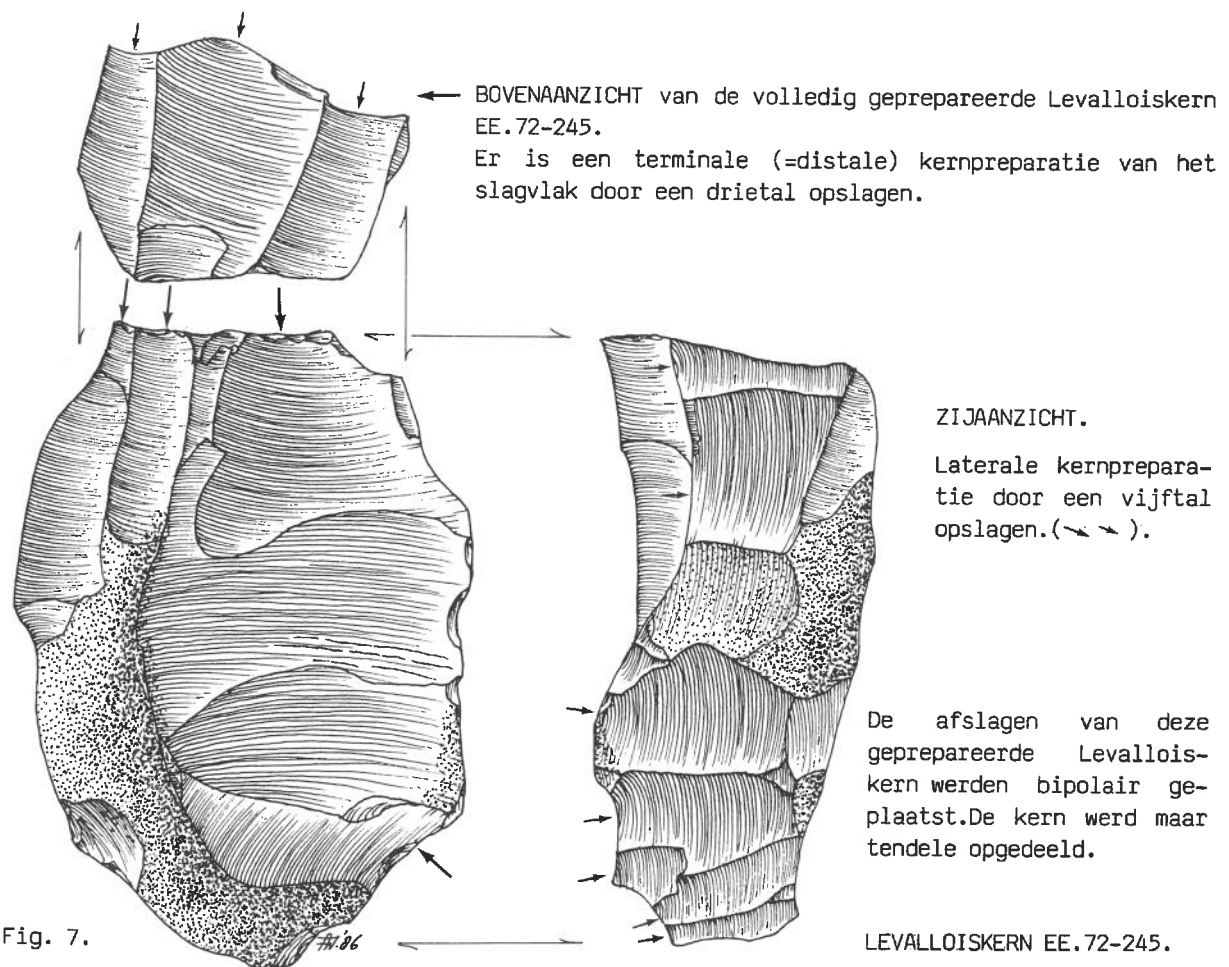

De vuursteenknol EE.72-27 met "botskorst-patina" (pseudo-cortex), werd in de zgn. PROTO-LEVALLOIS-techniek geprepareerd. Dit geschiedde hier door het afslaan van een zestal opslagen (↘↘) in een vrij scherpe hoek van 50-60 graden. De eigenlijke afslagen liepen hierdoor iets in de kern en eindigden in een "hinge". De aldus verkregen afslagen waren kort en breed. Ze waren uitstekend geschikt voor de typische brede schaven en schrabbers, die we van de "Eemster-site" en van het Smildien in het algemeen kennen.

Foto 12.

Foto: A.W.

De PROTO-LEVALLOISKERN EE.72-28 met het negatief van een proto-Levalloisafslag. Hier werd de zelfde techniek toegepast als hierboven bij de kern EE.72-27 beschreven.

afgebeeld) had zowel ventraal als dorsaal een volledige preparatie. Het bleek onmogelijk om van deze "kant en klare" kern van zeer inferieure silex, ook maar één bruikbare afslag te verwijderen.

Van een betere kwaliteit silex was de kern EE.72-245 (zie Fig. 7.). Ook hier is er sprake van een volledig, alzijdige kernpreparatie in de Levalloistechniek. Maar ook deze kern werd niet volledig opgedeeld. Hetzelfde kan gezegd worden van de Levalloiskern EE.72-253, afgebeeld op Plaat XIX.

Het optreden van de Levalloistechniek werd door G. Bosinski (1967) als grens genomen tussen het Oud- en Midden-Paleolithicum. Deze onzekere grenslijn is echter moeilijk vol te houden omdat de overgangen van Clacton-Proto-Levallois- en Levalloistechniek niet scherp te stellen zijn. In en zelfs al vóór het Holsteinien zijn er al meerdere "Oud-Paleo-sites" bekend, waar de Levalloistechniek reeds werd toegepast (Clacton-on-Sea; Torralba e.a.), waardoor het Midden-Paleolithicum terug zou gaan tot het Onder-Pleistoceen.

Wij zijn van mening dat een chronologische (geologische) indeling een simpelere begrenzing biedt en wij laten daarom het Midden-Paleolithicum beginnen na de Saale-ijsbedekking

(zie: Bordes, 1968; Müller-Beck, 1977; Franssen-Wouters, 1979).

Dit is dan tevens de grens tussen het Midden-Acheuléen (bijv. het Markkleeberg van de Stuwwallen) en het Jong-Acheuléen (bijv. het Smildien van Eemster).

Veel afslagen van de "Eemster-site" zijn te beschouwen als bijprodukt van hier veel toegepaste bifaciale Acheul-techniek; bijv. bij het maken van vuistbijlen etc. Hoe divergent deze "produktie-afslagen" zijn in vorm en silexvarieteit, laat kleurenfoto 23 zien.

3. HET ARTEFACTCOMPLEX S.S.

Het totaal aan vuurstenen artefacten van "Eemster I" en "Eemster II" bedraagt momenteel 253 stuks.

Hiervan zijn er 80 (31,6%) door een verdere nabewerking gemodificeerd in een specifiek werktuig (biface, schaaf, boor etc.). Bij deze 80 werktuigen bevinden zich 5 combinatie-werktuigen (combi's), zodat het aantal gemodificeerde werktuigen in feite 85 specifieke artefacten omvat. Het aantal niet verder gemodificeerde artefacten omvat 173 (68,4%). (Kernen, brokken, klingen en afslagen).

Het schema op de volgende pagina geeft de juiste samenstelling van het artefactcomplex weer.

De niet gemodificeerde artefacten werden tot voor kort tot de "afval" (déchets, waste) gerekend en meestal buiten de verdere bewerking gehouden. Bij het moderne onderzoek naar gebruikssporen (microwear study), is gebleken dat juist veel klingen, klingfragmenten en afslagen een hoog percentage aan gebruikssporen opleveren, zodat wel vaststaat dat deze "afval" uit een gesloten site, voor een groot gedeelte uit veel gebruikte, echte werktuigen heeft bestaan.

Aangezien nagenoeg alle artefacten uit "Eemster" door ligging in een hevige kryoturbatie aan alle perifere delen werden beschadigd c.q. "geslepen", is een studie van de gebruikssporen waarschijnlijk weinig zinvol meer.

Het is welhaast zeker, dat een nader systematisch onderzoek tot op grotere diepte dan het verstoorde niveau van 1972 nog vele artefacten zal opleveren; zeker als met schudhor en waterstraal zal worden gezeefd.

Toch geeft het nu reeds ter beschikking staande materiaal al een redelijk beeld van het artefactcomplex (toolkit) van de "Eemstersite(s)".

Opmerkelijk is hierbij het hoge percentage aan bifaciaal bewerkte artefacten. Samen met de choppingtools is dit 24,6% van alle gemodificeerde artefacten. Met het percentage schaven + schrabbers van 34,2%, de boren (14,1%) en de getande werktuigen + artefacten met kerf (21,2%) laat dit geheel een duidelijk Acheuléen herkennen.

De kernen en het grote aantal afslagen, 82,7% van de niet gemodificeerde artefacten (waaronder vele produktie-afslagen), laten zien, dat we niet alleen met een slachtplaats te doen hebben zoals bijv. in Hoogersmilde, maar met een "nederzetting" waar tevens de stenen artefacten werden geslagen. Het vrij

HET ARTEFACTCOMPLEX VAN "EEMSTER" (A).

A Gemodificeerde artefacten (85 stuks=100%)	{	Bifaciaal bewerkte artefacten 17,6% ↑ = 24,6% ↓	{	Bifaces s.s.	Discusvormig	3					
					Ovaal hartvormig	1					
					Lang-smal hartvormig	1					
					Ovaal	1					
					Limande	1					
					Driehoekig	1					
					Amandelvormig	1					
					Overige	Keilmesser	1				
						Moustérienspits	1				
						Hakwerktuig	1				
						Slagsteen	1				
						Radtrekker	1				
					B Niet Gemodificeerde artefacten (173 stuks=100%) 77,86%	{	Choppingtools (7%)	{	Schaven (25,9%)	Spitsschaven	6
										Rechte schaven	2
										Convexe schaven	7
										Concave schaven	6
Discusvormige schaven	1										
Schrabbers	7										
(8,2%)											
Rugmessen	3										
(3,5%)											
Getande artefacten	16										
(18,8%)											
Artefacten met kerf	2										
(2,4%)											
Raclettes	2										
(2,4%)											
Boren	12										
(14,1%)											
	{	Kernen (5,2%)	{		Levallois	4					
					Proto-Levallois	4					
					Blokkern	1					
					Klingen	13					
					(7,5%)						
					Afslagen	143					
					(82,7%)						
					Brokken	5					
					(2,9%)						
					Ondefinieerbaar	3					
					(1,7%)						
					Pseudo-artefacten	1					

Fig.8.

Collectie "EEMSTER"
P.Dijkstra en J.E.Musch.

A. Schematisch overzicht van de artefacten van het Jong-Acheuléen (SMILDIEN) van "EEMSTER".

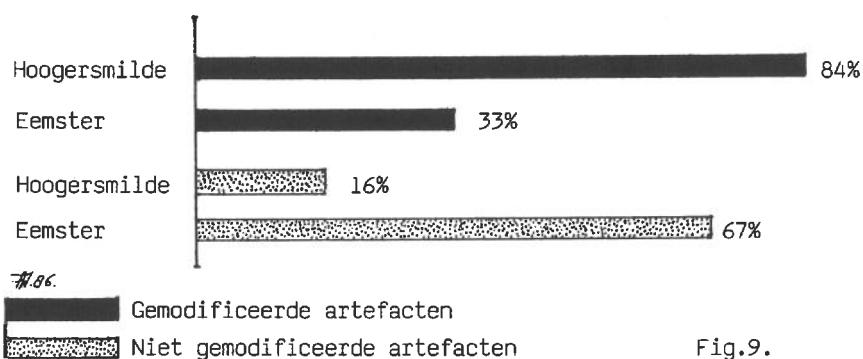
grote aantal steenreconstructies (refits, joints) bewijst dit ten overvloede.

De bifaces omvatten een achttal typen en/of variëteiten in diverse afmetingen. De kwaliteit blijkt in grote mate afhankelijk te zijn van de gebruikte vuursteensoort (zie onder 5: Beschrijving der artefacten).

De diversiteit in bifaces was voor Drs. Stapert in 1975 een van de "Zekerheden van vervalsing van de "Oud- en Midden-paleolithische voorwerpen" van Vermaning. (Rapport Waterbolk-Stapert, 1975 onder D.7." Westerheem, 1975, pag. 74). Dr. Franssen (1978, pag. 13) geeft met een twaalfstal voorbeelden aan, dat het voorkomen van vele typen bifaces veel-
eer een normaal verschijnsel is bij Acheul-voorkomens. In "Barnfield III" (Swanscombe, Eng.) kwamen zelfs 21 soorten en variëteiten bifaces voor. De "Zekerheid van vervalsing" moet hier veeleer teruggevoerd worden tot de "Zekerheid van een onvolkomen kennis van het Midden-Paleolithicum" van de opstellers van het bovengenoemde Rapport.

Tot de bifaciaal bewerkte werktuigen zijn ook de choppingtools van "Eemster" te rekenen. Er bestaat een tendens om deze artefacten voor het grootste gedeelte als kernen te gaan interpreteren (Toth, 1985). Voor "Eemster" is dit beslist uit te sluiten. Vooral vormen als EE.72-246 (Pl. XVI); EE.72-248 (Pl. XVII) en EE.72-147 (Pl. XVIII) zijn volwaardige slagwerktuigen, intentioneel vervaardigd uit vrij grote vuursteen-pebbles.

Van de "afslagwerktuigen" zijn vooral de spitsschaven (=Smilderspitsen) typerend voor de Smildien-component van het Jong-Acheuléen (Pl. II: EE.72-9; Pl. VI: EE.72-55 en 58). Maar ook op de "type-vindplaats" Hoogersmilde zijn deze gidsartefacten van het Smildien aanwezig (V.d. Waals-Waterbolk (1973): Pl. XXI, 56; Pl. XXV, 115 en 119; Pl. XXVI, 33 en 42 e.a.). Evenzeer significant zijn de steil-geretoucheerde, zware schaven en schrabbers op brede, korte afslagen (Pl. VII: EE.72-74;

In de regel zal op een "slachtplaats" het percentage aan gemodificeerde artefacten beduidend hoger liggen dan op een kampement met een "vuursteen-atelier".

Bovenstaande grafiek laat zien, dat Hoogersmilde (vanaf het begin als een slachtplaats geduid), ook werkelijk een slachtplaats was en dat "Eemster" een kampement met "vuursteen-atelier" representeerde.

Pl. VIII: EE.72-70 en 76 en Pl. IX:EE.72-67 en 73).
Vergelijk ook "Hoogersmilde" (V.d. Waals-Waterbolk (1973): Pl. XXII, 103; Pl. XXX, 36, 24 en 131; Pl. XXXI, 60, 58 en 16 e.a.). Opmerkelijk zijn de nagenoeg cirkelronde convexe schrabbers, waarvan er zowel in "Eemster" (Fig. 3: EE.72-60) als in "Hoogersmilde" (V.d. Waals-Waterbolk (1973): Pl. XXXII, 102) één exemplaar werd aangetroffen.

Zowel de bifaciaal bewerkte artefacten als de choppingtools en schaven schijnen zowel op het kampement (living-site) als op de slachtplaatsen (butchering-sites) gebruikt te zijn. Dit zou kunnen blijken uit het artefactcomplex van "Hoogersmilde" (slachtplaats in valkuilen?), waarbij wij opmerken dat de zgn. bifacial scrapers (blattförmiger Schaber) zoals afgebeeld in V.d. Waals-Waterbolk (1973): Pl. XVII, 45 en Pl. XIX, 84, veel-eer bifaciaal bewerkte "Keilmesser" voorstellen, evenals het gelijknamige artefact uit "Eemster" (Pl. IV: EE.72-18 en Foto 17).

Omdat de relatief veel voorkomende getande werktuigen en boren van "Eemster" (zie onder 5) volkomen ontbreken op "Hoogersmilde", moeten dit artefacten zijn geweest met een specifiek gebruik op de kampementen.

Opm. De beide als atypische boren (perçoir atypique) opgevoerde artefacten van "Hoogersmilde" (V.d. Waals-Waterbolk (1973): Pl. XXXVIII, 23 en Pl. XXXIX, 19) zijn geen boren.

De vijf "combi-artefacten" van "Eemster" zijn: Rechte schaaf + boor (Pl. VII: EE.72-54). Concave schaaf + boor (Pl. X: EE.72-80). Concave schaaf + boor (Pl. X: EE.72-61). Convexe schaaf + spitsschaaf (Pl. X: EE.72-57). Convexe schaaf + concave schaaf (Pl. VI en Pl. VII: EE.72-249).

4. STEENRECONSTRUCTIES

Bij het slaan van artefacten ontstaan afslagen en klingen. Bij het verlaten van een kampement werden door de prehistorische mens zowel gemodificeerde artefacten als afslagen en klingen voor onmiddellijk gebruik meegenomen. Een gedeelte van het artefactbestand bleef echter op het verlaten kampement achter en kan na een opgraving geheel of ten dele weer gereconstrueerd worden tot de vuursteenknol, waarvan zowel de gemodificeerde artefacten als de klingen en afslagen afkomstig waren. Dergelijke volledige of partiële steenreconstructies (refits, joints) bewijzen dat er op het kampement zelf artefacten werden vervaardigd of gerenoveerd. Elke steentijd-archeoloog heeft uit eigen praktijk dergelijke steenreconstructies kunnen samenstellen. Ze geven vaak een interessant beeld van waar de verschillende activiteiten op een "site" plaats vonden.

Het was dan ook een merkwaardige uitspraak van Drs. Stapert, toen hij op 18 maart 1975 de steenreconstructies uit de collecties van de heer Vermaning tot "Zekerheid van vervalsing" uitriep:

"Ook zijn uit de literatuur geen andere voorbeelden bekend van vindplaatsen, waar zoveel aan elkaar passende stukken,

samen met vuistbijlen achter zijn gebleven." (Rapport Waterbolk-Stapert, 1975 onder D.7. Westerheem, 1975, pag. 74).

Dr. Franssen (1978), geeft in zijn artikel: "De kenmerken van stenen artefacten en steencomposities in het proces Vermaning", een definitief antwoord op deze "Zekerheid van vervalsing", waarbij hij Drs. Stapert vele voorbeelden uit de literatuur aanreikt. Hij betreft hierbij eveneens de uitspraken van Dr. E. Groeneveld van het Gerechtelijk Laboratorium in Rijswijk, die zich in zijn "wetenschappelijk onderzoek" liet sturen door Drs. Stapert en voor de rechtbank onder ede verklaarde "als buitenstaander in de archeologie... verbijsterd te zijn over de wonderbaarlijkheid van het aantreffen van dergelijke steencomposities".

Gezien het feit, dat we op "Eemster" met een gesloten, onvermengde collectie van een kampement te doen hebben, die pas recentelijk (1972) door de diepploeg en door een proefgraving (1982) werd beroerd, is het niet verwonderlijk dat we met het fenomeen "steenreconstructie" te maken kregen.

De eerste aanwijzingen werden verkregen toen van de vier afslagen uit de ongestoorde in situ van "Eemster II" (29 okt. 1982) ertwee (E.82-A en E.82-F) bleken te passen op twee verschillende bifaces van "Eemster I" (EE.72-7 en EE.72-1), die de heer Vermaning al in 1972 geborgen had. Dit bevestigde de samenhang van plaats en tijd van deze artefacten. (Zie de Foto's 15 en 16).

Het was tevens een bewijs:

1. Dat de vindplaatsopgave van de "artefacten-groep 5", zoals Drs. Stapert in het "Rapport van 18 maart 1975" de "Eemster-site" noemde, wel degelijk juist was geweest.
2. Dat de "Zekerheid van vervalsing" van deze artefacten-groep 5 (Eemster), factisch een fictie van de heren Waterbolk en Stapert is geweest. Artefacten uit een positief goede in situ (door 5 personen geverifieerd) kunnen onmogelijk een steenreconstructie vormen met vervalsingen.
3. Dat de lemige aankoezingen in de holten en hinges van de vier in situ-artefacten uit "Eemster" van 1982 identiek waren aan deze, aanwezig op de artefacten van "Eemster I" uit 1972.

"De INGEWREVEN, lichtgekleurde leem, die bij alle stukken van "Eemster" voorkomt, en die niet te verwachten was bij de vondsten van een regelmatig geploegde akker" (Rapport Waterbolk-Stapert, 1975 onder B.5. Westerheem, 1975, pag. 71) is dan wel voor rekening van de beide beschuldigers van Vermaning; in het profiel van "Eemster II" is deze laag van herkomst van de lichtgekleurde leem onmiddellijk te verifiëren in een ongeschonden in situ. Het is tevens de vondsthorizon van het Smildien van "Eemster". Na meer dan tien officiële vondstmeldingen volgens art. 24 van de Monumentenwet, heeft nog geen enkele vakarcheoloog de moed gehad de "EEMSTER-WAARHEID-IN SITU" te verifiëren.

Bij het tekenen der artefacten van "Eemster" bleken er bijna dertig steenreconstructies samen te stellen. Vele afslagen,

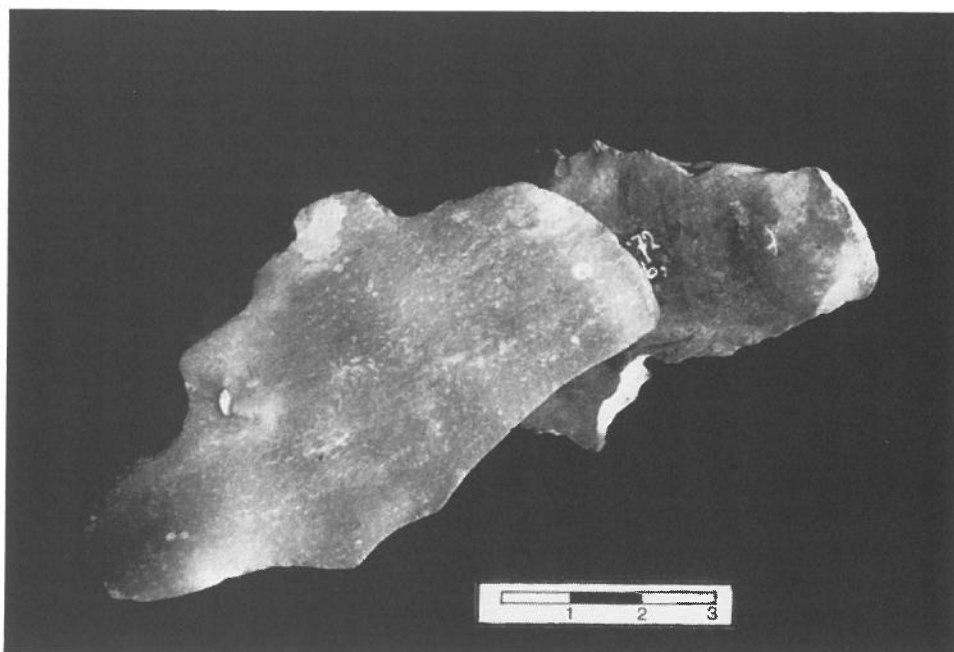

Foto 13

Foto:A.W.

Steenreconstructie van de mantelkling EE.72-226 en de kling EE.72-100. De foto werd genomen van de ventrale zijde van de artefacten. Ze werden geslagen uit een grijze vuursteen met een geel-witte kalkcortex.

klingen en gemodificeerde artefacten, die wel geen steenreconstructies vormen, kunnen toch op grond van de silexvariëteiten met zekerheid als afkomstig van de zelfde "knol" of kern worden gedetermineerd. Een nauwkeurige opgraving zal dit aantal zeer zeker nog kunnen completeren.

In "Eemster I en II" konden de volgende "joints" worden gereconstrueerd:

Afslag + afslag: 7 x; Afslag + 3 afslagen; Afslag + kling; Mantelkling + kling (zie Foto 13); Getand werktuig + getand werktuig: 2 x; Biface + 2 afslagen + kling (zie Fig. 2); Biface + 4 afslagen; Bifaciaal Keilmesser + afslag (zie Foto 17); Discusvormige biface + 2 afslagen (zie Foto 18); Schaaf + steelschrabber; Schaaf + afslag; Smilderspits + kling (zie Foto 9); Schaaf + spitsschaaf (zie Foto 19); Holschaaf + brok; Kern + afslag + kerfkling (zie Foto 21); Kern + schrabber; Radtrekker + afslag.

Voor de relaties van het Smildien van "Eemster" met andere voorkomens van het Jong-Acheuléen, zie: "Eemster in ruimte en tijd" in dit nummer van "Archaeologische Berichten".

5. BESCHRIJVING DER ARTEFACTEN

P1. I: EE.72-7: OVALE, PLANO-CONVEXE BIFACE (biface ovulaire)

Deze biface werd geslagen uit caverneuse, grijs-wit gevlekte vuursteen. Het artefact is in een vrij grove techniek, met forse afslagen gemodelleerd. Er is weinig nabewerking. Zoals op Fig. 2 te zien is, passen op deze biface twee afslagen (EE.72-10 en EE.72-11), die evenals de biface in 1972 door Tjerk Vermaning werden geborgen. De afslag E.82-A werd in 1982 opgegraven uit een goede in situ op "Eemster II". Bij SG (dus op het negatief van de afslag EE.72-10), bevindt zich een vrij grote vlek spiegelglans (frikteglans). Ook op de ventrale zijde van afslag EE.72-11 bevinden zich drie kleinere vlekjes spiegelglans. Op de ventrale zijde van afslag EE.72-10 zijn bruine inkleuringen veroorzaakt door pyroxenen. (Zie: Fig. 10).

De afslagen vertonen aan de laterale zijden nog duidelijke sporen van een intens gebruik.

In de caverneuse delen van de biface bevindt zich nog de "kalkcortex". Zowel de afslagen als de biface vertonen delen van een vuilwitte "pseudo-cortex" ontstaan in een maritieme ligging en enige plaatsen met een blauwige vermiculé-patina, ontstaan vóór de fabricage van de artefacten.

Alle werktuigen hebben een zeer lichte silica-glans en alleen de meest geprononceerde ribben vertonen zwakke afrondingen. Gewicht van de biface: 300 gram. Gewicht van de steenreconstructie: 354 gram.

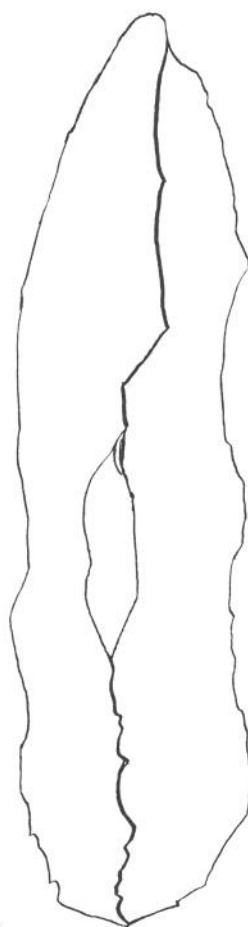
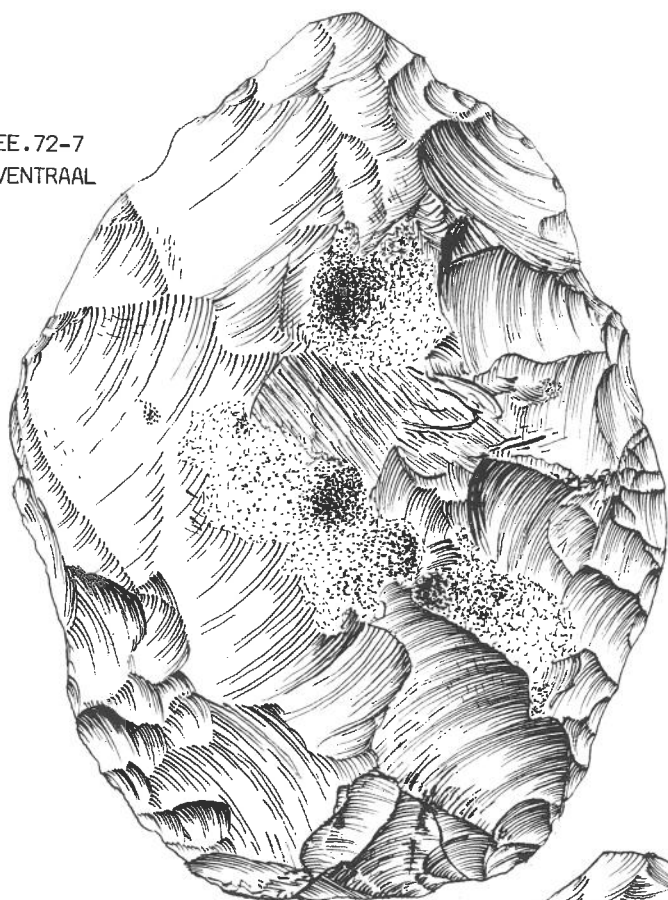
P1. II: EE.72-1: PLANO-CONVEXE LIMANDE

Grijze vuursteen met donkergrijze vlekken en banen en enkele vuilwitte aders. Op meerdere plaatsen bevinden zich rood-bruine oxydatie plekken veroorzaakt door pyroxenen. Plaatselijk zijn er ook inkleuringen t.o.v. colloïdale humus-ijzerverbindingen. De biface heeft duidelijke afrondingen en afslijpingen op de meest uitstekende ribben en laterale zijden door kryoturbate bewegingen in een sandwichpermafrost. Deze alzijdig snijdende biface heeft een betere nabewerking dan EE.72-7. Op dit artefact passen vijf afslagen, die tot een steenreconstructie (joint; refit) samen te voegen zijn. De afslagen EE.72-2; 72-3; 72-4 en 72-228 werden, evenals de biface, door Tjerk Vermaning geborgen in 1972. De afslag E.82-F werd opgegraven in een goede in situ op 65 cm diepte onder maaiveld. Deze afslag EE.82-F heeft zowel aan de ventrale als aan de dorsale zijde meerdere plekken intense spiegelglans (zie: Foto nr. 32.). Gewicht van de biface: 325 gram. Gewicht van de steenreconstructie: 378 gram.

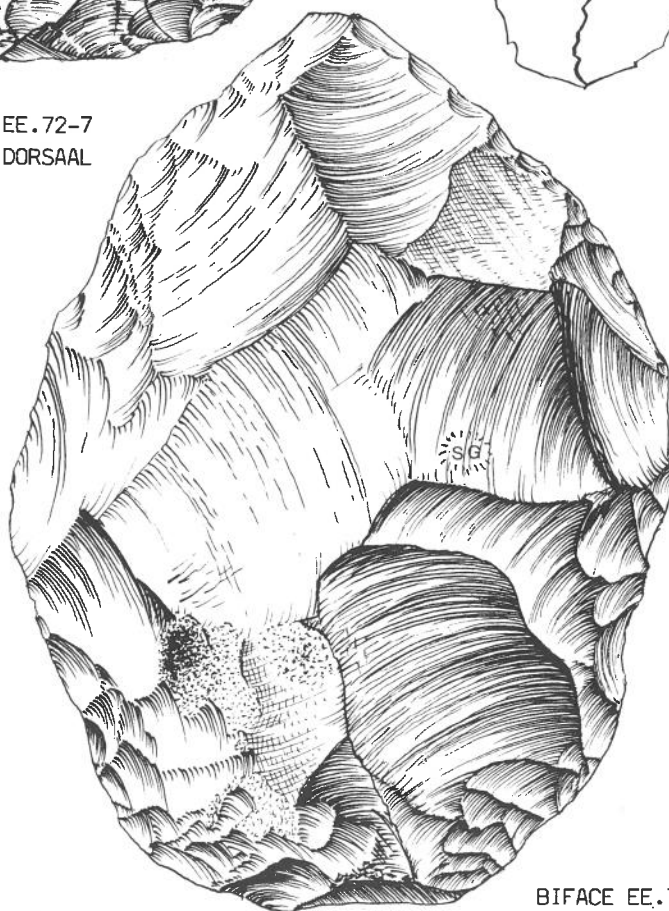
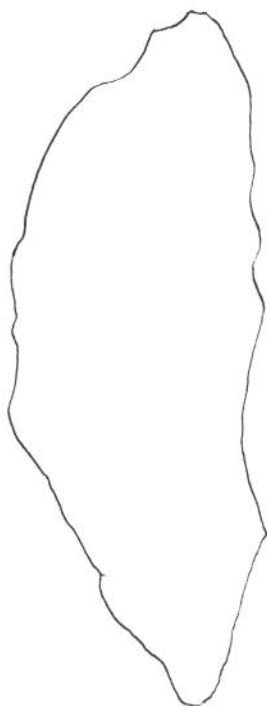
P1. II: EE.72-9: SPITSSCHAAF (racloir déjeté. Smilderspits. Moustérienspits)

Deze spitsschaaf (Smilderspits), zeer typerend voor het Smildien, is vervaardigd uit waarschijnlijk zuidelijke grijze vuursteen met lichte vlekken. De spitsschaven hebben steeds een vrij steile, laterale drukretouche. Het artefact heeft ventraal-basaal een plekje spiegelglans. Basaal al prehistorisch gebroken.

EE.72-7
VENTRAAL

EE.72-7
DORSAAL

PLAAT I

Tek.P.Dijkstra

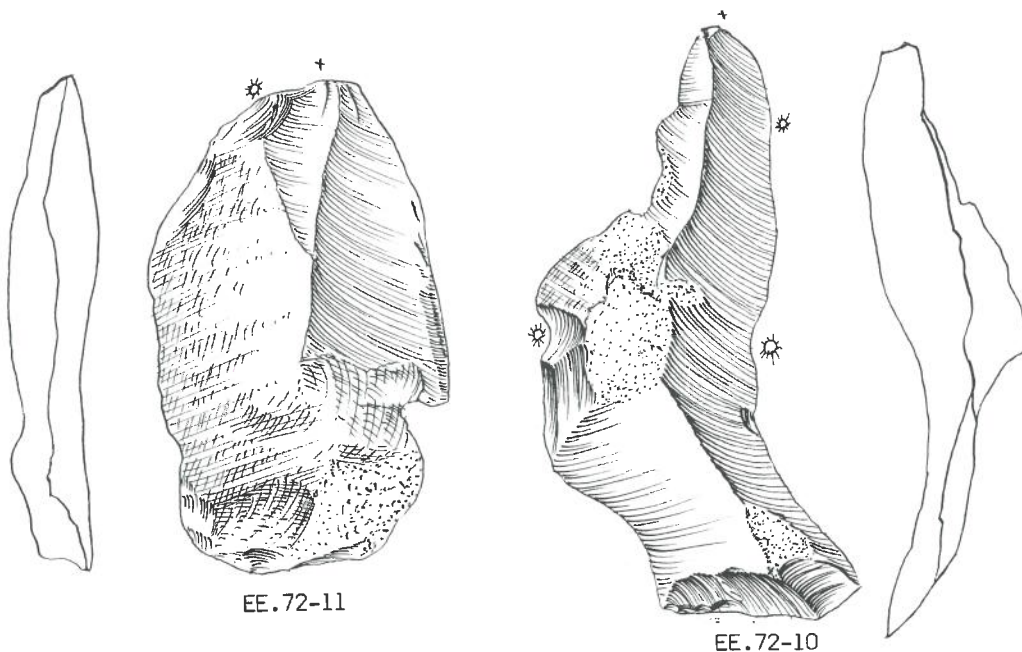
BIFACE EE.72-7
uit "EEMSTER".

P1. II: EE.72-8: DRIEHOEKIGE BIFACE (biface triangulaire)

Grijze, mogelijk zuidelijke vuursteen met enkele donkergrijze vlekken. Het artefact heeft afgesletten ribben en laterale zijden t.g.v. kryoturbatie. Er is een lichte silica-glans met enkele plekjes spiegelglans. Ook de convexe basis is snijddend.

P1. III: EE.72-16: OVALE HARTVORMIGE BIFACE (biface ovulaire-cordiforme)

Grijze ondoorzichtige vuursteen met donkergrijze vlekken. Ventraal is er nog een stukje botskorst-patina (pseudo-cortex) met roodbruine infiltraties. Dit verraadt fluviatiel transport van de originele silexknol. Meerdere afslagen eindigen in een henge op een oude spanningscheur in de vuursteen. Het artefact heeft een vrij goede nabewerking. De ribben en laterale zijden vertonen afslijtingen en afrondingen. Er zijn meerdere minimale plekjes spiegelglans.

De drie afslagen die passen op biface EE.72-7.

Op EE.72.10 zijn op de ventrale zijde drie plaatsen met een duidelijke spiegelglans (friktieglans).

Op EE.72-11 is een zeer klein plekje spiegelglans waar te nemen op de ventrale zijde van de afslag. (Zie hiervoor: *).

EE.72-10 en 72-11 werden door Vermaning verzameld in 1972, terwijl E.82-A uit de in situ komt (1982).

Tek.P.Dijkstra.

Fig.10

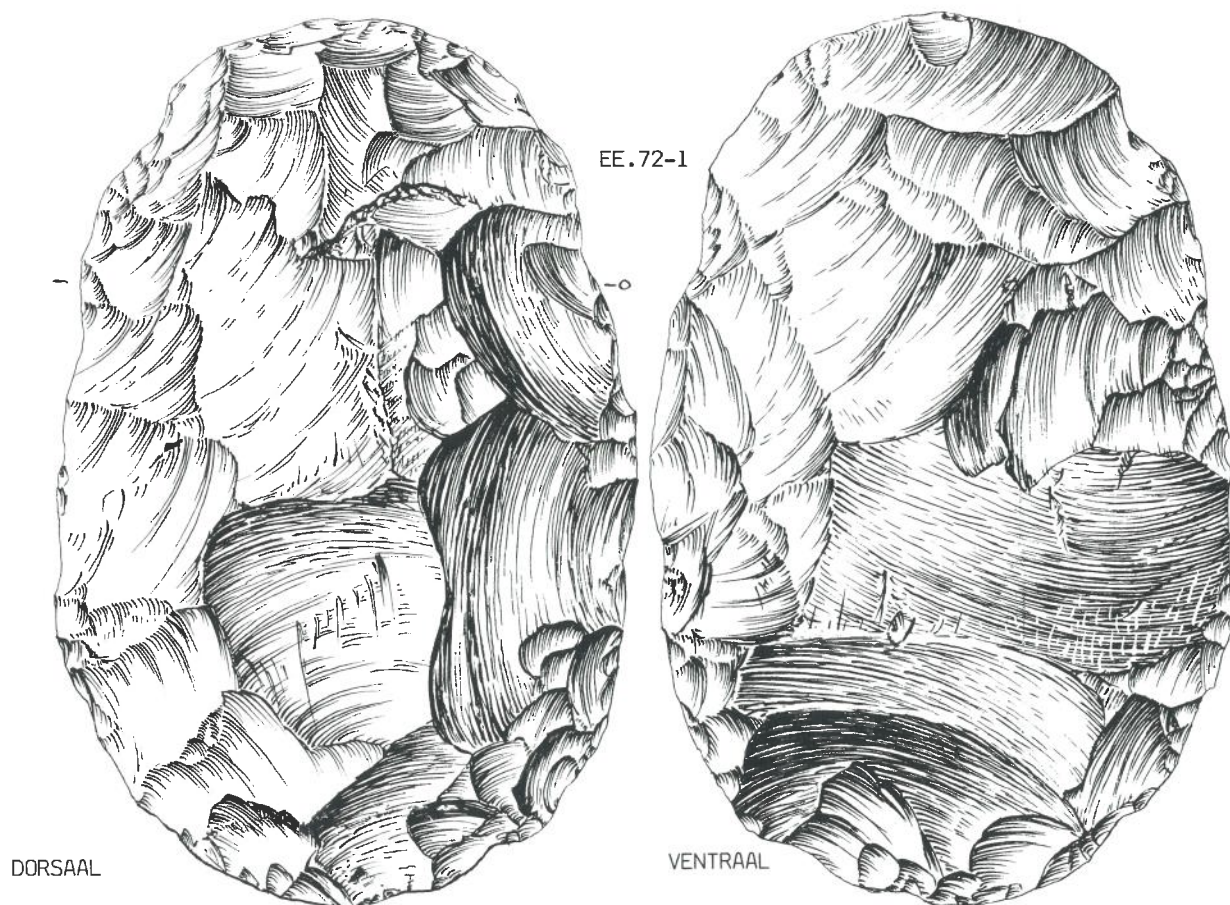
Foto: 14
OVALE, PLANO-CONVEXE BIFACE
zonder de vijf oppassende
afslagen (EE.72-7).

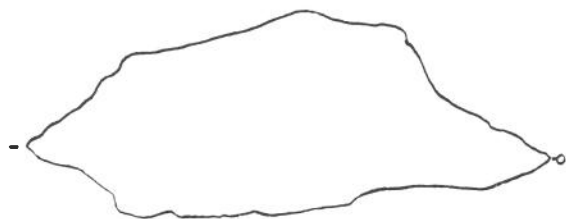
Oval, plano-convexe biface
EE.72-7, with te re-fit flake
from the 1982 in-situ.

Foto: 15
OVALE, PLANO-CONVEXE BIFACE
(EE.72-7) met de passende
afslag uit de in situ uit
1982.
Foto's: A.W.

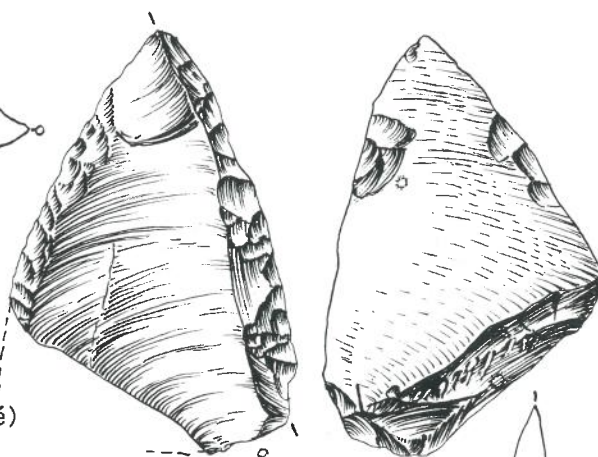

PLANO-CONVEXE LIMANDE: EE.72-1
uit "EEMSTER".

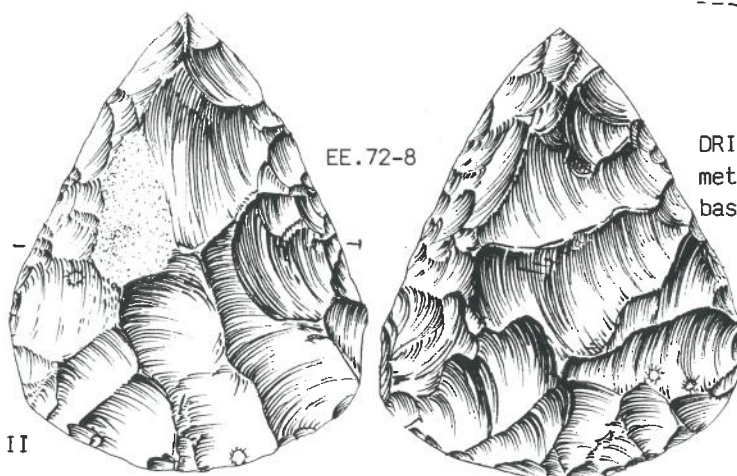

SPITSSCHAAF
(racloir déjeté)

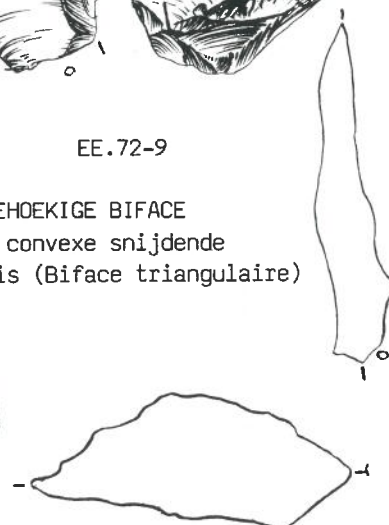
EE.72-9

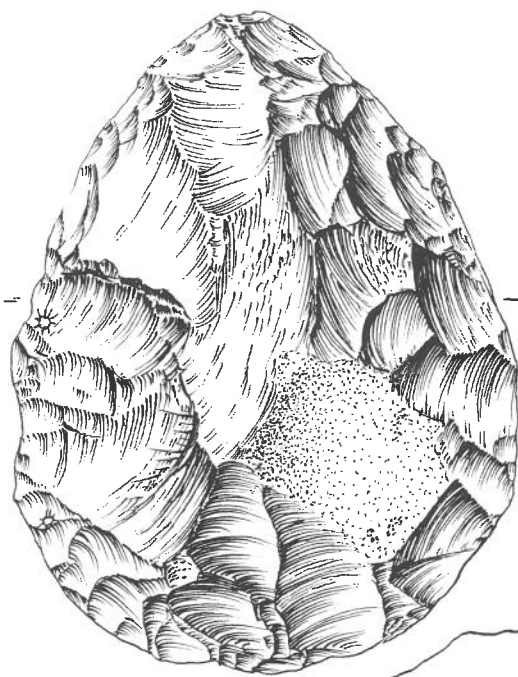
DRIEHOEKIGE BIFACE
met convexe snijdende
basis (Biface triangulaire)

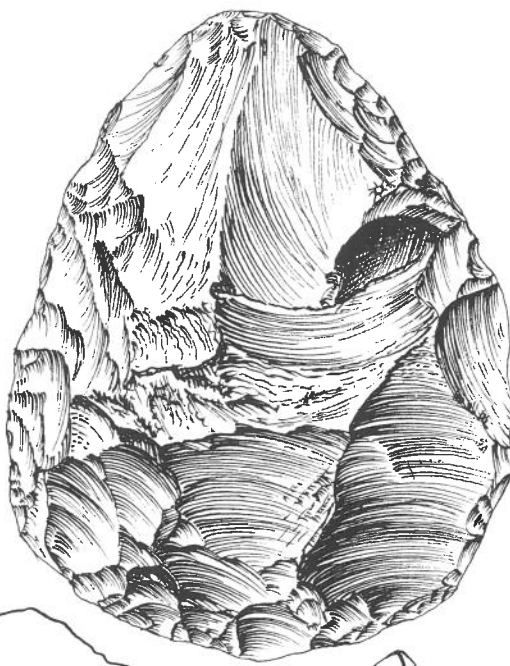
EE.72-8

PLAAT II

EE.72-16
Ventraal

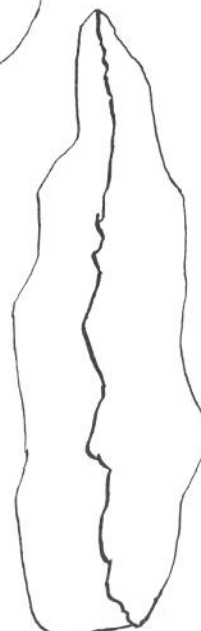
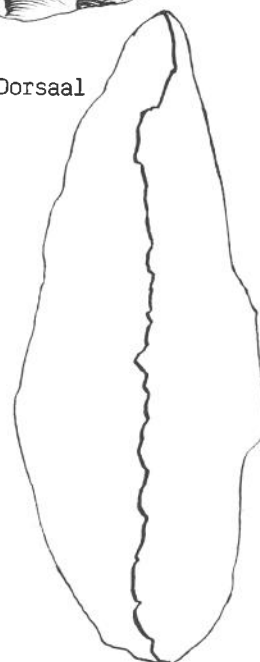
Dorsaal

OVALE HARTVORMIGE BIFACE
(biface ovulaire-cordiforme)
uit "EEMSTER".

AMANDELVORMIGE BIFACE
(biface amygdaloïde).
uit "EEMSTER".

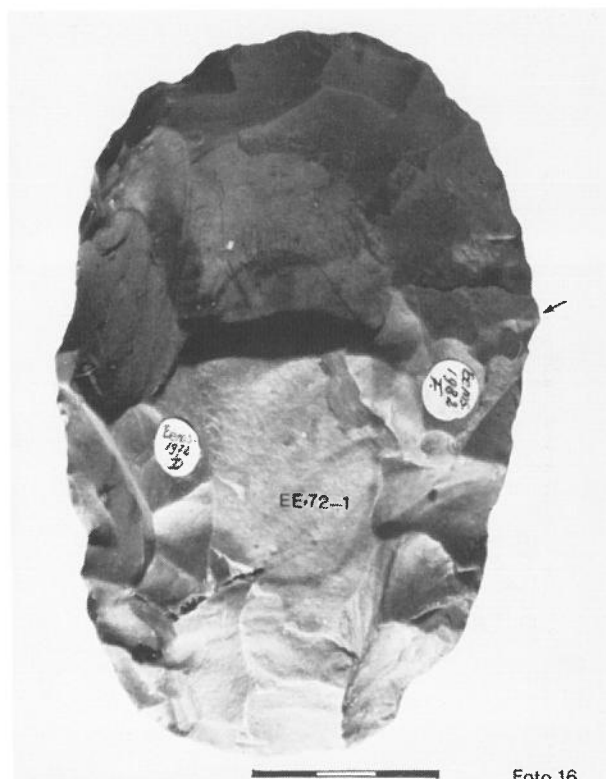

EE.72-20

LIMANDE:EE.72-1,door Tjerk Vermaning geborgen in 1972,werd door Drs.Stapert in 1975 vals verklaard. Er op passend de afslag E.82-F uit een goede in situ van de controle-opgraving van 29 okt.1982. (←).

Foto:A.W.

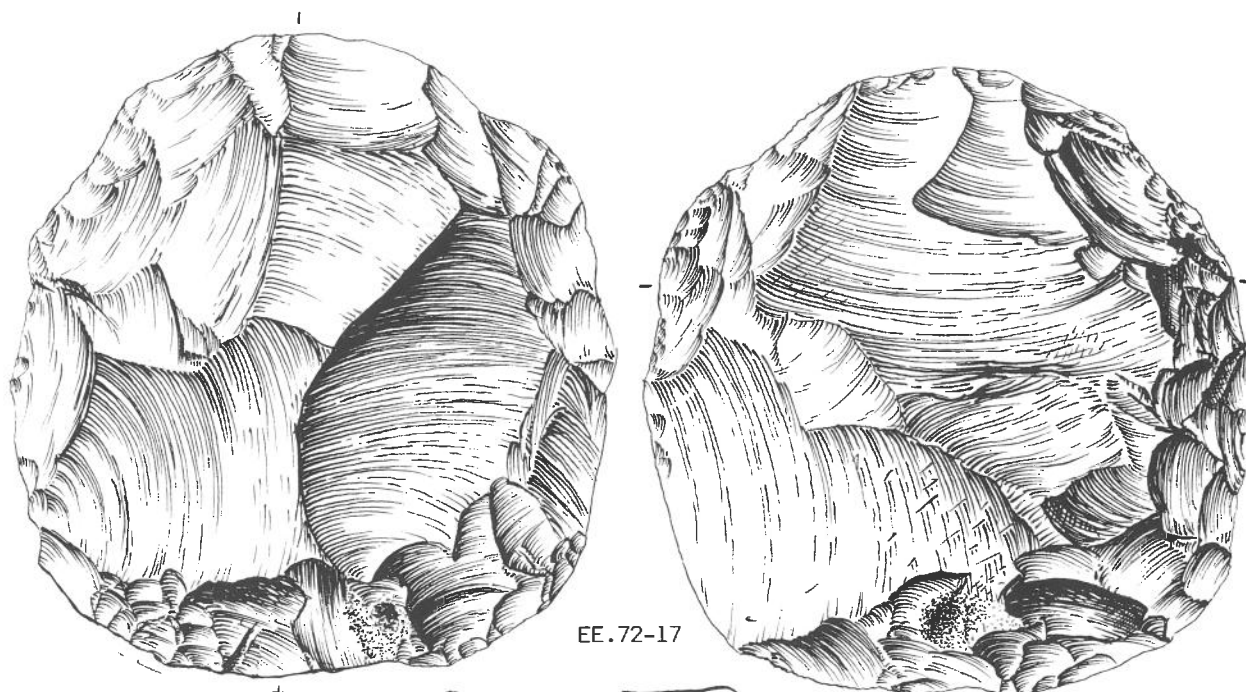

Sole-shaped biface EE.72-1;salvaged by T.Vermaning in 1972.Claimed to be a forgery by BA-D.Stapert (BAI) in 1975. Re-fit with the flake E.82-F from a positive in-situ of the test-excavation october 29,1982. (With reference to the macro-color photo nr.18).

P1. III: EE.72-20: AMANDELVORMIGE BIFACE (biface amygdaloïde)
Deze biface werd geslagen uit een vrij grove, moeilijk te bewerken gelige vuursteen. Er zijn nog enkele fragmentarische plekken botskorst-patina (pseudo-cortex). Dorsaal is er een plek met een bruine infiltratie van ijzeroxyde. Zowel de meest geprononceerde ribben als de laterale zijden zijn duidelijk afgesleten door de bewegingen in de talik van de permafrost. Er zijn enkele zeer kleine plekje spiegelglans aanwezig.

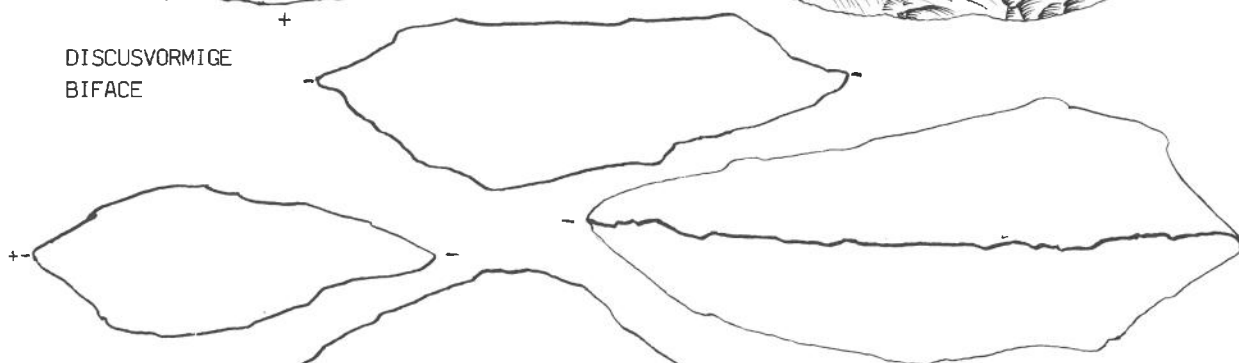
P1. IV: EE.72-17: DISCUSVORMIGE BIFACE (biface discoïde)
Grijze, vuilwit gevlekte silex met enkele bruine infiltraties en minimale resten van een witte krijtcortex. Het artefact is door grovere centripetale afslagen gemodelleerd en daarna in ten dele trapvormige retouche nabewerkt. Lichte afronding van de ribben en laterale contouren. Er is een duidelijke wigvormige lengte-doorsnede. Gewicht: 200 gram.

P1. IV: EE.72-18: BIFACIAAL "KEILMESSER"
Dit op een asymmetrische limande gelijkende artefact is in werkelijkheid een partieel Keilmesser. (Zie terminale dwars-doorsnede).
Grijze, vuilwit gevlekte silex met enkele restanten van de bruine rivier-botskorstpatina (pseudo-cortex). Het artefact

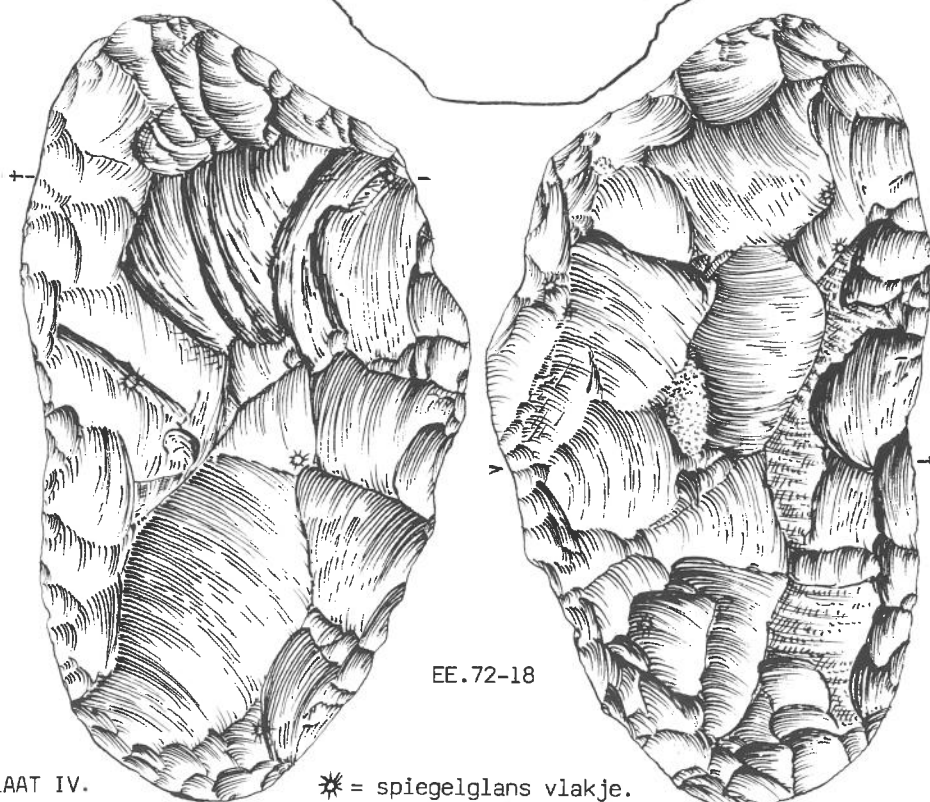

EE.72-17

DISCUSVORMIGE
BIFACE

BIFACIAAL KEILMESSER

EE.72-18

PLAAT IV.

* = spiegelglans vlakje.

Tek.P.Dijkstra.

heeft een intense nabekapping met korte opslagjes. De meest uitstekende ribben en de laterale zijden zijn vrij zwaar afgeslepen in de permafrostbewegingen. Er zijn meerdere inkleuringen van ijzeroxyde en plekje spiegelglans. Enkele van deze spiegelglansplekjes overdekken zelfs een "geslepen rib". Het artefact vormt een steenreconstructie met de weer als schaafje bijgeretoucheerde afslag EE. 72-18 b. (Zie: Foto 17). Gewicht: 170 gram.

P1. V: EE.72-25: DISCUSVORMIGE BIFACE (biface discoïde)

Het artefact is geslagen uit een gelige inferieure kwartsietische silex met bruine vlekken en vele verontreinigingen met fossielen. Vele afslagnegatieven eindigen in "hinges". De ventrale zijde heeft desondanks nog een redelijke nabewerking.

Het artefact is, op de talon (T) na, alzijdig snijdend en vormt met de afslagen EE.72-81 en EE.72-82 een steenreconstructie (joint). Zie Foto 18).

Gewicht biface: 260 gram. Gewicht steenreconstructie: 290 gram.

P1. V: EE.72-56: MOUSTERIENSPITS (Pointe moustérienne à retouche bifaciale)

Het werktuig is gemaakt uit een afslag van zuidelijke grijze silex met donkere vlekjes, waarvan de bulbus werd weggeretoucheerd en waarvan zowel de ventrale als de dorsale zijde werd nabewerkt. Deze spits is geen spitsschaaf, maar veeleer een werktuig om te snijden (zagen). Ventraal zijn enige spiegelglans-vlakjes.

P1. V: EE.72-19: BIFACIAAL BEWERKT HAKWERKTUIG (hachereau)

Donkergrijze vuursteen met vuil-witte vlekjes en adertjes. Er is een duidelijke silicaglanzen en de ribben en laterale kanten zijn afgesleten. Het artefact is geslagen uit een knol met een bruine botskorstpatina (pseudo-cortex). Het rests slagvlak (T) moet men in de tekening als talon interpreteren. Zowel ventraal als dorsaal zijn er enkele duidelijke spiegelglans-vlakjes aanwezig.

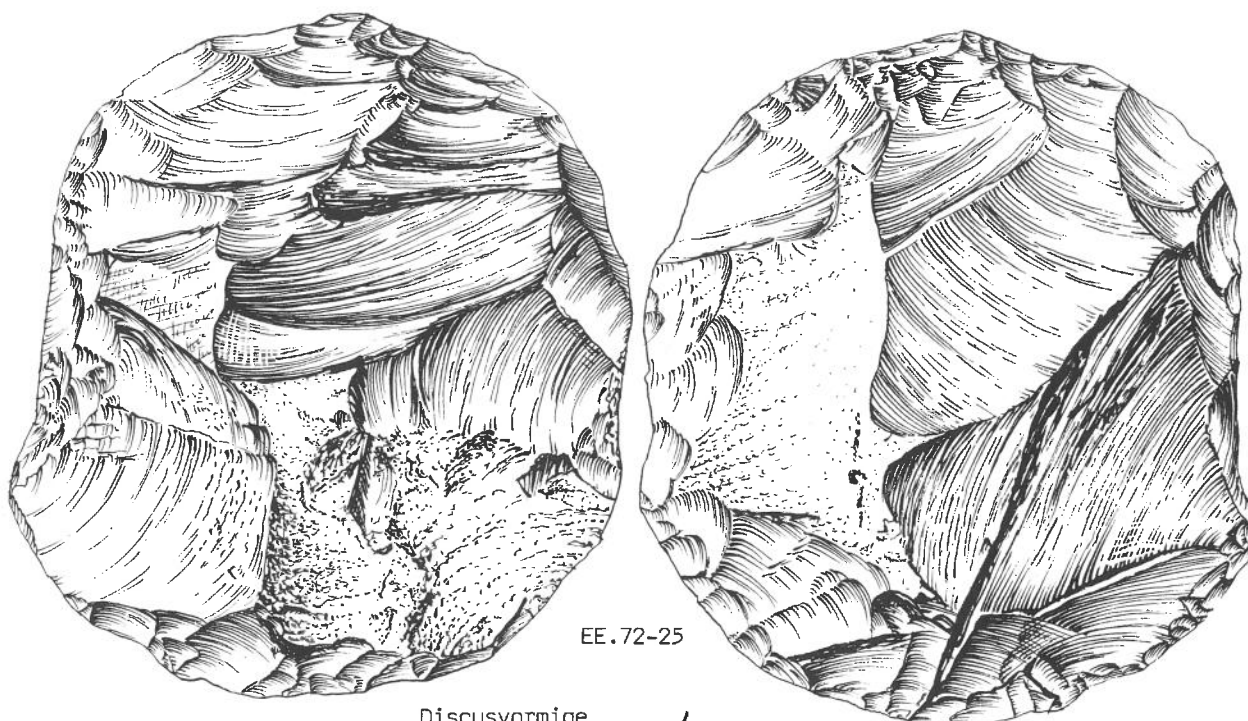
P1. VI: EE.72-22: LANG-SMALLE HARTVORMIGE BIFACE (biface cor-diforme allongé)

Vuil-gele, waarschijnlijk noordelijke silex met door ijzeroxyde bruin-oranje gekleurde vlekken. Het artefact is al tijdens de fabricage door een misslag lateraal beschadigd. De punt is al prehistorisch door een schokbreuk(?) afgebroken.

Er is een vrij zorgvuldige nabewerking en de ronde basis is snijdend afgewerkt. Het werktuig heeft in alle "hinges" aankoevingen van moeilijk te verwijderen leem. Alle geprononceerde delen van het artefact hebben - vooral ventraal - vrij zware afslijtingen en afrondingen ter oorzaak van kryoturbatie.

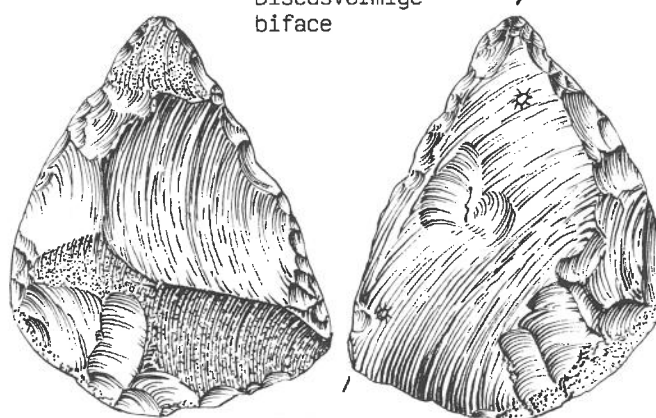
P1. VI: EE.72-55: SPITSSCHAAF-SMILDERSPITS (racloir déjeté)

Lichtgrijze vlekkerige silex. Van deze "Smilderspits" werd de slagbulbus door meerdere korte afslagen verwijderd. Ook

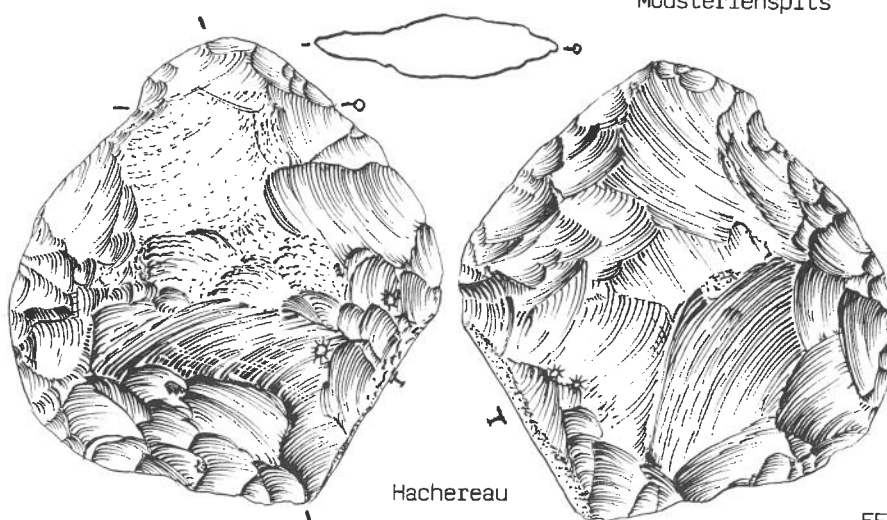
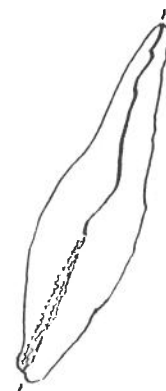
EE.72-25

Discusvormige
biface

EE.72-56

Mousterienspits

Hachereau

EE.72-19

op dit artefact werd de laterale drukretouche vrij steil aangezet.

P1. VI: EE.72-58: SPITSSCHAAF-SMILDERSPITS (racloir déjeté)
Zelfde vuursteen als EE.72-55. Ook van dit werktuig werd de slagbult door afslagjes verwijderd. De schaverretouche is op dit artefact driezijdig; dus ook proximaal. De ribben zijn afgerond en er is één spiegelglans-vlakje.
Het artefact vormt samen met de klingvormige afslag EE.72-59 een steenreconstructie (zie Foto 9).

P1. VI: EE.72-53: SPITSSCHAAF (racloir déjeté)
Het artefact werd vervaardigd op een afslag van lichtgrijze vuursteen met gelig ingekleurde vlekken, waarin roodbruine infiltratie-aders te zien zijn.
Er is één spiegelglans-vlakje aanwezig. Het werktuig is een combinatie van een rechte en een convexe schaaaf.

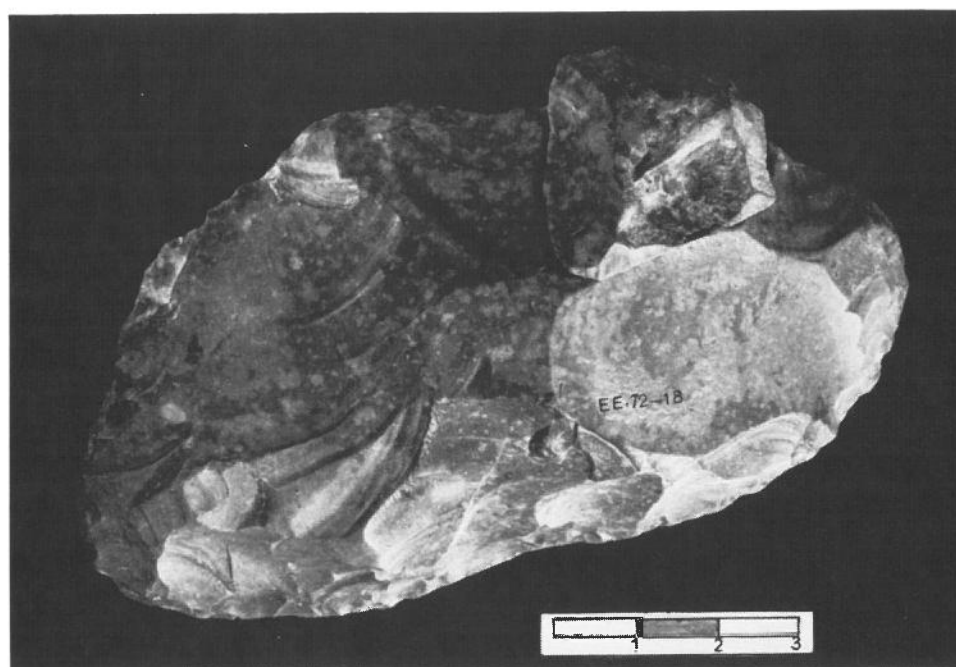

Foto: 17

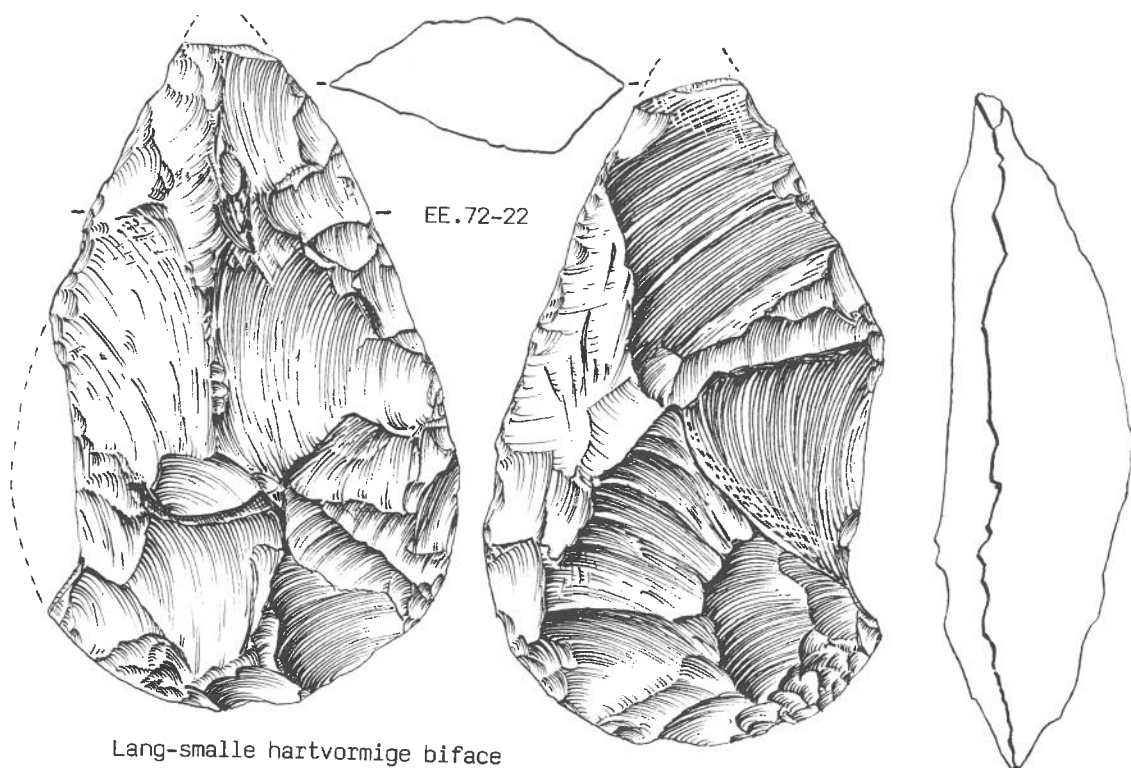
BIFACIAAL "KEILMESSER"

Foto:A.W.

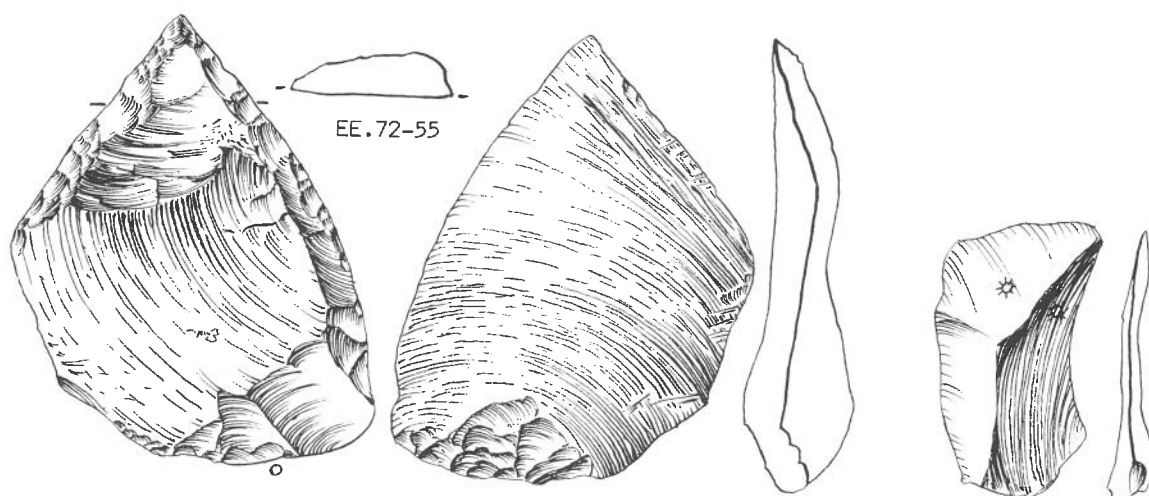
Dit op een asymmetrische limande gelijkend artefact is in werkelijkheid een partieel "keilmesser" (Zie terminale dwarsdoorsnede op Pl.IV). De afslag EE.72-18 b. vormt met het "Keilmesser" EE.72-18 een steenreconstructie (joint, refit).

Bifacial "Keilmesser" ("Wedge-knife") EE.72-18.

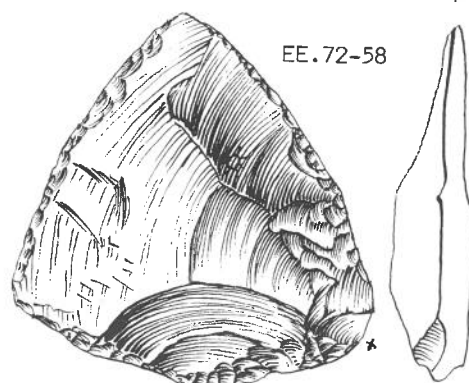
Resembles an asymmetrical sole-shaped biface, but is in fact a partial "wedge-knife". Re fit with flake EE.72-18-b.

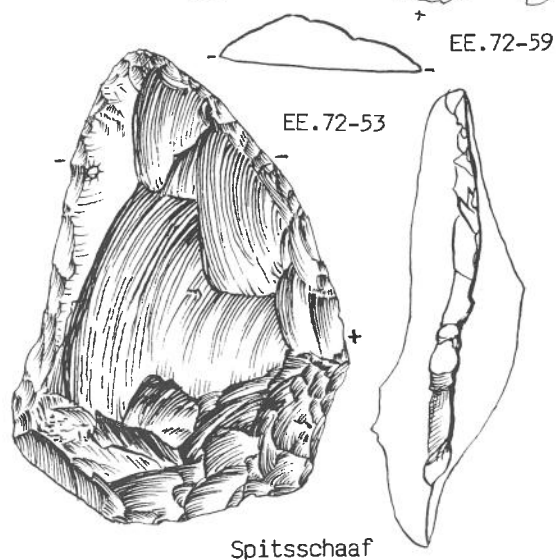
Lang-smalle hartvormige biface

Spitsschaaf (Smilderspits)

Spitsschaaf (Smilderspits)

Spitsschaaf

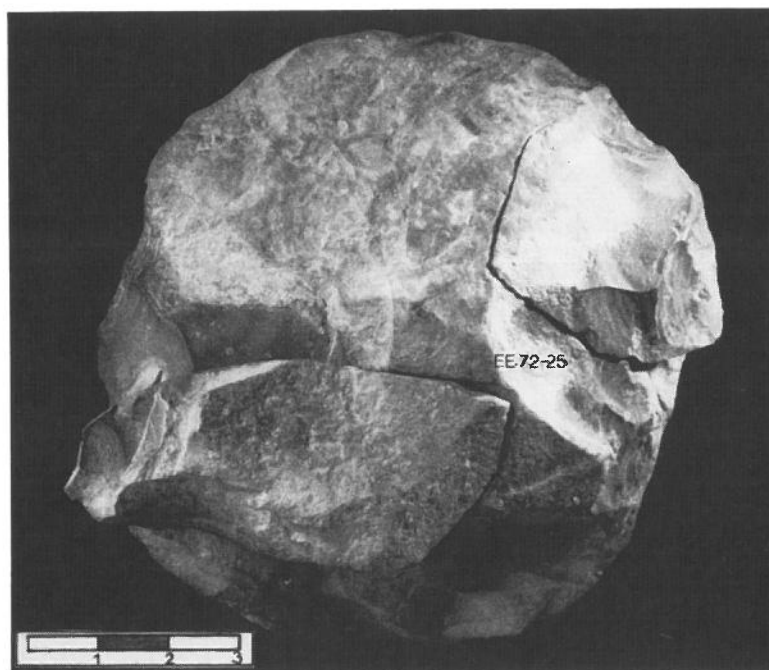

Foto 18. DISCUSVORMIGE BIFACE EE.72-25. Foto:A.W.

Deze biface, geslagen uit een inferieure kwartsietische silex, vormt een steencompositie (joint, refit) met de afslagen EE.72-81 en EE.72-82.

Discoidal biface EE.72-25.

Refit of biface, chipped from inferior quartzitic flint, with the flakes EE.72-81 and EE.72-82.

P1. VII: EE.72-21: DISCUSVORMIGE BIFACE (biface discoïde)

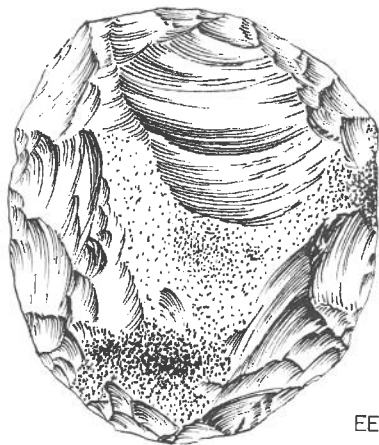
Grijze, zuidelijke vuursteen met donkergrijze vlekken. Het artefact draagt nog resten van de botskorstpatina (pseudo-cortex) en enkele spiegelvlakjes. Distaal is deze "biface" gebruikt als choppingtool(?). Proximaal (basaal) als klopsteen of percuteur.

P1. VII: EE.72-74: ZWARE CONVEXE SCHAAF (racloir transversal convexe)

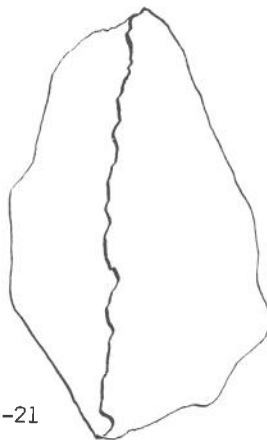
Lichtgrijze vuursteen met vuilwitte vlekken en bruine infiltratiebanden. Er zijn meerdere pyroxenen vlekjes. Deze grote Smildien-schaven hebben een vrij steile schaverkap-retouche (in tegenstelling tot de Quina-schaven). Het artefact is bij M ook nog een bekschaaf (museau) en bij T een "trekker". Dit laatste type artefact komt al bij het C.C.C. van Lunteren en Jabeek (Col. L. Reubsaet) voor en is ook aanwezig in het Midden-Acheuléen van Rhenen I. De "trekker" (in dit geval de "radtrekker" van Reubsaet) is vergelijkbaar met ons "Stanleyes". De schAAF heeft licht afgeronde ribben.

P1. VII: EE.72-41: AFSLAG MET RACLETTERETOUCHE

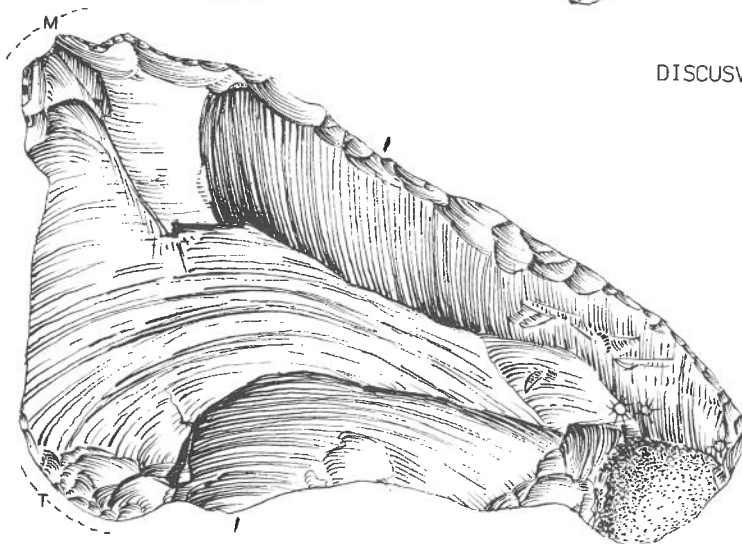
Zwarte silex met silicaglans. Er is een duidelijke terminale en laterale retouche. Ventraal is er een spiegelglansvlakje.

EE.72-21

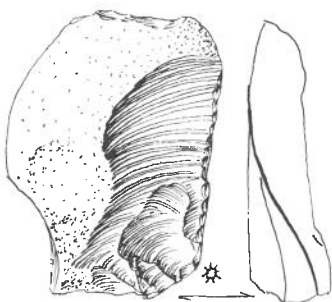
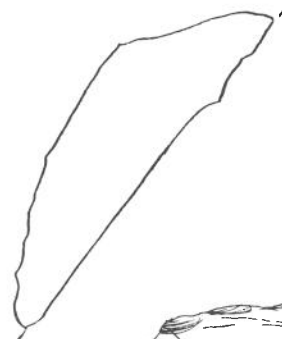

DISCUSVORMIGE BIFACE

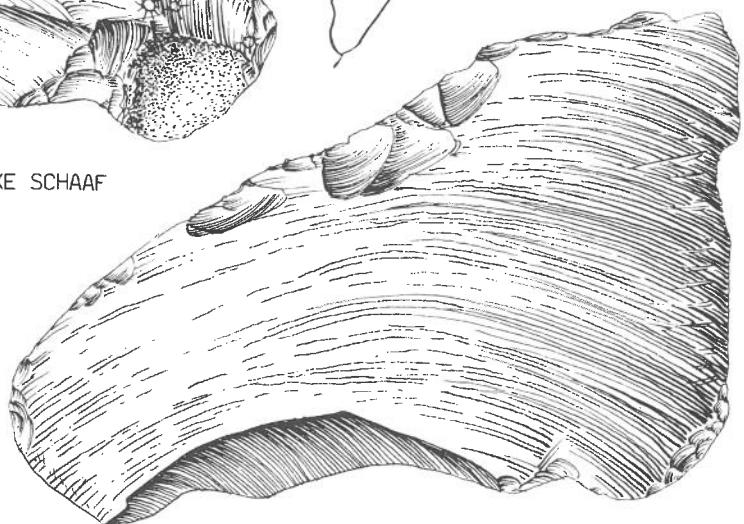

EE.72-74

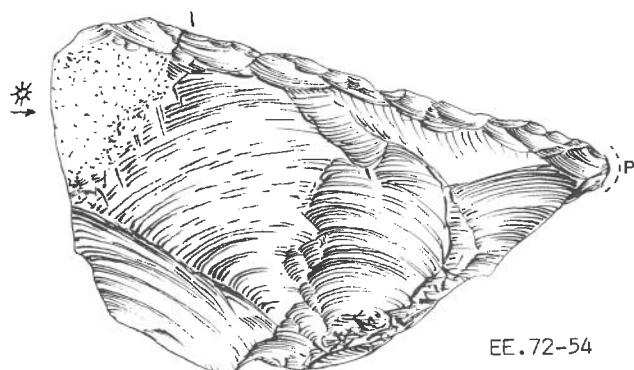
ZWARE CONVEXE SCHAAF

EE.72-41 AFSLAG MET RACLETTE-RETOUCHE

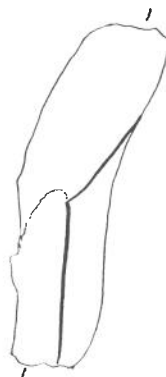

ZWARE CONVEXE SCHAAF

EE.72-54

PLAAT VII

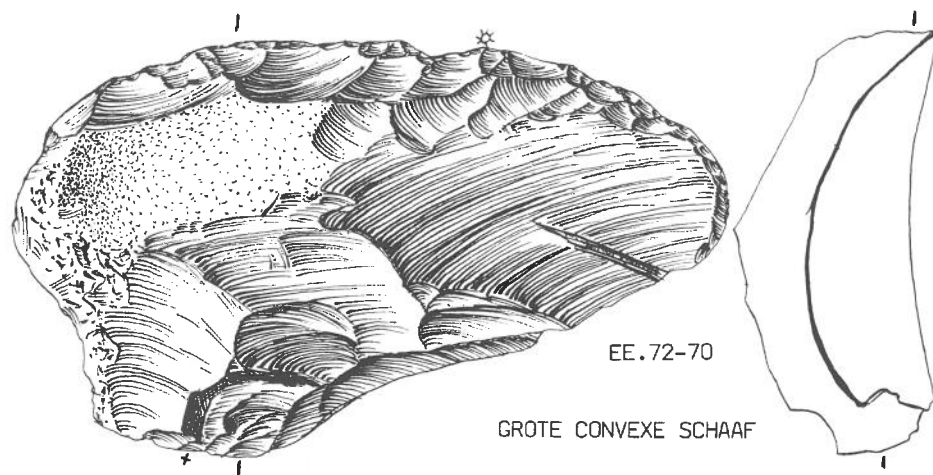
☼ = SPIEGELGLANS-VLAKJE

RECHTE SCHAAF

Tek.P.Dijkstra

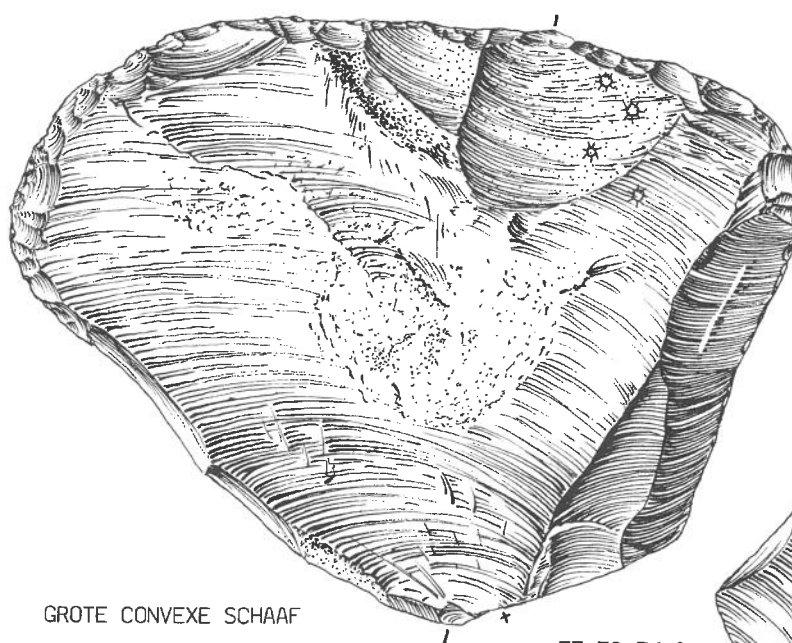
ARTEFACTEN UIT "EEMSTER"

- P1. VII: EE.72-54: RECHTE SCHAAF (racloir transversal droit)
 Grove grijze vuursteen met grote geel tot bruine vlekken. Lichte afrondingen en op de meest geprononceerde delen afslijping. Er zijn enkele spiegelglans-vlakjes. De schaverkap is aangezet in een steile drukretouche. Het artefact werd bij P ook nog als boor (perçoir) gebruikt.
- P1. VIII: EE.72-70: GROTE CONVEXE SCHAAF (racloir transversal convexe)
 Geel-grijze silex met bruine banden en vlekken t.o.v. ijzer-oxyden. Vrij steile retouche, volkomen afwijkend van de trapvormige "Quina-retouche". Bij T is een fijne vlakke retouche met een snijdende functie (radtrekker volgens Reubsaet). Deze schAAF heeft maar weinig afslijtingssporen op de ribben.
- P1. VIII: EE.72-75: SCHRABBERFRAGMENT (grattoir)
 Zwarte silex met afslijtingssporen. De schrabberkap is zeer steil aangezet. Het artefact is waarschijnlijk tijdens renovatie-pogingen gebroken.
- P1. VIII: EE.72-76 A: GROTE CONVEXE SCHAAF (racloir transversal convexe)
 Deze zeer grote schAAF op afslag is geslagen uit een licht-grijze silex met gelige vlekken. Zeer steile schAAFkap-retouche, volkomen afwijkend van de Quina-retouche. Op de dorsale zijde bevinden zich een reeks spiegelglans-vlakjes die van een oud oppervlak (spanningsplijting met kleur en AD-patina) doorlopen op een prehistorisch afslagnegatief. Ventraal is er op de slagbulbus een vrij groot spiegelglans-vlak. Er zijn minimale afslijtingssporen. Deze uitermate grote, steile schaven zijn typisch voor het "Smildien".
- P1. VIII: EE.72-73: MEERVOUDIGE SPITSSCHAAF (racloir déjeté)
 Grijs-gele silex met bruine infiltraties van ijzeroxyde. Plaatselijk oranje-bruine inkleuringen t.o.v. pyroxenen. Ventraal een spiegelglans-vlakje. Het artefact is prehistorisch gebroken; waarschijnlijk betrof het een drievoudige spitsschAAF. Er is een vrij vlakke oppervlakte-retouche aan de ventrale zijde. De grote convexe schAAF EE.72-70 met steile schrabberretouche vormt een steenreconstructie met de meervoudige spitsschAAF EE.72-73 (Foto 19).
- P1. IX: EE.72-67: ZWARE STEELSCHRABBER (grattoir sur éclat retouché)
 Grijs-gele vuursteen met bruine en oranje infiltratievlekken t.o.v. ijzeroxyden. De steile schrabberkap is door drukretouche aangezet. De laterale retouche werd door opslagen verkregen. De ribben van dit artefact zijn zwaar afgesleten; er zijn in de binoc duidelijk krasjes te zien, die echter ook buiten de ribben aanwezig zijn. Zeer significant is het aanwezig zijn van spiegelglans bij S, die de krasjes van de "geslepen" rib overdekt. De spiegelglans (frictieglans) is dus nog ontstaan nadat in het pleniglaciaal de ribafslijtin-

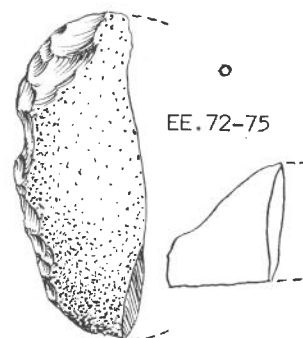
EE.72-70

GROTE CONVEXE SCHAAF

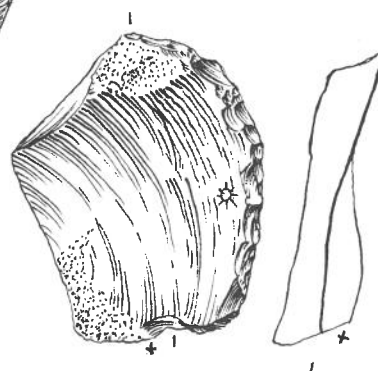
GROTE CONVEXE SCHAAF

EE.72-76 A

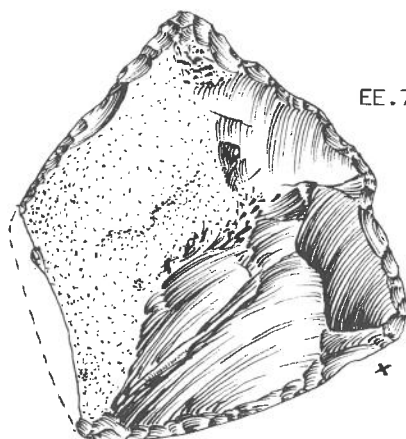

EE.72-75

FRAGMENT VAN SCHRABBER

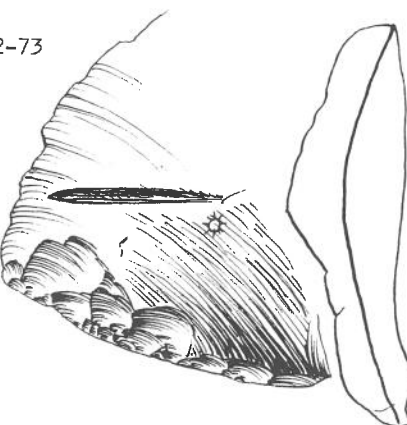

EE.72-71

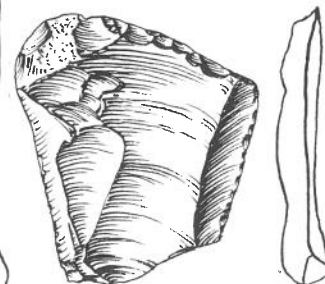

EE.72-73

SPITSSCHAAF

SCHRABBER

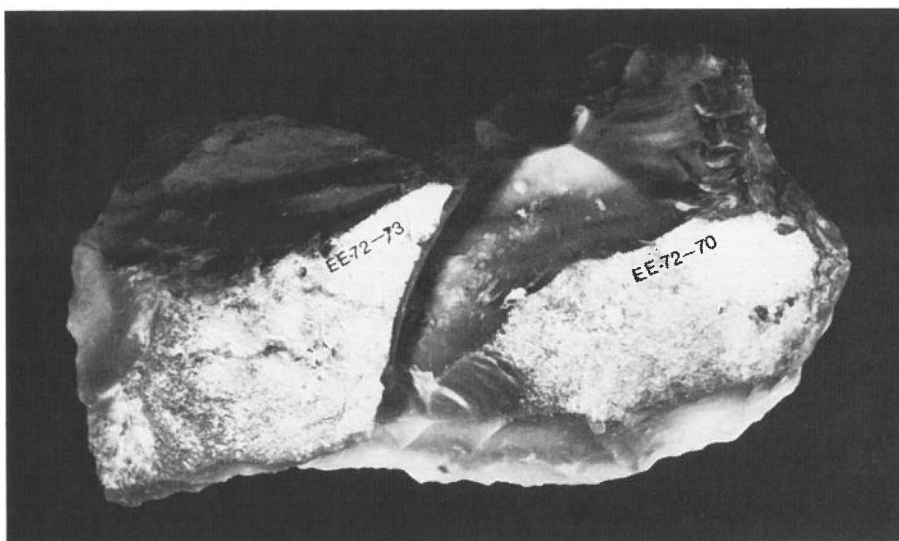

Foto
19

Foto:
A.W.

De grote convexe schaaf EE.72-70 met steile schrabberkap, vormt met de meervoudige spitsschaaf EE.72-73 een steenreconstructie (joint; refit).
Refit of large convex plane-scraper EE.72-70 with the multiple pointed plane-scraper EE.72-73.

gen ontstonden in de "sandwich-permafrost".
Deze steelschrabber maakt een steenreconstructie met de schaaf EE.72-69.

P1. IX: 72-78: FRAGMENT VAN EEN SCHAAF (racloir)

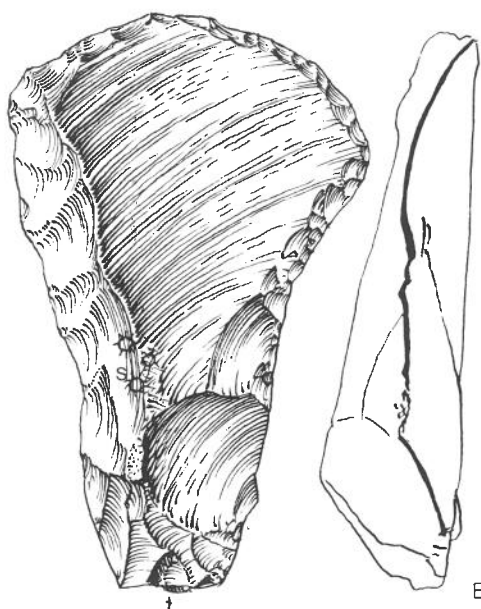
Grijze silex met gele vlekken. De schaverkap werd aangezet op een hinge. Aan de ventrale kant bevindt zich een hol-schaafje.

P1. IX: EE.72-72: HOGE SCHRABBER (gratoir caréné)

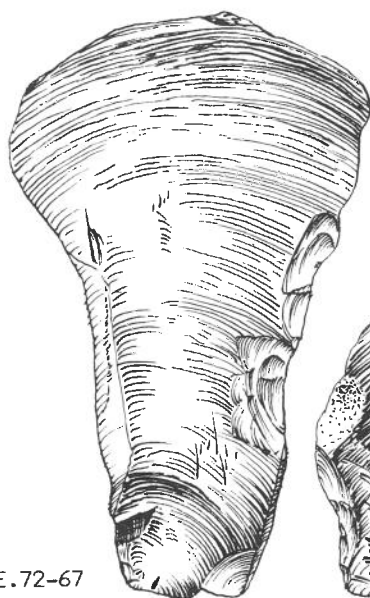
Grijze vuursteen met oranje-bruine vlekken t.o.v. ijzeroxyden. Het artefact is al prehistorisch gebroken; waarschijnlijk door het renoveren van de "teruglopende" schrabberkap. Het renoveren (waarschijnlijk in contracoup) mislukte steeds weer door het ontstaan van "hinges" tegen een verontreiniging (andere structuur) in de silex.

P1. IX: EE.72-73 A: ZWARE SCHAAF (racloir transversal convex)

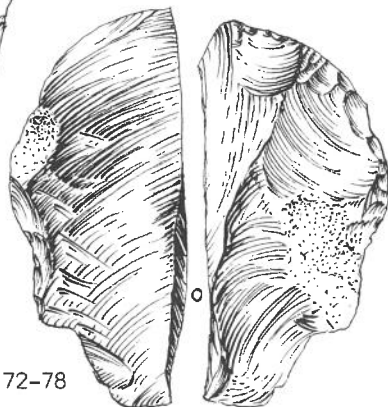
Grijs-gele vuursteen met bruin-oranje infiltraties van ijzeroxyden en aankoevingen van mangaanoxyde(?). De schaverkap is in steile slag- en drukretouche ontstaan. Mogelijk werd ook de buffertechniek toegepast, gezien de versplinterde werkkant. Het artefact heeft op de schaverkap een duidelijk spiegelglans-vlakje. Deze schaaf vormt een steenreconstructie met de afslag EE.72-80. Deze laatste vertoont een fijne, alternerende "raclette-retouche".

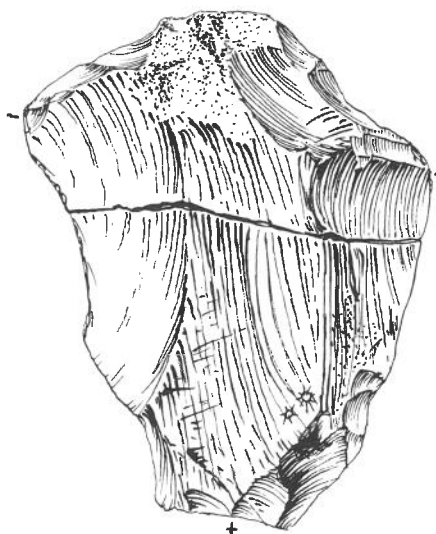
EE.72-67

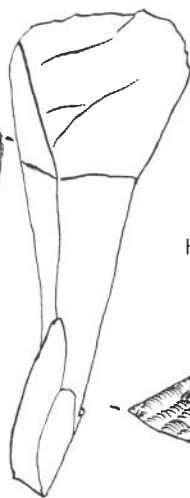
EE.72-78

ZWARE STEELSCHRABBER

EE.72-72

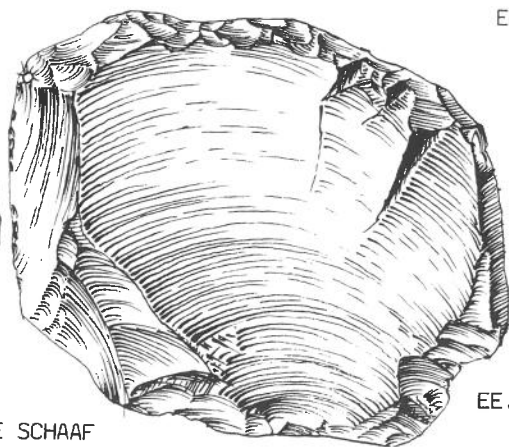
FRAGMENT VAN SCHAAF

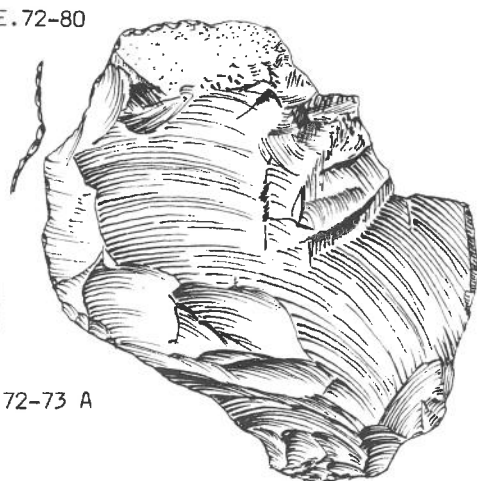
HOGE SCHRABBER

ZWARE SCHAAF

EE.72-73 A

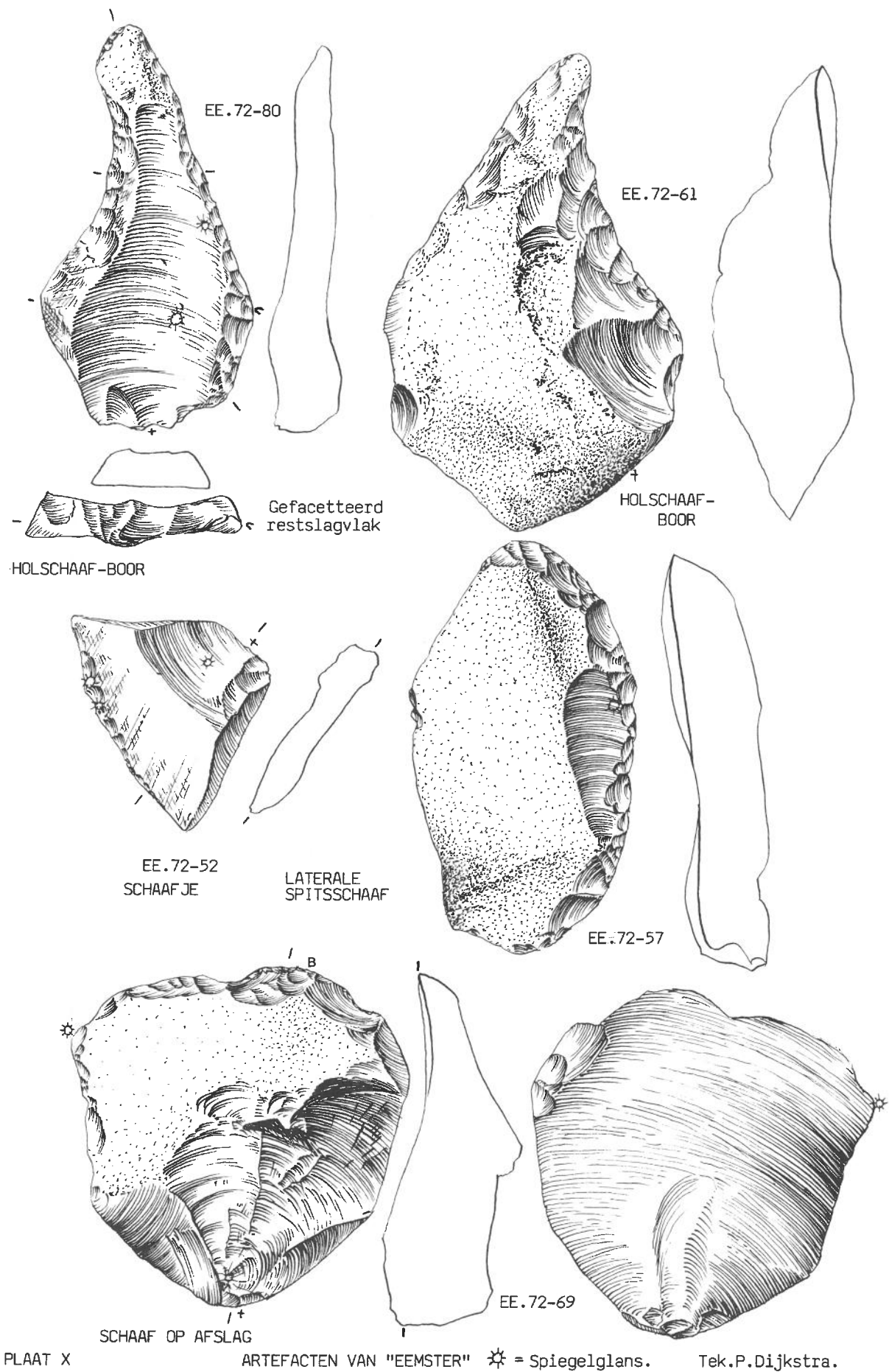
EE.72-80

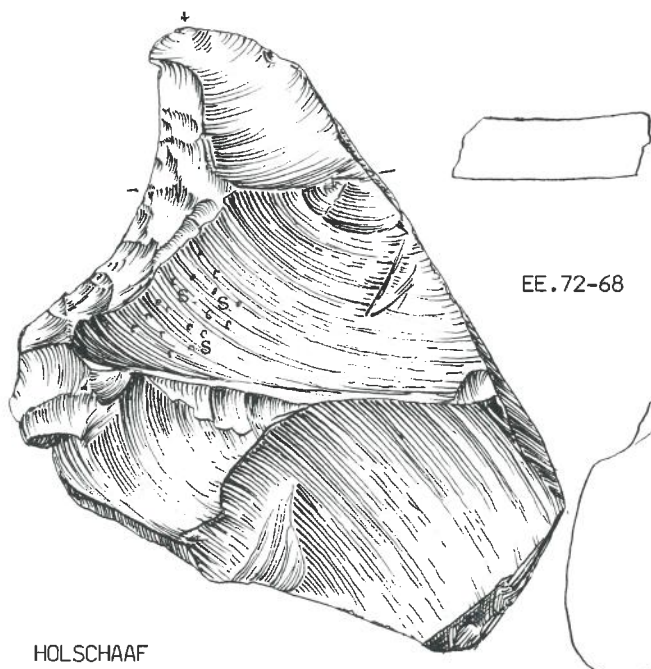
PLAAT IX. ARTEFACTEN VAN "EEMSTER"

* = Spiegelglans.

Tek.P.Dijkstra

- P1. X: EE.72-80: HOLSCHAAF-BOOR (racloir concave-perçoir)
Grijs-gele vuursteen met vuilwitte vlekken en bruine infiltraties van ijzeroxyden. Dorsaal is er een pyroxenen-aankoe-king met mangaanoxyde puntjes en een spiegelglans-vlakje. Onder de binoc zijn zeer vele krasjes te zien, die ook in de holten duidelijke silicaglans vertonen. De holschaaf is vlakker geretoucheerd; de tegenoverliggende zijde heeft steilretouche. Het werktuig is ook als boor gebruikt.
- P1. X : EE.72-61: HOLSCHAAF-BOOR (racloir concave-perçoir)
Het artefact is geretoucheerd uit een zeer zware mantelafslag van grijze vuursteen met bruine infiltratie-aders. Dorsaal is er een afgesleten krijtcortex aanwezig. Er is een zware afronding door permafrost-bewegingen. Dit combi-werktuig is zowel als concave-als convexe schaaaf en als boor gebruikt.
- P1. X: EE.72-52: SCHAAFJE (racloir)
Lichtgrijze silex met ijzer-oxydatie infiltraties. Er is een vrij vlakke schaverretouche. Het artefact is mogelijk ook als boortje gebruikt. Er zijn enkele spiegelglans-vlakjes.
- P1. X: EE.72-57: LATERALE SPITSSCHAAF (racloir convergent convexe)
Het artefact werd geretoucheerd op een zware mantelkling van grijze vuursteen met donkere vlekjes. De dorsale zijde heeft een krijtcortex. Zowel de laterale-als de spitsschaaf zijn door korte opslagen verkregen.
Er is een zwakke afronding van de ribben.
- P1. X: EE.72-69: SCHAAF OP AFSLAG (racloir sur éclat)
Gele silex met grote grijze vlekken en oranjekleurige infiltraties van ijzeroxyde. Dorsaal is er een krijtcortex. Op het restslagvlak is de gehele slagkegel nog aanwezig. In de schaverkap is een bekschaaf (B), uitgeretoucheerd. Er zijn twee zeer duidelijke spiegelglans-vlakjes aanwezig. Schaaaf EE.72-69 vormt met de steelschrabber EE.72-67 een steenreconstructie.
- P1. XI: EE.72-68: HOLSCHAAF (racloir concave)
Deze schaaaf is geslagen uit een zwarte, zeldzame silex-variëteit en heeft nog resten van de oude vlakken met een olijfgroene patina en botssporen op de randen. Het artefact is door contracoup op een spits aambeeld vervaardigd. De slagkegeltjes van deze techniek zijn onder de binoc nog duidelijk waar te nemen op de dorsale zijde van deze holschaaf. (Op tekening weergegeven als kleine cirkeltjes bij S). Het werktuig vormt met de brok EE.72-251 en de afslag EE.72-201 een steenreconstructie. Er is een lichte silicaglans.
- P1. XI: EE.72-76: RECHTE SCHAAF (racloir droit)
Zelfde zwarte silex als EE.72-68. Het artefact is geretoucheerd met opslagen op het distale deel van een zeer onregelmatige afslag en kan alleen maar onder een hoek van 90° of meer op een object gebruikt zijn geweest. Lichte silica-glans en één spiegelglans-vlakje.

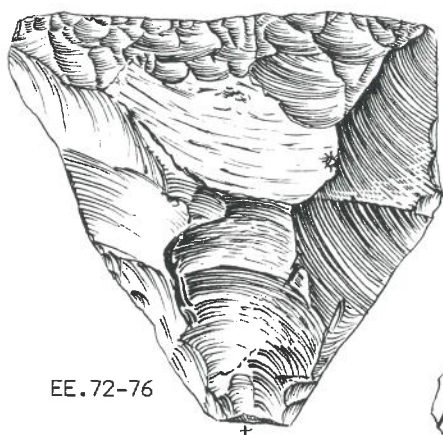

EE.72-68

HOLSCHAAF

EE.83-2.

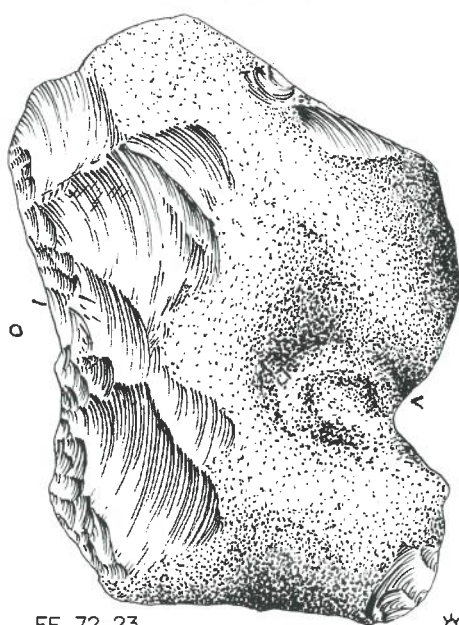
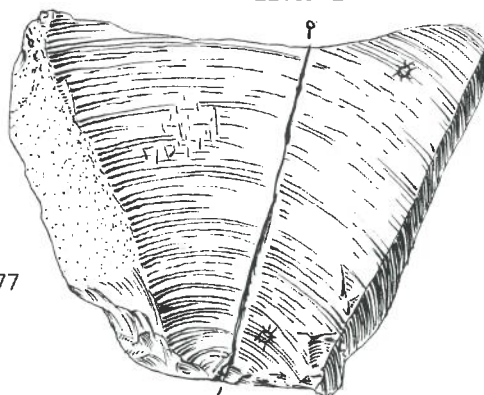

EE.72-76

RECHTE SCHAAF

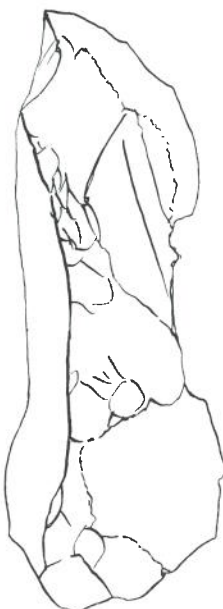

EE.72-77

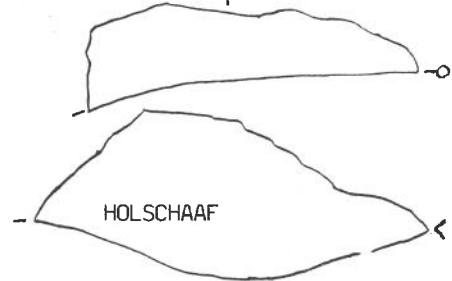
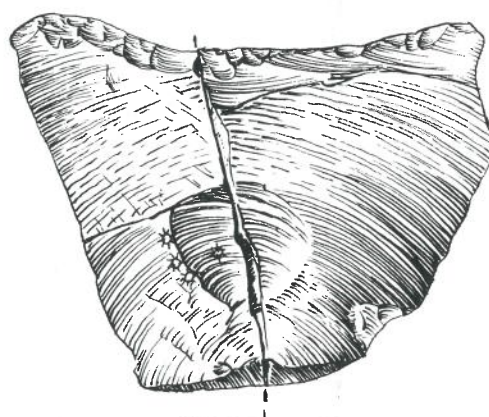

EE.72-23

HOLSCHAAF

✱ = Spiegelglans-vlakjes.

HOLSCHAAF

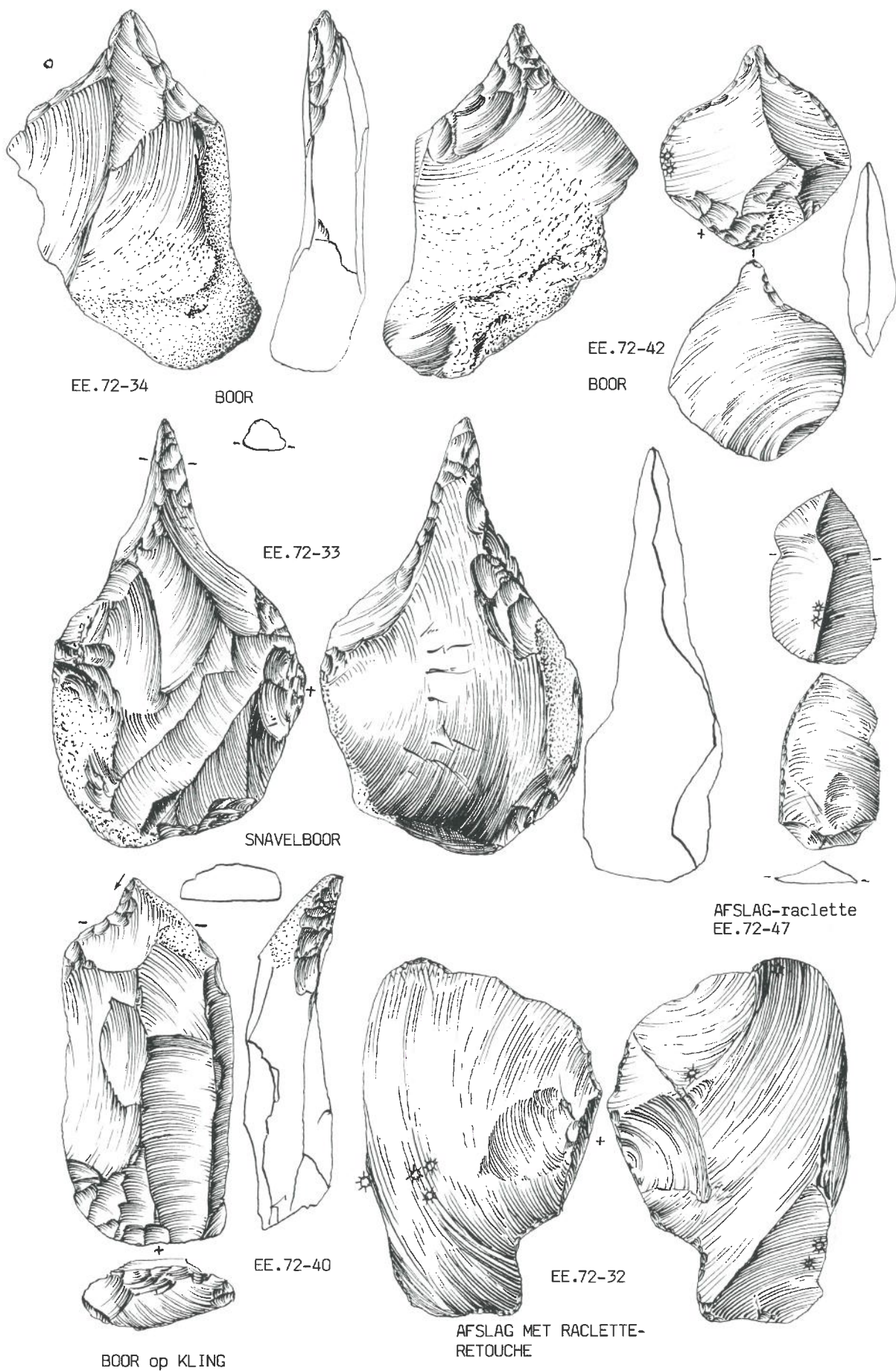
PLAAT XI

ARTEFACTEN UIT "EEMSTER"

110

Tek.P.Dijkstra.

- P1. XI: EE.72-77: HOLSCHAAF (racloir concave)
Gele vuursteen met grijze vlekken en oranje verkleuringen door ijzeroxyden. Het artefact is al prehistorisch gebroken. De holschaaf is aangezet op de ventrale zijde van de afslag. Er zijn meerdere spiegelglans-vlakjes, zowel dorsaal als ventraal.
- P1. XI: EE.72-23: HOLSCHAAF (racloir concave)
Donkergrijze vuursteen met fijne witte vlekjes. Cortex korrelig en zonder riviertransportschade. Mogelijk afkomstig uit keileem?
- P1. XI: EE.83-2: AFSLAG (éclat)
Deze afslag werd geborgen tijdens nacontrole in een goede in situ bij de wegbrem door de heren Musch en Van Noort.
- P1. XII: EE.72-34: BOOR (perçoir)
Grovere gele silex met bruine infiltratievlekken. Deze intens gebruikte boor heeft ook ventraal nabewerking aan de distale werkpunt.
- P1. XII: EE.72-42: BOOR (perçoir)
Grijs-gelige vuursteen. Er is een duidelijke torsie-retouche door gebruik, op de ventrale zijde van deze microboor. Ventraal bevinden zich een reeks spiegelglans-vlakjes.
- P1. XII: EE.72-33: BOOR (perçoir)
Grijze vuursteen met bruine infiltratievlekken door ijzeroxyden. Een gedeelte van de botskorstpatina (pseudo-cortex) is nog op de talon van het artefact aanwezig. De boorpunt is alzijdig nabewerkt tot een stevig en effectief werktuig. Ventraal is er ook torsie-retouche door gebruik. De heer Vermaning noemt dit boortype snavelboor. Op het artefact zijn de ribben afgesleten en er zijn enkele plekjes pyroxenen en mangaanoxyden.
- P1. XII: EE.72-47: RACLETTE
Kleine afslag uit gelige vuursteen. Ventraal is er een zeer fijne laterale raclette-retouche. Dorsaal zijn er spiegelglans- en auxietvlakjes. De ribben zijn afgesleten.
- P1. XII: EE.72-40: BOOR (perçoir)
Grijze silex met sporadische vuilwitte vlekken. De ribben zijn afgesleten. Het artefact is geretoucheerd op een zware kling. Ventraal is er aan het distale werkpunt een duidelijke torsie-retouche door gebruik. Op dit werkpunt is tevens een RA-steker geslagen.
- P1. XII: EE.72-32: AFSLAG MET RACLETTE-RETOUCHE (éclat)
Afslag van zwarte silex met silicaglanzen, afgesleten ribben en vele spiegelglans-vlakjes. Het artefact heeft ten dele raclette-retouche, mogelijk intentioneel aangezet voor het uitbeelden van een liggende beerfiguur?
- P1. XIII: EE.72-38: GETAND WERKTUIG (denticulé)
Grijze silex met sporadische vuilwitte vlekken. Afgesleten ribben. Het artefact is bij P ook als boor gebruikt.

- Pl. XIII: EE.72-37: GETAND WERKTUIG (denticulé)
Grove, grijze silex met enkele oxydatie-vlekjes t.o.v. pyroxenen. De ribben en laterale zijden zijn afgesleten.
- Pl. XIII: EE.72-44: GETAND WERKTUIG (denticulé)
Geel-grijze silex met vuilwitte vlekken. Zeer fraai bewerkt getand artefact op een brede afslag. De tandingen zijn ten dele alternerend aangezet. Ook hier weer afgesleten ribben. Het artefact vormt een steenreconstructie met EE.72-35.
- Pl. XIII: EE.72-50: GETAND WERKTUIG (denticulé)
Grijze silex met bruine ijzeroxyde inkleuringen. Lichte afslijting van de ribben. Zeer fraai getand werktuig op afslag. De tandingen zijn ten dele alternerend aangezet. Er is een lichte silicaglan. Het artefact is bij P ook als boor gebruikt.
- Pl. XIII: EE.72-46: GETAND WERKTUIG (denticulé)
Grijze silex met bruine infiltratiebanden. Afslijting van de ribben. De tandingen zijn alternerend aangezet.
- Pl. XIII: EE.72-36: KLING MET KERF (lame à encoche)
Mantelkling van grijze silex met vuilwitte vlekken. Er is een restant van de krijtcortex. De ribben zijn afgesleten.
- Pl. XIII: EE.72-39: GETAND WERKTUIG (denticulé)
Zwarte, zeldzame silex met een olijfzwarte patina en bots-

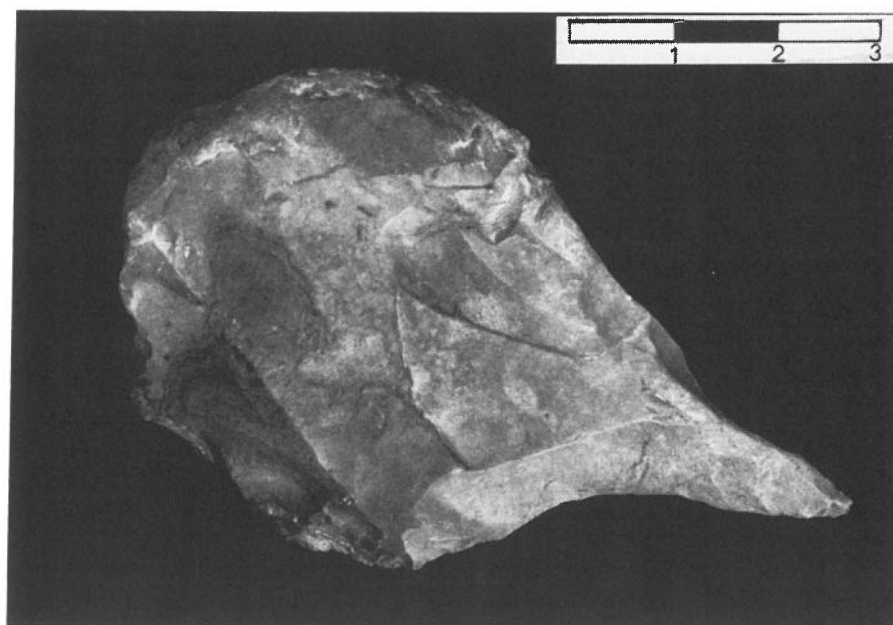
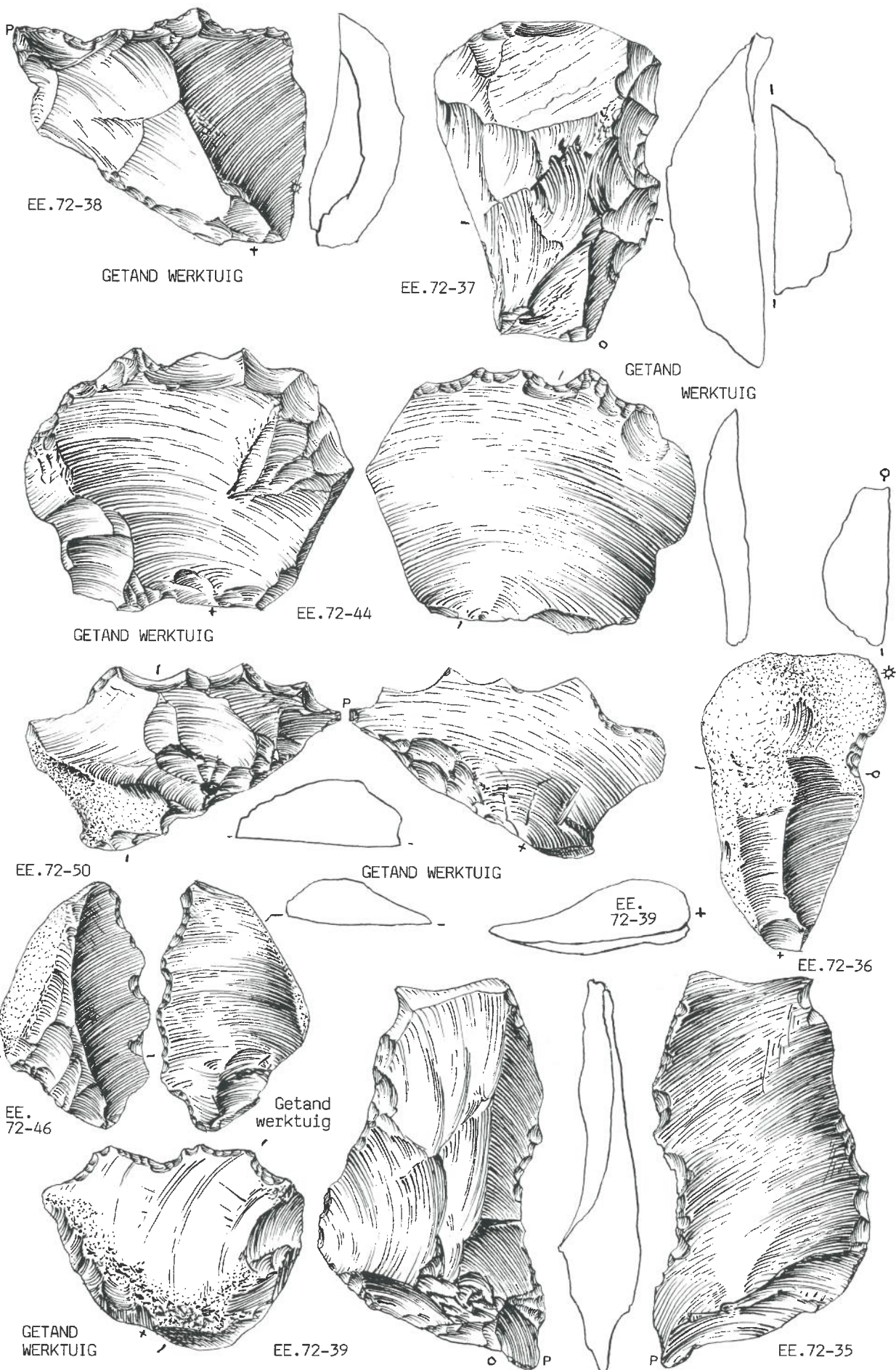

Foto 20.

Foto: A.W.

EE.72-33. Grote "SNAVELBOOR" met massieve greep (talon). Zie ook de tekeningen op PLAAT XII.

Large "beaked" borer with massive grip.C.f.Pl.XII.EE.72-33.

sporen op de randen. Het artefact is vervaardigd uit dezelfde kern als: EE.72-68; 72-251; 72-201 en 72-76.

- P1. XIII: EE.72-35: KLING MET LATERALE TANDINGEN (denticulé)
Lichtgrijze silex met vuilwitte vlekken. Afgesleten ribben. De tandingen zijn ten dele alternerend aangezet. Mogelijk is het artefact bij P als boor gebruikt. Dit werktuig vormt een steenreconstructie met EE.72-44.

- P1. XIV: EE.77-1: RUGMES (couteau à dos)
Lichtgrijze silex met kleine witte vlekjes. Het artefact heeft afgesleten ribben en enkele spiegelglans- en pyroxenenplekjes. De rug van het "mes" is ten dele geretoucheerd. De "snede" is door alternerende retouche zaagvormig geworden. Dit artefact lag tegen het sloottalud en was de aanleiding om later ter plaatse een profiel te steken. Hierbij bleek de vondsthorizon ter plaatse nog volledig intact te zijn; er werden hieruit 4 artefacten geborgen ("Eemster II").

- P1. XIV: EE.72-165: KLING MET KERF (lame à encoche)
Grijs-bruine vuursteen met oranje-bruine infiltratiebanden. De kling heeft een intentioneel aangebrachte kerf en laterale retouche. Met de kern EE.72-252, de afslag EE.72-166 vormt deze kling EE.72-165 een steenreconstructie (joint, refit). Zie Foto 21. Aangezien de kern van deze joint niet werd gewassen door Tjerk Vermaning kleeft er in de hinges en holten nog voldoende materiaal van de laag van herkomst om hiervan analyses te maken.

- P1. XIV: EE.72-87: A-KLING MET KERVEN (denticulé)
Gelig-grijze vuursteen met bruin-oranje infiltraties. Enkele plekjes pyroxenen en spiegelglans. Van het artefact werden fragmentjes afgezaagd voor onderzoek met de elektronenmicroscoop op het Philips Nat-Lab. De slijpingen op de ribben werden hier aangebracht door de heer G. van Noort met een elektrische slijpmachine. E.e.a. geeft een significant verschil te zien met de "slijping" in de permafrost. Het werktuig werd als "denticulé" gebruikt.

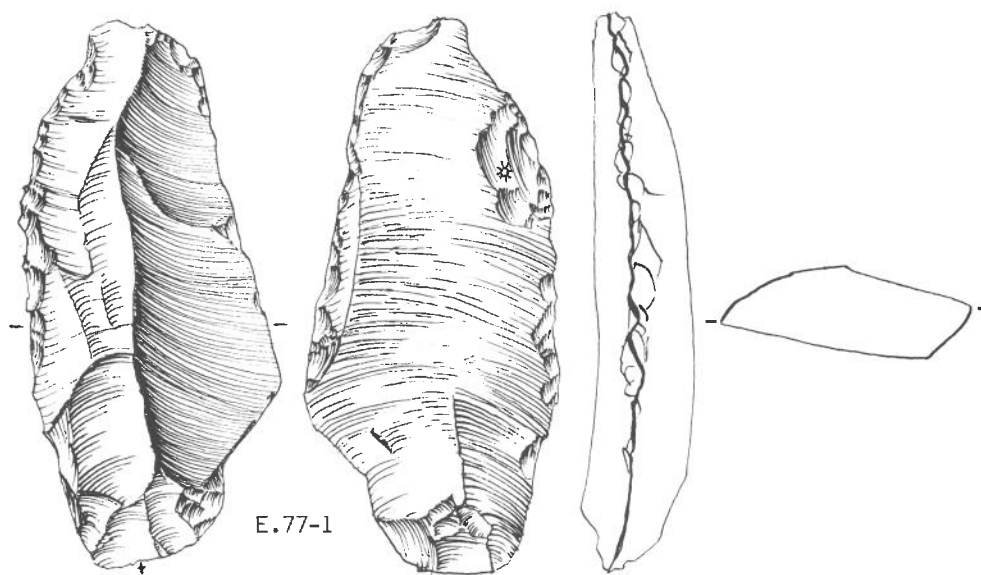
Opm.

De elektronenmicroscopische foto's zijn als Nr.S.78-10/15;Nr.S.78-10/16 en S.78-10/19 aanwezig in het archief van de heer A.Wouters en met alle andere proefresultaten

- P1. XV: EE.72-48 en EE.72-49: AFSLAGEN (éclats)
Zwarte vuursteen met lichte afrondingen en meerdere kleine spiegelglans-vlakjes. Beide artefacten vormen een steenreconstructie.

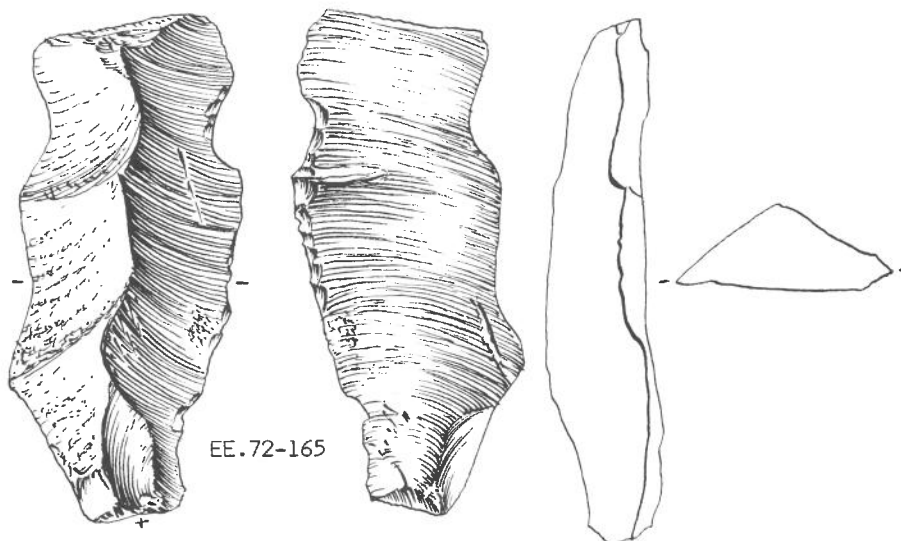
- P1. XV: EE.72-43: SCHEVE BOOR (perçoir d'angle)
Gelig-grijze vuursteen. Ribaf rondingen en spiegelglans-vlakjes.

- P1. XV: EE.72-45: KLING MET RACLETTE-RETOUCHE (lame retouché)
Grijze vuursteen. Dorsaal bruine patina. Het artefact heeft zware afslijting, spiegelglans-vlakjes en raclette-retouche.

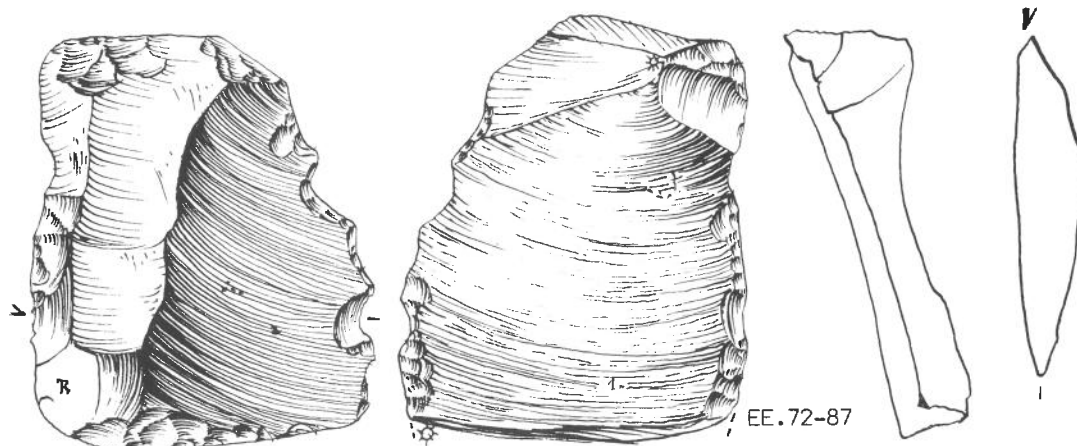
E.77-1

RUGMES

EE.72-165

KLING MET KERF

EE.72-87

"Denticulé" op A-kling.

☼ Spiegelglansvlakje

Tek.P.Dijkstra.

Foto 21. "STEENRECONSTRUCTIE"

De kern EE.72-252, de afslag EE.72-166 en de kerfkring EE.72-165 vormen een steenreconstructie of joint.

De kern laat nog vele negatieven van afslagen en klingen zien, die zich echter niet bij het verzamelde materiaal van de "collectie Eemster" bevinden. Een completering van deze joint is na een goede opgraving in "Eemster" dus niet denkbeeldig.

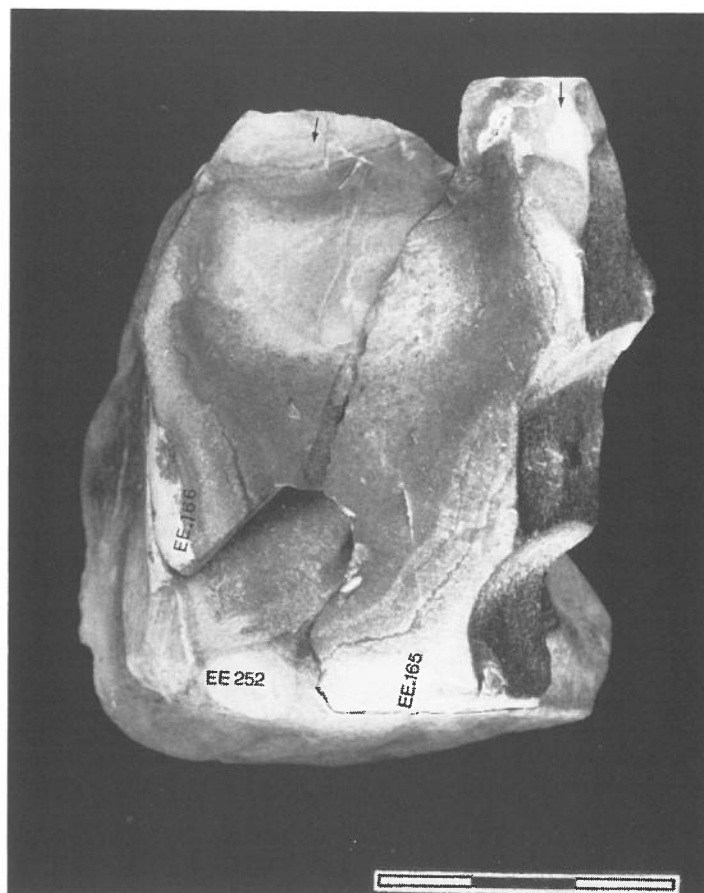
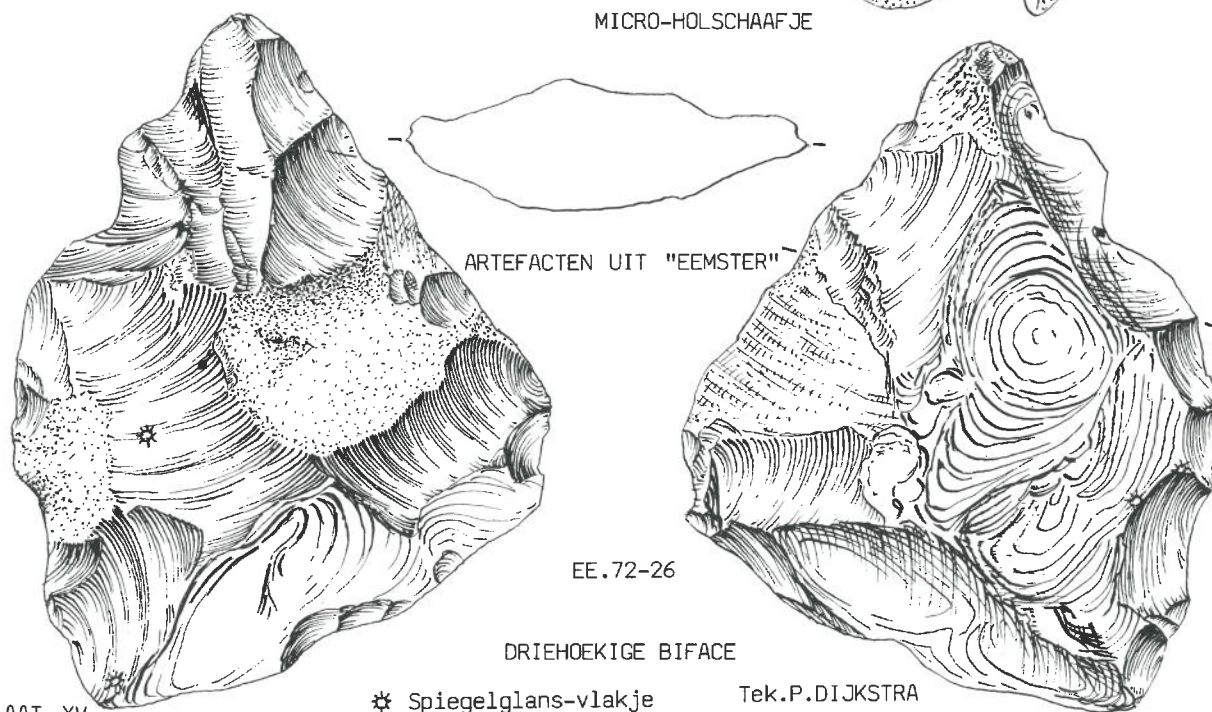
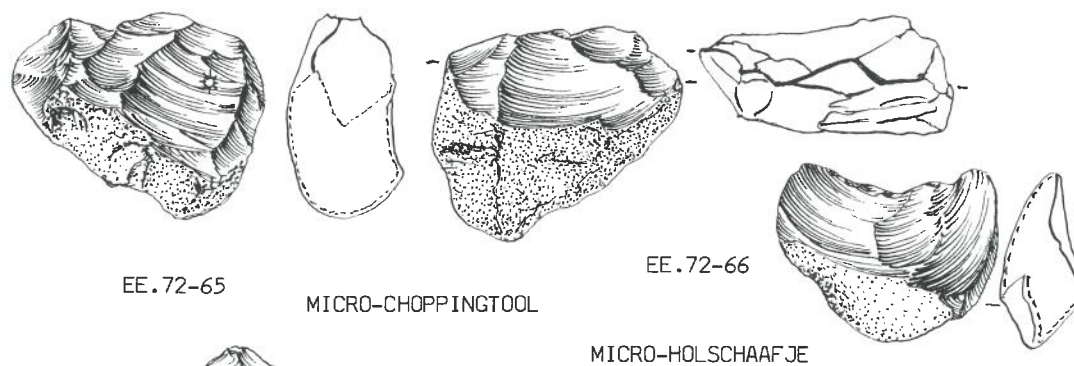
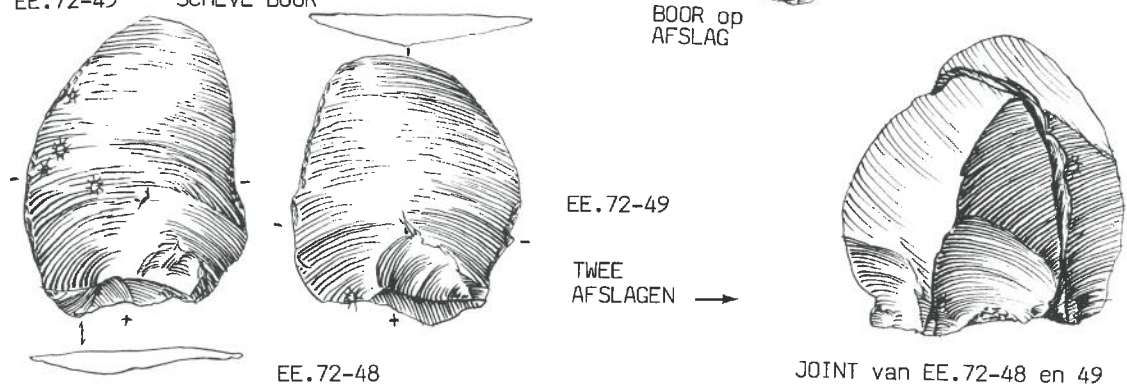
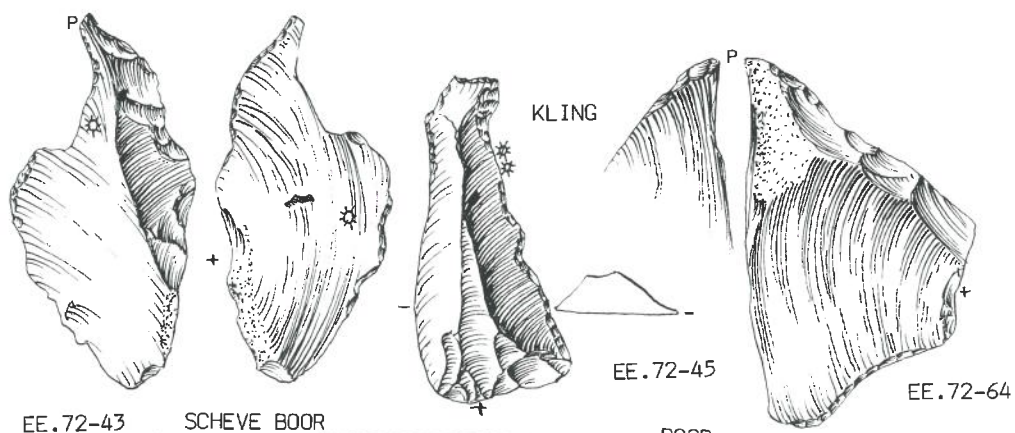

Foto:A.W.

Refit of core EE.72-252, flake EE.72-166 and notched blade EE.72-165. The core shows several negatives of flakes and blades, not present with the final salvaged so far. Perhaps a good additional excavation could provide the missing pieces?

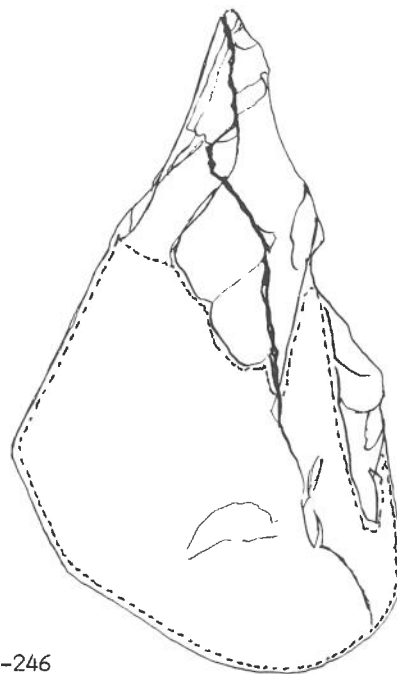
- P1. XV: EE.72-26: DRIEHOEKIGE BIFACE (biface triangulair)
Zwarte vuursteen met silicaglans en meerdere spiegelglansvlakjes. Het artefact is geslagen op een oude spanningsplijting en heeft zware afslijtingssporen op de ribben en laterale zijden. Het is een atypische driehoekige biface. Op dit werktuig werd voor de bewijsvoering voor de rechtbank in Assen (Rapport Assen) al een écaillage verricht aan de dorsale zijde. De vuursteen is op dit "afslagnegatief" volkomen dof en totaal verschillend van het prehistorisch geslagen oppervlak van deze biface.
- P1. XV: EE.72-64: BOOR OP AFSLAG (perçoir sur éclat)
Gele grove silex. Op het breukvlak werd bij P een alternerende boor geretoucheerd.
- P1. XVI: EE.72-246: DRIEKANTIGE PIC (pic triédrique)
Het artefact werd geslagen uit een knol met rivier-botskorstpatina. Grove gele vuursteen. Spiegelglansvlakjes waarvan er één een "afgeslepen" rib overdekt. Het artefact is

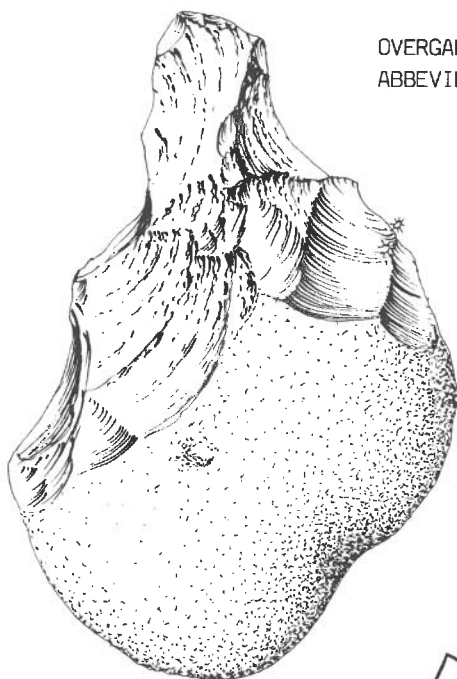
zijde I

EE.72-246

zijde II

OVERGANG VAN CHOPPINGTOOL - DRIEKANTIGE PIC en
ABBEVILLIENBIFACE

zijde III

EE.72-249

COMBI-ARTEFACT: HOLLE SCHAAF
BOLLE SCHAAF

Dorsale zijde

doorsnede

een overgang van choppingtool - driekantige pic - en Abbevillienbiface en heeft zeer zeker een slagfunctie gehad. De effectieve punt vertoont duidelijke sporen van dit gebruik. Gewicht: 220 gram.

P1. XVI: EE.72-249: HOLLE + BOLLE SCHAAF (racloir double: convexe + concave)

Dit combi-werktuig werd geslagen uit een knol van zuidelijke grijze vuursteen met donkere vlekken en vuilwitte patina. Het werktuig vormt een steenreconstructie met de afslagen EE.72-152 en EE.72-235. Op het artefact zijn nog leemrestanten uit de vondsthorizon achtergebleven. Voor de ventrale zijde zie: Plaat XVII.

P1. XVII: EE.72-248: CHOPPINGTOOL

Het werktuig is geslagen op een pebble met verweerde cortex-resten in de holten. Op uitstekende delen zijn tekenen van riviertransport. Licht-okerkleurige chertachtige steen. Op het breedste deel van de pebble is bifaciaal een choppingtool geslagen. Onder de "pseudo-cortex" is een bruine patinerings te zien, terwijl de bewerkingsvlakken door de matrix (vondstlaag) zijn ingekleurd. Op het artefact zijn in de holten en hinges nog aankoevingen van de matrix achtergebleven. Het artefact zal door anderen als een "kern" gezien worden.

P1. XVIII: EE.72-249: HOLLE + BOLLE SCHAAF
(Zie hierboven. Ventrale zijde: Plaat XVI).

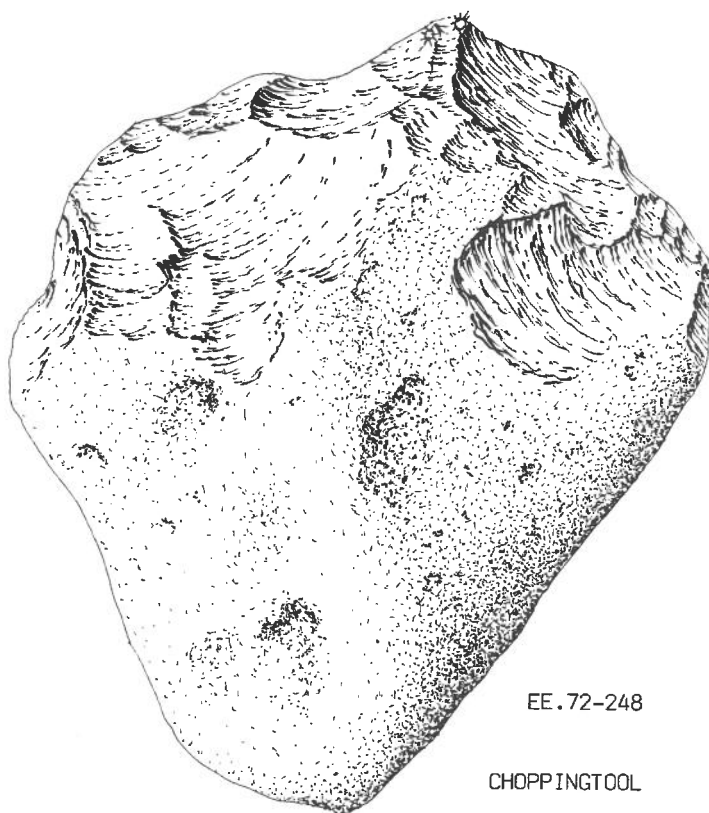
P1. XVIII: EE.72-147: PUNTVORMIGE CHOPPINGTOOL. PIC

Artefact is met grove afslagen uit een onregelmatige pebble geslagen. De rolsteen heeft een olijfkleurige botskorstpatina (pseudo-cortex) en moet afkomstig zijn uit een fluviale afzetting. De grijze vuursteen is waarschijnlijk van zuidelijke herkomst. Het betreft hier een vrij primitief, maar zeer effectief slag-hakwerktuig met een uitstekende grip door de brede talon. Deze "heavy-duty pick" komt al in de allervroegste paleo-kulturen voor (Olduvai Gorge). Gewicht: 460 gram.

P1. XIX: EE.72-24: CHOPPINGTOOL

Geslagen op een pebble met botskorstpatina (pseudo-cortex), die waarschijnlijk in een maritieme omgeving een kalklaag onder deze pseudo-cortex ontwikkelde van 4-7 mm dikte. (Omzetting van silex in kalk: zgn. "silex-rotting"). De afslagnegatieven laten een zwarte vuursteen zien met donkergrijze vlekken, zoals deze bekend is uit de Kanaalkust. De snede van het artefact is gekarteld. Dorsaal bevinden zich enkele spiegelglans-vlakjes. De ribben zijn afgesleten.

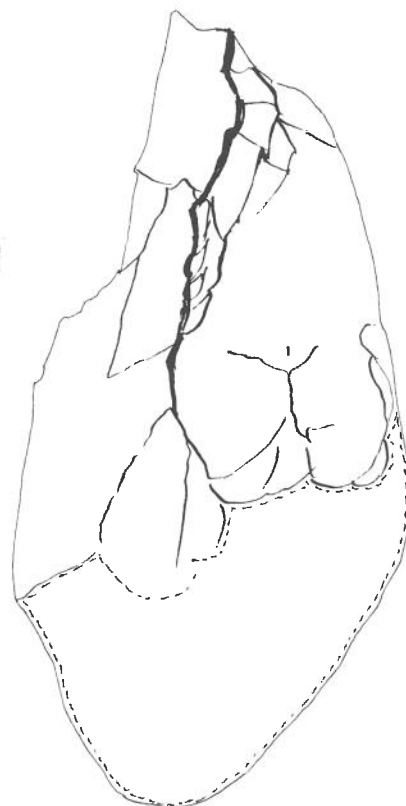
P1. XIX: EE.72-28: LEVALLOISKERN (nucleus Levallois à pointe)
Basismateriaal voor deze kern was een pebble met restanten van een krijtcortex en botskorstpatina. De vuursteen is waarschijnlijk van zuidelijke herkomst; grijs met donkergrijze vlekjes. De ribben zijn afgesleten en er zijn meerdere

EE.72-248

CHOPPINGTOOL

Dorsale zijde

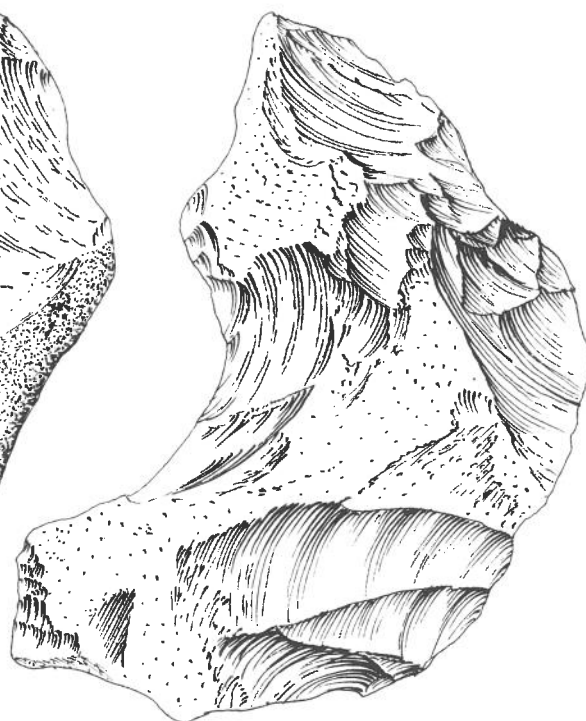

DOORSNEDE

VENTRALE ZIJDE

ZWARE CHOPPINGTOOL

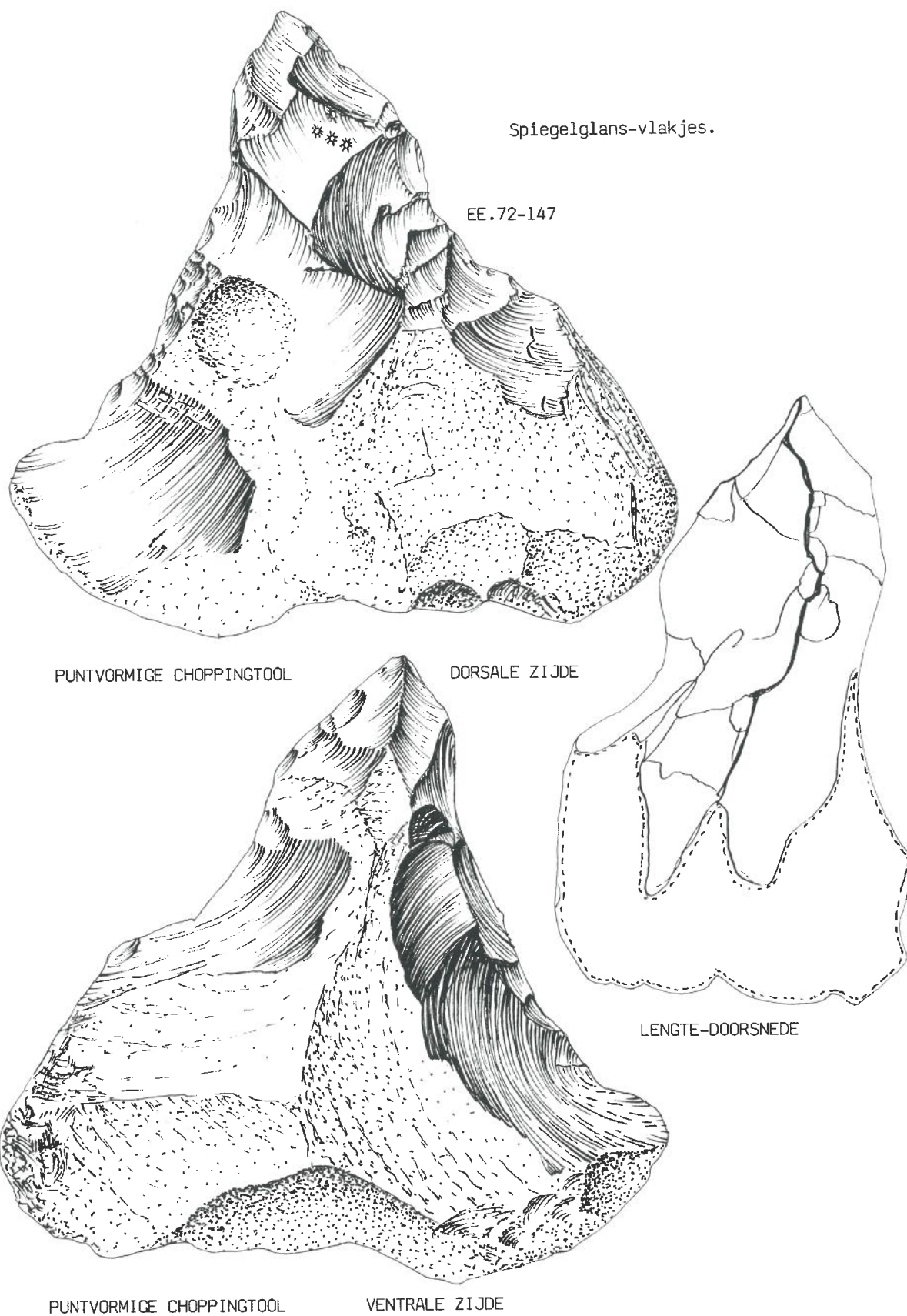
EE.72-249

COMBI-ARTEFACT: HOLLE SCHAAF
BOLLE SCHAAF
Ventralside

PLAAT XVII

ARTEFACTEN UIT "EEMSTER"

Tek.P.Dijkstra

Deze zware puntvormige choppingtools zijn al bij de alleroudste paleolithische culturen bekend (o.a. in de OLDUVAI GORGE). Ze worden ook wel "HEAVY-DUTY PICK" genoemd.

vlakjes met spiegelglans. Op het geprepareerde slagvlak van deze Levalloiskern overdekken deze "frictieglans-vlakjes" de volgens Drs. Stapert "afgeslepen" ribben. Een volkomen tegenspraak dus met de "valsverklarings-opvattingen" van de Groningse wetenschappelijke kring.

Pl. XIX: EE.72-253: LEVALLOISKERN (nucleus Levallois de type acheuléen)

Uitgangsmateriaal van deze kern was een rolsteen met cortex-resten in de holten en een olijfgroene rivier-kleurpatina. Ook hier treft men "silex-rotting" aan. De zuidelijke grijze silex heeft iets lichtere vlekken. Er zijn weer afgesleten ribben en dorsaal enkele spiegelvlakjes. Het slagvlak en de ventrale zijde vertonen een duidelijke kernpreparatie. Deze kern vormt met twee afslagen een steenreconstructie.

Pl. XX: EE.72-244: SLAGSTEEN-PERCUTEUR-RETOUCHOIR

Grijze, geel en bruin gevlekte silex met restanten van krijtcortex. Het artefact is waarschijnlijk een halffabrikaat van een biface die aan de "punt" de duidelijke sporen draagt van het gebruik als percuteur en retouchoir (zgn. "rotgeslagen"). Het is één van de slagstenen die de overwegend "harde" percussie op "Eemster" verklaren. Er zijn afgesleten ribben en restanten van de originele matrix in de hinges.

Pl. XX: EE.72-256: "TREKKER" (Radtrekker naar L. Reubsaet)

Gele vuursteen met vuilwitte vlekjes en sporadische inkleuringen van pyroxenen. Resten van een bruine en witte pseudocortex. De ribben zijn matig afgesleten en er zijn enige spiegelglans-vlakjes, ook op een "afgeslepen" rib. Het effectieve werkpunt (T), is een half-cirkelvormig door opslagjes bijgewerkt "trekmes", gelijkend op een Stanley mes. Dit type artefact komt bijv. ook voor in het "Jabeek", maar ook in het Midden-Acheuléen van Rhenen I (zie tekening van Rh. 1207). Het artefact vormt met de afslag EE.72-148 een steenreconstructie.

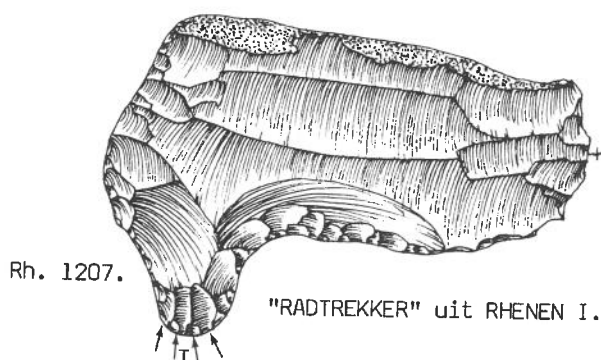
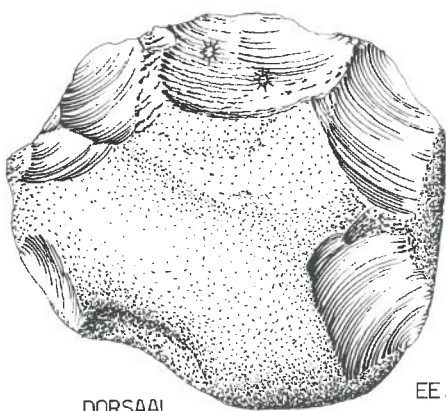

Fig.11.

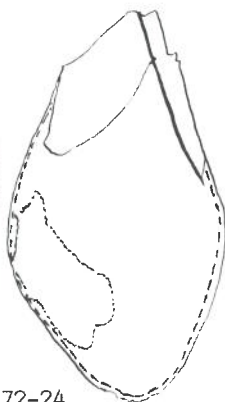
"RADTREKKER" uit de Middenpaleolithische vindplaats Rhenen I (Rh.1207).

De effectieve werkpunt werd bifaciaal geretoucheerd. //

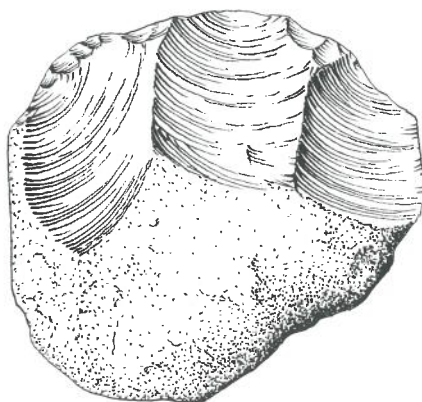

DORSAAL

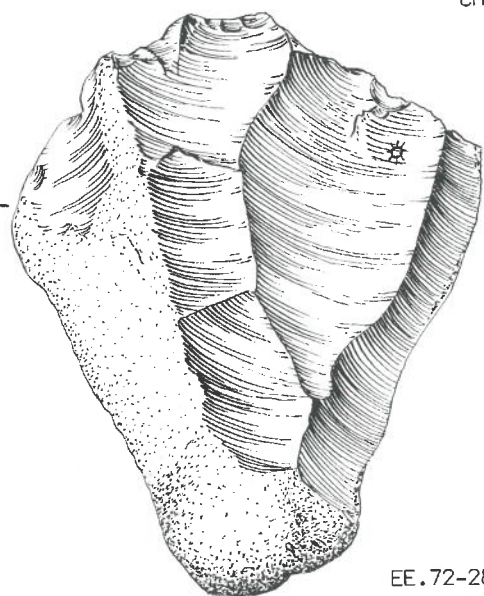
EE.72-24

CHOPPINGTOOL

VENTRAAL

LEVALLOISKERN

EE.72-28

SLAGVLAK

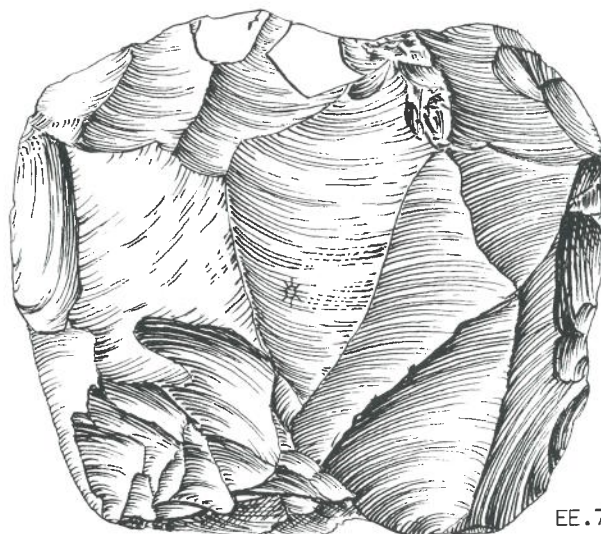
☼ SPIEGELGLANS-VLAKJE

DORSAAL

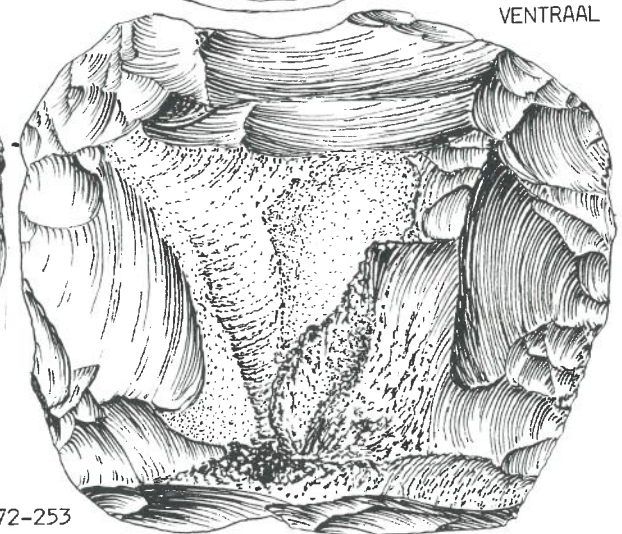
LEVALLOISKERN

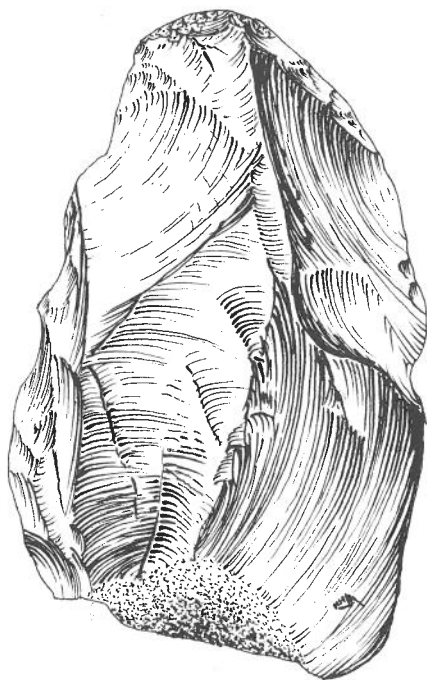

VENTRAAL

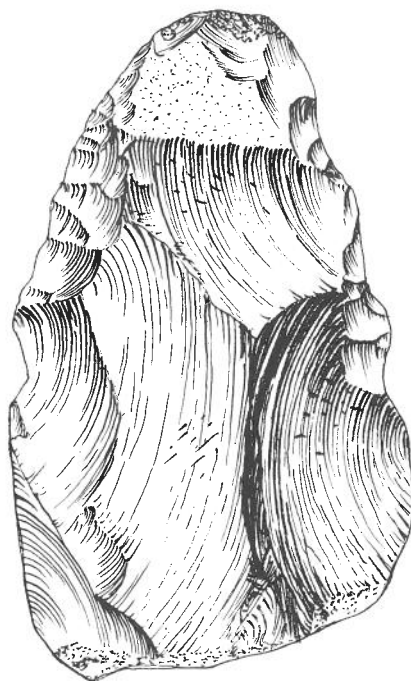
EE.72-253

EE.72-244

DORSAAL

VENTRAAL

LENGTE-DOORSNEDE

PERCUTEUR

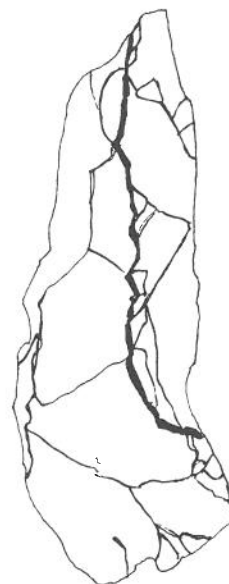
EE.72-256

DORSAAL

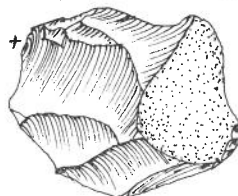
"RADTREKKER"

VENTRAAL

LENGTE-DOORSNEDE

EE.72-148

AFSLAG

De afslag EE.72-148 vormt met de trekker EE.72-256 een steenreconstructie.

✧ Spiegelglans-vlakje.

PLAAT XX

ARTEFACTEN UIT "EEMSTER"

Tek.P.Dijkstra.

"Eemster" nr.72-16. Grijze ondoor-
zichtige rivier-vuursteen. Gevonden
door Tjerk Vermaning in 1972.
Kollektie:P.Dijkstra.

Oval hearth-shaped biface EE.72-16.
Grey non-translucent fluviatile
flint. Found by Tjerk Vermaning
1972. Col.:P.Dijkstra.

Foto:A.W.
Foto:22.

OVALE HARTVORMIGE BIFACE.

Foto 23 PRODUKTIE-AFSLAGEN UIT DE SMILDEN-VINDPLAATS "EEMSTER".
Productionflakes (Smildien. "EEMSTER").

Foto:A.W.

HET ONDERZOEK VAN DE SECUNDAIRE VERSCHIJNSELEN OP DE VONDSTGROEP "EEMSTER"

1. INLEIDING

De artefacten van de "Eemster-site" hebben een lichte silica-glans en ten dele ook een zwakke kleurpatina. De ribben en laterale zijden zijn afgesleten, c.q. afgeslepen, terwijl sporadisch krasjes voorkomen, zowel op de ribben als op de afslag-negatieven (voornamelijk op de bulbus).

Zeer opmerkelijk zijn de vele, vaak minieme vlekjes spiegelglans (friktieglans), alsmede aankoevingen van auxieten en pyroxenen.

Al deze veranderingen van het oppervlak van de werktuigen ontstonden pas na hun achterlating door de prehistorische mens. Ze geraakten door bioturbatie en eolische afzettingen vrij spoedig onder het oppervlak en ondergingen in mindere of meerdere mate de invloed van het "milieu" waarin ze óf blijvend, óf achtereenvolgens verbleven (grondsoort; ligging in relatie tot de grondwaterstand, bewegingen in permafrost-omstandigheden etc.).

Het geheel van deze oppervlakteveranderingen vatten we samen als "secundaire verschijnselen" (patina's, krassen, spannings-splijting etc.). Het zal duidelijk zijn dat deze verschijnselen alleen maar iets kunnen vertellen over de "geschiedenis van het artefact" post débitage, maar beslist géén norm zijn voor de werkelijke ouderdom van een artefact. (Dr. C. Franssen besprak deze secundaire verschijnselen ten dele reeds in "Archaeologische Berichten" No. 2 (Franssen, 1978) en in "Westerheem" XXVII (Franssen, 1978).

2. VALSVERKLARING VAN "EEMSTER" OP GROND VAN SECUNDAIRE VERSCHIJNSELEN

In het "Voorlopig rapport over de steentijdvondsten van Tj. Vermaning" d.d. 18 maart 1975 werd, zoals we zagen, ook de "vondstgroep 5, volgens Vermaning afkomstig van Eemster" door Prof. Waterbolk en Drs. Stapert vals verklaard.

Onder D. (zie: "Westerheem" 1975, pag. 72), werden de gronden opgenoemd waarop men tot de "Zekerheid van vervalsing" had besloten. Voor "Eemster" waren de vier belangrijkste:

- a. Het voorkomen van een natuurlijke glans suggererende uniforme vettige glans op de artefacten, die gemakkelijk te verwijderen was (met water en zeep).
- b. Het volledig ontbreken van patina's en windlak op alle artefacten.
- c. Het ontbreken van vorstinwerking op het oppervlak der artefacten.
- d. Het vooral op de ribben voorkomen van uniforme slijpspooren, die onmogelijk als natuurlijk ontstaan verklaard kunnen worden, maar die zonder veel moeite met een slijpmachine kunnen worden aangebracht.
- e. Het volledig ontbreken van friktieglans (=spiegelglans) op alle artefacten van de heer Vermaning. (Deze laatste "Zekerheid van vervalsing", bracht Drs. Stapert onder ede voor de rechtbank van Assen op 2 febr. 1977).

Het kan nuttig zijn deze "Zekerheden van vervalsing", die voor Gedeputeerde Staten van Drenthe voldoende duidelijk waren om de heer Vermaning aan te klagen wegens "Oplichting meermalen gepleegd", wat nader te bekijken.

3. DE NATUURLIJKE GLANS SUGGERERENDE VETTIGE GLANS... OF TOCH ECHTE GLANSPATINA?

Drs. Stapert schakelde voor het onderzoek van de "vettige glans" op 1 maart 1975 Dr. G. Boom van het Laboratorium voor Fysische Metaalkunde der Rijksuniversiteit Groningen in. Dit onderzoek werd op 10 april 1975 afgesloten met het "Rapport Boom", getiteld: "Onderzoek van vuurstenen, zowel erkend authentieke artefacten en natuurlijke stukken, als stukken uit collecties afkomstig van of toegeschreven aan Tj. Vermaning". Drs. Stapert heeft dit "Rapport" blijkbaar niet afgewacht, want al op 10 maart 1975 werd het "Rapport Waterbolk-Stapert" met de "Zekerheden van vervalsing" aan G.S. van Drenthe aangeboden; op 18 maart 1975 werd Vermaning in verzekerde bewaring gesteld. Wat erg voorbarig, want op 10 april bleek uit het onderzoek van Dr. Boom (Rapport Boom, pag. 15, regel 18 e.v.) en wat later ook uit het onderzoek van het Gerechtelijk Laboratorium (Rapport Ger. Lab. van 22 augustus 1975, pag. 3, regel 14 e.v.) dat de suggestieve vettige glans bestond uit huidvet van al diegenen die de artefacten van Vermaning hadden aangeraakt; hij stelde als "Zekerheid van vervalsing" dus niets voor.

Het was overigens een merkwaardige zaak, dat de glans die de heer Vermaning op zijn artefacten aangebracht zou hebben om de "ervalsing" te camoufleren, driemaal werd afgewassen:

- Na de wasbeurt van Drs. Stapert op het B.A.I. bleken de artefacten volkomen dof te zijn geworden (Proces-verbaal, Assen. Parketnummer I 1038/75, pag. 56 regel 4 e.v.).

"Wat overbleef na het wassen, was de karakteristieke suikerachtige mateid van vers gespleten vuursteen" (Rapport Stapert (1976), pag. 42, regel 27 e.v.).

- Op het Gerechtelijk Laboratorium werden de intussen "dof geworden stenen" van de heer Vermaning opnieuw gewassen... en de glans verdween daar gedeeltelijk (Rapport Gerechtelijk Laboratorium I, d.d. 22 aug. 1975, pag. 2, regel 37 e.v., alsook Rapport

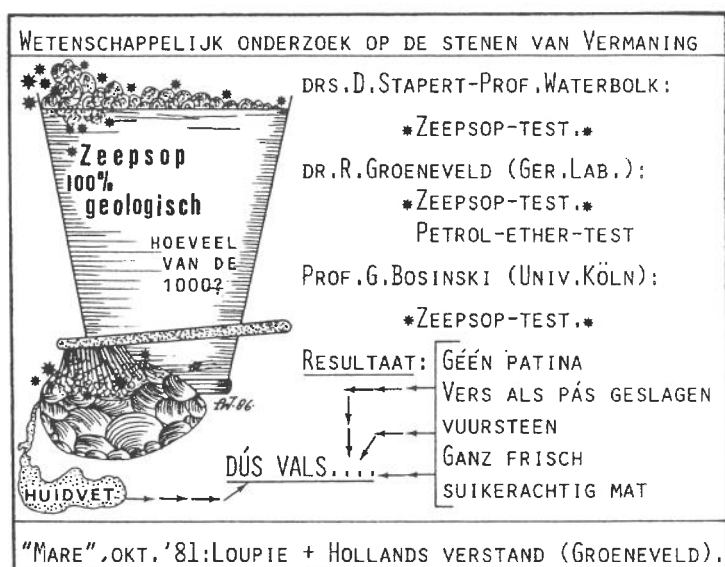

Fig. 12.

Gerecht. Lab. II, d.d. 18 maart 1976, pag. 5, regel 11 e.v.).

- c. De al door Drs. Stapert en het Gerechtelijk Laboratorium afgewassen "wonderglans", een "zekerheid van vervalsing vormend", verdween bij Prof. G. Bosinski voor de derde keer na het opnieuw wassen met zeep (Rapport Bosinski, d.d. 9 mei 1977, pag. 1, regel 17 e.v.; pag. 3, regel 13 e.v.; pag. 5, regel 24 e.v.; pag. 12, regel 10 e.v. en pag. 26, regel 6 e.v.).

Ook op de "Eemster-artefacten" werd door ons de wetenschappelijke "ZEEP en WATER-proef" toegepast. Na het verwijderen van huidvet bleef er echter een duidelijke glanspatina over als de stenen weer droog waren. Deze glanspatina is simpel aan te tonen door van een artefact een splinter of scherfje vuursteen af te slaan. Het aldus verkregen nieuwe oppervlak was werkelijk volkomen vers; het was "volkomen dof" en had "de karakteristieke matheid van vers gespleten vuursteen". Met deze afsplinteringstest (analyse d'écaillement), die elke petroloog op zwerfstenen toepast (Mente et Malleo), is ook op een eenvoudige wijze kleurpatina op artefacten aan te tonen.

E.e.a. werd ook op enkele valsverklaarde bifaces van de heer Vermaning toegepast in de rechtszaal van het Hof in Leeuwarden op 30 nov. 1978. (Hiervan zijn duidelijke kleurenfoto's opgenomen in "Archaeologische Berichten" No. 7 (1980) op pag. 112 en 113). Ook op enkele artefacten van de Smildien-site "Hijken-Vorrelveen" werd deze "analyse d'écaillement" geslagen. (Zie de zwart-wit foto's in "Archaeologische Berichten" No. 5 (1979) op pag. 86-89 en de kleurenfoto in "Archaeologische Berichten" No. 11/12 op pag. 209).

In al deze gevallen werd zowel glans- als kleurpatina aangetoond. Soortgelijke afsplinteringen werden eveneens aangebracht op enkele artefacten van "Eemster" en wel op: EE.72-250; EE.72-251; EE.72-26; EE.72-069; EE.72-87 en EE.72-19. Ook bij deze proeven werd overduidelijk een lichte glans- en kleurpatina aangetoond.

Ten overvloede werden op het Natuurkundig Laboratorium van Philips een reeks foto's genomen met de electronenmicroscoop, en wel op de grensvlakken van het oude en het versgeslagen oppervlak van alle bovengenoemde artefacten. Op foto 3 en foto 4 werden een 200-malige en een 1500-malige vergroting afgebeeld van het "Eemster-artefact" EE.72-069, genomen op de S.E.M. (zie ook de tekst onder deze foto's).

Foto 24 geeft een 1250-malige vergroting van een écaillement op het "Eemster-artefact" EE.72-251. Ook nu werd het artefact eerst met "water en zeep" gewassen. Het is ook hier weer duidelijk te zien, dat na de "wetenschappelijke zeep en water-test" er nog een significant verschil te zien is tussen het "archeologisch"- en het werkelijk recent aangebrachte "echt verse" oppervlak van het écaillement. Om nog beter te laten zien dat de "Eemster-artefacten" wel degelijk echte oude gepatineerde vlakken hadden met een matige, maar toch duidelijke SiO_2 -oplossingsnivellering, werd er een écaillement geslagen op de triangulaire biface EE.72-26 (Plaat XV).

Op het raakvlak tussen het "paleolithische"- en het recente slagvlak werd een Y-MOD.-S.E.M.-foto gemaakt in een vergroting van 350x.

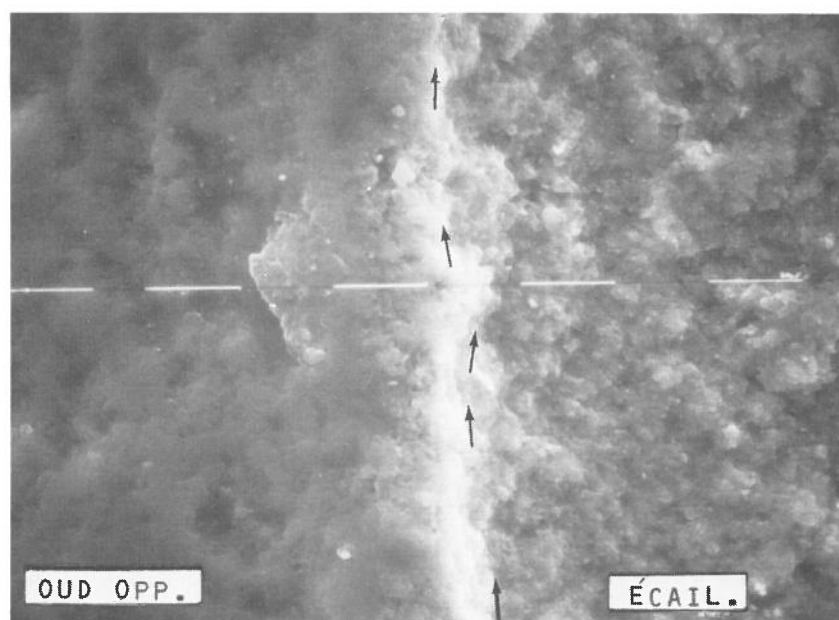
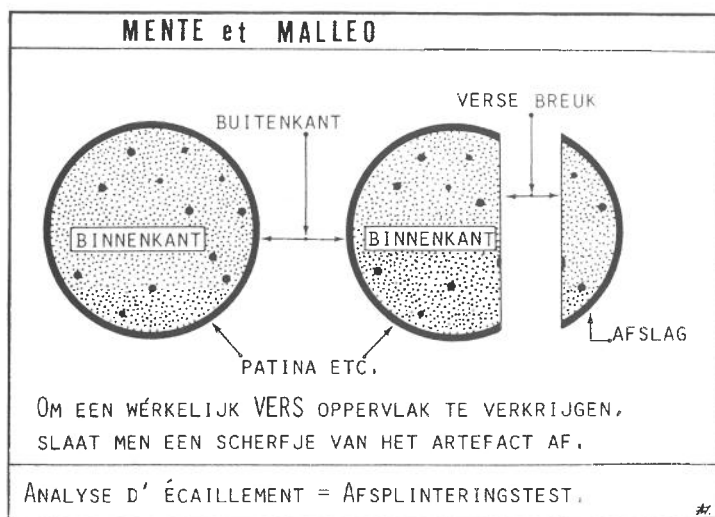

Foto 24 S.E.M.-FOTO:1250 X van ARTEFACT EE.72-251.

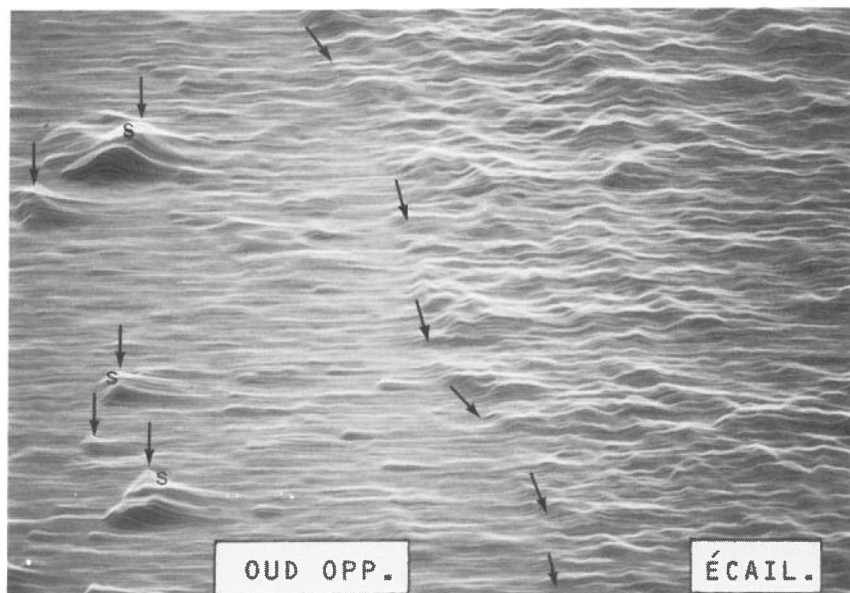
Afsplinteringstest (analyse d'écaillement) op de afslag EE.72-251 van de "Eemster-site". De zwarte pijltjes geven de scheiding aan van het archeologische en het recent geslagen oppervlak (hingelijjn). In het midden van de foto loopt de splijting iets onder het oude oppervlak door, maar het vuusteenfragment zit onder en boven nog vast aan het artefact. Het oud oppervlak laat duidelijk de SiO₂ coating zien. (←→ = 10 μ). S.E.M.-foto:Philips.

Het is onmogelijk om zonder meer, na het wassen met zeep en water, vast te stellen dat het oppervlak van een artefact inderdaad de "suikerachtige matheid van versgespleten vuursteen" heeft; dat het "volkomen dof" is, of "ganz frisch" of "völlig stumpf", zoals Drs. Stapert, het Gerechtelijk Lab. en Prof. Bosinski dat onder ede voor de rechtbank deden. Men kan deze constatering alleen maar doen in relatie tot een bewijsbaar vers oppervlak van het artefact in kwestie. Dit is alleen maar te verkrijgen, door ter plaatse een afslagje van het betreffende artefact te verwijderen (analyse d'écaillement) en daarna met de binoc of S.E.M. het

werkelijk vers geslagen vlak te vergelijken met het vlak dat de "zeep en water-kuur" gekregen heeft. Deze methode is wetenschappelijk en werd door ons ook bij de artefacten van de "Eemster collectie" toegepast. (Zie de foto's). Maar de rechtbank in Assen slikte alles als "wetenschap", wat de getuigen à charge aan onzinnigheden en onzindelijkheden opdienden.

Behalve het fenomeen "glans", zijn met deze afsplinterings-methode - al of niet in combinatie met de S.E.M. of de röntgendefractor -, ook kleurpatina's, AD-patina's en andere secundaire verschijnselen op artefacten te bestuderen.

Y-mod. S.E.M.-FOTO:350 X van EE.72-26.

Foto 25

Afsplinteringstest (analyse d'écaillement) op de triangulaire bi-face EE.72-26 van de "Eemster-site". De schuine pijltjes geven de scheiding aan van het archeologisch en het recent geslagen oppervlak. Bij de Y-mod. wordt een soort dieptesondering weergegeven van het silexoppervlak. Het recente écaillagement geeft een volkomen vers oppervlak, dat in deze vergroting erg oneffen is en in Y-mod. als een onrustige golfbeweging wordt weergegeven. Het oude oppervlak daarentegen heeft een "smooth-away" door de SiO_2 -coating (=nivellerings-effect van de glanspatina), en wordt in Y-mod. als een nagenoeg rimpeloos vlak weergegeven. Door de percussie zijn enige micro-splintertjes silex op het oude oppervlak gesprongen. In Y-mod. zijn ze bij deze vergroting als "bergjes" te zien op de "smooth away". (S)

Foto: Nat. Lab. Philips.

Duidelijk is op deze foto de "smooth-away" te zien, veroorzaakt door de SiO_2 -coating, in de loop van vele jaren ontstaan in de vondstlaag. (Zie ook de tekst onder de Y-MOD-foto).

Het is evident, dat er na het wegwassen met "water en zeep" van de "natuurlijke glans suggererende vettige glans" van Drs. Stapert, die in feite slechts huidvet representeerde - aanwezig op alle door mensen gehanteerde voorwerpen - er nog een echte glanspatina bleef, die met middelen, óók aanwezig op het Gerechtelijk Laboratorium in Rijswijk en op de Universiteit in Keulen, in een minimum van tijd aan te tonen was.

De "Zekerheid van vervalsing", die huidvet bleek te zijn en die in feite een echte en simpel te bewijzen glans- en kleurpatina overdekte, is ook voor "Eemster" een wel bijzonder duidelijk te weerleggen loze bewering gebleken.

4. HET ONTBREKEN VAN VORSTINWERKING OP DE ARTEFACTEN

Ook het ontbreken van vorstspijtingen op de artefacten van de heer Vermaning wordt in het "Rapport Waterblok-Stapert" van 18 maart 1975 tot de zekerheden van vervalsing bestempeld. Als "bewijsvoering" wordt hieraan toegevoegd dat: "Een der zeer weinige, niet van Vermaning afkomstige, in Nederland gevonden vuistbijlen, ook deze vorstspijting vertoonde". (Zie: "Westerheem" 1975, pag. 72 onder D.3.).

Voor de rechtbank in Assen, op 2 februari 1975, stelt Drs. Stapert e.e.a. nog duidelijker:

"Het verschijnsel aantasting door vorst is een algemeen verschijnsel. Het komt als secundair verschijnsel op ongeveer 10% van het middenpaleolithische materiaal uit o.a. Duitsland en Frankrijk voor. Op de stukken van de heer Vermaning komt het in het geheel niet voor en dat gaat dan om honderden stenen. Dat is statistisch tamelijk significant. Statistisch is dat met zoveel materiaal ondenkbaar; ongeveer de hoogste graad van significantie, die je kunt bereiken. Op zichzelf is het niet aanwezig zijn van dat verschijnsel al afdoende om te kunnen zeggen dat de stenen van de heer Vermaning vals zijn." (Proces-verbaal Rechtbank Assen. Parketnum. I: 1038/75, pag. 47, regel 51 e.v.; pag. 48, regel 1 e.v.).

Nu was het juist geweest, als Drs. Stapert aan de rechters had verteld, dat geen enkele archeoloog ooit in staat zal zijn te vertellen, hoeveel percent vorstspijtingen er op Midden-Paleolithen in Duitsland en Frankrijk ook maar bij benadering voorkomen.

Gesloten vondstcomplexen, die spoedig door bioturbatie, eolische vormen of anderszins werden overdekt, hebben doorgaans geen enkele vorstspijting. Dit verschijnsel kan namelijk alleen maar ontstaan bij snelle temperatuurwisselingen aan de oppervlakte, wanneer artefacten NIET spoedig werden overdekt of wanneer ze door geliflucties, modderstromen en andere erosieve oorzaken herhaaldelijk opnieuw aan de oppervlakte werden gebracht. Dit gebeurde in Noord-Nederland o.a. met artefacten die in de zgn. B-keizanden (=geërodeerde keizanden) terecht kwamen die werden afgezet langs de dalranden, stuwwalflanken enz.

Opmerkelijk is het nu, dat de artefacten die Drs. Stapert steeds beschrijft (Stapert, 1979; Looyenga et al., 1984), en die behalve vorstspijting ook nog andere secundaire verschijnselen vertonen als AD-patina's, solifluctie-retouche, afrondingen, botskegels etc. steeds weer langs genoemde dalranden werden gevonden (zie: Van Noort, 1985).

Dat er op de hogere, vlakke delen van het Drentse keileemplateau ook nog A-keizanden (=keizanden in situ) voorkomen, die een echte bodemvorming (paleosol) representeren; die niet door erosie werden getransporteerd en waarin derhalve ook "artefacten in situ" kunnen voorkomen zonder vorstspijtingen en andere zware secundaire aantastingen van het oppervlak, werd nog in geen enkele publikatie van Drs. Stapert gememoreerd.

Het verspoelde B-keizand wordt door Drs. Stapert steeds NORMATIEF gesteld als "HET KEIZAND", terwijl in de "Toelichting bij de STIBOKA kaart 12 Oost Assen" duidelijk wordt gesproken van

"Keizand in situ" (=vorm A) dat bestaat uit tijdens het Eemien verweerde, maar weinig of niet verplaatst keileemmateriaal. In "Eemster II" konden we op 60-70 cm diepte - in een A-keizand - artefacten bergen, die sedert het achterlaten door de prehistorische mens niet meer aan de oppervlakte waren geweest en dus ook geen vorstspijtingen op de bewerkte vlakken vertoonden. (Zie: "Eemster, waarheid in situ" in dit nummer).

Wél zijn deze werktuigen in het Pleniglaciaal van de laatste of Weichselijstijd in de kryoturbate verplooiingen van een sandwich-permafrost geweest; ze hebben daar slijtagesporen opgelopen (krasjes en afgesleten ribben), maar konden hierbij niet aan de oppervlakte komen, omdat tijdens zo'n seizoenmatige kryoturbatie-periode (begin winter) de bovengrond reeds bevroren was.

De "Zekerheid van vervalsing" van de "Eemster-artefacten" wegens "afwezigheid van vorstaantasting" mag voor de volkomen ondeskundige rechtbank de hoogste graad van "statistische" verkeerbaarheid hebben gehad; voor een paleolithicum-deskundige is dit axioma van Drs. Stapert óf de hoogste graad van "significand" bewust bedrog, óf een bewijs van volkomen onkunde. Laten we het op het laatste houden.

5. DE MET EEN SLIJPSTEEN BIJGESLEPEN RIBBEN VAN DE ARTEFACTEN VAN "EEMSTER"

De "Zekerheid van vervalsing" van de "Eemster-vondsten", bestond volgens het "Rapport Waterbolk-Stapert" van 18 maart 1975 ook op grond van het op de ribben der artefacten voorkomen van uniforme slijpsporen, die onmogelijk als natuurlijk verklaard kunnen worden, maar zonder veel moeite met een slijpmachine kunnen worden aangebracht, zoals blijkt uit experimenten ("Westerheem", 1975, pag. 72 onder D.1). In het zelfde Rapport voegen de beide Groningse rapporteurs (onder F) er nog aan toe, dat Vermaning als grasmaaimachine-slijper over geschikte slijpparaatuur beschikte en daarom waarschijnlijk zelf als vervalser kan zijn opgetreden.

Voorop dient gesteld, dat de heer Vermaning nooit een slijpmachine heeft gehad. Hij sleep de grasmaaiers steeds met Nicholson-vijlen en daarmee is op de ribben van vuurstenen artefacten niets te beginnen.

Drs. Stapert stelt in maart 1975 dat de slijpsporen ONMOGELIJK als natuurlijk verklaard kunnen worden.

Prof. Waterbolk en Dr. Van der Waals schreven echter in 1973:

"Het blijkt dat alle ribben tussen de afslagnegatieven, vooral op de hogere delen, afgerond zijn, en een combinatie hebben van glans en kleine krasjes. Op het eerste gezicht kan dit de indruk geven dat de artefacten zijn behandeld met een zandstraal, en in feite is hierdoor een zeker wantrouwen ontstaan met betrekking tot de echtheid van de artefacten. Maar hetzelfde verschijnsel is ook te zien op de artefacten die wij zelf opgegraven hebben uit grond, die met zekerheid ongestoord was, en er kan weinig twijfel bestaan dat het effect is veroorzaakt door kryoturbatie in een zandmilieu, waaraan de artefacten waren blootgesteld."

(Palaeohistoria XV, 1973, pag. 67, regel 37 e.v. Vertaling: P. Beersma).

Maar ook Drs. Stapert had nog in 1974 een natuurlijke verklaring voor de slijpsporen:

"De werktuigen (van Vermaning) zijn namelijk aangetast door kryoturbatie en solifluctie, waardoor uitstekende delen, zoals zijkanten, ribben e.d. op een nogal opvallende wijze enigszins zijn afgeslepen, en als gevolg waarvan ook krassen op het oppervlak en pseudo-retouches langs de zijkanten zijn ontstaan." ("Natuur en Techniek" III, 1974. Overdruk Cat. No. 300, pag. 9).

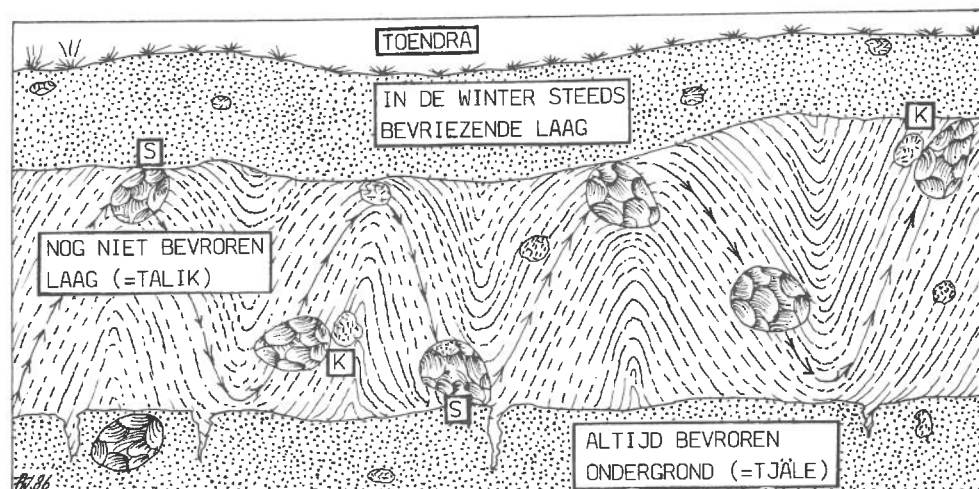
In zijn Rapport van 26 maart 1976 voor de rechtbank in Assen, geschreven in opdracht van de Rechter-Commissaris Mr. Van Oordt schrijft Drs. Stapert:

"De afgeslepen ribben kunnen onmogelijk natuurlijk verklaard worden. Wanneer men zou zoeken naar een natuurlijke verklaring, zijn de enige denkbare processen: kryoturbatie en gelifluctie. Deze processen produceren echter in het geheel geen afgeslepen ribben, maar hoogstens enkele verspreid over de vlakken voorkomende krassen. Er is immers geen enkele reden, waarom stenen juist met de ribben tegen elkaar zouden drukken, grotere vlakken lenen zich hier veel beter voor, en op vlakke gedeelten worden krassen dan ook meestal geconstateerd bij natuurlijke vuurstenen. Verder gaat bekrassing op natuurlijke vuurstenen altijd gepaard met drukverschijnselen, zoals drukkegeltjes, etc. Deze drukverschijnselen ontbreken echter geheel op de stukken van Vermaning." (Pag. 38, regel 26 e.v.).

Drs. Stapert brengt hier twee totaal verschillende permafrostverschijnselen onder één noemer. Bij kryoturbatie zijn de grondbewegingen beperkt tussen twee bevroren lagen. De artefacten verplaatsen zich hierbij voornamelijk in verticale richting en volgen de "lusvormige" bewegingen van de opgesloten, vaak modderige grondmassa, die men talik noemt (zie fig. 14). Bij kryoturbatie op een vlak plateau kan een totale vondstconcentratie dus redelijk goed bijeen blijven, terwijl de diepteligging der artefacten variabel kan zijn (vgl. Hoogersmilde en "Eemster II"). Hierop moet men bij opgravingen bijzonder attent zijn. In een dergelijke kryoturbate beweging worden de artefacten meegenomen en kunnen zowel aan de bovenzijde als aan de onderzijde de bevroren grond raken. Het is simpel aan te tonen wat de "slijpende werking" van bevroren grond is. Maak bijvoorbeeld maar eens met de knokkels van de hand, onder lichte druk, een schuivende beweging over bevroren grond en bekijk "de meest uitstekende delen" maar eens goed.

Er zijn door ons meerdere proeven genomen in een diepvriescel met een kunstmatige permafrost. Er werd zowel grond van "Hoogersmilde-B" (akker van landbouwer Vos) en van "Eemster II" (verzameld door de heren Horn en Musch) gebruikt bij deze proeven. De eerste proeven mislukten doordat de volglas-bakken bij herbevriezing van de ontdooide bovenlaag grond inscheurden. In

Fig.14

SCHEMATISCHE VOORSTELLING VAN "SLIJPING" IN KRYOTURBATE VERPLOOIINGEN.

In het pleniglaciaal van o.a. de Weichselijstijd was de ondergrond tot op grotere diepte permanent bevroren (perenne tjäle). In de zomer ontdooide de bovenlaag. Omdat het water niet in de ondergrond kon wegzakken, ontstond er een modderige brei. Op een vlak plateau kon deze "brei" niet gaan vloeien (grondvloeiing of gelifluctie). In de winter bevroor deze laag weer tot ze aansloot aan de perenne tjäle. Voor dit gebeurde kwam er een stadium, waarin de modderige "brei" (= talik) opgesloten lag tussen twee bevroren lagen (sandwich-permafrost). Omdat water bij 4 graden Celsius zijn grootste dichtheid heeft, neemt het volume bij temperaturen onder 4 graden weer toe en komt de talik onder enorme spanningen te staan. Een der gevolgen kan dan zijn, dat deze talik zich lusvormig gaat bewegen (kryoturbatie s.s.). Artefacten en andere stenen, opgesloten in de talik, volgen deze kryoturbate bewegingen en kunnen zowel bóven als ónder langs de bevroren grond schuren (Zie bij S.). Dit proces kan zich in de stadialen van een ijstijd, duizenden jaren lang, jaarlijks herhalen. Het zal duidelijk zijn, dat juist de meest uitstekende delen van een artefact, de meeste "slijpkansen" hebben. Als artefacten en stenen elkaar raken, kunnen er krassen en randbeschadigingen ontstaan (Zie bij K.). Hoe dichter de bevriezende bovenlaag de perenne tjäle nadert, hoe hoger de spanning van de "talik-laag" wordt. Door de bevroren bovenlaag kunnen de artefacten tijdens hun bewegingen niet aan de oppervlakte komen. Secundaire kenmerken zoals vorstspijting, "windlak" etc., die volgens Drs. Stapert de kenmerken van "echte" artefacten zijn, kunnen in een dergelijke geologische formatie (kryoturbaat geplooid, maar niet door erosie verplaatst A-keizand), zelfs niet voorkomen. Elke paleolithicum-deskundige zal de stelling onderschrijven dat genoemde secundaire verschijnselen noch significant zijn in relatie tot de ouderdom, noch als norm kunnen gelden voor authenticiteit.

grote kunststof ontwikkelbakken konden de proeven echter met succes worden afgesloten.

Er werden eerst fragmenten van een bierfles en enkele stukken "ribbelglas" in de beweging van de bevriezende modderige tussenlaag (talik) meegevoerd over de bevroren boven- en onderlaag. De flesfragmenten werden nagenoeg alleen aan de bolle zijden bekrast en geslepen. Het zelfde gold voor het ribbelglas. De meest geprononceerde delen (de ribbels) kregen de meest intense slijping, terwijl de holle zijden van de flesfragmenten en de laagten tussen de ribbels van het kathedraalglas al spoedig

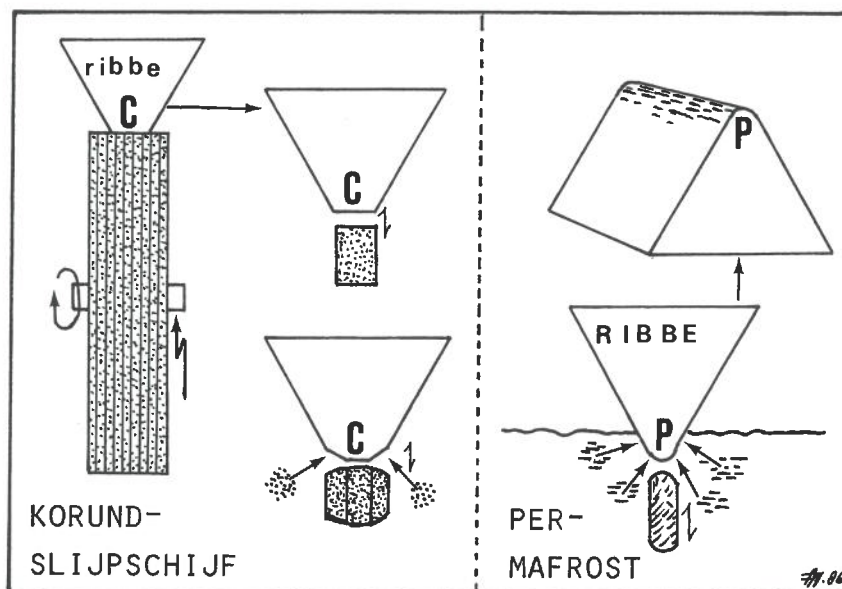
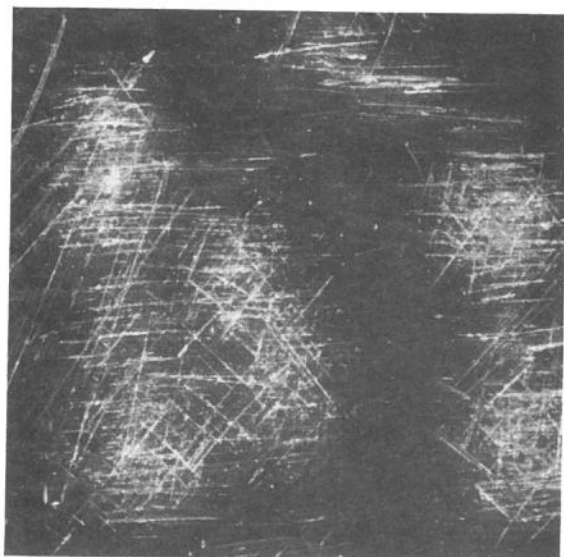

Fig. 15. Slijping op een elektrische slijpmachine en op de permafrost. Er is een essentieel verschil (Zie tekst in het artikel).

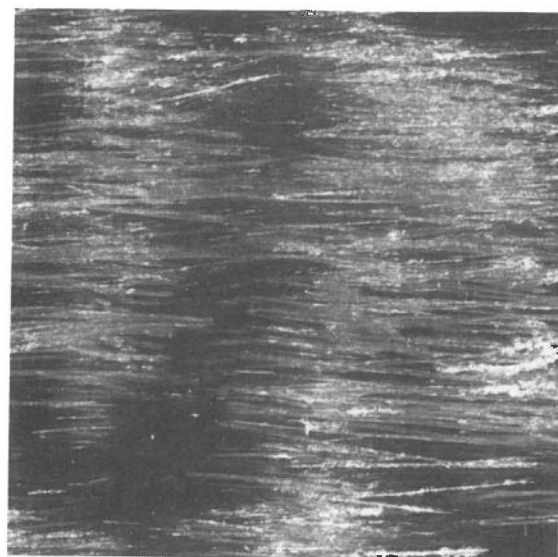
werden opgevuld met de modderige tussenlaag (talik), waardoor ze niet meer aan het "slijp- en krasproces" deelnamen. Bij deze proeven gaf elke grondsoort, afhankelijk van de korrelgrootte en al dan niet verontreinigd met grovere steentjes, een eigen slijppatroon. Zelf geslagen artefacten, opgenomen in een dergelijke kunstmatige kryoturbatie, gaven exact gelijke ribafrondingen als de artefacten van "Eemster":

1. De ribben werden nooit tot echte facetten geslepen. Dit is onmogelijk, omdat bij slijping op bevroren grond de ribbe van zo'n artefact door wrijving een lichte warmte ontwikkelt en daardoor iets wegzakt in de bevroren grond. Het gevolg is, dat ook de flanken langs de ribbe iets worden meegeslepen, waardoor er een min of meer duidelijke afronding ontstaat en er ter plaatse van de flanken ook lichte krasjes ontstaan (zie Fig. 15).
2. Bij een kortdurende slijping in de kryoturbate verplooiing ontstaan er krasjes op de ribben. Bij langer verblijf in deze permafrost-omstandigheden treedt er een polijsting op, omdat er fijnere leemdeeltjes met het smeltwater langs de flanken vloeien en de slijpende korrels (kwartsen, granaten, turmalijn en andere zware mineralen) weg kunnen in de smeltende "voor" die de ribbe trekt. De krasjes blijven het best zichtbaar op de flanken van de ribben (zie weer Fig. 15).
3. Het blijkt steeds weer dat de slijping, c.q. polijsting, het meest aangrijpt op de geprononceerde delen van het artefact: de laterale zijden, de ribben en de slagbulbus. Duiken de ribben naar beneden in het artefact, dan ver-

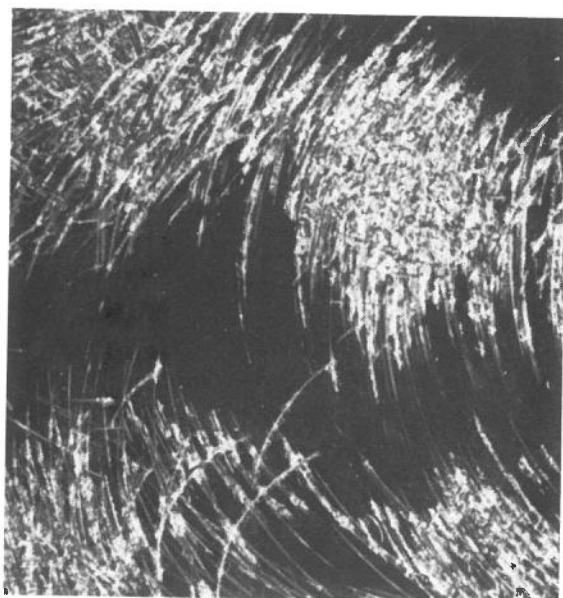
PROEVEN MET GEPROFIEERDE GLASSCHERVEN IN KUNSTMATGE PERMAFROST-SITUATIES EN OP EEN ELECTRISCHE SLIJPMACHINE. Foto's met Macro-Elmarit aan balg en met polarisatiefilter.

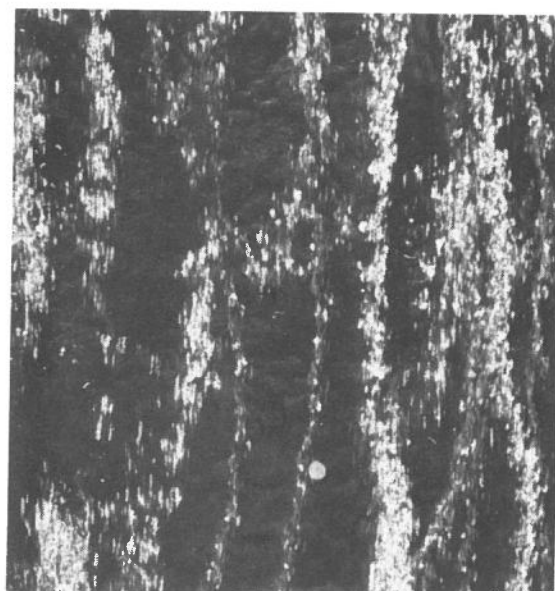
A Imitatie van een kryoturbate beweging. De "geprononceerde" delen krijgen al spoedig een soort "polijstingseffect". (Bevroren grond uit "Hoogersmilde B".) Krasjes ... verdwijnen in een later stadium. 5x

B Imitatie van gelifluctie. Schuiven over bevroren grond uit "Hoogersmilde B". De hoogste delen krijgen ook hier een soort "polijstingseffect". Krasjes ... "verdwijnen" in een later stadium. 5x

C Draaiende beweging over een stilstaande carborundumsteen. Er ontstaat op de hoogste delen een soort "schuurpapiereffect". 5x

D Slijping op een draaiende elektrische slijpmachine met carborundumsteen. Ook hier het "schuurpapiereffect". 5x
Foto's: A.W.

mindert de afslijting. Ze verdwijnt volledig als de ribben in de "opvulling met talik" verdwijnen. Ze kunnen er dan scherp en dof uitzien. Veel artefacten van de heer Vermaning zijn nog op vele plaatsen hardnekkig opgevuld met deze "talik", de zgn. "ingewreven leem" in de beschuldigingsrapporten van Drs. Stapert.

4. Als men grotere stenen in de "talik" opneemt, raken die op willekeurige plaatsen de artefacten. Ze hebben in een dergelijke modderige massa voldoende "uitwijkmogelijkheden". Zijn deze stenen vastgevroren in de "liggende" of "afdekkende" bevroren laag, dan hebben de artefacten soortgelijke "uitwijkmogelijkheid". Zware krassen ontstaan in een kryoturbatie nauwelijks en "drukkegeltjes" al helemaal niet. De "drukkegeltjes" van Drs. Stapert, die veeleer botskegeltjes zijn, ontstonden tijdens het ijstransport en in solifluctie-stromen naar beekdalen, op dalranden en stuwwalflanken. We troffen ze aan in de zgn. B-keizanden waarin juist ook de "echte artefacten" met de vele "secundaire echtheidskenmerken" van Drs. Stapert werden aangetroffen.

Stenen behoeven dus helemaal niet met de ribben tegen elkaar te drukken om afslijpingen te krijgen. Ribafslijping is zeer simpel te verklaren en eenvoudig aan te tonen door glijden (=slijpen) op en tegen bevroren grond in een kryoturbate situatie.

Als men de zwaar kryoturbaat verplooide vondstlaag op "Eemster II" bekijkt, zal men er van overtuigd raken, dat het een wonder zou moeten heten, als de "Eemstervondsten" géén afslijpingen zouden bezitten. Eenieder kan deze slijpsporen onmiddellijk verifiëren:

Als men een schaalpje met natte grond (eventueel meerdere met steeds weer een andere grondsamenstelling), in het vriesvak van een koelkast laat bevriezen, en laat daarna een zelf geslagen vuurstenen artefact over deze bevroren grond schuiven, dan krijgt men exact gelijke verschijnselen te zien als boven beschreven. Als men nu ook nog met een elektrische slijpmachine op dit artefact wat ribben slijpt en men vergelijkt beide "proefstukken" met artefacten van Hoogersmilde, Hijken (beide in openbaar bezit), en "Eemster" (bij de eigenaars te bestuderen), dan kan men ook zelf de conclusies trekken over de "zekerheid van vervalsing", die Drs. Stapert in zijn Rapporten en uitspraken voor het Gerecht opvoerde in relatie tot de "uniforme slijpsporen die onmogelijk als natuurlijk ontstaan verklaard kunnen worden, maar zonder veel moeite met een slijpmachine kunnen worden aangebracht."

Drs. Stapert meende het periglaciaire verschijnsel kryoturbatie uit te moeten schakelen als oorzaak van de "afgesleten", c.q. "afgeslepen" ribben en wel in o.a. de volgende, pertinente uitspraken:

- a. "Overigens zouden, als men toch aan bovengenoemde periglaciaire mechanismen (=kryoturbatie en gelifluctie) zou

willen denken, ook de van nature in de door Vermaning opgegeven vondstlagen (het keizand) aanwezige vuurstenen, hetzelfde verschijnsel moeten vertonen. Dit is absoluut niet het geval. Dat betekent zonder meer, dat de stenen met afgeslepen ribben niet in Drenthe kunnen zijn gevonden." (Rapport Stapert, 26 maart 1976: pag. 39, regel 7 e.v.).

- b. "Het schuren van bevroren grond over stenen kan men wel bedenken als hypothese voor de verklaring van de afgeslepen ribben, maar het is zo niet gebeurd, omdat zodanig afgeslepen stenen in de natuur niet voorkomen. Deze hypothese is door mijn onderzoek als onjuist aan de kant gezet. Proeven met bevroren grond over stenen om na te gaan of er slijpsporen ontstaan zou een volledig zinloos experiment zijn." (Proces-verbaal, van de Rechtbank in Assen. Parketnummer I 1038/75, pag. 55, regel 20 e.v.). Bovenstaande verklaring onder ede van Drs. Stapert voor de Rechtbank, was zijn antwoord aan Mr. Doornbosch, de verdediger van de heer Vermaning, die het schuren van artefacten over bevroren grond ook als oorzaak van de "ribblijtage" aanvoerde. Ook de getuige deskundige Dr. Franssen had dit ter rechtszitting gedaan.
- c. "Als het al mogelijk zou zijn, dat twee lagen over elkaar heenschuiven - wat niet het geval is omdat bij kryotur-batie die laag gewoon verkneedt, maar als het al aangenomen wordt - dan zou men nooit mogen verwachten dat een vuistbijl aan beide kanten afgeslepen ribben heeft. Men zou bovendien onmogelijk kunnen verklaren dat de meest geëxponeerde delen van zo'n vuistbijl, middenop, die het meest uitsteken, die verschijnselen juist niet vertonen." (Proces-verbaal. Parketnummer I 1038/75, pag. 30, regel 40 e.v.).
Deze verklaring legde Drs. Stapert voor de rechtbank af tijdens de tweede zitting op 6 juni 1977, na kennis genomen te hebben van de vele proeven die de getuige deskundige à décharge, de heer A. Wouters had gedaan om de slijpsporen na te maken; hij had voorbeelden van zijn proeven ter zitting meegebracht.

- Ad a. Wil men kunnen verifiëren of de "van nature in het keizand aanwezige vuurstenen", ook afgeslepen ribben hebben, dan is het alleen maar relevant tijdens een opgraving en wel als er uit dezelfde vondstlaag in situ, zowel artefacten als natuurlijke stenen geborgen worden. We willen dan nog in het midden laten of het wetenschappelijk verantwoord is, secundaire kenmerken van artefacten te willen vergelijken met erratica die het ijstransport etc. over honderden kilometers hebben doorstaan. Zeer zeker onwetenschappelijk is het "zomaar" wat stenen te verzamelen uit keizanden (welke soort?) ergens in Drenthe, en dan te beweren dat "stenen met afgeslepen ribben niet in Drenthe kunnen zijn gevonden".

Er zijn maar twee vindplaatsen, waar artefacten en natuurlijke stenen met zekerheid uit dezelfde laag werden geborgen: Hoogersmilde en "Eemster".

In "Palaeohistoria XV" (1973), pag. 117-119, staan van de officiële opgraving door het B.A.I. onder leiding van Dr. V.d. Waals, 15 van deze "natuurlijke stenen" (Non-artefacts) geregistreerd. Bij een expertise op het Gerechtshof in Leeuwarden (9 en 10 maart 1978) door de heren Horn, Musch en Wouters, bleken er van deze vijftien, twee niet meer aanwezig, terwijl één een echt artefact bleek te zijn. Niet minder dan 50% van deze erratica had slijpsporen. Het Gerechtelijk Laboratorium had ons de tip gegeven deze slijpsporen op de natuurlijke stenen van de opgraving Hoogersmilde na te trekken. In het "Rapport van het Gerechtelijk Laboratorium" van 18 maart 1976, staat namelijk op pag. 9, regel 45 e.v.:

"No. 1965-X-129 is géén werktuig, maar een gewone steen. Wél echter met SLIJPSPOREN." (Dit No. 1965-X-129 kwam uit de B.A.I.-opgraving Hoogersmilde-A. Van der Waals-Waterbolk (1973) vermelden deze natuurlijke steen als "Non-artefact" op pag. 199, regel 1).

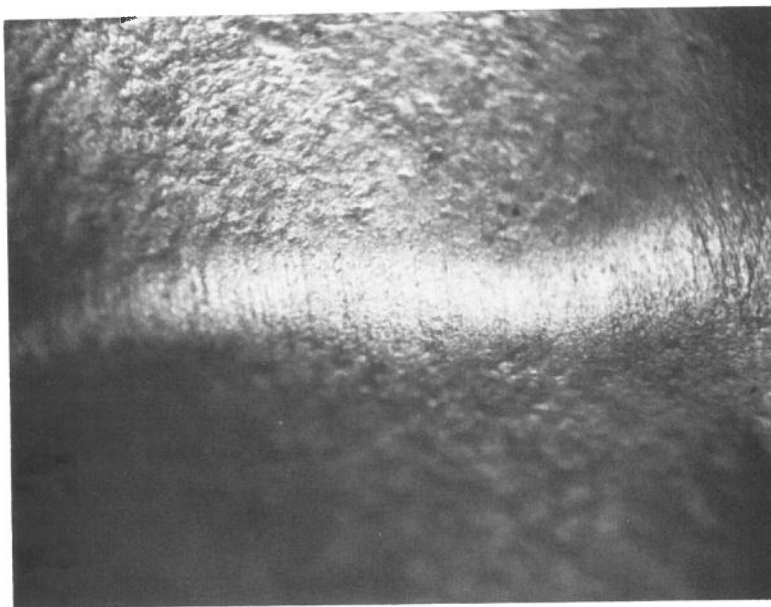
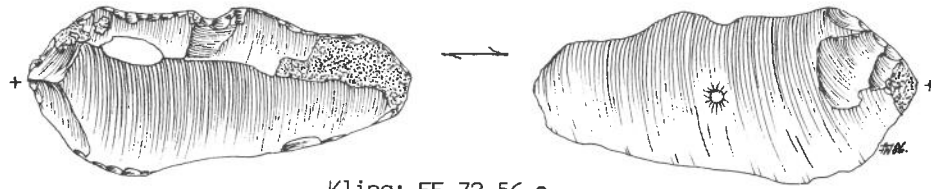

Foto: 27
P.Dijkstra

Natuurlijke slijpingen op artefacten zijn vrij algemeen. De slijpsporen zijn meestal het best te zien op de geprononceerde delen als ribben en bulbus. Hierboven een voorbeeld van een ribbe van een artefact, dat in een solifluctie-stroom van een bevroren helling is geschoven. De ontstane ribafronding heeft hier zelfs nagenoeg evenwijdige krasjes gekregen. Artefact uit col.: Michel Marchier. Vindplaats: Plazac (Dordogne). Eigenaar: T. van Beers. (Vergroting: 24 x).

Kling: EE.72-56 a

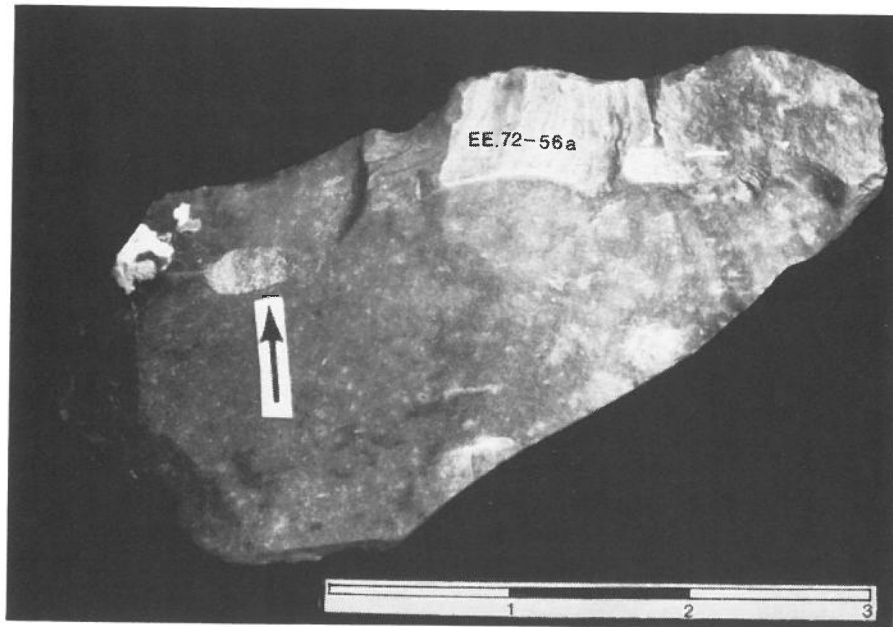

Foto: 28

Klingvormige afslag EE.72-56 a

Foto: A.W.

Het Gerechtelijk Laboratorium beweerde dat de rode verkleuringen op de afgeronde ribben van de "Leemdijkbijl" ontstaan waren door de steen zó krachtig tegen de slijpmachine te drukken, dat de steen ging vonken. Wij namen de proef op de som. Er ontstond geen afgeronde ribbe maar de ribbe verdween ter plaatse volledig binnen 2 seconden. (Zie pijl). Wat óók verdween waren de echte glans- en lichte kleurpatina; hier zelfs op een zwart-wit foto duidelijk te zien. Deze kling heeft ventraal ook nog een spiegelglansvlek. Er zijn op dit artefact dus drie kenmerken aanwezig, die Drs. Stapert stelt voor het predikaat "authentiek".

Op "Eemster II" konden wij, behalve de vier genoemde artefacten, ook twee natuurlijke stenen met slijpsporen uit een goede in situ bergen.

Er zijn dus in een verifieerbare situatie wel degelijk natuurlijke stenen met slijpsporen in Drenthe aanwezig en nog wel uit dezelfde vondsthorizon als deze van de opgegraven artefacten.

Ad b. De hypothese van Mr. Doornbos en de heer Wouters was niet dat de bevroren grond over stenen schuurde, maar dat artefacten en stenen in de kryoturbate verkneding, zowel boven als onder in de talik, langs de bevroren

grond konden schuren c.q. "slijpen". Die kans was er jaarlijks... duizenden jaren lang.

Deze hypothese werd door Drs. Stapert als onjuist aan de kant gezet. Welk wetenschappelijk onderzoek deze onjuistheid aantoonde, heeft Drs. Stapert niet op de rechtszitting onthuld.

Wij gaven hierboven reeds een simpele methode aan om de "bevrorenground-hypothese" via ieders "diepvriesvak" te verifiëren. De lezer kan zelf nagaan, hoe al dan niet "zinloos" dit experiment dan wel is.

Men kan dan ook verifiëren, hoe "zinnig" de hypothese van Drs. Stapert wel was, toen hij bedacht, een grasmachine-slijper met een elektrische slijpmachine uniforme slijpsporen op de ribben van meer dan duizend artefacten te laten maken, terwijl deze nooit elektrische stroom, noch een slijpmachine op zijn schip heeft bezeten.

Ad c. Het over elkaar heen schuiven van twee lagen bevroren grond werd nooit door de verdediging gesteld. Dit kan gebeuren bij het periglaciaire verschijnsel gelifluctie. Er werd door de verdediging uitdrukkelijk gesproken over kryoturbatie, en bij kryoturbate bewegingen in de talik kan een vuistbijl zeer gemakkelijk van richting veranderen, zodat niet alleen "de beide kanten" afgeslepen ribben krijgen, maar ook de laterale zijden, die eveneens de bevroren onder- en bovenlaag kunnen raken, worden afgerond.

Omdat de opdooi niet ieder seizoen gelijk zal zijn geweest, kan het zijn dat dieper liggende artefacten jarenlang opgesloten bleven in de perenne tjäle. Dit is één der verklaringen, waarom het "slijtage-patroon" niet bij alle artefacten van "Eemster" hetzelfde is. Dat de meest uitstekende delen van de artefacten van Vermaning de "afslijpingen JUIST NIET VERTONEN", is een wel bijzonder merkwaardige uitspraak van Drs. Stapert voor de rechter. Hij probeerde hiermee de bewijsvoering van de getuige deskundige Wouters te ontcrachten. Hoe merkwaardig en tevens onwaar deze uitspraak van Drs. Stapert wel was, kan eenieder verifiëren bij de studie van het geïncrimineerde materiaal. Daarenboven gaat deze uitspraak onder ede lijnrecht in tegen alle reeds vroeger gedane en ook schriftelijk vastgelegde constatering van de beschuldigers zelf:

1. V.d. Waals-Waterbolk: *Palaeohistoria* XV (1973), pag. 67, regel 31 e.v.:
"It appears that all ridges in between intersecting fracture and flaking negatives, especially at prominent points, are rounded, showing a combination of gloss and miniature scratches."
Opm. De ribben (ridges), zijn de meest uitstekende delen van een artefact.
2. Stapert: *Natuur en Techniek* 42-III (1974), pag. 9, kolom II, regel 14 e.v.:
"De werktuigen (van Vermaning) zijn namelijk aangestast door kryoturbatie en solifluctie waardoor uit-

Macrofoto
Elmarit
60 mm.

Foto: Foto: A.W.

STEENRECONSTRUCTIE VAN DE AFSLAG EE.72-228 op BIFACE EE.72-1

Op beide artefacten bevindt zich het restant van de cortex. Op de biface is deze cortex (het meest geprononceerde dorsale deel van het artefact), méér afgeslepen en tevens door ijzerverbindingen bruin gekleurd. Op de afslag heeft deze cortex geen "afslijpingen" opgelopen en heeft nagenoeg zijn originele kleur behouden. Dit demonstreert op overtuigende wijze, dat beide artefacten in de kryoturbate bewegingen en in de matrix een verschillende positie hebben ingenomen. De glans op de ribben is géén spiegelglans (frictieglans).

Stone reconstruction (refit) of flake EE.72-228 on biface EE.72-1. On both implements the remnants of the cortex still exist. On the biface this cortex (the most pronounced dorsal part of the artefact) is more worn and also coloured brown by iron combinations. The cortex of the flake has suffered no "grinding down" and has nearly maintained its original colouring. The gloss on the edges is not a frictional gloss (reflection gloss).

- stekende delen, zoals zijkanten, ribben e.d. op een nogal opvallende wijze zijn afgesleten."
3. Stapert-Waterbolk: Rapport van 18 maart 1975. "Westerheem" 1975, Nr. 2, pag. 72, regel 6:
"Het bij vrijwel alle voorwerpen, vooral op de ribben voorkomen van uniforme slijpsporen, die onmogelijk als natuurlijk verklaard kunnen worden..."
 4. Stapert: Palaeohistoria XVII, pag. 7, kolom 2, regel 7 e.v.:
"Virtually all the artefacts in question show uniform traces of grinding, which are in general present only upon ridges between flake scars."
 5. Stapert: Proces-verbaal van de rechtzitting van 2 febr. 1977, pag. 46, regel 13 e.v.:
"Een probleem bij de vondsten van de heer Vermaning was bijvoorbeeld dat de ribben waren afgesleten. Die waren geslepen tot facetjes; niet maar een beetje afgerond maar geslepen."

Gratuite beweringen behoren noch in de wetenschap, noch voor de rechtbank uitgesproken te worden.

6. SPIEGELGLANS (FRICTIEGLANS) OP DE ARTEFACTEN VAN "EEMSTER"

In het "Museumbulletin" 1975, opgenomen in de "Nieuwe Drentse Volksalmanak" 1976, bespreekt Drs. D. Stapert de oppervlakteveranderingen (=secundaire verschijnselen) die voorkomen op de "zes echte" Midden-Paleolithen uit Noord-Nederland. Als achtste verschijnsel behandelt hij op pag. 155 ook "frictieglans". Dit merkwaardig verschijnsel op vuursteen manifesteert zich als intens glanzende vlekjes of streepjes van uiteenlopende vorm. Ze zijn het best te zien in schuin 'opvallend tegenlicht' waarin ze als een spiegel reflecteren. Ze zijn zeer moeilijk te fotograferen omdat ze een niet doortekende "overstraling" veroorzaken. Bij het gebruik van een polarisatiefilter voor het objectief van de kamera of het binoculair zijn er vaak streepvormige patronen en spiegelvrije stippen in zo'n glansvlek te zien.

Drs. Stapert meende dat friktieglans - die we liever spiegelglans willen noemen - experimenteel te kopiëren zou zijn, door twee vuurstenen op een klein oppervlak tegen elkaar te wrijven. Hierdoor zou de temperatuur plaatselijk zó hoog oplopen, dat de vuursteen "plastisch" werd en er zich ter plaatse van de wrijving een spiegelglad vlakje vormde. E.e.a. zou zich dan in de natuur hebben afgespeeld tijdens bodembewegingen (o.a. gelifluctie). In zijn "Rapport Stapert van 26 maart 1976" (pag. 13 en 14) herhaalt de Groningse archeoloog deze visie op de "genese" van friktieglans.

Wij hebben met meerdere amateur-archeologen vele malen het "experiment" van Drs. Stapert herhaald en wel met vele soorten vuursteen, maar het gelukte ons niet de vuursteen op deze wijze "plastisch" te krijgen. In plaats van te gaan glanzen werd de silex steeds matter. Vuursteen wordt overigens pas plastisch bij 1500 graden Celsius; een temperatuur die in een "solifluctie-stroom" van enkele graden boven het nulpunt toch wel moeilijk bereikt zal worden.

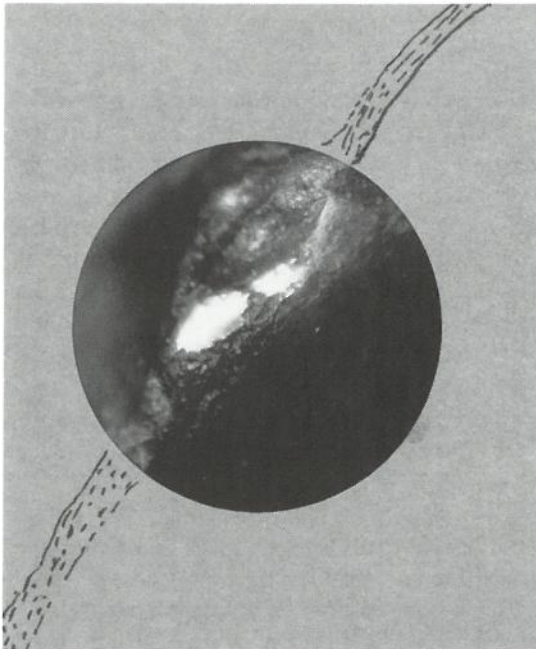

Foto 30
P.Dijkstra.

PROTO-LEVALLOISKERN EE.72-27 (Fig.6) met een spiegel- (friktie-) glans vlek op een zgn. "afgeslepen" ribbe. Vergroting:44x.

Foto 31
A.W.

SPIEGELGLANS-VLEKKEN op een ribbe van het "EEMSTERARTEFACT" EE.72-256.

De afgeslepen ribben bewezen volgens het "Rapport Waterbolk-Stapert" van 18 maart 1975, de "Zekerheid van vervalsing".

Friktieglans bewijst volgens de uitspraak van Drs.D.Stapert op de rechtszitting van 2 februari 1977 de authenticiteit van een artefact. Hier overdekt een bewijs van echtheid dus de "Zekerheid van vervalsing". (Macro-Elmarit:100 mm aan balg). Vergroting 5x.

Spots of glossy reflection (friction-gloss) on one edge of the "Eemster-implement" EE.72-256. According to the "Waterbolk-Stapert Report" of March 18, 1975, the worn edges proved the "Certainty of falsification". The friction-gloss on one of the edges of the implement EE.72-256, according to the statement made by Drs. Stapert in court on February 2, 1977, proves the authenticity of this stone. Here we have "proof of authenticity" consequently covering the "Certainty of falsification". Photo enlargement 5x. (Macro-Elmarit R:100 mm on bellows).

Een jaar later, tijdens de rechtszitting van 2 februari 1977, blijkt Drs. Stapert zijn theorie over frictieglans radikaal gewijzigd te hebben:

"Friktieglans is een merkwaardig verschijnsel. Het komt niet alleen op middenpaleolithische stenen voor, maar ook op veel jongere artefacten uit het mesolithicum en uit het neolithicum. Van de kleine plekjes frictieglans mag men niet aannemen dat ze het gevolg zijn van bodembeweging. Het is wel een natuurlijk proces. Hoewel we niet precies weten hoe ze ontstaan, is het feit dat die plekjes op een steen voorkomen een bewijs van de authenticiteit van de steen. Op de middenpaleolithische stenen die wij kennen en die niet afkomstig zijn van de heer Vermaning, heeft ongeveer de helft frictieglans. Dat geldt ook voor de perioden mesolithicum en neolithicum. Geen van de honderden vondsten van de heer Vermaning vertoont dit verschijnsel." (Proces-verbaal Assen: Paraknetnummer I 1038/75, pag. 49, regel 31 e.v.).

Het is correct en wetenschappelijk om een onjuist gebleken hypothese over het ontstaan van spiegelglans te herzien; het is echter misleidend en onwetenschappelijk om voor de rechtbank onder ede te verklaren, dat géén van de honderden vondsten van de heer Vermaning het verschijnsel spiegelglans vertoont, terwijl men bewijsbaar slechts een fractie van deze vondsten op dit verschijnsel heeft onderzocht.

Dr. Boekschoten en Dr. Louwe Kooymans hebben destijds de Groningse archeoloog niet over spiegelglans getipt, zodat hij op het moment van zijn uitspraak op 2 februari 1977, voor wat de artefacten van Eemster betreft, al helemaal in het ongewisse was. Hoewel al bij de contra-expertise in Leeuwarden (9 en 10 maart 1978) duidelijk was gebleken, dat zowel de "Leemdijkbiel" als meerdere artefacten van de opgraving "Hoogersmilde" wel degelijk spiegelglans bezaten, en ook van de gedeeltelijk onderzochte collectie "Eemster" een twintigtal vondsten eveneens spiegelglans vertoonden (zie: Wouters, "Arch. Berichten" No. 5, 1979, pag. 69 en 70), was het toch een bijzondere verrassing, dat één van de vier in situ-artefacten van "Eemster II", de afslag EE.82-F, die een steenreconstructie vormde met de biface EE.72-1 uit "Eemster I", zowel dorsaal als ventraal meerdere vlekjes spiegelglans liet zien. (Zie:Foto 32).

Dit was voor de heer Dijkstra de aanleiding om al de artefacten uit de collectie "Eemster" opnieuw met het binoculair op dit verschijnsel, het bewijs van authenticiteit, te onderzoeken. Het resultaat was verbijsterend. Niet minder dan 146 van de 253 artefacten van "Eemster" (=47,7%) bleek één of meer vlekjes spiegel- of frictieglans te hebben (zie schema).

Na bovengenoemde constatering lag het voor de hand, ook de andere valsverklaarde vondstcomplexen, afkomstig van de heer Vermaning, aan een nauwkeurig onderzoek te onderwerpen.

Op 12 maart 1986, konden wij met toestemming van de directeur van het "Drents Museum", Drs. G. Horstmann een gedeelte van de collectie "Hoogersmilde A en B" op het verschijnsel spiegelglans bestuderen.

Foto
32

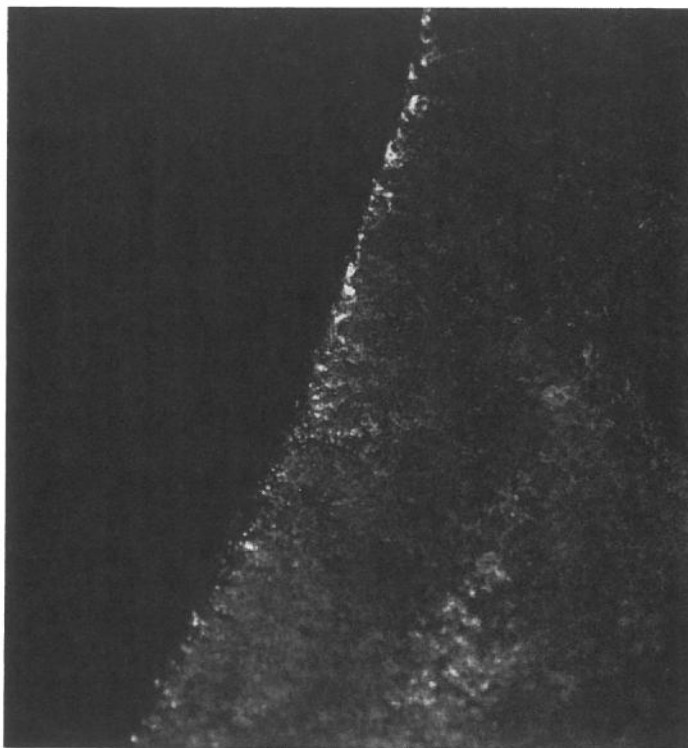

Foto:
A.W.

Spiegelglansvlekken op de ventrale zijde van de afslag EE.82-F. van "Eemster II". Deze afslag past met deze ventrale zijde op de biface EE.72-1 uit "Eemster I".
Vergroting:5x. (Macro-Elmarit 100 mm aan balg).

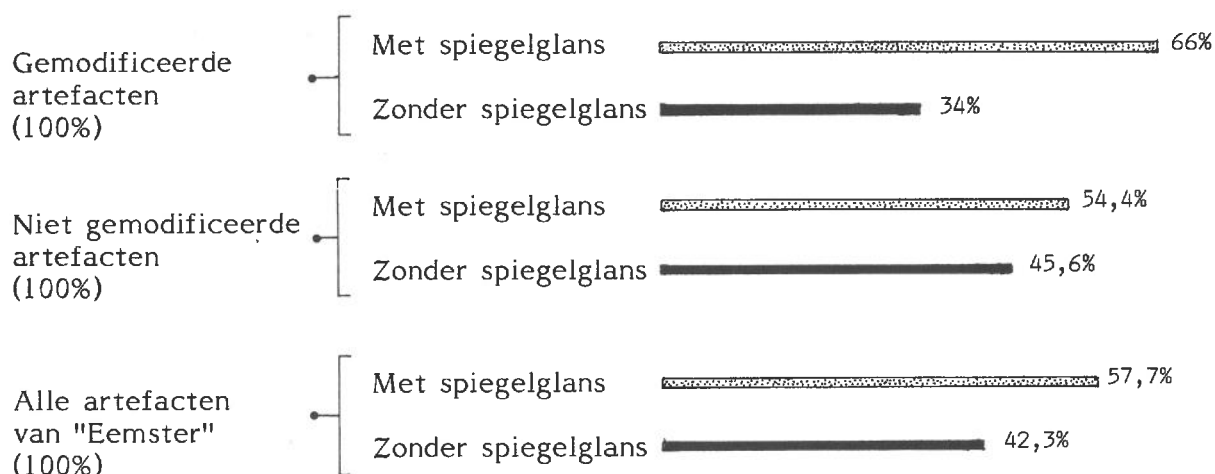
Het onderzoek werd verricht door de heren P. Dijkstra, W. Elands en A. Wouters, waarbij gebruik werd gemaakt van drie binoculaires, een polarisatie-set en een RES-meter. De artefacten werden stuk voor stuk, in willekeurige volgorde, aangereikt door de heer J. Bruggink van genoemd Museum en bekeken onder het toezicht van Drs. Horstmann, Dr. P. Kooi en de heer J. Bruggink.

Door de vrij beperkte tijd konden slechts 58 van de 153 artefacten van "Hoogersmilde" worden bestudeerd; echter voldoende om te kunnen constateren dat 43% van de onderzochte stenen op één of meer plaatsen spiegelglans vertoonden (zie schema). Dit onderzoek toonde ook nog enige andere zaken aan, die op een andere plaats aan de orde zullen komen.

7. ANDERE SECUNDAIRE VERSCHIJNSELEN OP DE ARTEFACTEN VAN "EEMSTER"

Behalve de bewijsbaar aanwezige lichte glans- en kleurpatina; het voorkomen van ribafslijtingen, ontstaan in een krypturbaat geplooid in situ-laag; een hoog percentage aan spiegelglans-(frictieglans-)vlekken die de authenticiteit bewijzen; het afwezig zijn van spannings-vorstspijtingen omdat de artefacten na gebruik spoedig werden overdekt en ook nadien nooit meer aan de oppervlakte kwamen, zijn er nog enige opmerkelijke zaken, die vermeld moeten worden.

SPIEGELGLANS OP DE ARTEFACTEN VAN "EEMSTER"

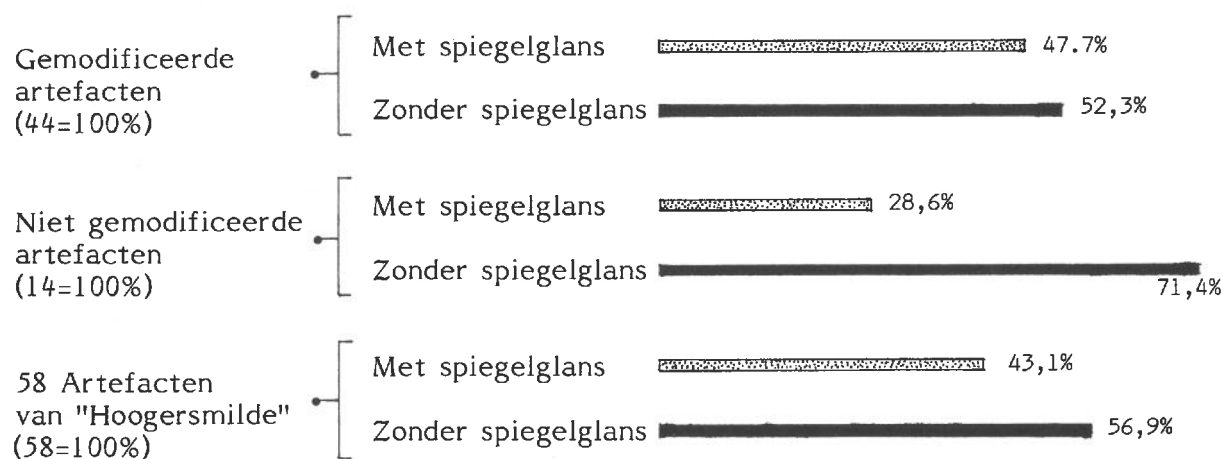

Spiegelglansvlekjes, komen volkomen willekeurig voor op de artefacten van "Eemster": Zowel op de dorsale, de ventrale als op de laterale zijden en zowel op de afslagnegatieven als op de ribben. Omdat op de ribben het "bewijs van authenticiteit" (spiegelglans), de "Zekerheid van vervalsing" (afgeslepen ribben) overdekt, geven we ter verificatie van na-onderzoek, de nummers van de artefacten met spiegelglans (= frictieglans) op de ribben:

EE.72-15;-16;-20;-23;-27;-103;-107;-110;-111;-112;-116;-134;-161;-242;-245;-246 en -248.

Met 17 artefacten is dit 6,7% van het totaal aan artefacten.

SPIEGELGLANS OP DE ARTEFACTEN VAN "HOOGERSMILDE"

Van de collectie "Hoogersmilde" konden 58 willekeurig aan ons aangereikte artefacten onderzocht worden in het "Drents Museum" (12 maart 1986). Dat was 37,9% van de gehele collectie, die 153 vondsten omvat. Van deze 58 artefacten hadden er 25 stuks spiegelglans, dat is 43,1%. Bij het microscopisch onderzoek bleken ook nog bijna 7% van de onderzochte artefacten "aankoelingen" te hebben van colloïdaal ijzer, dan wel van instabiele ijzerverbindingen. Deze laatste komen vrij uit pyroxenen (augieten) door verwerking van Scandinavische dieptegesteenten, die als erratica voorkomen in de Drentse keilemen. Instabiel ijzer heeft een grote affiniteit tot vuursteen. Het voorkomen van een aanzienlijk aantal spiegelglansvlekjes en "ijzeraankoelingen" op de artefacten van "Eemster" en "Hoogersmilde", geven een duidelijke aanwijzing over de kwaliteiten van het "wetenschappelijk" onderzoek, dat op het B.A.I. van de RUG verricht is op de vondsten van de heer Verma-ning.

- a. Ongeveer 5% van de "Eemster-vondsten" vertoont "aankoe-kingen" van colloidaal ijzer, humusijzer, dan wel van instabiele ijzerverbindingen die in de Drentse keilemen overvloedig voorkomen. Deze laatste zijn aanwezig in pyroxenen (augieten) in diabazen en gabbro's (Skandinavische dieptegesteenten), die als erratica met het Saale-landijs werden aangevoerd en als verweringsresidu in de keizanden terecht kwamen. Instabiel ijzer heeft een grote affiniteit tot vuursteen. Sommige artefacten vertonen bruingekleurde vlekjes die door het binoculair bezien in het midden nog aangekitte, geoxydeerde micro-ijzerbrokjes vertonen. Ook dit secundair verschijnsel is een bewijs van authenticiteit van de artefacten van "Eemster". Men dient e.e.a. niet te verwarren met de roeststrepn die sommige artefacten oplopen, nadat ze door landbouwmachines werden geraakt.

Voor hen die dit verschijnsel op de "Eemster-vondsten" willen bestuderen, geven we de inventarisnummers van de betreffende artefacten:

EE.72-1; -8; -54; -72; -97; -120; -136; -170; -213; -215; -229 en -234. Bij onze bestudering van 58 willekeurige vondsten uit de collectie "Hoogersmilde" in het "Asser Museum" bleek dat ook 7% van deze artefacten deze aankoe-kingen vertoonden.

- b. Een laatste, reeds meermalen vermelde bijzonderheid bij de artefacten van "Hoogersmilde" en "Eemster" is het voorkomen van "hardnekkige" matrixresten in de hinges en holtes van de meeste artefacten.

Bij "Hoogersmilde" zijn zelfs drie verschillende "grondsoorten" op de artefacten te onderscheiden.

Deze divergente grondresten zijn indicatief voor de oorspronkelijke ligging in het verticale vlak, dat aan de hand van het opgravingsverslag (V.d. Waals-Waterbolk, 1973, pag. 51-53), kan worden geverifieerd.

Deze grondresten op de genoemde artefacten geven tevens een goed beeld van de "grondigheid" waarmee het B.A.I. in Groningen, het Gerechtelijk Laboratorium in Rijswijk en het Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität zu Köln, met de "zeepsopkwast" zijn omgesprongen om de "natuurlijke glans suggererende uniforme vettige huidvetglans te verwijderen" die toch zo evident de "Zekerheid van vervalsing" bewees. Al in 1979 hadden wij in het Drents Museum de meeste artefacten met matrix-resten van "Hoogersmilde" op kleurendia's vastgelegd.

Dat dit nuttig kan zijn, bleek bij onze expertise van de "Hoogersmilde-bijl" No. 1965-X-48 op 12 maart 1986. Deze bijl was op 1 dec. 1978 voor het Hof in Leeuwarden geëcailleerd. Op 12 maart 1986 konden de heren Dijkstra, Elands en Wouters in het Drents Museum vast stellen, dat in de hinges van het écaillageement een wit poeder aanwezig was, waarmee het verse oppervlak was bewerkt. Toen in mei 1979 de kleurenfoto van deze bijl werd gemaakt, die staat afgebeeld in "Archaeologische Berichten" No. 7, pag. 113, was dit poeder nog niet op de bijl aanwezig. We hebben echter de zekerheid

dat het duidelijke glans- en kleurverschil tussen het oude en het in 1978 geslagen verse oppervlak van deze "Hoogersmilde-bijl" nooit meer weg te werken is, noch met zeepoeder, noch met polijstmateriaal.

Ook de vondsten van "Eemster" bezitten nagenoeg allemaal de resten van de originele matrix in de hinges en holten der artefacten. Het is de leem die de heer Vermaning volgens Drs. Stapert op de artefacten had gewreven. Mineraal analyses op materiaal van de artefacten en uit de in situ-laag van "Eemster II" zal duidelijk maken, waar in het profiel de artefacten van "Eemster" thuis horen. De goede in situ van "Eemster II" werd niet voor niets dertien keer officieel gemeld. Het werd evenmin niet voor niets door G.S. van Drenthe en de S.N.A. onder de tafel gewerkt.

Het zal voor eenieder duidelijk zijn waarom "Eemster" in de doofpot moest verdwijnen.

"Tempus omnia revelat"...

De collectie "Eemster" blijft ook in de toekomst beschikbaar ter bestudering voor iedere werkelijk geïnteresseerde archeoloog.

EEMSTER-WAARHEID IN SITU

1. DE GEOLOGIE VAN DE EEMSTERSITE

ABSTRACT

Ten years after its discovery by T. Vermaning in 1972, A.M. Wouters did a test-excavation at the Middle Palaeolithic site of "Eemster" in the Northern Netherlands. Four flint flakes were found in situ, two of which appeared to form "re-fits" with two "bifaces", previously obtained by Vermaning from the adjacent, deep-ploughed field. The in-situ's revealed that the occupation of the site took place during the "Eemian" (Riss/Würm) interglacial (ca. 120.000-80.000 yrs. ago).

INLEIDING

Tien jaar nadat T. Vermaning in 1972 de Middenpalaeolithische site "Eemster" in Noord-Nederland ontdekte, deed A.M. Wouters aangrenzend aan deze site een proefopgraving. Vier afslagen werden nog in situ aangetroffen, waarvan er twee bleken te

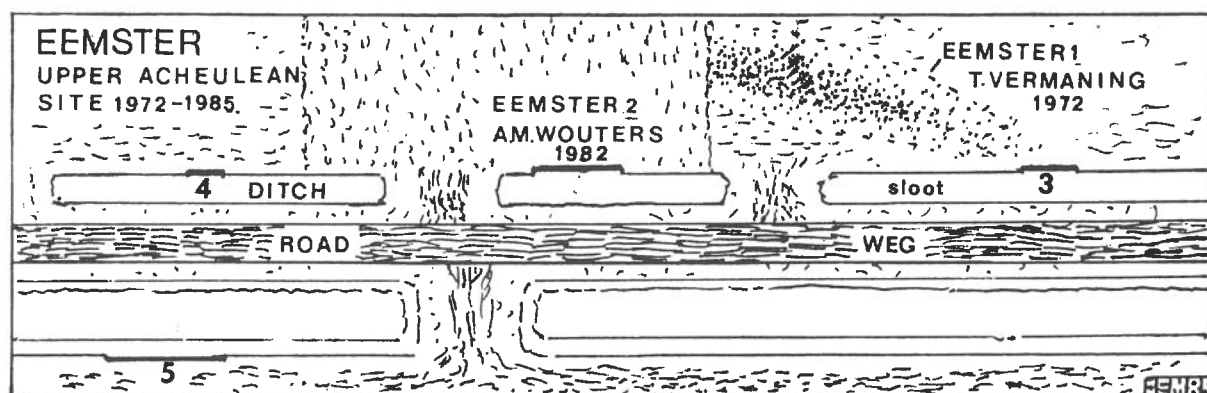

Fig.16.A.

Schematische weergave van de Eemster-site met de lokatie van het gediepploegde gedeelte van 1972 en de tot 1985 bestudeerde profielen (niet op schaal).

Schematic representation of the Eemster-site with location of the deep-ploughed 1972 part and sections inspected upto 1985 (not to scale).

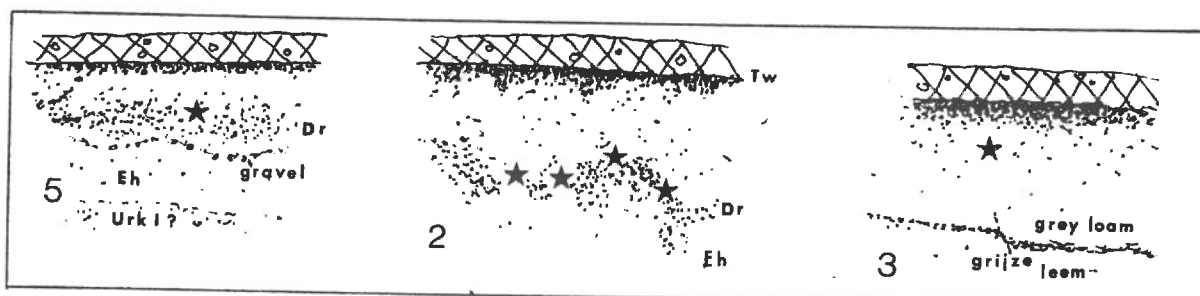

Fig.16.B.

Schematische weergave van enkele van de bestudeerde profielen van de Eemster-site.
Dr = Drenthe formatie = Saale keileem.

Schematic representations of some of the inspected sections of the Eemster-site.
Dr = Drenthe formation = Saale boulder clay.

passen op twee "bifaces", die Vermaning had verkregen uit de aanliggende, gediëpploegde akker. De in situ vondsten maakten duidelijk, dat de bewoning op deze site plaatsvond tijdens het "Eemien" (de Riss/Würm tussenijstijd) (ca. 120.000- 80.000 jr. geleden).

1. UITEENLOPENDE DATERINGEN

De plaatsing in tijd van de Middenpalaeolithische vondstgroepen, die door dhr. T. Vermaning in Noord-Nederland ontdekt zijn (Hoogersmilde A en B, 1965/Hijken-Vorrelveen, 1967/Eemster, 1972) is lange tijd nogal hevig omstreden geweest. De opgravers/taxateurs/publicisten J.D. v.d. Waals, H.T. Waterbolk en D. Stapert van het Biologisch-Archaeologisch Instituut (BAI) te Groningen kwamen met een reeks steeds jongere schattingen van ca. 65.000 jaar tot ca. 40.000 jaar (persrapport 1965 t/m 1974 "Natuur en Techniek"). Na de definitieve weigering van dhr. en mevr. Vermaning om de vondsten en vindplaatslokatie van Eemster nog toe te vertrouwen aan RMO-Leiden of BAI-Groningen werd zelfs op spektakulaire wijze getracht (Waterbolk en Stapert: rapporten 10 en 18 maart 1975 e.v.) de belangrijkste ontdekkingen van het "Vermaning-team" ("Tjerk, Grada, opoe") als "recente vervalsingen" aan de man te brengen. Dhr. Vermaning zelf had steeds een datering aangehangen van minstens 80.000 jaar voor het "Smildien" (genoemd naar de eerste vindplaatsen bij Hoogersmilde). De bodemkundige B. van Heuveln had bij de opgravingen te Hoogersmilde A en B en Hijken-Vorrelveen ook steeds gewezen op de oudere datering, en wel in de laatste tussenijstijd (Eemien, Saale/Weichsel). De geoloog W. ter Wee hield het echter liever op een plaatsing een eindweegs in de laatste ijstijd (Harsema 1968).

Bij eigen, partikulier onderzoek bleek er daarentegen zelfs ruimte om de bodemopbouw van de Eemstersite dusdanig te "lezen", dat het vondstniveau er beneden een inmiddels totaal uitverweerde keileem zou liggen, in een "Eindhoven"-formatie, waarbij de gebruikte vuursteensoorten een herkomst konden hebben uit een toenmalig "Urk II" Rijn/Maasbed. Dit zou dan een datering opleveren groter dan ca. 200.000 jaar.

Bij een verkenning op 3 nov. 1983 bij Haule in Friesland van een pas gegraven ruilverkavelingsslootwand (op uitnodiging van iemand die wegens relaties met BAI-Groningen hier liever onvernoemd blijft) waarbij een typische "Smilderschaaf" in situ werd gevonden, werd ook de bodemopbouw te Eemster duidelijk.

2. PROFIEL EEMSTER II

De vier vondsten: A, B, C en F, bevinden zich in een lemig, bruin tot oranje, hevig verplood niveau. Hetzelfde materiaal zit ook aangekit in kieren en holten op de meeste vondsten uit de aangrenzende, gediëpploegde akker. Boven het vondstniveau bevindt zich een ca. 20 cm dikke laag gelig zand met steentjes en leemaders. Eronder een vastere, zandige leem met steentjes. Het hele 30-40 cm dikke pakket kan nu worden gezien als een overblijfsel van de Saale (Riss)grondmoraine; een keileem uit de voorlaatste ijstijd. Deze keileem heeft bij het afzetten blijkbaar materiaal opgenomen uit de ondergrond: zand- en leem-

bandjes uit de "Eindhovenformatie" (Eh) en wit zand en grind uit de "Urk I"-(U1)formatie. Elders op het Drentse Keileemplateau is de keileem vaak dikker en rijker aan stenen, maar hier op de Eemstersite zal een lokale opduiking in de ondergrond, waarin op een 200 m van de site nu een "Urk I"-formatie met karakteristieke witte kwartsgrinden en zwarte lydietjes dagzoomt, de afzetting van de grondmoraine hebben beïnvloed. Mogelijk dat een zoutkussen onder Dwingeloo ("zandrapport Drenthe"), voor de lokale hoge ligging van de Urk I-formatie gezorgd heeft.

De bovenkant van de oorspronkelijke Saale grondmoraine is in het profiel ter plaatse nog maar nauwelijks zichtbaar, maar een zeker deel van een "keizand type A" is er nog aanwezig. Een keizand type A is een bodemvorming in de keileem ter plekke (v. Noort, 1985), veroorzaakt door begroeiing en ander bodemleven ("bioturbatie") in een warme periode. Het bodemleven en een warm-vochtig klimaat zorgen voor een "uitwassen" van fijne klei- en leembestanddelen naar beneden, die zich met zure humus, humus-ijzer en bijv. mangaanbestanddelen weer afzetten op

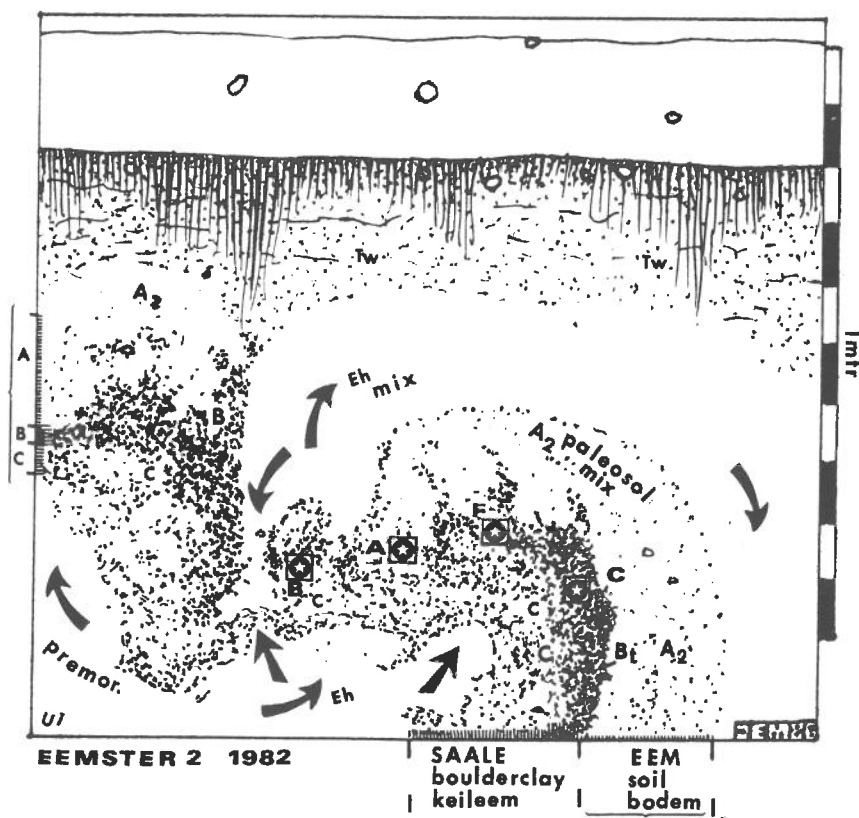

Fig.17.

Profiel van Eemster II, 1982, naar een foto door A.M. Wouters.
Tekening en interpretatie: J.E. Musch, 1986.

Section Eemster II, 1982, after a photograph by A.M. Wouters.
Drawing and interpretation: J.E. Musch, 1986.

een dieper niveau en op stenen onderweg. Voor een dergelijke verwerking van keileem, die o.a. door dijkbouwers hoog wordt gewaardeerd wegens de sterke weerstand tegen uitspoelen, moet een behoorlijke hoeveelheid tijd beschikbaar zijn.

De "uitlogingszone" van de keileem valt hier het best te plaatsen in de laatste tussenijstijd (Eemien-interglaciaal; Riss/Würm), toen er, blijkens stuifmeelonderzoek elders, sprake was van een rijke begroeiing op de toen nog weinig ontkalkte, jonge moraine (Woldstedt, 1955). Op het hoogtepunt van dit interglaciaal zouden de klimaatsomstandigheden warmer zijn geweest dan in de huidige periode. In het begin van de laatste ijstijd zijn er verder nog de warmteonderbrekingen "Amersfoort", "Brørup" en "Odderade" (Zagwijn, 1975), waarin de bodemvorming nog een weinig verder kan zijn voortgeschreden.

Het aantreffen van de artefakten in de "B"-horizon (neerslagzone onder de uitlogingszone) van de "paleosol" (begroeiingsbodem uit het verleden) geeft aan, dat ze na achterlating op de "A2" (uitlogingszone) van de "paleosol" zijn heengewerkt door de "bioturbatie". Stenen, die op een vegetatielaag worden achtergelaten, verdwijnen door de begroeiing en door bijv. activiteit van wormen, onder het oppervlakte. Maar mossen daarentegen brengen ze juist weer naar boven (veldwaarnemingen). De vorming van de paleosol moet nog een poos zijn doorgegaan na de achterlating van de artefakten, blijkens de "aankoeiking" van fijne klei- en leembestanddelen op alle artefakten van Eemster. De artefakten raakten als het ware "verzegeld" en veranderden weinig in uiterlijk. Verder dan een lichte silica-glansvorming, minieme uitloging en minieme inkleuring heeft het niet kunnen komen.

Wél zijn de effecten te zien van de bodemverplooiing door "kryoturbatie". In een "sandwich-permafrost" zijn er krasjes en plaatselijke afrondingen ontstaan. Als op een hardbevoren bodem een opdooilaag ontstaat, welke van boven af weer toevriest, ontstaan er hevige spanningen in de modderige tussenlaag. De grond kan zo op een turbulente wijze wild dooreengekneed raken. In Eemster is zelfs te zien, dat er zandaders van beneden door de keileem heen "geschoten" zijn, en soms weer terug. Een deel der artefakten kan zo in een hogere ligging zijn geduwd, of zelfs onder de keileem zijn beland. Bij een voortgezette opgraving dient daar rekening mee gehouden te worden.

Nà de kryoturbatie ontstonden er kleine "spiegelglansplekjes" (doorslaggevend echtheidskenmerk van Stapert) en aanhechtingen van "augietjes" (ander doorslaggevend echtheidskenmerk van Stapert). Bij Stapert (1975 e.v.) hebben deze kenmerken de foutieve benamingen van "frikteglans" en "roestplekjes". Hoewel de kryoturbatie-schade het zoeken naar subtiele gebruikssporen op de artefakten tot een vrij hopeloze zaak heeft gemaakt, geeft dit wél een extra bewijs voor een minimum-ouderdom van achterlaten van de werktuigen vóór de bodembewegingen van de laatste ijstijd. Maar de stukken zijn echter al in een warmteperiode ervóór de keileem ingewerkt.

Het geheel is in het laatst van de laatste ijstijd afgedekt door dekzand van de "formatie van Twente" (Tw), waarin zich door verspoeling her-afgezette totaal uitverweerde keileem bevindt, waarvan alleen de verweerde gesteenten nog aanwijsbaar zijn. In de deklaag is na de laatste ijstijd een bodemvorming

("podsol") opgetreden, waar bij de ontginning alleen de donker-bruine humus-ijzerlaag ("B-horizon") van over bleef, met soms resten van de uitgeloogde "A2" (het "loodzand"). In de bouwvoor treffen we nu de sterk verweerde vuurstenen aan, typerend voor een "keizand type B" (v. Noort, 1985); helling-verspoelings-materiaal met sterk geoxideerde vuursteen, met a.h.w. "versmolten" oppervlakken (AD-patine; Wouters, 1985). Daartussen zijn allerhande artefakten aan te treffen van vóór de Saale keileem die dus al lang, over grote afstanden "op drift" zijn ("drift-artefakten").

Het profiel in Eemster geeft een eerste, goede mogelijkheid om niet alleen deze vondstgroep, maar meteen ook andere vindplaatsen in hetzelfde gebied met zekerheid in een bepaald tijdperk te plaatsen. Voor Hoogersmilde B geeft Palaeohistoria XV, 1973, op p. 50 de ligging in het profiel van artefakt nr. 13, dat eveneens in de B-horizon van een paleosol is aangetroffen. Op 12-3-1986 bleek bij autopsie, dat op de meeste artefakten (na 21 jaar) nog voldoende matrixresten aanwezig zijn om met de opgravingsgegevens de ligging nog te achterhalen (rapport P. Dijkstra, W. Elands, A.M. Wouters, 1986). Ook Hijken-Vorrel-veen zou - met de nog nooit openbaar gemaakte opgravingsgegevens 1968 - zo nog eens bekeken moeten worden. Op grond van de beschikbare informatie is ook daar een toeschrijving aan de laatste tussenijstijd beter te doen dan aan het koude en late "Moershoofd", zoals aangehouden in Palaeohistoria XV (1973). Waar elders stratigrafische waarnemingen konden worden gedaan in hetzelfde gebied (Texel, Anloo 5, Een, Haule), komen de vondsten ook steeds uit in-situ verweerde keileem; uit de basis van de paleosol uit de laatste tussenijstijd.

3. DE BETEKENIS VAN IN SITU

"De voornaamste bron van kennis van de prehistorie is datgene, wat door mensenhand in de bodem is achtergelaten aan voorwerpen en vergravingen. Secundaire bronnen zijn die, welke vloeien uit voortgezet onderzoek van wat uit de grond is gekomen. Het belangrijkste object voor onderzoek blijft echter de bodem zelf." (Uit: inaugurele rede prof.dr. P.J.R. Modderman, voorzitter S.N.A., 28 okt. 1955).

"The principle source of knowledge of the prehistoric past is that, which was left by the human hand in the form of objects and disturbances in the soil. Secondary sources are those, which result from extended research into that which the soil provided. The principle object for research however remains the soil itself." (Inauguration-speech chairman of Foundation for Archaeology in the Netherlands, prof.dr. P.J.R. Modderman, Oct. 28, 1955).

De betekenis van "in situ" is letterlijk: "op de (oorspronkelijke) plaats"; "in originele ligging". Dit is hét onaantastbaar kernbegrip voor onverschillig welke archeologische periode. De archeologie, vooral die van de Steentijd, ontleent zekerheden uitsluitend aan de bodemkunde, de geologie en de petrologie. Van primair belang is steeds het antwoord op de vraag: "Wat is de oorspronkelijke vondstsituatie". Althans, zo hoort

het te zijn. In het geval van het "Smildien" is aanvankelijk - zeer terecht - de betekenis en ouderdom van de vondstgroepen afhankelijk gesteld van de opgravingsresultaten. Het is beslist niet zo, dat de waardering voor de vondstgroepen ooit heeft afgehangen van wat de ontdekker, dhr. Vermaning, of anderen aan meningen ten beste hebben gegeven. Tot 1975. De vindplaatsen Hoogersmilde A en B zijn immers, onder optimale weersomstandigheden, opgegraven door een geroutineerd opgravingssteam van veldtechnici en voorgraver van het BAI-Groningen, met assistentie van geologen en bodemkundigen van naam. Het aantreffen van de eerste goede in situ's, van de uiteindelijk 27 stuks aldaar, deed de opgravingsleider J.D. v.d. Waals een officieel schrijven toekomen aan het Provinciaal Bestuur van Drenthe om ook de opgeploegde eerste vondsten aan te kopen ten behoeve van de openbare kollektie (v.d. Waals aan G.S., 1965). Deze beide opgravingen vormden de basis voor de erkenning, dat (hoewel dank zij een ongelooflijke portie geluk) dhr. Vermaning zijn voornemen om verblijfplaatsen van "mammoetjagers" aan te tonen had waargemaakt. Wat men maar van Vermaning als persoon mocht denken, deze vondsten, 126 in totaal, bifaces, schrabbers, schraven en spitsen etc., waren echt en oud. Het B.A.I. en de conservator Prehistorie van het Provinciale Museum voor Drenthe, vertegenwoordigd in de opgravingsleider J.D. v.d. Waals, kon met het volle gezag en verantwoordelijkheid van zijn functies hiervoor instaan. Toen in 1968 algemeen bekend werd, dat dhr. Vermaning alweer een "mammoetjagerskampement" had ontdekt (in aanvankelijk het diepste geheim borg hij in 1967 meer dan 400 vondsten langs een ruilverkavelingssloot aan de Vorrelveenseweg bij Hijken in Drenthe) werd hij benaderd door prof.dr. A.E. v. Giffen en prof.dr. W. Glasbergen, die grote interesse toonden voor verwerving van deze sensationele vondstgroep. Beide doorgewinterde archeologen gingen echter ook niet zomaar af op de informaties van de vinder, maar wensten eerst de situatie van de vindplaats te inspecteren. Pas toen zij zelf nog uit de ongestoorde pas gegraven slootwand enkele afslagen opgroeven - men hoefde hen niet te vertellen wat in situ was - gingen zij tot de aankoop over. Het B.A.I.-Groningen, gealarmeerd door deze "praktijken" van collegae, verschaftte zich via dreigementen eveneens toegang tot de vindplaats. Ook zij deden herhaalde in-situ konstateringen in een nog intact deel der vindplaats (Verslag Harsema over Hijken-Vorrelveen, 1968). Stuk nr. 4 uit de opgraving Harsema-B.A.I. paste aan nr. 241 van de Vermaningkollektie. (Expertise Horn-Musch-Wouters; Gerechtsgebouw Leeuwarden, 1978).

Ook bij deze derde B.A.I.-opgraving assisteerden een bodemkundige en een geoloog. De interesse vanuit RMO-Leiden en B.A.I. voor de vondstgroep Eemster 1972 betrof dan ook niet alleen de vondsten, maar ook de vindplaats. Zelfs huisvrienden van dhr. Vermaning werden overgehaald om hem uit te horen en/of hem in het geheim te volgen bij zijn veldwerk (verklaringen Tjerk en Grada Vermaning, J.S. en G.P. te Meppel en prof. Waterbolk zelf).

Des te schriller is het contrast met de "professionele" bemoeienissen met het "Smildien" sinds 10 maart 1975. Met alle geweld zijn er van toen af de beweringen over "vervalsing", gepaard aan pogingen, vinder en vondsten en toegeschoten helpers "om

zeep te helpen". Gepaard aan pogingen, de hele in situ als basis voor de archeologie te ontkennen. De opgraving Wouters te Eemster wordt straal genegeerd, en uiteindelijk wordt de belofte van Provinciaal Bestuur van Drenthe (met de "ton van Prenger" en zijn uitspraak "Desnoods laat ik de minister opgravers aanwijzen"), tot het laten doen van een onafhankelijke opgraving, dus omgezet in een "willen hebben" van de losse vondsten, vanuit het "gezag" van een (zeer betrokken) voorzitter van een "werkgroep SNA in oprichting", zonder opgravingsbereidheid, laat staan opgravingsbevoegdheid. Een zaak van politiek gesjoemel, maar niet de gehoopte, zakelijk-wetenschappelijke doorbraak: een rehabilitatie van de ca. 200 leden van de "officiële wetenschap" in dit landje. (Zie hst. 1: "De Eemster-story").

ENGLISH TEXT

The time-setting of the first Acheulean find-groups of the Older Stone Age in the Netherlands (Hoogersmilde A and B; 1965/Hijken-Vorrelveen; 1967-68/Eemster; 1972-85) discovered by T. Vermaning, has for a long time been rather variable. The excavators of the first sites started with an estimate of ca. 65,000 years initially, later switched to some 40,000 years. After the final refuse of the discoverer to sell out on his Eemster-site and things, it was announced in a very spectacular way, that all of these special finds were to be "recent forgeries" (and bad ones at that).

The discoverer, T. Vermaning, had always upheld an estimation of at least 80,000 years. A pedologist, who visited the excavations, and inspected the sections, had also supported the Last Interglacial period. But a geologist made a choice for the Last Glacial.

When several years of court-sessions, in which the principles of Justice, Archaeology, Pedology, Geology were violated had only made the conflict worse, A.M. Wouters went to the Eemster-site, and cutting back the section there, he found four flint flakes in a positive in situ, more than 60 cms. below the plough-soil. Two of these flakes later appeared to form a "refit" on two "bifaces", found in 1972 by Vermaning in the adjacent, deep-ploughed field. Studying the section, it became clear, that the primary find-layer adjacent was the base of a "paleosol", formed by the vegetation during the Last Interglacial. The artefacts appeared to have experienced at least part of this paleosol-formation; bioturbation will have brought them into the Saalean (Riss) boulder-clay. Fine clay- and loam particles effectively sealed them off from heavy weathering. This then gives the artefacts an age greater than the end of the Last Interglacial and younger than the end of the Saale (Riss) Glaciation. (In years this means between ca. 80.000 and 120.000 yrs.).

In the Last Glaciation the site shows to have experienced extremely intensive cryoturbation in which the finds and find-layer were kneaded and wrenched. Damage of those actions can be seen in varying intensity on all artefacts.

The section shows that sand from below was occasionally pressed through the boulderclay. This may have displaced some of the artefacts, but the (vertical) displacement antedates the

final sealing-off of the site by coversand and outwash in the final stages of the Last Glacial. The primary origin from the Last Interglacial (Eemian; Saale/Weichsel) also applies to several other sites and stray finds in the same area. Those are grouped under the name "Smildian" (name given by T. Vermaing after Hoogersmilde A en B, 1965). It is a sad thing for Science and for their own credibility, that so far none of the 6 official Archaeological Institutes acknowledged the basic principle of in situ.

2. EEMSTER IN RUIMTE EN TIJD

ABSTRACT

Now that it has been established that the in-situ artefacts from the Eemster-site belong to the Last (Eemian; Saale/Weichsel) Interglacial, the now over 40 known stray finds and sites, that on typology/technology and geological evidence could be assigned to the same cultural tradition can be placed on a reconstruction-map of the landscape. The Drenthe Boulderclay Plateau was bordered on two sides by the high Eemian Northsea. Drainage patterns will have been similar to the present ones. The cultural tradition can be seen as a local form of the "Acheulean" with the name of "Smildian". Former ways of life are being reconstructed.

INLEIDING

Nu uit de ligging van de in situ artefakten van de Eemstersite een plaatsing in de laatste (Eemien; Saale/Weichsel) tussenijstijd mogelijk is geworden, kunnen de nu meer dan 40 losse vondsten en sites, die op typologische en technologische gronden en vanwege de geologische gegevens aan dezelfde kultuurtraditie kunnen worden toegeschreven, worden ingetekend op een gerekonstrueerde kaart van het toenmalige landschap. Het Drents Keileemplateau werd aan twee kanten omspoeld door de hoge Eemien Noordzee. De afwateringspatronen zullen goeddeels dezelfde zijn geweest als de huidige. De desbetreffende cultuurtraditie kan worden gezien als een plaatselijke vorm van het "Acheuléen", die "Smildien" is genoemd. Er worden rekonstrukties ondernomen naar de toenmalige gedragspatronen.

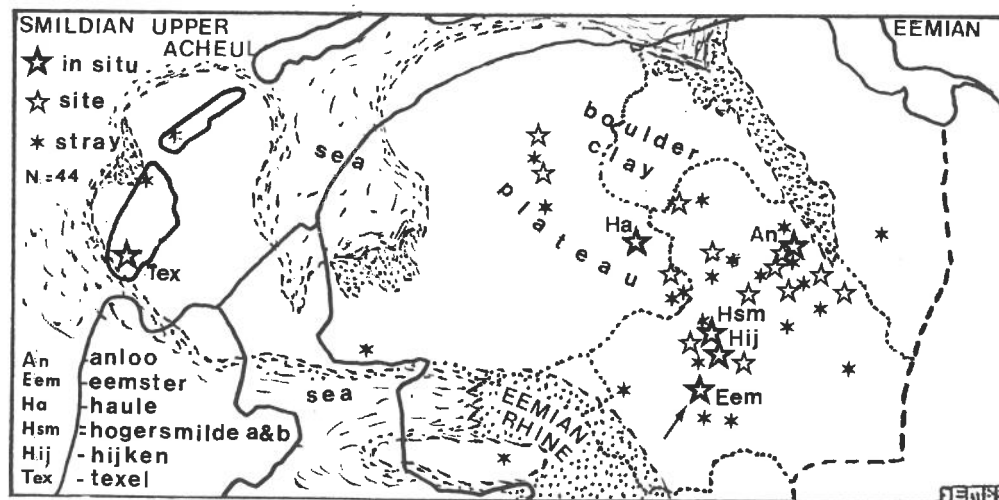

Fig.18.
Kaartje met de Smildien sites en losse vondsten, die tot 1985 op het Drentse keileemplateau gevonden zijn; met de gerekonstrueerde topografie tijdens het Eemien interglaciaal.

Map with the Smildien sites and stray finds, found on the Drenthe boulder clay plateau upto 1985; with the reconstructed topography during the Eemian interglacial.

1. EEMSTER OP HET DRENTS KEILEEMPLATEAU

Als we de Eemstersite in een ruimer verband bekijken - in dit geval kunnen we de gerekonstrueerde situatie nemen van de laatste tussenijstijd, toen de Noordzee relatief hoog lag - dan ligt de Eemstersite een eindweegs op het Drents Keileemplateau, dat zich toentertijd over heel Noord-Nederland uitstreckte, met een uitbreiding in westelijke richting: een schiereiland ter hoogte van Texel-Vlieland-Griend-Wieringen. Aan de zuidkant liggen de dan nog boogvormige ruggen van Texel-Wieringen-Gaasterland en van Steenwijk-Havelte en Zuidwolde-Coevorden. Aan de oostkant wordt het Drents Keileemplateau begrensd door een oerstroomdal van de Eems, waarin tijdens de laatste tussenijstijd veen gevormd is en in het noorden een waddenlandschap en zee-arm. Een binnenzee lag ten noorden van het Gaasterland en in het zuiden lag toen de Rijn met twee uitmondingen ter weerszijden van het keileemeiland Urk-Vollenhove (Zagwijn, 1975).

Het Drents Keileemplateau zal bij het insmelten van het landijsdek ingesneden zijn geraakt door de tegenwoordig nog bestaande beeksystemen. Veelal is aangenomen, dat het insnijden van de dalen pas in de laatste ijstijd op gang kwam, omdat door de lage zeestand, veroorzaakt door het opslaan van gigantische hoeveelheden water in de nieuwe landijskap, de "trek" aan de waterafvoer groot zou zijn geweest. Maar er valt tegen in te brengen, dat in een ijstijd de ondergrond door bevriezing juist slecht insnijdt, terwijl de afstroom van opdooimodder nu juist het afwateringspatroon verstopt en blokkeert. Daarbij komt nog het aandeel aan stuifleem en stuifzand. Veeleer zal het dalsysteem dat er al is, een opvulling te zien geven. En inderdaad, in de dalopvullingen zijn afzettingen aangetoond, waarbij Eemien-veen en andere afzettingen uit diverse perioden van de laatste ijstijd (Casparie, 1973, 1979; De Gans, 1981).

Het landschap uit het Eemien hebben we ons te denken als rijkbegroeid met loofbos, met poelen en meertjes waarin waterlelies, en doorsneden door beekdalen, goeddeels dezelfde als de huidige. Het klimaat zal zacht, warm en regenrijk zijn geweest (Menke en Behre, 1973).

Eemster ligt dan op een relatief zandige hoogte op de plateau-rand langs de Beilerstroom, waar die naar het zuidwesten afbuigt om diep in te snijden tussen Meppel en Havelte naar het toenmalige Rijndal. Er is nog een klein, inmiddels opgevuld zij-dal waarneembaar, dat dicht bij de Eemstersite begint. Andere sites en losse vondsten, die qua bodemligging, typologie en/of karakteristiek verweringspatroon zijn toe te schrijven aan dezelfde kultuurtraditie, het Smildien, liggen gedeeltelijk ook op het plateau of op plateauruggen (bijv. Hoogersmilde A en B, de "Voshaarbijl", de "Leemdijkbijl", Annen); andere weer op een helling (bijv. Balloo, Gasteren, Gieten). Bij de laatste is een deel der vondsten kennelijk uiteengedreven, waardoor secundaire verschijnselen zijn ontstaan die op verweringen van die hellingen in de laatste ijstijd wijzen.

Een site als Hijken-Vorrelveen blijkt aangelegd in een dal, aan de voet van een helling, alwaar ze in de laatste ijstijd overdekt raakte. Alleen door het toeval, bij het aanleggen van een forse kavelsloot, kon ze ontdekt worden. Het is verder vooral

door de afdekking door dekzanden in de laatste ijstijd, dat de ontdekkingskansen voor Smildien-vondsten in veel gebieden worden bemoeilijkt. Maar meer dan ooit zijn in de laatste tientallen jaren grondwerkzaamheden verricht van dien aard, dat er legio ontsluitingen van de keileem worden gemaakt. Ook in gebieden waar grasland de waarnemingen belemmert.

2. "SMILDIEN", EEN PLAATSELIJKE VORM VAN HET ACHEULÉEN

De vondstgroepen van Hoogersmilde A en B, Hijken-Vorrelveen en Eemster hebben als meest in het oog springend element binnen de inventaris van de vuurstenen werktuigen, de tweezijdig bekapte vuistbijlen ("bifaces"). Daarnaast is er een behoorlijk groot aandeel aan steile schrabbers en schaven, en er zijn de driehoekige spitsen, liever spits-schaven. Alles tezamen valt dit binnen de in Frankrijk in de vorige eeuw vastgestelde kenmerken voor het zgn. Acheuléen (kortweg ook wel: "Acheul"), genoemd naar het plaatsje St. Acheul aan de Somme in Noord-Frankrijk. Intussen zijn vele vindplaatsen bekend geraakt in heel Noordwest- en Zuid-Europa, Vóór-Azië en vooral Afrika, maar ook in India, Java, China, Korea, Japan en Zuidoost-Siberië zijn vindplaatsen bekend geworden, waarbij de vuistbijl ("biface") steeds als gidsvorm optreedt. Al in de vorige eeuw zijn er ook in de Verenigde Staten (bijv. bij Trenton in Nw. Jersey) "bifaces" gevonden onder afzettingen uit de laatste ijstijd, die hoewel uit plaatselijke gesteenten geslagen, niet te onderscheiden waren van die uit de grindgroeven langs de Somme en de Thames in Europa (Wright, 1891).

De "bifaces" kunnen ovaal, driehoekig, druppelvormig, zuiver rond of scheef-driehoekig zijn, met of zonder een "rug" of "talon". Die variaties zijn over het geheel genomen weinig essentieel. In alle grotere vondstkompleksen komt een reeks aan varianten voor, waarbij steeds het gemeenschappelijke kenmerk is het over een zo groot mogelijk oppervlak bekappen van het stuk met eerst grote afslagen, gevolgd door een fijnere afwerking van de randen. Over de mogelijke functie van deze werkstukken is veel gespekuleerd; in elk geval is het gebruik als "vuist-bijl" voor praktisch alle exemplaren volledig uit te sluiten. De gebruiker zou zichzelf akuut beroven van diverse vingers, zou deze ermee gaan hakken zoals in diverse boeken nog wordt gesuggereerd. Bovendien is er in elk een beetje volledig instrumentarium van het Acheul een échte hakbijl, danwel disselblad (de "hachereau") vertegenwoordigd, die wél de nu nog algemene bijl- of disselvorm heeft. Hierbij zijn exemplaren die geschacht kunnen zijn geweest in een steel, wat het nuttig kap-effekt nog belangrijk zal hebben doen toenemen.

Er is voor de bifaces gedacht aan prestige-voorwerpen, vervaardigd voor de "fraaiheid", als demonstratie van een virtuose handvaardigheid. Maar in iedere grotere, volledig verzamelde vondstgroep zijn er legio logge, ruwbekapte, lompe stukken naast redelijke, fraaie tot zeer fraaie exemplaren.

Andere hebben gedacht aan een speciaal instrument, qua functie vergelijkbaar met onze taartschep of het speciale mes dat gebruikt wordt voor het opdelen van de kalkoen in de huidige Amerikaanse Kerst- of Thanksgiving traditie. Een voorwerp dan, met een "sociaal-rituele" functie. Bij huidige gemeenschappen,

die leven van jacht en voedselverzamelen, blijkt de verdeling van het door jagers binnengebrachte vlees van grote dieren van groot belang. Vaste regels worden streng in acht genomen; wie verdeelt wat, en wie heeft recht op welk deel. De wat ruwere bifaces zouden dan gebruikt kunnen zijn voor "alledaagse" werkjes, terwijl de fijner afgewerkte bedoeld zouden zijn voor speciale gelegenheden. Bij het gebruiksspoor-onderzoek dat sinds kort gestart is, lijkt nog geen duidelijk beeld naar voren te komen; er zijn allerhande soorten van gebruik aangetoond en pas bij het bestuderen van nog grotere aantallen zal er iets gefundeerd te zeggen zijn over een eventuele regelmaat tussen vorm, gebruikstype en gebruiksdeel ("werkkant").

Het oorsprongsgebied van het Acheul is tot op heden nog volkomen duister. In Afrika, in de Olduvai-ontsluitingen, verschijnen Acheul-vindplaatsen "ineens" tussen lagen met de karakteristieke "Oldowan"-werktuigen, gekenmerkt door choppers en choppingtools; rolkeiwerktuigen met een aangescherpte punt of rand. De dateringen van vulkanische afzettingen gaan er tot een 1½ miljoen jaren terug. De jongste optredens zouden tot een 30.000 jaar geleden opklimmen.

In Europa is er in iedere warme tussenijstijd een Acheul te vervolgen tot tenminste in Denemarken in het noorden. De oudste optredens in Europa zouden tot een 800.000 jaar kunnen teruggaan en de jongste vinden er een eind ca. 40.000 jaar geleden. Wat nu opvalt over de immense tijd en ruimte, over enorme tijdperken en over grote delen van de wereld, zijn de vele overeenkomsten in typen en vervaardigingswijzen, onafhankelijk van ruimte en tijd. Er zijn plaatsgebonden varianten aan te wijzen en veranderingen in tijd. Maar over het geheel genomen lijkt het wel, alsof er steeds één productiecentrum heeft gewerkt

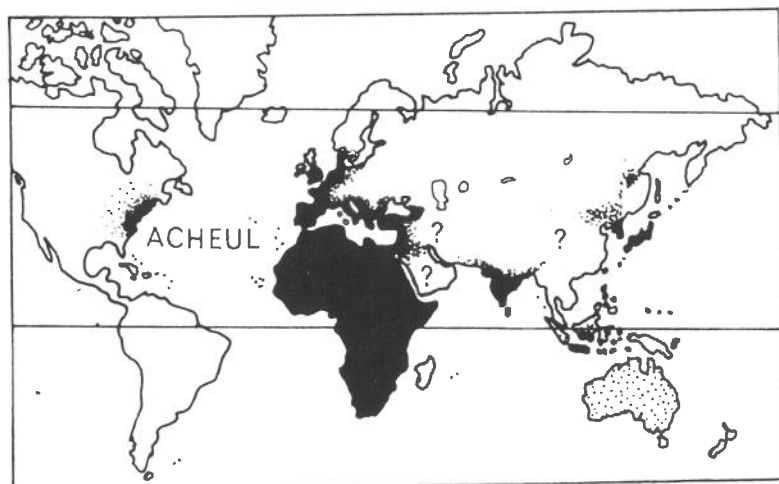

Fig.19.

Wereldkaartje met de tegenwoordig bekende verspreiding van het Acheuleen. Buiten Afrika lijken de kustgebieden geprefereerd te zijn.

Map of the world with the now known distribution of the Acheulean. Outside Africa the coastal areas seem to have been preferred.

met steeds dezelfde "modellen". Reëler is het, een vergelijking te trekken tussen de verspreiding en de uitspraak van een taal als bijv. het Engels over de huidige werelddol. In een paar eeuwen tijd zijn daar al meer lokale variaties in ontstaan dan binnen de vele honderdduizenden jaren Acheul. Dit is opmerkelijk, temeer daar er een kultuuroverdracht heeft moeten plaatsvinden: een kennis- en handvaardigheidsoverdracht van over - zeg - 800.000 jaar Acheul, al 32.000 generaties als we rekenen met 25 jaar per generatie. En dan over een breedte van meerdere duizenden gelijktijdige "producenten", die dun verspreid over duizenden vierkante kilometers rondtrekken. Het opmerkelijk verschijnsel doet zich voor in onze gebieden, dat Acheulwerktuigen die een hele ijstijd (meer dan tienduizenden jaren) uit elkaar liggen, zó aan elkaar gelijk kunnen zijn, dat, ware de herkomst niet bekend, ze als volstrekt gelijktijdig gedacht zouden kunnen worden.

Dit gegeven vertelt dan duidelijk dat in de Acheul-samenlevingen tenminste 3 "mechanismen" hebben bestaan die deze situatie mogelijk hebben gemaakt:

1. Een volledige overdracht van kennen en kunnen van de ene generatie op de andere.
2. Een effectieve regulatie, waarin het individu zichzelf remt in de introductie van vernieuwingen en veranderingen.
3. Een gemeenschap, die effectief weg-reguleert als er een verandering optreedt.

Alleen zó is te verklaren, dat in een vondstgroep uit de laatste tussenijstijd, die tussen ca. 120.000 en 80.000 jr. geleiden te plaatsen is, in de werktuiginventaris kenmerken zijn aan te wijzen (bifaces, hachereaux, steile schrabbers en schaven, chopping-tools), die veel zuidelijker, honderdduizenden jaren eerder praktisch net zo aan te wijzen zijn. Alleen het gebruikte ruwmateriaal geeft dan verschillen te zien. Gaan we echter meer op details letten, dan geven de Noordnederlandse vindplaatsen voldoende aanleiding om ze in navolging van de ontdekker, dhr. Vermaning, te groeperen onder de benaming "Smildien"; qua tijd een "Jong-Acheul", maar met daarbij nog steeds oeroude elementen.

3. OVEREENKOMSTEN EN VERSCHILLEN BINNEN HET SMILDIE

Als we binnen de drie grootste vondstgroepen van het Smildien (Hoogersmilde A en B, 126 stukken; Hijken-Vorrelveen, 427 stukken; Eemster meer dan 250 stukken) kijken naar opvallende overeenkomsten en verschillen, dan zijn er behoorlijke overeenkomsten in het optreden van de typen bifaces, de steile schrabbers en schaven, het optreden van "Smilderspitsen" (spitsschaven), het overwegend bezigen van harde slagsteentechniek en een relatief gering aandeel van de "Levallois"-kern-afslag techniek. De meeste overeenkomsten zijn aan te wijzen tussen de vondstinventaris van Eemster met die van Hoogersmilde A en B en wel in het overheersen van "logge" bifaces, in het optreden van discoïdes en in de klein-inventaris van gespecialiseerde werktuigjes en werkstukjes op klingen en afslagen. Een opvallend verschil komt naar voren in het gebruik van het ruwmateriaal. In Hoogersmilde A en B, Hijken-Vorrelveen en in de overgrote meerderheid van de vooral de laatste jaren ontdekte

vondstkompleksen en losse vondsten in hetzelfde gebied is er steeds het lokale vuursteenspektrum van de Saale keileem vertegenwoordigd. In het tot dusver geborgen materiaal van Eemster komen echter naast puur Skandinavische keileem-vuurstenen ook soorten voor, die op het Drents Keileemplateau beslist niet "inheems" zijn. Bovendien zijn er vaak resten te zien van een bruine botskorst, een pseudo-cortex typisch voor riviertransport uit bijv. Maas-afzettingen. Andere vuursteensoorten vertonen eveneens verwerings van vóór de bewerking: een witte "pseudo-cortex" of "rotten" van ribben, kenmerkend voor vuursteen aan zee kustkliffen. De "riviervuursteen" is ook aangetroffen als ruwmateriaal op vindplaatsen nog verder op het Drents Keileemplateau, op bijvoorbeeld enkele plaatsen bij Ravenswoud in Friesland en bij Roden in Drenthe. Een ander type van voor de keileem "exotische" vuursteen werd onlangs aangetroffen door drie verschillende vinders: drie artefakten bij Emmeloord, een forse kling bij Kraggenburg (op het toenmalige keileemeiland Urk-Vollenhove in de Rijnmond) en een choppingtool bij Noordbergum in Friesland. Op plaatsen, waar Skandinavische keileemvuursteen in de ondergrond voorhanden was.

4. REKONSTRUKTIE VAN GEDRAGSPATRONEN BINNEN HET SMILDIEN

Voor de kultuurgroepen uit de Oude Steentijd kan als zeker worden aangenomen, dat de dragers van de tradities in kleine groepjes het landschap exploiteerden. Het levensonderhoud wordt gekenschetst als jacht en voedselverzamelen. Studies zijn gedaan onder tegenwoordige groepjes "Jagers/Voedselverzamelaars", waarbij verrassende waarnemingen zijn gedaan. Ondanks het feit, dat de voedselrijkste gebieden allang zijn ingenomen door immigranten en de natuurvolkeren naar woestijnen, dichte oerwouden, schrale savannen, afgelegen berggebieden en barre poolwoestijnen zijn teruggedreven, blijkt het vergaren van voedsel en andere "nuttige" aktiviteit per individu per dag slechts enkele uren in beslag te nemen. Het dagelijks voedselpakket blijkt in de warmere gebieden met voldoende plantengroei zelfs voor 70% of meer te bestaan uit door vrouwen en kinderen bijeengebrachte groenten, bessen, noten, wortels: plantaardige kost. Daarbij komen nog kleine dieren en eieren. De jacht, doorgaans door de volwassen mannen uitgevoerd, is weliswaar een spektakulair gebeuren, met veel voorbereiding, soms langdurige expedities en waar lang over wordt nagepraat. Op caloriebasis, over een heel jaar gemeten, is de werkelijke bijdrage van de jacht voor het voedselpakket dus veelal minder dan 1/3 deel. Gemeten naar de investering van tijd en energie en de risico-faktor komt deze wijze van voedselvoorziening er nog aanmerkelijk ongunstiger af. Maar wat wél van belang blijkt, is het prestige-element voor de betrokken jagers en het nauwgezet uitvoeren van een welomschreven reeks aan regels bij de verdeling van de jachtbuit. Sociale relaties worden erdoor geëerbiedigd en bevestigd (o.a. Lee en DeVore, 1968). Een groot deel van de ruim beschikbare vrije tijd bleek te worden besteed aan "sociale" en "kulturele" bezigheden. Dit geeft te denken over situaties, waar wél voedsel in overvloed aanwezig is, waar zomers niet akelig heet en droog zijn, winters niet bar en eindeloos, en de verschillen in dag- en nachttemperatuur niet sterk zijn.

Een algemeen idee, dat tot op heden in de publieke opinie hecht is verankerd, is dat in gemeenschappen van Jagers/Voedselverzamelaars praktisch alle energie gaat zitten in het verkrijgen van jachtbuit en dat steeds op de rand van de hongerdood wordt geleefd. Tijd, laat staan interesse voor andere zaken zou er niet zijn en helemaal in de verre prehistorie zou de geestelijke capaciteit niet verder gaan dan het brullend en grommend bevredigen van de eerste levensbehoeften en het ongeremd uitleven van "instinkten". Dit is een beeld, dat we beter zo snel mogelijk kunnen vergeten. Het veldonderzoek heeft anders geleerd.

Andere gegevens, die voldoende algemeen zijn om ze ook voor het Smildien te gebruiken, zijn een minimum van een 450-500 individuen om een "dialektgroep" in stand te kunnen houden. Een "kultuurgroep" moet uit minstens een 2.000 gelijktijdige individuen bestaan om zich biologisch en cultureel gedurende langere tijd in stand te kunnen houden. De hoofdgroepen zijn onderverdeeld in kleinere eenheden van een 25-30 personen. Tenminste éénmaal per jaar - bij voldoende voedselaanbod - zullen de afzonderlijke deelgroepen bijeengekomen zijn. Tussendoor is er ook nog een bewegen van afzonderlijke individuen van en naar de diverse kleine deelgroepen (Wobst, 1974). De bewegingen van individuen en groepen zijn volgens de betrokkenen vooral sociaal van aard, hoewel goed rekening wordt gehouden met voedselaanbod. (Diverse auteurs in: Jochim, 1976).

De plantengroei uit het Eemien is goed bekend uit stuifmeeldiagrammen uit die periode en de dierenwereld is in de omringende perioden uit fossiele beendervondsten duidelijk geworden (o.a.: Woldstedt, 1955). Er waren gevarieerde eiken-loofbossen met veel hazelaar en opvallende dieren waren de bosolifant met rechte slagstanden, het nijlpaard, een neushoorn met één horen, een groot soort paard, wisent, beren, wild zwijn, das en een reeks kleinere dieren.

Al met al kunnen we dus met de beschikbare gegevens en waargenomen algemeenheden uit het veldonderzoek naar huidige (rest-) natuurvolkereen een poging doen, enkele gedragspatronen binnen het Smildien te rekonstrueren.

In het Eemien is een jaarlijkse migratie te verwachten van de grote plantenetende dieren in het voorjaar naar het noorden, waarbij de graasgronden op de zilte kwelders worden opgezocht. De kustvlakten volgend, zijn er grote rivieren over te steken, maar in een warme tussenijstijd kan dit zonder veel gevaar en moeite gebeuren. De wildpaden volgend, zouden de mensen van het Smildien meegetrokken zijn. Veelzeggend is daarbij, dat in de vuursteeninventaris van de Eemstersite, bij het tot dusver geborgen materiaal, voor dit gebied "exotische" vuursteensoorten en kenmerkende verwerking op knollen (uitgangsmateriaal voor de artefakten) aan te wijzen zijn. Enkele stukken daarbij herinneren qua ruwmateriaal en verwerking aan materiaal uit de kustkliffen bij het Kanaal. Andere stukken wijzen op een herkomst uit Maasgrinden; weer andere op zee-kustkliffen met Skandinavisch materiaal. Die route langs de kust en over de kustvlakten berust dus niet op zuiver theorie, maar wordt ondersteund met tastbaar bewijsmateriaal.

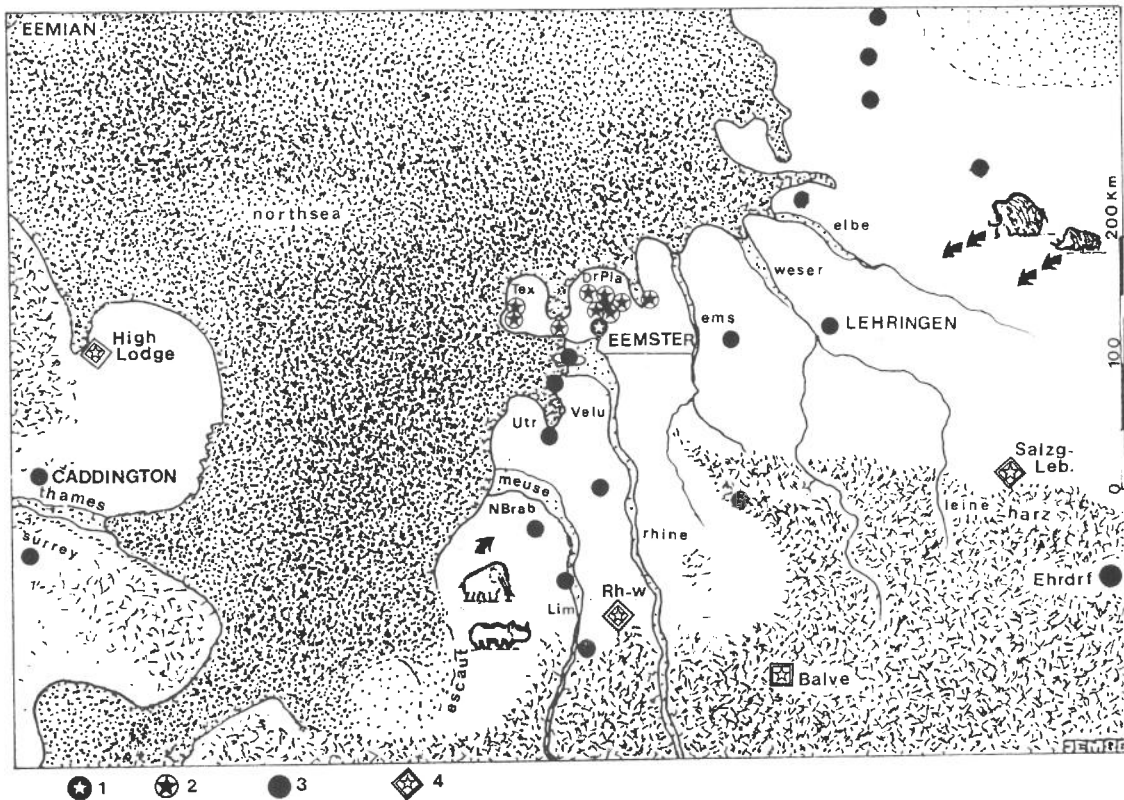

Fig.20.

Rekonstruktie van de Noordwesteuropese kustvlakten tijdens het Eemien-interglaciaal.
 1 = Eemster. 2. Andere Smildien vindplaatsen. 3. Eemien sites en losse vondsten.
 4. = Andere sites, die verschillen in tijd en/of culturele traditie. Bosolifant- en mammoetfauna zullen seizoenmatig rondgetrokken hebben in dit landschap; de mensen zullen ze gevolgd zijn.

Reconstruction of the Northwest-European Coastal Plains during the Eemian interglacial. 1. = Eemster. 2. = Other Smildien. 3. = Eemian sites or stray finds. 4. = Other sites, different cultural tradition and/or different time. Forest-elephant and mammoth elephant fauna will have migrated in this landscape seasonally; people will have followed them.

Ook voor andere kultuurtradities zijn studies ondernomen om de herkomst van duidelijk door de mensen meegebrachte materialen na te gaan. Niet zelden doen zich dan minimum-afstanden van tientallen tot zelfs honderden kilometers voor. Bij alle goed bewaarde nederzettingsplekken uit de hele Steentijd, waarbij alle steenmateriaal volledig is verzameld, doet zich het feit voor, dat indien knollen aanwijsbaar ter plekke zijn bewerkt, er zelden of nooit alle produkten nog van aaneen te passen zijn. Er zijn steeds stukken, waarvan afslagsplinters of kernen ontbreken. De cyclus van "gemaakt, gebruikt en afgedankt" strekt zich voor een deel van de inventaris dus uit over een reeks van achtereenvolgende kampementen. Bekijken we nu nogmaals het huidige kaartbeeld van de Smildien-vindplaatsen, dan valt te konstaten, dat de Eemstersite gelegen is op ca. 16 km van de zuidelijke plateaurand, waar de

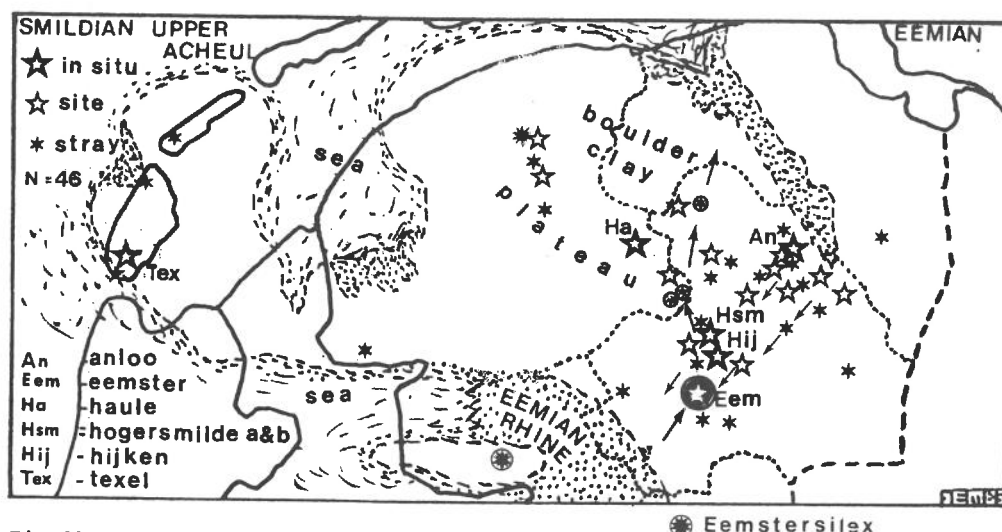

Fig.21.

Kaartje met Smildian sites en losse vondsten. "Uittheemse" vuursteen aangegeven door cirkels rond sterretjes. Herleide migratie-routes zijn met pijltjes aangegeven.

Map with Smildian sites and stray finds. "Foreign" flints indicated with circles around stars; deduced migration-routes with arrows.

Beiler-Dwingelerstroom het toenmalige Rijndal binnenkwam. Volgende plaatsen met een komponent van "exotische" vuursteen liggen bij Ravenswoud, hemelsbreed een 16 km noordelijk van Eemster. Noordelijk daarvan, weer op ca. 16 km een vindplaats bij Roden, die weer op ca. 16 km ligt van de toenmalige waddenzee-kust. Het zou nu wel al te toevallig zijn, als dit "stations" zouden zijn op één en dezelfde éénmalige doorsteek over het Drents Keileemplateau. Maar de regelmaat in de afstanden hoeft niet toevallig te zijn. Want weer komt de volkerenkunde te hulp.

Gemeten gemiddelde afstanden voor seizoenstrektochten voor groepen Jagers/Voedselverzamelaars geven een gemiddelde te zien van 17 km over vlak, goed begaanbaar terrein, met volle bepaking, door volwassenen, kinderen en bejaarden. In oude atlasen wordt die afstand aangeduid als "drie uren gaans". Een dagmars van 16 km hemelsbreed of 17 km "over de weg" lijkt op het eerste gezicht misschien niet zoveel, maar het tempo wordt bepaald door de langzaamste deelnemers in de groep, het uithoudingsvermogen over meerdere dagen, die in de gehele af te leggen tocht gaan zitten. Er moet worden rekening gehouden met het opbreken van het kampement, inpakken van spullen en verzorgen van zuigelingen, klaarmaken en nuttigen van een ontbijt. Onderweg zullen rustpauzes moeten worden ingelast, voorverkenningen uitgevoerd, voedsel gezocht. Een geschikte nieuwe overnachtingsplaats dient gezocht te worden, waar, vóórdat de koelte van de nacht invalt, een nieuw onderkomen moet worden ingericht en voedsel toe bereid. Het is in een regenrijk klimaat onverantwoord om te overnachten in de open lucht onder wat huiden en/of onder een afdakje van wat takken. Een groep zou zo riskeren, in enkele dagen alleen de sterkste

volwassenen over te houden, een onzekere toekomst tegemoetgaand door verlies aan nakomelingschap en door verlies aan ouderen en bejaarden, die een groot reservoir aan levenservaring en overgeleverde tradities representeren.

Voor het verblijf langs de noordelijke kusten kunnen we aannemen, dat het voedselaanbod daar bijzonder groot en gevarieerd is geweest door een tijdelijk grote dichtheid aan grotere plantenetende landzoogdieren; kudde die juist in het voorjaar kalveren werpen. Daarbij nog vogelkolonies met miljoenen eieren, terwijl de wadden schelpdieren, garnalen, kreeften, vis en vette robben in overvloed bieden. In zo'n situatie kunnen best de "agglomeratie-kampementen" zijn aangelegd, waarin veel personen gedurende lange tijd van rijke overvloed bijeen kwamen.

De kustafzettingen van het Eemien liggen nu doorgaans op 10 à 15 m onder N.A.P. onder vele meters zand en klei of onder water; zijn weggespoeld. Maar bij een kustafslag enkele jaren geleden op Texel kwam een kennelijk Eemien schelpenbank aan snee, waaruit een grote Smildien-schaver kon worden geborgen. Verder worden bij baggerwerken en opspuitingen voormalige kustafzettingen en kustnabije afzettingen uit het verleden aangesneden. Zeestromingen en branding slaan delen van die afzettingen aan land. We kunnen daarbij konstateren, hoe rijk die afzettingen zijn aan artefakten uit diverse kultuurtradities. De "stenenvelden" op de huidige Noordzeebodem blijken voor een groot deel te bestaan uit door de mens - soms meermalen - bewerkte stukken. Het aandeel ervan is aanwijsbaar veel hoger dan in willekeurige grind- of keileemafzettingen in het binnenland.

Een gericht onderzoek zou meer op kunnen leveren over de vondstrijke kust-"agglomeratie"-kampementen. Tot hoever noordelijk die agglomeratie- of samenkomstkampementen gezocht kunnen worden is nog niet duidelijk. Denemarken is een goede kandidaat, maar de kusten van de toenmalige Oostzee, die verbinding had met de Noordelijke (toen warmere of zelfs ijsvrije) Poolzee over een ondergelopen Finland, moeten gezocht worden in opstuwingen uit de laatste ijstijd. Het stuwwallen-onderzoek langs de oostzee zal vanuit ervaringen in Midden-Nederland kunnen worden aangepakt. Veelbelovende vondsten zijn er al gedaan (Hejlsminde, Rödekro, Malente, Seefeld). Oostelijk, achter het Harz-gebergte ligt de vindplaats Ehringsdorf, waar in een bassin met zoetwaterkalkafzettingen diverse woonlagen zijn aangetroffen. Bij de vele vuursteenvondsten zijn er, die wat overeenkomsten laten zien met het Smildien. De (kleine) typen bifaces, "Smilderspitsen", een discoïde en een lancetspits zijn vermeldenswaard. In de kalkhoudende afzettingen zijn ook veel resten van slachtafval bewaard, waardoor de dierenwereld er goed bekend werd. Het stuifmeel gaf er een zekere Eemien-bepaling. Interessant zijn verder de resten van schedels van (gegeten?) vroege, "gematigde" Neandertalers (Müller-Karpe, 1977). In Engeland is er in feite nog maar één gepubliceerd vondstkomplex, dat qua tijd en typensamenstelling aanknopingspunten zou kunnen geven: de in het binnenland relatief hooggelegen "working floors" van Caddington, in de vorige eeuw al ontdekt, verzameld en beschreven door de pionier Worthington Smith (Worthington Smith, 1894; Sampson, 1978; Roe, 1981). Dezelfde typen bifaces, schrabbers, schavers, kernen en choppingtools als in het Smildien treden daar op. Op deze plaats zouden vol-

gens een her-onderzoek twee individuen bezig zijn geweest met bewerking van vuursteen; een getrainde "vuursteensmid" en een beginnening. Verschillende eindprodukten moeten er meegenomen zijn naar een nog niet ontdekte woonplaats in de omgeving (Sampson, 1978). Openluchtvindplaatsen moeten er zeer zeker in akkers te vinden zijn; in Surrey ten zuiden van Londen zijn (partikulier) zo diverse konsentrasies gevonden, die goed binnen het Smildien in de ruimste zin zijn onder te brengen. De toenmalige kustgebieden dienen er echter nog doelgericht verkend te worden. Er is de mogelijkheid, dat vanuit zuidelijke winter-nederzettingen van het Smildien in het voorjaar zowel de trek is ondernomen over de Nederlandse kant van de Noordzeevlakte, alswel langs de Engelse kant. Het Kanaal moet toen nog een smalle en ondiepe zeestraat zijn geweest.

We zijn nu intussen wat afgedwaald van het Drents Keileemplateau. Daar zijn nog meer dan veertig nu bekende vindplaatsen niet besproken in deze rekonstruktie-poging.

5. EEN "EXPLOITATIE-MODEL" VOOR HET SMILDIEN

In het vorige hoofdstuk werd al een aanzet gemaakt voor een zgn. "exploitatie"-model; een rekonstruktie van het verplaatsingsgedrag t.b.v. het jaarlijks levensonderhoud van de mensen achter het Smildien. De gevonden en nog te vinden losse vondsten en sites zijn dan te zien als het tastbare residu van het verplaatsings- en exploitatiegedrag. In de laatste tussenijstijd was het Acheul (weer) ver noordelijk opgeschoven. Het typisch warmte-gebonden Acheul werd daarbij geactiveerd door de klimaatsverbetering.

De voordelen van de Noordwesteuropese Laagvlakte aan de Noordzee in een warmteperiode zijn gelegen in het buitengewoon rijke en gevarieerde voedselaanbod in een (wadden-)kustbiotoop met mondingen van grote rivieren ("estuarie"), zee-inhammen, poeltjes en meren.

De jong-moraine met nog weinig ontkalkte en uitgeloogde keileem was bijzonder vruchtbaar. Hoe verder noordelijk echter, des te groter werden de verschillen in klimaat per seizoen, ook al had de warme zee en de bij het warmtemaximum waarschijnlijk zelfs ijsvrije Poolzee een sterk matigende invloed op de winters. De herfst gaf er bladverlies en het is dan de tijd voor noten en vruchten.

Maar het vochtige zeeklimaat zou geleidelijk voor dikke sneeuwval gaan zorgen, een ernstige hindernis voor dieren en mensen. Voor wat betreft de dieren: het nijlpaard kan door de dikke vetlaag best een gematigd tot koel klimaat verdragen, in de huidige (rest-)gebieden is het kennelijk wat erg aan de hete kant, want overdag blijven de dieren in en onder water en pas in de nachtkoelte wordt er op het land gegraasd. Zelfs in het Noorder Dierenpark, ook bij onze toch vaak kille zomers, zien de bezoekers maar zelden één, laat staan beide nijlpaarden boven water, daar de dieren het dank zij henzelf altijd smerige water (de mest komt hier niet ten goede aan waterplanten en andere organismen) prefereren boven het zonnebaden. Maar in een natuurlijke situatie zal het in de herfst afsterven van waterplanten en zeker later het bevriezen van het wateroppervlak de dieren naar het zuiden hebben doen wegtrekken. Voor

alle planteneters en de roofdieren daarvan afhankelijk zal er dus een seizoenmatige migratie zuid-noord zijn om het frisse voorjaarsgroen te benutten en noord-zuid om de bladval in de herfst vóór te blijven. Alleen de hollenbeer gaat in winterslaap en blijft. De mensen zullen dus eveneens de voorjaarsstrek ondernemen. Het is daarbij niet zo belangrijk om de dieren in tempo bij te houden; een eventuele voorsprong is snel ingelopen als de dieren aan de kuststrook halt houden. Bij de terugweg kan trouwens best gedraald worden in de herfstbossen om noten op te doen; de wilde varkens zijn op hun vetst en uit het noorden en oosten is dan het aanbod te verwachten van de dieren uit de grote Noordoosteuropese vlakten, met de mammoet en de wolharige neushoorn, maar ook de hollenleeuw, het enige dier dat mammoetjongen durft te bemachtigen.

Zo kunnen we een jaarcyclus completeren: in het voorjaar over de migratie-paden van bosolifant en andere planteneters naar het noorden, een tijdlang de rijkdom van de kustbiotoop en dan in de herfst nog profiteren van vette ganzen, wilde varkens en malse jonge mammoets en wolharige neushoorntjes. Dan een overwintering ver zuidelijk (Kanaalkust? Atlantische Oceaan?) om er knus samen te zijn met verwanten en bekenden die uit andere gebieden komen.

De kampementen zoals Hijken-Vorrelveen, gelegen in een dal, beschermd voor de steeds guurder wordende noordoostelijke en oostelijke winden kunnen dan de terugbeweging illustreren in de herfst, maar vooral Hoogersmilde A en B, geïnterpreteerd als een rij valkuilen op een land-engte (Musch, 1982) krijgt zo een strategische betekenis. Andere sites en losse vondsten kunnen verband houden met kleine "trips" vanuit hoofdnederzettingen ("base camps") aan de kust, om bronnen in het binnenland te exploiteren.

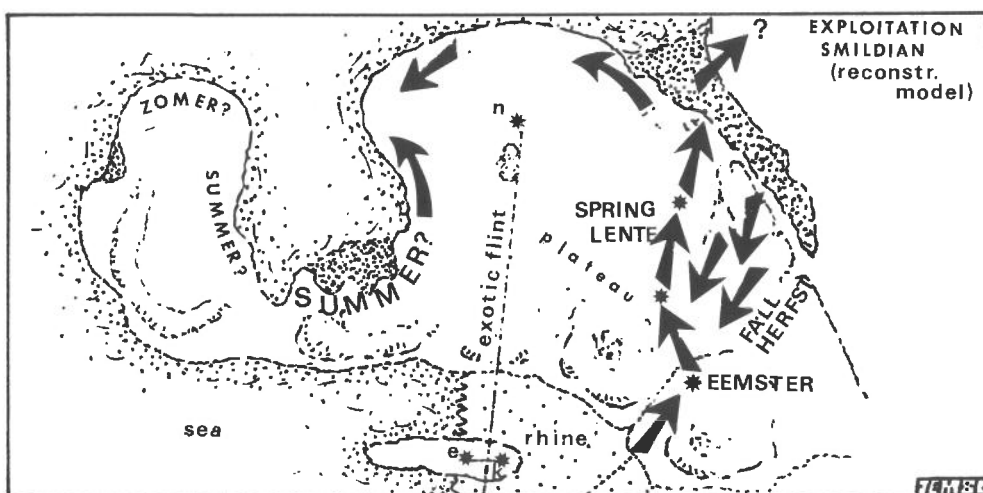

Fig.22.

Kaartje van Noord Nederland tijdens het Eemien met een poging hierop seizoensbewegingen te rekonstrueren.

Map of the Northern Netherlands during the Eemian with an attempt to reconstruct seasonal movements.

In de vondstinventaris van de woon/werkplaats site Hijken-Vorrelveen valt op, dat daar in verhouding tot Eemster en Hoogersmilde A en B veel betere vuursteen is gebruikt. Het zou interessant zijn na te gaan, of hier materiaal bij zit van kustkliffen of van riviersteilkanten in het noorden, waar het makkelijk is om aan veel goed materiaal te komen. De typen werktuigen zijn, hoewel volstrekt Acheul met bifaces, ten dele iets anders dan die van Hoogersmilde A en B en Eemster. Opvallend is het ontbreken van discoïdes in deze toch op heden toch grootste vondstgroep. De "Smilderspits" komt er voor, één exemplaar stamt van een grote Levalloiskern, die van nog veel afslagen vergezeld is. De kern is kennelijk secundair gebruikt als aambeeld; op één vlak zijn veel slagkegeltjes te zien. Het is te betreuren, dat deze vondstgroep na 18 jaar nog steeds niet volledig gepubliceerd is. Dit was aan (Drs. D.) Stapert toebedeeld, maar na een aardig verhaal in "Natuur en Techniek" (1974-3) kreeg deze kennelijk "andere interesses".

Voor Hijken-Vorrelveen zijn er overeenkomsten aanwijsbaar met vondsten uit bijv. het Leinedal bij Hannover en uit het kampement bij Salzgitter-Lebenstedt (Tode, 1953), aan de voet van de Harz. In de site van Salzgitter-Lebenstedt, die op 4-6 m diepte is aangetroffen bij het uitgraven van funderingen van een fabriek, zijn ook beenderen van het slachtafval bewaard gebleven. Vertegenwoordigd waren resten van tenminste 80 rendieren, 16 mammoets, 6 à 7 bizon, paard, neushoorn, wolf, bisamrat, zwaan, eend, geoorde gier, baars en snoek. Volgens het stuifmeelonderzoek was het een vrij open landschap met berk, den en wilg. Een ovale zetting van veldkeien met een doorsnede van ca. 5 m zou een hutplattegrond kunnen aanduiden. Er is een "Lyngby-bijl" uit een rendiergewei, er zijn 6 aangepunte mammoetribben, als "dolk" geïnterpreteerd, en er is een "V"-vormige benen "spits" (Tode, 1953). Er is ook een menselijk schedeldak gevonden, maar dat is nog niet afgebeeld of beschreven. Er zijn een 200 vuurstenen werktuigen gevonden; enkele bifaces, vrij veel Levallois en messen met bifaciale oppervlakteretouche.

Een C14 datering van deze plaats heeft veel verwarring veroorzaakt. Maar het is veeleer een "ouder dan 50.000 jaar; buiten onze meetgrens". G. Çubuk (mond.med., 1980) vertelde, dat op geologische gronden de site in de Saale moet vallen; vóór de keileemvorming. Net als het vondstmateriaal uit het Leinedal bij Hannover (Jacob-Friesen, 1949). De vondsten worden ook wel jonger gesteld (o.a. v.d. Waals en Waterbolk, 1973).

Maar voor ons hoeft de plaatsing óf vóór het koudemaximum van de laatste, óf vóór het koudemaximum van de vóórlaatste ijstijd niet zo hinderlijk te zijn. Er is namelijk een praktisch identieke herhaling in biotoopafwisseling in beide, met daaraan gekoppeld een meer aan gematigde tot koude omstandigheden aangepast Acheul met een nadruk op slankere werktuigen, meer oppervlakteretouche, meer slanke klingen en een sterkere Levallois-inslag. Meer ingespeeld op een mammoet/wolharige neushoorn/rendier fauna.

Het kampement van Salzgitter-Lebenstedt, zowel als de losse baggervondsten uit het Leinedal zijn te zien als een resultante van een terugbeweging naar het zuiden in het naseizoen, vanaf de kustvlakten meer langs de Oostzee. Het instrumentarium

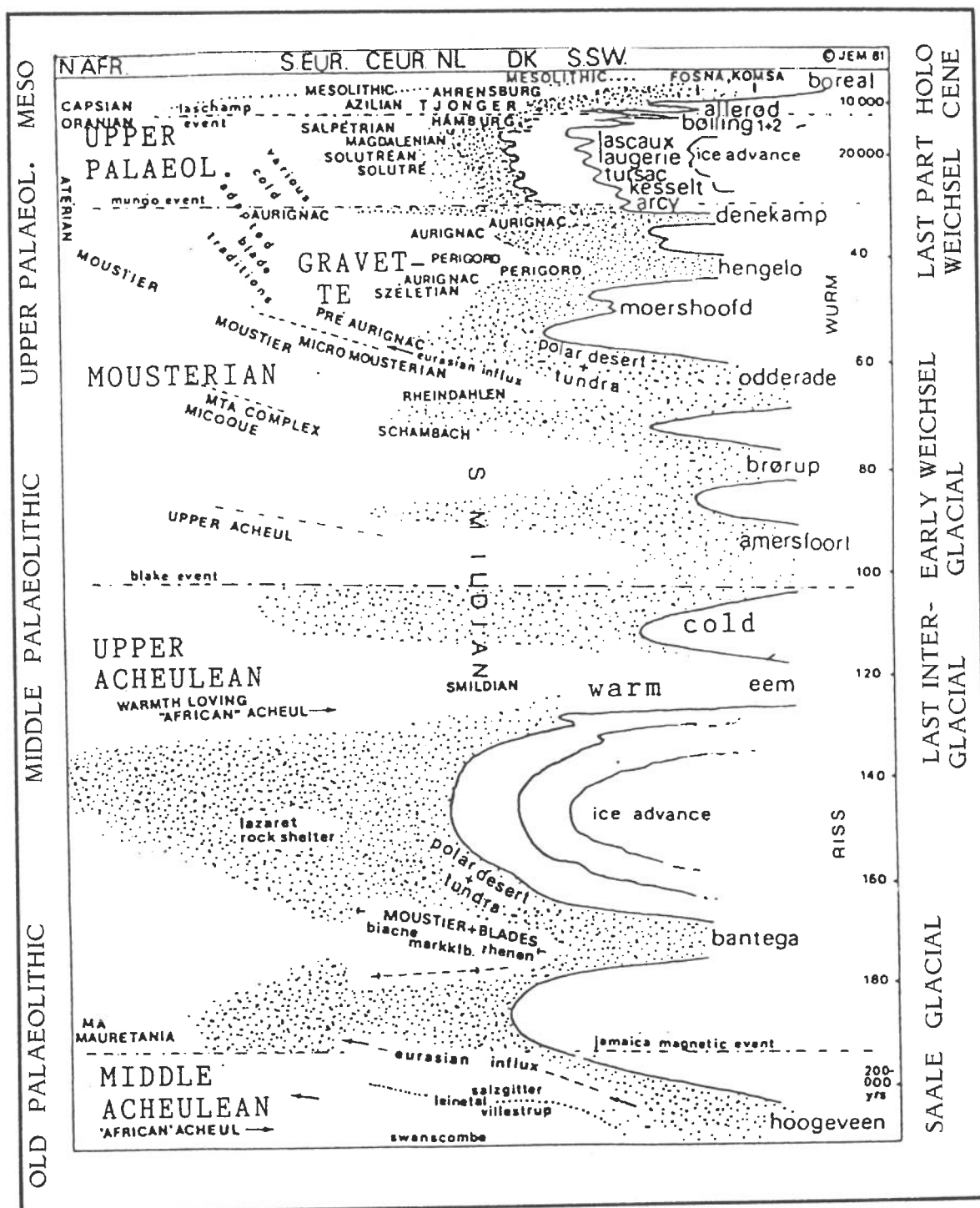

Fig.23.

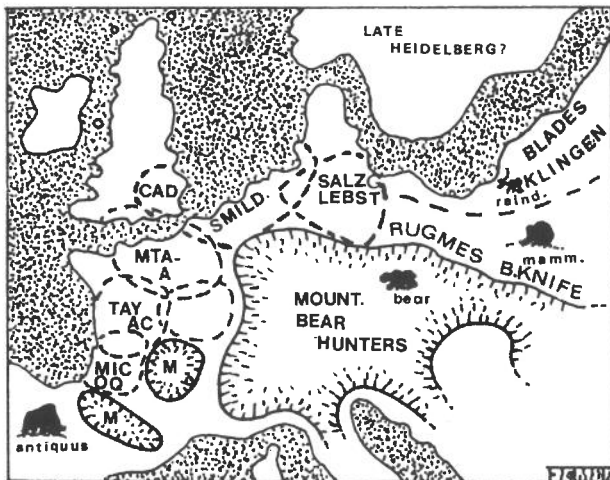
Diagram met tijd, plaats, klimaat en kulturele tradities van Noord Afrika tot Lapland over de laatste 200.000 jaar. Het Smildien in engere zin, en in ruimere zin, aangegeven in het tijdvak van ca. 120.000 - 80.000.

Diagram with time, place, climate and cultural traditions from N-Africa upto Lapponia over the last 200.000 yrs. Smildien sensu stricto and sensu largo indicated in the range ca. 120.000 - 80.000 B.P.

van Hijken-Vorrelveen neigt meer naar de oostelijke vindplaatsen dan naar de vondstinventaris van de Eemstersite en van Hoogersmilde A en B.

Hijken-Vorrelveen zou dus jonger kunnen zijn en de entree van een nieuwe ijstijd kunnen aankondigen. Nader onderzoek is hier nog nodig.

Een ander aspekt doet zich nog voor op het Drents Keileemplateau, waar het merendeel van de inmiddels in de laatste jaren ontdekte sites en losse vondsten bestaat uit afslagwerktuigen, schrabbers en schaven, met als kernwerktuigen hachereaux en relatief minder bifaces. Dit kan geweten worden aan de relatief weinige vondsten, maar het kan ook "funktioneel" zijn en bij een patroon van kleine, kortstondige kampementen normaal. In Noord-Friesland komt sinds kort een interessante vondstgroep naar voren, die nog nadere studie behoeft. De afslagtechniek en de afslagwerktuigen zijn er identiek aan het Acheuléen, maar de kernwerktuigen blijken er sterk "Heidelberg-achtig", met steile "bufferteknik", waarbij grote cortexpartijen gespaard werden. De meeste artefakten namelijk, van wat we voorlopig zullen aanduiden als de "Wâldengroep" (spreek uit: "Waoden") (koll. H. Geertsma) zijn zó goed bewaard gebleven, dat er nog gebruikssporenonderzoek op te doen zal zijn. Er zijn enkele interessante "re-fits" (steenrekonstrukties) bij, één ervan nu bestaande uit 10 komponenten. Het geheel geeft aanleiding te denken aan een mogelijke kulturele groep, die vooral in de afslagwerktuigen een Acheuloïde inventaris heeft, maar die in de kernartefakten sterke elementen vertoont, die teruggaan naar de "Heidelberg"-traditie. Het zou dan kunnen zijn, dat bijvoorbeeld in de winters van de aflopende laatste tussenijstijd, groepen een eindweegs uit noordoostelijke richting (waar het Heidelbergien nog lang doorgelopen kan hebben); met inmiddels Acheul-invloed; de Noordzee-kustvlakten hebben gebruikt als overwinteringsgebied. Bij het verder voortschrijden van de steeds koudere omstandigheden van de laatste ijstijd verarmden de bossen; er kwamen grotere graasvlakten en door de opslag van neerslag in de opnieuw groeiende land-ijskap daalde de zeespiegel gaandeweg dusdanig, dat grote delen van de Noordzee weer droogvielen. Maar tegenover het voordeel van de gebiedsuitbreiding met groter voedselaanbod voor grazende planteneters stond het strenger worden van de winters. "Afslag-tradities" met soms even een "bladspitstraditie" ("Szeletien"). Ook de dragers van het in 1978 door dhr. Vermaing ontdekte "Micro-Moustérien" trekken door het gebied. Smildien-achtig Laat-Acheul zien we intussen via bijv. rotsafdak-schuilplaatsen ("abri's") als Laussel (Dordogne, woonlaag II; Lalane-Bouyssonie, 1946) en Jabrud (Syrië, abri I, laag 12, Rust, 1941) de wijk nemen naar het zuiden. Zelfs ten dele "voorbijgelopen" door groepen die eerst nog noordelijker verbleven dan het Smildien. Het Acheul, dat zo lang bestaan heeft, lijkt dan op te lossen in het niets. Hoevel, prof.dr. François Bordes verklaarde tijdens zijn laatste bezoek aan Nederland, op zijn expeditie in Australië nog een demonstratie te hebben gehad van een "Aboriginal" steensmid; volgens Bordes was het "puur Acheul" wat deze man sloeg...

Kaart van N.W.Europa met ingeschetste cultuurtradities in het laatste interglaciaal (Eemien). De "grenzen" overlappen elkaar en zijn diffuus.

Map of N.W.Europe with areas of cultural traditions in the last interglacial (Ipswichian). Note how the "boundaries" do overlap each other and are diffuse.

6. AFSLUITING

Ter afsluiting kan hier een citaat dienen van de volkerenkundige Tomson (Tomson, 1939):

..."Too often the nomadic movement of such people has been regarded as merely aimless random wanderings;... they form a regular and orderly cycle carried out systematically and with a rhythm... in step with the seasonal changes themselves"...

(..."Te vaak is het trekken van zulke mensen gezien als het zomaar doelloos rondzwerven... zij vormen een geregelde en geordende cyclus, die systematisch en in een bepaald ritme wordt uitgevoerd... in de pas met de seizoenmatige veranderingen"...))

ENGLISH TEXT

The landscape in the Northern Netherlands during the Last Interglacial (the "Eemian, Saale/Weichsel interglacial) consisted of the "Drenthe Boulderclay Plateau", with tidal flats along the at that time relatively high Northsea. The river Rhine then formed the southern edge according to the official geological reconstruction. The plateau will have been fully covered by a mixed oak forest. The average temperatures were higher than the present ones, which can be deduced from the composition of the vegetation and the presence of animals like forest elephant, hippopotamus and a forest rhinoceros, that were found as fossil remains in deposits around the Northsea-Basin. The present drainage-pattern will already largely have been in existence, since the stream-valleys show in-filling in the Last Glaciation

rather than down-cutting. (The sea in the Last Glacial stood low, but the frozen subsoil and the "trail" and windblown loam and sand rather choked the streams then).

The Acheulean, as represented at Eemster and Hoogersmilde A and B is typical of warm "African" conditions. Remarkable is the similarity the Acheulean shows, irrespective of time and space, over large parts of the world, in 100.000ds of years. The origin of the Acheulean is not yet known; in Equatorial Africa the sites with the oldest datings show the tools already in a fully developed form. They appear "suddenly" in between layers with the local "pebbletool tradition". These so far oldest sites have been dated from potassium-argon samples as being than 1 million years old. In Europe however, the oldest Acheul-like tools found so far are established at around 800,000 yrs. ago. In every warm interglacial, the Acheulean reached far north over the Northwest-European Plains till Denmark at least.

Among the worked flints of the Eemster-site there are types of flint with patina prior to the chipping, that are not "native" to the area. But they hint at a collecting of the raw material at coastal cliffs and gravels of the Meuse. Worked flints of these types have been found at regular intervals of ca. 16 kms (as the crow flies) across the Drenthe Boulderclay Plateau. This enables to reconstruct a yearly, seasonal migration, most probably in springtime, following the trails of the forest-elephant fauna towards the grazinggrounds along the tidal flats up north. The pattern on the Drenthe Boulderclay Plateau is that of only single, shortlived camps and stray finds. But the coastal biotope could give a good potential to support "agglomeration camps", necessary for the Acheuleans to survive biologically and culturally. In autumn these (now buried or washed away) agglomeration-camps will have fragmented again into small groups that could linger on to gather nuts and berries in the inland forests, to hunt boar and fat geese, awaiting the mammoth-fauna that migrated now from the north-east. Winter-agglomeration-camps, their next "appointment" with relatives and acquaintances, will have been situated along the Channel (at the Atlantic Coast)?

There is another important site: "Hijken-Vorrelveen", with 427 artefacts up to now. Most unfortunately it has never yet fully been published. Discovered in 1967, with positive verification in 1968, it was also included in the 1975 "falsification" claims.

The toolkit of the site differs from Hoogersmilde A and B and Eemster in so far, that it can rather be seen as an intermediate to an Acheulean known from the site of "Salzgitter-Lebenstedt" just north of the Harz in Western Germany and finds from the river Leine near Hannover in the same area. The overall tendency of this Acheulean is towards thinner, elongated tools; more surface-retouch, more elongated blades and Levallois-technique. The fauna preserved at Salzgitter-Lebenstedt shows a minimum of 80 reindeer, 16 mammoths, 6 to 7 bison, horse, woolly rhino, wolf, bismar, swan, duck. The vegetation was rather open, with pine, birch and willow. An oval setting of stones, with a diameter of ca. 5 mtrs. may represent the outline of a hut. Preserved were tools like a "Lyngby-axe" (from

reindeer-antler), pointed mammoth-ribs, interpreted as "daggers" and a "V"-shaped, carved bone "point". Allegedly also a human skull-cap was found, but it was never described and/or illustrated. The age of this site is still in debate; it is beyond the range of reliable C14 dating and there is a good chance that it is not as young as the onset of the Last Glacial, but as old as the onset of the Secondlast Glacial. The Leine-valley finds are clearly from before the Secondlast Glacial boulder-clay. But in both comparative biotopes, the flint artefacts are almost without distinction similar.

The Hijken-Vorrelveen site and those from the Harz may be seen as retreats towards the south in the later half of the year at the onset of a glacial.

Recently another distinct group of artefacts has been collected in the Northern Netherlands, where the flake industry of the toolkit (scrapers etc.) is clearly Smildian Acheul, but the core-artefacts there are clearly more typical of the "Heidelbergian" tradition which is much older. However, the North-sea-area might have been a winterterritory for a group that preserved ancient Heidelbergian technology in part of its toolkit, but which adopted part of the Acheulean one.

When in the Last Glacial climatic conditions deteriorated, we see a passing-through of "flake" industries of "Moustérian" (sensu largo) character. The forests gave way and the grazing-grounds increased. To a great extent it was caused by the lowering of the Northsea; the land-bridge to England was formed once more. But at the same time the winters became much more continental and colder. The land-ice accumulated up north once more and the moderating effect of the sea decreased. "Blade-and-flake" industries appeared and sometimes "leaf point" traditions ("Szeletian"). Here we can also situate the "Micro-Mousterian". It was discovered by T. Vermaning in 1978 in the Northern Netherlands.

The Smildian Acheulean we can trace on their retreat towards the south, for instance in rockshelters like Laussel (Dordogne), layer II and Jabrud (Syria), rockshelter I, layer 12. Some of the traditions that during the interglacial will have migrated far more north than the Smildian, came ahead of that now. We then lose trace of the Acheulean that existed for such a long time. However, interesting in this respect may be the statement prof.dr. François Bordes made during his last visit to the Netherlands. During an expedition to Australia, Bordes saw a stone-"smith" demonstrating his skill. Bordes told us that, in his opinion, it was "pure Acheul" what this "Aboriginal" produced.

LOSSE VONDSTEN VAN HET DRENTSE PLATEAU

A. DE BIFACE VAN DE VOSHAAR

De triangulaire biface van de Voshaar werd door Mevr. Grada Vermaning gevonden in oktober 1967 onder het gehucht Voshaar, in het bijzijn van haar man.

Het artefact werd op een grote afslag nabewerkt tot een drie-hoekige biface. Het artefact heeft alle secundaire kenmerken (afgesleten ribben, lichte kleurpatina enz.), zoals zijn aangetroffen op de artefacten van Hoogersmilde A en B, Hijken en Eemster.

De biface heeft echter ook drie vlekjes spiegelglans (friktieglans), een door Drs. D. Stapert tijdens de rechtzitting van 2 februari 1977 in Assen genoemd "ECHTHEIDS-KENMERK" van vuurstenen artefacten.

De biface werd tijdens de beruchte huiszoeking van 18 maart 1975 door Drs. Stapert en de politie tijdelijk in beslag genomen en later door Drs. Stapert eveneens tot vervalsing uitgeroepen.

De silex waaruit het artefact werd vervaardigd is van een vrij fijne structuur; volgens de heer Vermaning betreft het een blauw-grijze silex van Eschara uit het Senoon van Skåne (Zweden).

Door bewegingen in de permafrost (talik) bezit het artefact, vooral op de perifere delen, een glans die ten dele te verklaren is als een vorm van slijping en/of polijsting van het oppervlak in de oorspronkelijke matrix (keileem-keizand).

Aan het artefact kleven nog resten keileem. Vermoedelijk is het te voorschijn gekomen, doordat de landbouwer een sloot die voor het betreffende perceel gelegen was, had uitgediept en gerenoveerd. De vrijgekomen grond werd daarbij vooraan op zijn perceel uitgespreid.

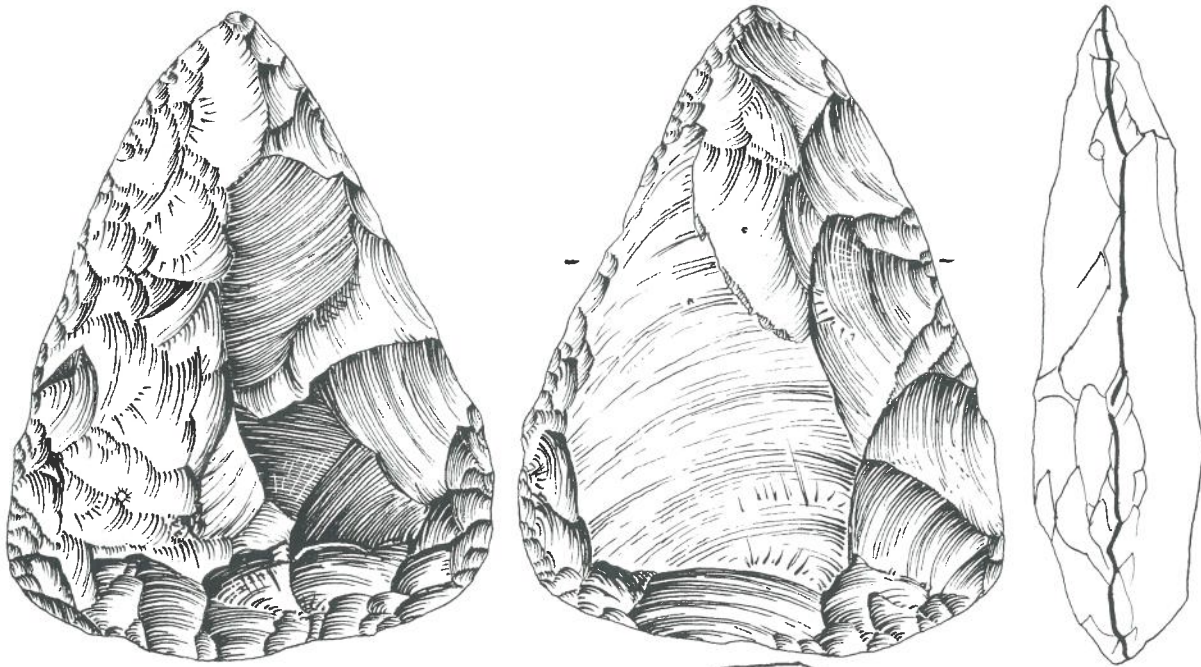
Voor een eventuele determinatie in tijd en als proeve op de authenticiteit werd de biface van de Voshaar in 1985 mee naar Frankrijk genomen en op twee archeologische instituten en aan een aantal amateurs getoond. Het artefact werd ook daar, en wel unaniem, gedetermineerd als een typische "biface triangulaire" uit het Moustérien of het jongste Acheuléen. Aan de echtheid van het artefact werd door niemand ook maar getwijfeld.

B. DE SPITS VAN ZORGVLIED

In de jaren vóór de ontdekkingen van Hoogersmilde A en B en Hijken-Vorrelveen was de heer Vermaning al in het bezit van een fraaie midden-paleolithische bladspits, gevonden onder Zorgvlied (Dr.).

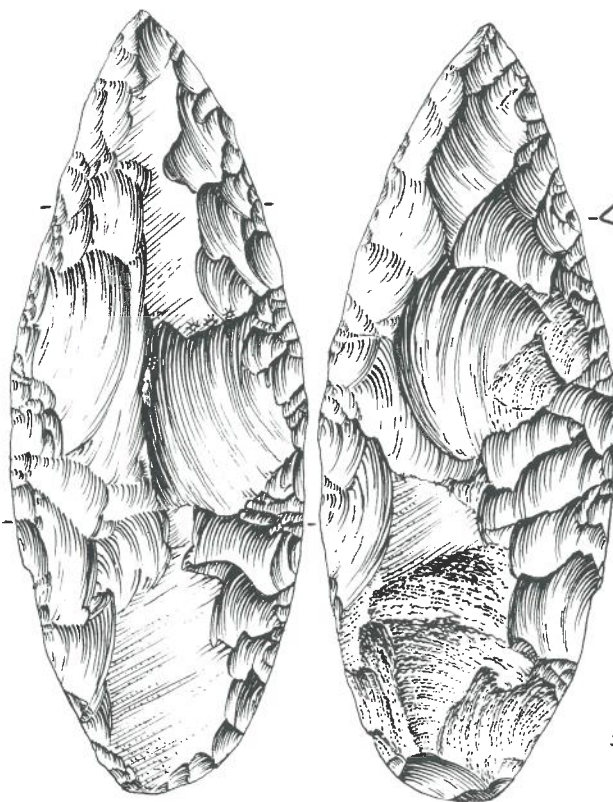
Hij had deze spits tentoongesteld als "Neolithische Klokbeerspits" op de "Palaeohistoria", een schip dat hij met behulp van het "Anjerfonds" had kunnen inrichten tot een klein drijvend museum. Later kwam deze "spits" door ruiling in het bezit van de heer E. Horn, die het artefact exposeerde in het toenmalige Natuurhistorisch Museum "Drouwenerzand".

Bij nadere studie bleek het niet te gaan om een neolithische, maar om een middenpaleolithische bladspits, zoals ze ook bekend zijn uit Bockstein III (Wetzel, 1958), Rörshain (Luttrop, 1971),

De "VOSHAAR BIFACE".

* = Vlekjes met spiegelglans.

* = Vlekjes met
spiegelglans.

De BLADSPITS van ZORGVLIED.

Mauern (Bohmers, 1951), Pommiers (Kelley, 1969), Vailly sur Aisne (Bordes, 1979) en Laussel (Bordes, 1984).

Bij de basis en in het midden van de bladspits zijn de ribben en de laterale kanten afgerond door bewegingen in de permafrost, zij het in mindere mate dan bij de artefacten van vooral Hoogersmilde. Op grond van deze secundaire kenmerken kan men bepaalde vondsten van het Drentse keileemplateau determineren in de tijd: minimaal is dan te denken aan een fase vóór het pleniglaciaal van de Weichsel-ijstijd.

Andere secundaire verschijnselen op de spits zijn: een zwakke glans, krasjes en op de ventrale zijde spiegelglansvlekjes op een der "afgeslepen" ribben. Het artefact werd geslagen uit een wit-gelige, grove silex met verontreinigingen, uit het noordelijk diluvium. (Zie ook de tekening).

Soortgelijke artefacten zijn in ons land vrij zeldzaam. Er zijn o.a. middenpaleolithische bladspitsen bekend uit Venne bij Neer (Wouters, 1980), Eindhoven (Merckx, 1985) en uit De Krim (publ. in voorbereiding).

Deze spitsen hebben allemaal in meer of mindere mate AD-patina's.

C. HET "OOG VAN RAVENSWOUD"

Deze biface werd op 13 oktober 1974 gevonden door Tjerk Vermaning. Hij beschreef ze zelf als:

"Een uiterst fraaie middenpaleolithische vuurbijl van het type Wijnjeterp uit het hogere Acheuléen (Neanderthalertijd, le migratie Risse-Würm Interglaciaal. Franse indeling).

Het is een van de stukken, die hij op akkers in de buurt van het Friese dorpje Ravenswoud verzamelde. Bij dit stuk viel hem een insluiting op, bestaande uit een aantal lichte en donkere ringen. Hij nam aan, dat de maker van de biface hier een magisch attribuut in had gezien. Wegens de gelijkenis met het oog van een vis of reptiel, gaf Vermaning het stuk de naam "Oog van Ravenswoud". Op 9 februari 1975 vond hij op dezelfde akker nog een afslag met fijne retouche.

Op 18 maart 1975 werd, tijdens de (illegale) huiszoeking door politie en Drs. D. Stapert, de biface van Ravenswoud ontvreemd; samen met andere vondsten uit de omgeving van Ravenswoud, het vuistbijltje van de "Voshaar" en enkele artefacten met zware "windlak" en kleurpatina's. De biface van Ravenswoud werd op 9 april 1975, met nog veertien andere artefacten uit Ravenswoud (betreffend proces verbaal, pag. 2 onder A.48) aan het Gerechtelijk Laboratorium te Rijswijk overgegeven.

Bij de contra-expertise op het Gerechtshof in Leeuwarden (Horn, Musch, Wouters op 10 maart 1978), bleken deze artefacten in de dozen van het Gerechtelijk Laboratorium te zitten. Ze bleven verder buiten de rechtszaak alhoewel ze wel als "zekerheid van vervalsing" genoemd werden in het "Rapport Waterbolk-Stapert" van 10 en 18 maart 1975 (Westerheem, 1975 op pag. 70 onder A.6). In dit rapport wordt ook de overeenkomst in vuursteensoort tussen stukken uit de omgeving van Ravenswoud en de Eemstervondsten genoemd (Westerheem, 1975, pag. 71 onder A.6). Inderdaad is de onderhavige biface uit een knol geslagen met bruine "rivier-botskorst". Het is een grijze, ondoorzichtige vuursteen met

HET " OOG VAN RAVENSWOUD "

Foto:A.W.

Ovale biface met basale talon. Grijs, ondoorzichtige, mogelijk zuidelijke "Eemster-vuursteen" met bruine bandering. Bruine pseudo-cortex. Losse vondst bij Ravenswoud (Fr.). Vinder: Tjerk Vermaning (13-X-1974).

THE " RAVENSWOUD EYE "

Oval biface with unretouched butt-end. Gray-opaque, southern "Eemster-flint" with brown bands. Brown river-worn pseudo-cortex. Strayfind near Ravenswoud (Friesland). Finder: Tjerk Vermaning. Coll.: K. Geertsma.

bruine banderingen, die op een herkomst uit zuidelijke richting zou kunnen wijzen.

De ribben vertonen een zware kryoturbatie-afronding. In tegenstelling tot de vondsten uit de "Eemstersite" heeft het "Oog van Ravenswoud" een zeer duidelijke kleurpatina op afslagnegatieven en ribben, die plaatselijk zelfs neigt naar AD-patina. Ook zijn er meerdere vlakjes spiegelglans (=frikteglans) aanwezig, waarvan er enkele ook de, volgens Drs. Stapert "mechanisch geslepen" ribben overdekken.

De biface en de afslag bevinden zich nu in de kollektie van K. Geertsma uit Groningen, die in april 1986 op de zelfde vindplaats nog een afslag vond, evenals de eerste van Skandinavische vuursteen. Dit geeft aanleiding hier te gaan denken aan een mogelijk nieuwe site.

LITERATUUR:

- BAKER, ROBIN en DEKKERS, MIDAS (edit.), 1985: De grote trek. Haarlem.
- BEERSMA, P.J.A., 1978: Kritische analyse van de rapporten, publicaties en verklaringen van het B.A.I., het Ge-rechtelijk Laboratorium en Prof. Bosinski. De Punt.
- BEERSMA, P.J.A., 1979: De "onjuistheid" van de vindplaatsop-gaven van Tjerk Vermaning? Pag. 49-52. De Punt.
- BOHMERS, A., WOUTERS, A., 1954: Früh- und mittelpaläolithische Funde aus den Niederlanden. Palaeohistoria III. Groningen.
- BOOM, G., 1975: Onderzoek van vuurstenen, zowel erkend authen-tieke artefacten en natuurlijke stukken, als stukken uit collecties afkomstig van of toegeschreven aan Tj. Vermaning. R.U.G. Groningen.
- BORDES, F., 1961: Typologie du Palaeolithique Ancien et Moyen. Bordeaux.
- BORDES, F., 1984: Leçons sur le Paleolithique. Paris.
- BORISKOVSKI, P.I. (edit.), 1984: Paleolit USSR. Moskau.
- BOSINSKI, G., 1967: Die mittelpaläolithischen Funde im west-lichen Mitteleuropa. Fundamenta A.4. Köln.
- BOSINSKI, G., 1977: Rapport n.a.v. de steentijdvondsten van Tj. Vermaning. Keulen.
- BRIAN, S. JOHN (edit.), 1979: The Winters of the WORLD. London.
- CASPARIE, W., 1975: Eemien-veen uit een erosiedal bij Gasselte. Groningen.
- DEETZ, JAMES (edit.), 1971: Man's Imprint from the past. Boston.
- DE LUMLEY, HENRI (edit.), 1979: La Préhistoire Française. Paris.
- DENELL, R., 1985: European Economic Prehistory. A New Approach. Acad. Press.
- DIJKSTRA, P., ELANDS, W., WOUTERS, A.M., 1986: Verslag van de bestudering der vondsten Hoogersmilde A en B op het Provinciaal Museum te Assen.
- FRANSSEN, C.J.H., 1978: De kenmerken van stenen artefacten en steencomposities in het proces Vermaning. Arch. Berichten 2, pag. 2-42. Duizel.
- FRANSSEN, C.J.H., 1978: De kenmerken van stenen artefacten en steencomposities in het proces Vermaning. Westerheem XXVII, pag. 274-283.
- FRANSSEN, C.J.H., MUSCH, J.E., WOUTERS, A.M., 1982: Some examples of peculiar behaviour in the Court-case about Smildian-Acheulean flint artefacts in the Netherlands. Arch. Berichten XII.
- GANS, W. de, 1981: The Drentsche AA Valley System. Amsterdam.
- GARTH SAMPSON, C., 1978: Paleoecology and Archaeology of an Acheulean site at Caddington, England. Dallas; Texas.
- GOWLETT, JOHN A.J., 1984: Het spoor der beschaving. Amsterdam/Brussel.
- GRAHMANN, RUDOLF, 1961: De vroegste geschiedenis van de mens. Utrecht/Antwerpen.
- HADINGHAM, EVAN., 1979: Secrets of the Ice Age. London.
- HARSEMA, O.H., 1968: Rapport betreffende bezoeken aan Vermaning en onderzoek te Hijken, n.a.v. Middenpaleolithische vondsten, gevonden aan de Vorrelveenseweg. B.A.I. Groningen en dossiers rechtbank Assen.

- HOEBEL, E., ADAMSON, 1958: Man in the Primitive World. New York.
- HOF VAN JUSTITIE LEEUWARDEN: Proces Verbaal van de zitting op 21 dec. 1978. Rolnummer: 653/1977.
- HONORE, PIERRE, 1967: Das Buch der Altsteinzeit. Düsseldorf/Wien.
- HORN, E., 1980: Ravenswoud-Paleolithicum. Arch. Berichten IX.
- HULST, T., 1975: Tjerk Vermaning, steen des aanstoots. Groningen.
- JOCHIM, MICHAEL, A., 1976: Hunter-Gatherer Subsistence and Settlement. New York.
- KEELEY, L.H., 1980: Experimental Determination of Stone Tool Uses. Chicago/London.
- KURTEN, BJÖRN, 1972: The Ice Age. London.
- LEE, R.B. en DE VORE, I., 1968: Man the Hunter. Chicago.
- LEE, RICHARD, 1966: What Hunters do for a living.
- LOOYENGA, T., SCHUDDEBEURS, P., STAPERT, D., 1984: Een vuistbijl van helleflint, gevonden bij Assen. Grondboor en Hamer. VI. Oldenzaal.
- MENKE, BURCHARD, BEHRE, KARL-ERNST., 1973: History of Vegetation and Biostratigraphy. Eisz. und Gegenwart 23/24.
- MOCEK, LOUIS et VANDORPE, BERNARD., 1984: Géochimie. Séquences géochimiques de métaux piégés dans les gels siliceux amorphes déposés sur les grains de quartz littoraux. Précipitations sélectives et succesives. C.R. Acad. SC. Paris, t. 299. Série II, no 11, 1984.
- MOIR, J.REID, 1927: The Antiquity of Man in East Anglia. Cambridge.
- MULLER-BECK, H., 1977: Zum Problem der faustkeilfreien alt-paläolithischen Industrien. E.A.Z. 18. Berlin.
- MULLER-KARPE, HERMANN, 1977: Handbuch der Vorgeschichte (Band 1). München.
- MUSCH, J.E., 1982: Herbespreking en herbeoordeling van de Jong-Acheul-sites Hoogersmilde A en B 1965 en Hijken 1967. Arch. Berichten XII.
- NOORT, G.J. van, 1985: Een Micro-Moustérien concentratie op Texel en het ontstaan van verschillen in patinerings op Midden-Paleolithen in diverse keizandtypes. Arch. Berichten 16.
- PARKET ASSEN, 1977: Proces Verbaal der zittingen van de "Zaak Vermaning". Parketnummer I.1038/75.
- ROE, DEREK A., 1981: The Lower and Middle Palaeolithic Periods in Britain. London.
- SCHWABEDISSEN, HERMANN, 1973: Archaeological Research. Eisz. und Gegenwart. 23/24.
- SEMENOV, S.A., 1973: Prehistoric Technology. London.
- SMITH, WORTHINGTON, G., 1984: Man the Primaeval Savage. London.
- STAPERT, D., 1974: Middenpaleolithische vondsten. Natuur en Techniek 1 en 3.
- STAPERT, D., 1975: Voorlopig Rapport over de steentijdvondsten van Tj. Vermaning. Bijgewerkte versie d.d. 18-III-1975. B.A.I. Groningen.
- STAPERT, D., 1975: Preliminary notes on the "Early and Middle Paleolithic" finds of Mr. Vermaning. Palaeohistoria XVII. Groningen.
- STAPERT, D., 1976: De "Steentijdvondsten" van Tjerk Vermaning. Bewijsvoering betreffende valsheid. B.A.I. Groningen.
- STAPERT, D., 1976: De vuistbijl van Anderen en natuurlijke oppervlakteveranderingen bij vuursteen. N.D. Volksalmanak, 93.

- STAPERT, D., 1976: Some natural surface modifications on flint in the Netherlands. *Palaeohistoria* XVII. Bussum.
- STAPERT, D., 1979: Het Midden-Paleolithicum in Noord-Nederland. "Voltooid Verleden Tijd". Amsterdam.
- TER WEE, M.W., 1979: Geologische kaarten EMMEN; 17 Oost en West. RGD. Haarlem.
- THOMSON, D.F., 1939: The Seasonal Factor in Human Culture. PPS. 10.
- TOTH, NICHOLAS., 1985: The Oldowan Reassessed: A close look at early stone artifacts. (J.O.A.S. 1985-12).
- VERMEULEN, F., 1980: De onderste Steen. Recht en Wetenschap in de knel. De Zaak Vermaning. Doetinchem.
- WAALS, J.D. v.d., WATERBOLK, H.T., 1967: Mammoetjagers bij Hoogersmilde. N.D. Volksalmanak 85. Assen.
- WAALS, J.D. v.d., WATERBOLK, H.T., 1973: The Middle Paleolithic finds from Hoogersmilde. *Palaeohistoria* XV. Bussum.
- WATERBOLK, H.T., 1976: De steentijdvondsten van Tjerk Vermaning. Toelichting op de gang van zaken bij de beoordeling en verwerving. (Rapport voor de Rechter Commissaris in Assen, 1 april 1976) B.A.I. Groningen.
- WITTE, A.H., 1975: Rapport Gerechtelijk Laboratorium. No. 14336/75/XII, 22 aug. 1975. Rijswijk.
- WIJMER, J., 1968: Lower Palaeolithic Archaeology in Britain. London.
- WITTE, A.H., VERBURGT, J.W., GROENEVELD, F.R., 1976: Rapport betreffende het onderzoek van vuurstenen artefacten in de zaak kontra Tj. Vermaning, verdacht van het recent bewerken van deze stenen. Rapport No. 14336/76/XII. Rijswijk.
- WOBST, H.MARTIN, 1974: Boundery Conditions for Palaeolithic Social Systems. *American Antiquity* 39.
- WOLDSTEDT, PAUL, 1955: Norddeutschland und angrenzende Gebiete im Eiszeitalter. Stuttgart.
- WOUTERS, A.M., 1977: Rapport betreffende het onderzoek van vuurstenen werktuigen uit de collecties van Tj. Vermaning, die door het B.A.I. van de R.U. Groningen tot vervalsingen werden verklaard. Lent.
- WOUTERS, A.M., 1979: De "Leemdijsbijn"; de bewogen geschiedenis van een Drentse vuistbijn I. Arch. Berichten V.
- WOUTERS, A.M., 1980. De "Leemdijsbijn" II. Arch. Berichten VII.
- WOUTERS, A.M., 1984: Rapport "Eemster" voor Gedeputeerde Staten van Drenthe. Lent.
- WRIGHT, F., 1981 3rd edition: The Ice Age in North America. New York.
- ZAGWIJN, WALDO H., 1975: De palaeografische ontwikkeling van Nederland in de laatste drie miljoen jaar. Geol. Tijdschrift IX.
- ZAGWIJN, W.H. en STAALDUINEN, C.J. van, 1975: Toelichting bij de geologische overzichtskaarten van Nederland. Haarlem.
- ZONNEVELD, J.I.S., 1977: Tussen de bergen en de zee. Utrecht.